МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МИСТЕЦТВ ІМЕНІ І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ, ДОКТОРАНТІВ ТА МОЛОДИХ УЧЕНИХ ХДАК
РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ МИСТЕЦТВ ІМЕНІ І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО
ПОЛЬСЬКЕ ТОВАРИСТВО НАУК

КУЛЬТУРОЛОГІЯ ТА СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ: ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ

CULTURAL STUDIES AND SOCIAL COMMUNICATIONS: INNOVATION STRATEGIES OF DEVELOPMENT

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
(19–20 листопада 2026 року)

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
(November 19–20, 2026)

У 2 частинах

Частина 1

Харків, ХДАК, 2026

УДК [008+316.77] (063)
К90

Друкується за рішенням ученої ради Харківської державної академії культури
(протокол № 3 від 30.10.2026 р.)

Редакційна колегія:

Говорухіна Н., канд. мистецтвозн., проф., академік Національної академії наук вищої освіти України, заслужений діяч мистецтв України, в. о. ректора, ХНУМ ім. І. П. Котляревського, голова редакційної колегії;
Сухленко І., канд. мистецтвозн., проф., голова комісії з реорганізації ХДАК, перший проректор, ХНУМ ім. І. П. Котляревського;
Соляник А., д-р пед. наук, проф., проректор з наукової роботи, ХДАК;
Сташевська І., д-р пед. наук, проф., заслужений діяч мистецтв України, проректор з навчальної роботи, ХДАК;
Василенко О., д-р філософії, конц., викл., голова Наукового товариства студентів, аспірантів, докторантів і молодих учених, ХДАК (НТСА ХДАК);
Потоцький С., д-р мист., ст. викл., голова Ради молодих вчених, ХНУМ ім. І. П. Котляревського, Харків;
Мачулін Л., канд. філос. наук, ст. викл., зав. редакційно-видавничого відділу, ХДАК;
Астахова В., студ., ХДАК;
Бірьова О., канд. іст. наук., доц., ХДАК;
Булах Т., д-р наук із соц. комунікацій, доц., ХДАК;
Воскобойнікова Ю., д-р мистецтвозн., доц., зав. каф. хорового диригування та академічного співу, ХДАК;
Гіголаєва-Юрченко В., канд. мистецтвозн., доц., ХДАК;
Коновалова І., д-р мистецтвозн., проф. ХДАК, зав. каф. теорії музики, ХНУМ ім. І. П. Котляревського;
Коржик Н., канд. наук із соц. комунікацій, доц., декан факультету культурології та соціальних комунікацій, ХДАК;
Курдупова О., ст. викл., ХДАК;
Лисенкова В., д-р філос. наук, доц., зав. каф. мистецтвозн., ХДАК;
Мостова І., канд. мистецтвозн., доц., декан факультету хореографічного мистецтва, ХДАК;
Поберайло О., д-р мист., викл., ХДАК;
Попова-Коряк К., канд. юрид. наук, ст. викл., ХДАК;
Проскурякова О., д-р філософії, викл., ХДАК;
Рибалко С., д-р мистецтвозн., проф., ХДАК;
Степанова О., канд. мистецтвозн., доц., зав. каф. фортепіано, ХДАК;
Христенко М., аспірант, ХДАК;
Шелестова А., канд. наук із соц. комунікацій, доц., ХДАК;
Щербань А., д-р культурології, проф., зав. каф. культурології та музеєзнавства, ХДАК.

К 90 Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матер. міжнар. наук. конф. (19–20 листоп. 2026 р.) У 2 ч. Ч. 1 / Харків. держ. акад. культури ; [під ред. проф. Н. Говорухіної та ін.]. Харків : ХДАК, 2026. 328 с.

УДК [008+316.77] (063)

© Харківська державна академія культури, 2026

СЕКЦІЯ:
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА МУЗЕЄЗНАВСТВА

А. Щербань

ПРОЄКТ «МУЗЕЙ ЖИВОГО ҐРУНТУ»: ПЕРШІ ПІДСУМКИ

A. Shcherban

THE "LIVING SOIL MUSEUM" PROJECT: INITIAL RESULTS

Ґрунт — це грандіозна жива екосистема, яка є біоресурсом та своєрідним сховищем пам'яті нашої планети останніх 10 000 років. Це простір, який увібрав час, своєрідна енциклопедія, всесвітній сервер, котрий фіксує та консервує історію людського роду. Він є елементом культури пам'яті, який неможливо підробити чи переписати.

Його інтенсивно вивчають науковці різних напрямків, а віднедавна — музеєфікують. 2026 р. кафедра культурології та музеєзнавства Харківської державної академії культури долучилась до амбітного проєкту Музею живого ґрунту ("Soil Ark" / «Ковчег Ґрунту»), ініційований громадською організацією «Товариство ґрунтознавців і землевпорядників Буковини "TERRA"», який реалізується за підтримки проєкту "SoilTribes (Horizon Europe)" та фінансується Європейським Союзом. У межах цієї ініціативи в Полтаві й Кам'янці-Подільському на базі тамтешніх університетів аграрного спрямування було створено фізичні музеї, у яких експонуються in-situ розрізи ґрунтів, моніторяться і транслюються через екрани, розташовані безпосередньо в музеях та спрямовуються до наукових лабораторій за допомогою найсучасніших приладів дані про їхні параметри в онлайн-режимі. Це не класичний музей з вітринами, де лежать експонати. Це жива інституційна екосистема, яка демонструє біологічну пам'ять та реалії шматочків нашої землі, оперативна інформація про яку стає елементом глобальної системи знань. Непорушені ґрунти зберігаються всередині кліматично контрольованих скляних павільйонів, які підтримують вологість, газообмін і метаболічну активність місцевого мікробіому (бактерій, актиноміцетів, мікоризних грибів). Експонуючи ці живі профілі у виставковому просторі, музей створює петлю зворотного зв'язку між біологічним процесором землі та когнітивним апаратом відвідувача. Останній стає учасником земної конвергенції, а не відстороненим споживачем, як зазвичай.

Таким чином, долається фундаментальний виклик екологічної комунікації XXI ст. — неспроможність статистики провокувати екзистенційні поведінкові зміни. Цифри щодо глобального потепління та ерозії ґрунтів фільтруються урбанізованою свідомістю як інформаційний шум. Щоб обійти цей когнітивний опір, в межах проєкту розгортаються моделі "Soil Storytelling Framework" (Структура сторітелінгу) та "Soil Literacy Artistic Interpretation" (Мистецька інтерпретація ґрунтової грамотності).

Методологія цієї концепції спирається на екоестетику та реалізм. У межах проєкту ми реалізуємо процес експропріації даних, де лабораторна діагностика відображається безпосередньо на художніх інтерфейсах. Завдання виконавця — створити трансляційний шар, де приховані мікрометаболічні процеси землі стають видимими, чутними й тактильними для людського спостерігача.

Концептуальним ядром культурної інтерпретації ґрунту в межах цього проєкту є визначення та структурне розгортання трьох автономних, але взаємопов'язаних художніх парадигм, які спрямовують кураторську роботу, пленерні сесії й стратегії залучення спільноти в проєкті.

Парадигма А: Ґрунт як портрет території.

Ця парадигма доповнює традиційний жанр пейзажу в мистецтві. Замість того, щоб дивитися на горизонт з віддаленої, романтизованої перспективи, художник і спостерігач дивляться вглиб, у вертикальну матрицю території. Стратиграфічний профіль стає об'єктивним, нередагованим фізичним портретом ґрунту.

Науковий вимір: Зміни кольору від темного, багатого на гумус горизонту до перехідних горизонтів і світлої материнської породи відображають тисячоліття геологічного накопичення, біологічних трансформацій.

Художній вимір: Зріз ґрунту розглядається як готовий мистецький об'єкт (ready-made), створений силою часу, коріння та риючої макрофауни. Митці кафедри образотворчого мистецтва ДЗ «Луганський університет імені Тараса Шевченка» та кафедри образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва й реставрації творів мистецтва Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, які брали участь у пленерах, що відбувалися на базі Музеїв живого ґрунту, не нав'язували землі синтетичних форм, натомість «витягували» приховану структурну геометрію профілю, підкреслюючи розгалуження кореневих мереж, плями від ходів землерийних тваринок, структуру мінеральних включень. Таким чином, ґрунтовий профіль діяв як свідчення життєвого циклу території.

Парадигма В: Ґрунт як палітра кольорів і текстур.

Ця парадигма фокусується на матеріальній морфології та тактильній естетиці субстрату. Вона протистоїть стерилізованій гладкості цифрових інтерфейсів, які все інтенсивніше входять у масове мистецтво.

– **Науковий вимір:** колірний спектр українських ґрунтів — від глибокого, що поглинає світло, антрацитово-чорного (чорнозем) і теплої, багатої на залізо вохри, до холодних, силікатно-сірих суглинків — визначається хімічними станами окиснення мінералів та молекулярною конфігурацією гумінових кислот.

– **Художній вимір:** Ґрунт вилучається з суто агрономічного контексту й використовується як автономне художнє середовище — жива палітра пігментів. Створюючи твори з використанням ґрунтів, художники досягли безпосереднього тактильного зв'язку з матеріалом. Розмір зерен, текстура та щільність суглинку створили тривимірну поверхню, яка чинить опір цифровому відтворенню, змушуючи глядача взаємодіяти з твором у фізичному просторі. Під час практичних воркшопів (зокрема, на базі Опішнянського державного художнього ліцею ім. Василя Кричевського) виконавці апробували різні техніки інтерпретації ґрунтів як мистецьких об'єктів та ресурсів.

Парадигма С: Ґрунт як символ.

Це екзистенційний та соціально-політичний пік проєкту, що «заземлив» його до рівня внутрішньої пам'яті та суверенітету нації. Він звертається до глибокого зв'язку між людським колективом та землею, яка його годує.

– **Науковий вимір:** Кругообіг поживних речовин, де органічна матерія повертаються в ґрунт, щоб бути розщепленою мікробіомом і поглинутою рослинами, уособлює безперервну петлю поколінь у біосфері. Водночас стійкі до розкладання

рештки антропогенної діяльності є головним джерелом інформації про розвиток культури мешканців українських земель дописемних епох.

– **Художній вимір:** Ґрунт підноситься до рівня потужного семіотичного символу спадкоємності, пам'яті та стійкості. У контексті 2026 р., коли Україна зазнає вражаючого геополітичного тиску, ґрунт уособлює непорушне коріння національної ідентичності та екологічного виживання. Термін «коріння» тлумачиться одночасно в його біологічному сенсі (ризосфера, що годує рослину) та в культурному сенсі (спадщина предків, традиційний екоцентричний аграрний Логос українського селянства та історична пам'ять, вшита в полтавський й кам'янецький ландшафти). Художні інсталяції, розроблені в межах цієї парадигми, використовують стратиграфію ґрунтових нашарувань, кореневі системи, археологічні ґрунтові матриці для візуалізації континууму поколінь, створюючи сакральний простір когнітивного заземлення.

Аналіз наукового контексту музеєфікації доводить, що збереження ґрунтових монолітів за протоколом "Soil Ark" є актом суверенної архівації. В умовах, коли промислова деградація та мілітарні втручання загрожують фізичній цілісності ґрунту, структура культурної ревалоризації слугує семіотичним щитом, перетворюючи вразливу біологічну матерію в постійний культурний та інтелектуальний капітал. Створення Музею живого ґрунту стало інституційним каталізатором, який запустив ланцюгову реакцію: горизонтальну дифузію ґрунтознавчих знань у громади, яка з часом, сподіваємося, сприятиме вертикальній трансформації екологічної свідомості від споживацької до регенеративної.

Т. Спиридонов

XXI СТОЛІТТЯ — ДОБА ЦИФРОВІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ

T. Spiridonov

THE XXI CENTURY — AN ERA OF DIGITALIZATION OF CULTURAL AND HISTORICAL HERITAGE

Протягом останніх 20 років постійно обговорюється питання оцифрування. Музейна діяльність також не залишилася поза увагою, незважаючи на брак кваліфікованих фахівців у цій галузі.

На відміну від Болгарії, у таких країнах, як США, Велика Британія, Німеччина, Нідерланди й країни Скандинавії, оцифрування гуманітарних знань та їхнє електронне опрацювання вже стали вагомим напрямом досліджень як на практичному, так і на теоретичному рівнях. Достатньо звернути увагу на існування термінів, що позначають окремі дисципліни в межах лише історичної науки:

- в англомовному світі — історія та інформатика (History and Computing), історична інформатика (Historical Informatics);
- у Німеччині — Historische Fachinformatik;
- у Нідерландах — Historische Informatiekunde;
- у Сербії — kompjuterizacija i istoriografija.

Країни Європейського Союзу приділяють значну увагу оцифруванню культурної та історичної спадщини. Практично немає жодної країни, де б не проводилася робота над цією проблемою. Зазначу лише досвід Італії, де протягом

2022–2026 рр на оцифрування культурної та історичної спадщини було виділено €500 000 000!

Як відомо, музейна діяльність передбачає таку послідовність роботи:

- проведення польових досліджень, збирання та документування музейних матеріалів;
- опрацювання інформації й ідентифікація музейних цінностей;
- внесення затверджених матеріалів до інвентарних книг.

Спочатку було розроблено технічне завдання для створення комп'ютерних модулів, призначених для кожного з етапів роботи. Відповідно до цього завдання створено інформаційну систему "DAGIS", яка сьогодні налічує 13 окремих, взаємопов'язаних модулів. Уся система побудована з урахуванням Закону Болгарії про культурну спадщину та стандарту ЮНЕСКО з оцифрування музейних колекцій ISO 21127 від 2023 р.

Спочатку ми створили три безплатні модулі для роботи під час польових досліджень. Вони функціонують на стаціонарних комп'ютерах, ноутбуках, планшетах і смартфонах та не потребують підключення до інтернету.

Згодом ми розробили модуль, який автоматизує весь процес ідентифікації зібраних об'єктів, тобто визначає, до якого фонду слід віднести той чи інший предмет — основного чи науково-допоміжного.

Наступним етапом стало створення основного модуля, за допомогою якого визначені дані вносяться до електронної інвентарної книги музею. Він побудований за аналогією з традиційною інвентарною книгою, але містить численні додаткові можливості, запозичені з музейної практики.

Окремо ми створили безплатний модуль, за допомогою якого можна описувати певні публікації та вносити їх до системи у форматі PDF.

Далі було розроблено модуль для реєстрації опублікованих археологічних об'єктів та археологічних пам'яток.

Усі внесені дані та об'єкти автоматично відображаються на карті.

Структура DAGIS 5.0

- MuseuM — модуль для оцифрування, внесення та пошуку даних з інвентарних книг кожного музею з повним переліком музеїв Болгарії;
- Arche-Situs — модуль для роботи з опублікованими археологічними об'єктами;
- Arche-Inventaria — модуль для роботи з опублікованими археологічними матеріалами;
- PIN — модуль для реєстрації знахідок під час археологічних розкопок та ведення польового щоденника;
- Biblos — безплатний модуль для створення бібліографічних посилань та електронних книг;
- Folk-Archive — модуль для внесення фольклорних даних — текстових, графічних і музичних;
- Folk-TereDoc — модуль для реєстрації фольклорних матеріалів під час польових досліджень;
- Glotta — модуль для роботи з даними фракійською мовою;
- MIden 1.0 — модуль для оцифрування та ідентифікації музейних цінностей;
- Corpus Digitized Amphorae — модуль для оцифрування амфор та амфорних клейм;

– MapTour — безкоштовний модуль для отримання інформації про культурний туризм;
– PhotoStorage — база даних зображень;
– TabulaR — модуль для створення спеціалізованих карт.

Модуль "Settlement" охоплює всі 5400 населених пунктів Болгарії з їхніми географічними координатами, частину населених пунктів Македонії (1192) та невелику частину населених пунктів Румунії (268). Робота над його наповненням триває.

Які можливості надає інформаційна система DAGIS 5.0?

Окрім автоматизації всього робочого процесу, система дозволяє:
– директору музею відстежувати стан усіх інвентарних книг;
– кожному музейному куратору працювати лише зі своєю електронною інвентарною книгою;
– вносити дані в тій самій послідовності, що й у традиційних інвентарних книгах;
– додавати до шість фотографій кожного об'єкта або предмета;
– автоматично створювати науковий паспорт музейного предмета;
– пов'язувати конкретний об'єкт із відповідними публікаціями;
– виключати об'єкт із зовнішнього пошуку;
– формувати щорічні та загальні статистичні звіти, необхідні музею;
– створювати QR-коди для розміщення на експонатах;
– створювати QR-коди для розміщення у фондосховищах з метою швидкого пошуку потрібного об'єкта;
– реєструвати переміщення кожного об'єкта, наприклад, під час його участі в закордонних виставках;
– здійснювати зовнішній пошук за шістьма критеріями;
– безкоштовно здійснювати пошук із головної сторінки без авторизації;
– автоматично відображати окремі знахідки та об'єкти на географічній карті;
– переглядати інформацію про всі музеї Болгарії, зокрема їхні адреси та номери телефонів, а також розташовані поблизу об'єкти культурної спадщини, цікаві для туристів.

Для цього до системи було внесено інформацію про всі болгарські музеї, а також усі населені пункти Болгарії станом на 2010 р. із їхніми географічними координатами. Для частини населених пунктів також додано короткі історичні довідки.

Окремо ми розробили модулі для DAGIS 5.0, призначені для оцифрування музейних цінностей Румунії та Молдови. Відповідне програмне забезпечення було представлене на наукових форумах в Охриді та Комраті відповідно.

Ми отримали дозвіл від Румунії на відображення археологічних об'єктів, які перебувають у відкритому доступі як багатошарові об'єкти, у вигляді окремих поселень різних історичних епох за допомогою нашої системи. Йдеться приблизно про 45 000 об'єктів.

Наразі ми працюємо над внесенням до системи археологічних пам'яток Північної Македонії, опублікованих на Археологічній карті Македонії.

Н. Коржик

МІЖ ПЕРСОНАЛІЗАЦІЄЮ ТА ДОСТОВІРНІСТЮ: ГЕНЕРАТИВНИЙ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СТВОРЕННІ МУЗЕЙНОГО ПРОДУКТУ

N. Korzhyk

BETWEEN PERSONALIZATION AND AUTHENTICITY: GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN MUSEUM PRODUCT CREATION

Цифрова трансформація музейної діяльності створює нові можливості для репрезентації культурної спадщини, організації комунікації з відвідувачами та розширення доступу до музейних колекцій. Особливого значення в цьому контексті набуває генеративний штучний інтелект (ШІ), котрий сприяє автоматизації опрацювання музейної інформації, створенню мультимедійного контенту, персоналізації екскурсій, багатомовного інформаційного супроводу, віртуальних музейних асистентів, цифровій реконструкції втрачених об'єктів і розвитку інтерактивних форм комунікації. Водночас поширення генеративних технологій актуалізує питання достовірності інформації, збереження автентичності, авторства та відповідальності музейних інституцій за створення цифрового контенту, а саме інтерпретації культурної спадщини.

Особливу проблему становить здатність ШІ формувати візуально переконливі зображення й текстові інтерпретації, які не завжди відповідають історичним джерелам. У музейному середовищі така невідповідність може призвести до змішування документально підтверджених фактів, наукових гіпотез і художніх реконструкцій. Відвідувач, не маючи достатніх підстав для критичної оцінки цифрового матеріалу, може сприймати згенерований образ як достовірне відтворення минулого.

Актуальність цього питання підтверджують результати глобального опитування UNESCO та Міжнародної ради музеїв (ICOM), оприлюднені у вересні 2026 р. (https://www.unesco.org/en/articles/unesco-icom-global-survey-finds-museums-embracing-ai-governance-and-capacity-lag-behind). Дослідження охопило понад 400 музеї з 90 країн (57% респондентів повідомили про використання ШІ, тоді як 55% зазначили про відсутність внутрішньої політики, стратегії або рекомендацій щодо його застосування). Серед головних проблем музеї назвали точність інформації, авторське право, прозорість, алгоритмічна упередженість.

Наразі етичні виклики використання ШІ в музейній діяльності можна представити наступними аспектами:

1) точність інформації. Зокрема, розмежування фактичної достовірності та візуальної правдоподібності, оскільки ШІ здатний створювати реконструкції об'єктів, історичних подій тощо. Проте такі результати можуть містити анахронізми, невідповідності матеріалам і технологіям певної історичної доби або деталі, які не мають документального підтвердження.
2) збереження автентичності культурної спадщини. У музейній практиці автентичність не можна зводити лише до зовнішньої схожості цифрової копії з оригіналом. Вона пов'язана з походженням об'єкта, його матеріальними характеристиками, історією побутування, документальними свідченнями та

культурним контекстом. Згенероване зображення може мати високу естетичну якість, проте не відтворювати реальних характеристик історичного об'єкта.

3) алгоритмічна упередженість та інтерпретація культурної спадщини. ШІ навчаються на даних, які можуть нерівномірно представляти різні культури, історичні періоди й соціальні групи. Відповідно, згенеровані описи можуть відтворювати стереотипи, спрощувати питання походження музейних колекцій (особливої уваги потребують об'єкти, пов'язані з травматичним минулим, культурними правами тощо).
4) прозорість використання ШІ. Якщо музей представляє згенеровану реконструкцію без відповідного пояснення, відвідувачеві складно відрізнити документальне свідчення від гіпотетичної інтерпретації. Тому маркування цифрових матеріалів повинно бути не формальністю, а засобом формування довіри (слід зазначати, чи є матеріал цифровою копією, науково обґрунтованою реконструкцією або художньою інтерпретацією тощо).

Отже, важливим завданням сучасного музеєзнавства є визначення принципів, які забезпечуватимуть відповідальне використання ШІ без нівелювання наукової достовірності, історичної складової та культурної цінності музейних об'єктів.

У результаті теоретичного аналізу означених аспектів відповідального використання ШІ в музейній діяльності можна запропонувати декілька взаємопов'язаних принципів:

- наукової доказовості — твердження про музейні об'єкти, історичні події тощо мають ґрунтуватись на перевірених джерелах, тобто згенерований контент необхідно перевіряти на відповідність каталогам, архівним матеріалам тощо; відсутність достовірних відомостей не повинна компенсуватися вигаданими деталями;
- розмежування оригіналу й реконструкції (цифрові копії, реконструкції та художні інтерпретації мають чітко розрізнятися, маркуватися);
- професійної відповідальності — ШІ слід розглядати як допоміжний інструмент, а не як самостійного носія музейного авторитету, відповідальність за дотримання етичних норм та якість кінцевого продукту залишається за фахівцем і музейною установою;
- повага до культурних прав і різноманіття (при використанні ШІ необхідно враховувати права спільнот на представлення власної спадщини, чутливість до культурного контексту та ризик дискримінаційних стереотипів);
- правової та інформаційної безпеки — під час використання ШІ слід враховувати авторське право, походження навчальних даних, захист персональної інформації та обмеження на передавання матеріалів третім сторонам.

Представлені принципи узгоджуються з Рекомендаціями UNESCO щодо етики ШІ (https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-ethics-artificial-intelligence), Кодексом етики ICOM (https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/ICOM-code-En-web.pdf), котрі наголошують на правах людини, відповідальності, професійних стандартів та суспільної місії культурних інституцій.

Отже, використання ШІ відкриває нові можливості для дослідження, інтерпретації та популяризації культурної спадщини, проте водночас створює ризики поширення недостовірних відомостей, викривлення історичного контексту й підміни автентичних свідчень синтетичними цифровими образами. Забезпечення

відповідального використання ШІ в музеях потребує системного поєднання наукової перевірки, прозорого маркування контенту, документування процесу генерації, професійного контролю та дотримання правових і етичних норм. В умовах цифрової трансформації саме поєднання інноваційності з доказовістю, прозорістю та професійною відповідальністю має стати основою довіри до музейної інтерпретації культурної спадщини.

A. Merta-Staszczak, J. Stecko

CULTURAL INSTITUTIONS AS SPACES OF VALUES AND EXPERIENCE: PERSPECTIVES OF STUDENTS AT UNIVERSITIES OF TECHNOLOGY

А. Мерта-Сташчак, Ю. Стечко

КУЛЬТУРНІ ІНСТИТУЦІЇ ЯК ПРОСТОРИ ЦІННОСТЕЙ І ДОСВІДУ: ПОГЛЯДИ СТУДЕНТІВ ТЕХНОЛОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ

Cultural institutions are responsible for creating, promoting, and preserving culture. Their activities are not solely focused on generating economic profit but combine public and social functions with the need to respond to the needs of their audiences. Particularly in the case of young people, what matters is not only the existence of the programme itself but also its accessibility, appeal, and the extent to which participation can be integrated into everyday life. The aim of this study is to examine cultural institutions as spaces in which three elements converge: the values declared by young adults, their expectations of these institutions, and their actual experiences of participation.

The study is based on an anonymous survey conducted among 201 students at Wrocław University of Science and Technology (100 respondents) and Rzeszów University of Technology (101 respondents). The majority of respondents were between the ages of 18 and 23. The questionnaire included questions concerning the functions of cultural institutions, factors influencing participation, expectations regarding cultural offerings, core values, sources shaping those values, and experiences influencing perceptions of culture and values. For the purposes of the present analysis, these data were considered jointly from an interpretive perspective, without inferring causal relationships among the variables. The study did not test whether the endorsement of a specific value leads to a particular evaluation of a museum, theatre, or library; rather, it allows to identify which value orientations, expectations, and experiences coexist within the same study group.

The most frequently selected values in the students' axiological profile were security (68.7%), kindness (66.7%), and achievement (65.7%), followed by self-direction (55.7%) and hedonism (50.2%). When asked to select one overarching value, the most frequent choice was security (28.4%), followed by kindness (20.9%). Hedonism was selected by 11.4% of respondents, while achievement and self-direction were each selected by 10.4%. These findings were interpreted with reference to Shalom H. Schwartz's theory of basic human values. The results suggest that the need for stability, relationships with others, agency, and autonomy coexist within the group, while the requirement to select a single overarching value further highlights the prominence of protective and relational values.

At the same time, students clearly recognise the social and value-related role of cultural institutions. A total of 84.1% of respondents agreed that these institutions perform an educational function, while 78.1% believed that they promote values. Their entertainment function (75.6%) and contribution to local development (76.1%) were also highly rated.

However, their ability to meet the needs of young audiences was rated substantially lower: only 29.4% of respondents agreed with this statement. Similarly, only 30.4% agreed that cultural institutions successfully include people from diverse social groups. Thus, there is a clear discrepancy between recognition of the institutions' broader mission and the belief that they are able to build effective relationships with young audiences.

The respondents' expectations indicate that they do not view cultural institutions merely as sources of entertainment. A total of 83.6% expected them to transmit knowledge and values, 82.0% to foster reflection and critical thinking, and 81.5% to offer programmes tailored to different age groups. Emotional and aesthetic experiences, as well as affordability, were indicated by 77.6% of respondents. When asked about the values institutions should promote, the most frequently selected option was education, reflection, and critical thinking (58.7%), followed by entertainment and engaging leisure activities (43.3%) and creative freedom and diversity of perspectives (42.8%). The students' own value profile, strongly associated with security and benevolence, thus coexists with the expectation that cultural institutions should provide spaces for intellectual openness, aesthetic experience, and a diversity of perspectives.

Practical considerations also influence participation. The most important factor was an interesting event topic (83.1%). Free admission or a student discount, the opportunity to attend with friends, and recommendations from friends were all viewed positively by more than 75% of respondents. An event addressing values important to the respondent was positively assessed by 71.7%. Convenient timing (71.6%), location (70.6%), and price (66.6%) were also important. The prestige of the institution (30.9%) and the possibility of participating online or in a hybrid format (36.3%) were considerably less important. These findings suggest that recognising the importance of cultural institutions does not necessarily translate into on-site participation. Participation requires engaging content, practical accessibility, and conditions conducive to a shared experience.

Participation is also embedded in the respondents' broader cultural environment. The family was reported as the strongest source shaping values (85.6%), followed by peer groups or friends (77.1%) and social media (67.7%). A total of 59.2% of respondents reported the presence of culture in their family homes. This variable was treated as an indicator of cultural capital acquired in the family environment, drawing on Pierre Bourdieu's conceptual framework. A positive and statistically significant association was found between this indicator and current cultural participation (Spearman's rho = 0.214; $p = 0.002$). However, the presence of culture in the family home was not significantly associated with the selection of universalism or benevolence as the primary value. Family cultural experience was therefore associated with current participation among the respondents but does not provide a basis for deriving their entire hierarchy of values. This interpretation is consistent with an understanding of culture as an order of meanings and values acquired through social participation and subsequently subject to selection and reinterpretation.

The importance of experience is also reflected in the open-ended responses. Of the 94 responses that could be categorised, 39.4% were highly personalised. Among the more clearly defined categories were exhibitions, museums, and the visual arts (21.3%), followed by literature and theatre (13.8%). In response to a question concerning good practices employed by institutions in relation to young audiences, workshops, classes, competitions, and creative activities, as well as programmes tailored to young people, were the most frequently mentioned, each accounting for 21.0% of substantive responses. These were

followed by integration, dialogue, and openness towards young people (17.3 %), as well as communication via social media and the use of interactive or multimedia formats (16.0 % each). Cultural institutions are therefore viewed most positively when they enable active engagement with content rather than merely its consumption.

The contribution of this study lies in combining three levels of analysis within a single research framework: the axiological profile of respondents, their evaluation of the functions of cultural institutions, and the biographical and situational dimensions of experience. Taken together, the results suggest that cultural institutions can be understood as spaces mediating between values acquired through socialisation, current expectations, and experiences of participation. Students rate their educational and value-related functions highly but assess their responsiveness to the needs of young audiences much less positively. They expect cultural institutions to provide knowledge, promote values, encourage reflection, and offer aesthetic experiences, while their decisions to participate are linked to content, price, timing, location, and the opportunity to attend with others. The results are preliminary and are based on students from two universities of technology; therefore, they cannot be generalised to the entire student population. Nevertheless, they indicate that young audiences' relationships with cultural institutions are shaped at the intersection of values, accessibility, and the quality of experience.

О. Бубенок

СПЕЦИФІКА СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО КАТАЛОГУ ПРАБОЛГАРСЬКИХ АРТЕФАКТІВ ІЗ МУЗЕЙНИХ КОЛЕКЦІЙ УКРАЇНИ

O. Bubenok

SPECIFICS OF CREATING AN ELECTRONIC CATALOGUE OF PROTO-BULGAR ARTIFACTS FROM MUSEUM COLLECTIONS IN UKRAINE

Як відомо, праболгари відіграли значну роль не лише у створенні Першого Болгарського царства на Балканах, а й у формуванні Великої Болгарії в Приазов'ї та Хозарського каганату. Зазвичай історію праболгар розглядають як частину ранньої історії Балканської Болгарії. При цьому не завжди підкреслюється, що вона є частиною ранньосередньовічної історії України. Саме тому дослідження археологічних пам'яток, пов'язаних із перебуванням праболгар, має принципове значення не лише для археологів та істориків Болгарії, а й для дослідників України.

Багато питань щодо минулого праболгар залишаються спірними та недостатньо дослідженими. Наразі немає чітко вираженої співпраці у дослідженні культурної спадщини праболгар між болгарськими і східноєвропейськими вченими. Причиною цього є відсутність детальної інформації про артефакти та звіти археологічних експедицій, які зберігаються у фондах й архівах як музеїв, так і науково-дослідних центрів Болгарії та Україні

Слід зазначити, що українські вчені використовували для порівняння лише невелику кількість матеріалів з території Болгарії. Водночас матеріали з розкопок в Україні також виявляються недоступними для болгарських археологів через відсутність точної інформації про їхнє місцезнаходження.

В умовах війни в Україні існує також нагальна потреба в збереженні пам'яток праболгар, що вимагає точної інформації про їхнє місцезнаходження. Слід зазначити, що невідома доля праболгарських пам'яток на території Донецької та Луганської областей, тому зараз там неможливо проводити дослідження.

Отже, давно постала потреба створити єдину систему обміну науковою інформацією між вченими з України та Болгарії в галузі ранньосередньовічної історії Східної Європи й Балкан. Велику роль у цьому має відіграти електронний каталог праболгарських пам'яток на території України. Необхідність систематизації цих матеріалів, їхнього оцифрування та подальшого поширення за допомогою сучасних комунікаційних технологій давно назріла.

Каталог повинен мати не лише ілюстративний характер, а й містити досить докладні коментарі. Для досягнення цієї мети необхідно виконати такі завдання:

1. Визначення видів та розробка критеріїв, необхідних для відокремлення праболгарських пам'яток від загальної маси артефактів раннього Середньовіччя.
2. Вирішення питань щодо етнічної атрибуції артефактів раннього Середньовіччя.
3. Дослідження історії формування та загального змісту ранньосередньовічних музейних колекцій України.
4. Розробка критеріїв, необхідних для створення електронного каталогу праболгарських старожитностей.
5. Оцифрування праболгарських пам'яток відповідно до обраних критеріїв для створення каталогу.

Друга мета має більш практичне застосування: в умовах триваючої війни на території України необхідно зафіксувати культурну спадщину праболгар, яка може назавжди зникнути з наукових досліджень. Це вимагає виконання таких завдань:

1. Систематизація та структурування колекцій в українських музеях, пов'язаних із культурою праболгар.
2. Повна, а не вибіркова оцифровка колекцій, пов'язаних із праболгарами.
3. Високоякісна оцифровка артефактів, пов'язаних із праболгарами, як у 2D, так і в 3D-форматі.
4. Довгострокове зберігання інформації про пам'ятки праболгарського типу як у цифрових, так і в нецифрових форматах.

Варто зазначити, що у цьому напрямку вже були зроблені певні кроки у межах українсько-болгарського проєкту зі створення диджітального каталогу «"І побачив я степ": праболгарські пам'ятки в музейних зібраннях України». Проєкт інтегрує як відомі артефакти, так і малодосліджені об'єкти, що вперше вводяться до наукового обігу.

На сьогодні каталог структурований за двома тематичними блоками:

Перша частина каталогу має назву «Алано-болгарські пам'ятники в колекції Зміївського краєзнавчого музею в інтернет-просторі України».

Цей блок вміщує як **загальнонаціональні та регіональні збірки:** цифрові копії матеріалів із провідних установ, зокрема Харківського історичного музею ім. М. Ф. Сумцова, Музею археології ХНУ ім. В. Н. Каразіна, Національного музею історії України, Археологічного музею ІА НАНУ, Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д. І. Яворницького, а також музеїв Верхнього Салтова та Білої Церкви, Окремо для складу першої частини каталогу додається

праболгарська **колекція Зміївського краєзнавчого музею.** Остання репрезентує специфіку локальних фондів, які перебувають під найбільшою загрозою знищення.

Паралельно вже готується друга частина каталогу — «Праболгарська спадщина у колекції Музею археології Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна».

Речовий матеріал класифіковано за функціональними групами: знаряддя праці, прикраси, озброєння та різноманітна салтівська кераміка. Важливим елементом проєкту є історико-географічна прив'язка об'єктів, що позиціює українські музеї як ключові центри дослідження та збереження праболгарської культурної спадщини.

Структура самого каталогу складається із двох частин. Перша містить пронумеровані кольорові фотографії артефактів. Друга має суто описовий характер і складена двома мовами: англійською та болгарською. Усі коментарі поділені на групи: номер каталогу; вид — кінське спорядження, зброя, ювелірні вироби, кераміка, тощо; назва; матеріал; розмір; місце виявлення; місцезнаходження; назва музею; інвентарний номер; датування; опис.

На сьогодні для виконання проєкту активно задіяні музеї: Зміївський краєзнавчий музей та Музей археології ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Ми сподіваємось, що в майбутньому будуть долучені артефакти праболгар із колекцій інших музеїв не лише України, а й Болгарії.

А. Абузаров

САКРАЛЬНИЙ ПРОСТІР, ІНТЕРПРЕТАЦІЯ І ОБЩИННА ПАМ'ЯТЬ У ГІБРИДНІЙ МОДЕЛІ МУЗЕЮ ГІРСЬКИХ ЄВРЕЇВ У ГИРМИЗИ ГАСАБА

A. Abuzarov

SACRED SPACE, INTERPRETATION, AND COMMUNITY MEMORY IN THE HYBRID MUSEUM MODEL OF MOUNTAIN JEWS IN GIRMIZI GASABA

Сучасне визначення музею ІКОМ (Прага, 2022) фіксує зміщення акценту від колекції до відвідувача, від монологу до діалогу та від демонстрації до залучення. Музей розуміється як відкрита, інклюзивна установа, що діє за участі спільнот. Для музеїв малочисельних етнічних громад цей зсув особливо важливий. Їхня культура існує переважно в нематеріальних формах (мова, фольклор, обряди, музика, кулінарія, сімейна пам'ять), а матеріальні об'єкти без інтерпретації залишаються «німими».

Інтерактивність означає організацію експозиції, за якої відвідувач обирає, досліджує, зіставляє, відповідає і частково створює зміст. Теорія музейної комунікації (Хупер-Ґрінгілл, Фальк і Діркінг, Саймон) показала обмеженість схеми «музей — предмет — відвідувач». Виділяють чотири рівні інтерактивності — фізичний, когнітивний, емоційний і соціально-творчий. Вона не тотожна технологічності, а створюється драматургією та можливістю особистої реакції (Блек). Принципи інтерпретації Тілдена (зв'язок із досвідом, розкриття сенсу, цілісність) зберігають актуальність. У цій рамці розглядається Музей гірських євреїв у Гирмизи Гасаба (Губинський район, Азербайджан) як засіб інтерпретації нематеріальної спадщини невеликої громади.

Музеєфікація нематеріальної спадщини містить внутрішній парадокс. Цей процес полягає в тому, що музей за своєю природою стабілізує і «заморожує»,

тоді як така спадщина живе лише в практиці. Конвенція ЮНЕСКО 2003 р. та Рекомендація 2015 р. вказують шлях вирішення — відмова від суто предметної логіки та визнання ключової ролі самих спільнот. Для етнічних громадських музеїв характерні стійкі риси. Колекції формуються переважно дарами сімей і діаспори (що надає їм високу емоційну цінність, але ускладнює науковий опис); музей виконує функції місця пам'яті та центру ідентичності; аудиторія подвійна — внутрішня і зовнішня; виникає етичне питання про право говорити від імені громади та про те, як уникнути стереотипізації й екзотизації. Технології вирішують тут відразу два завдання — вони можуть допомогти інтерпретації для зовнішнього відвідувача та документуванню для самої громади.

Об'єктом дослідження є Музей гірських євреїв у Губинському районі Азербайджану, відкритий у лютому 2020 р. в будівлі колишньої синагоги кварталу Карчоги. Він поєднує автентичне історичне середовище одного з найбільш збережених єврейських містечок (штетлів) із мультимедійною платформою. Організаційно музей є громадсько-філантропічним проєктом. Ініціатива вихідців із селища, концепція та збір експонатів забезпечені міжнародним фондом. Це забезпечує високу мотивацію й доступ до сімейних архівів, але ставить питання про контроль над змістом.

Постійна експозиція побудована за тематичним принципом і містить розділи, присвячені кавказьким рабинам, звичаям і обрядам, традиційним заняттям, раданітам і купецтву, мові та освіті, нематеріальній спадщині й музиці, періоду рубежу XIX–XX століть, Голокосту, участі у Другій світовій війні, алії, діаспорі та відродженню громади.

Колекція формується переважно сімейними дарами, відрізняється різноманітністю типів об'єктів (ритуальні предмети, костюми, рукописи, документи, предмети побуту), сильним меморіальним характером і багатомовністю джерел. Саме ці особливості визначають вибір інтерактивних форм. Цифрове «гортання» сторінок історії гірської громади на Кавказі, тривимірні моделі та контекстне відео для костюмів, відеорозповіді про ритуальні предмети, звукові станції для мови.

Аналіз експозиції за чотирма критеріями — інтерактивність, доступність, автентичність і етичність — дозволяє зробити певні висновки. Описані елементи переважно забезпечують фізичний і когнітивний рівні (сенсорні екрани, можливість вибору хронології, біографій, етнографічних сюжетів). Емоційний рівень реалізований частково через аудіовізуальні свідчення. Соціально-творчий рівень виражений слабко. Участь відвідувача здебільшого зводиться до передачі речей музею, механізми спільного створення контенту практично відсутні. Багатошаровість аудиторії передбачає багатомовність і можливість вибору глибини подачі.

Етичні ризики пов'язані з правом на репрезентацію, впливом туристичного потоку на житлове середовище, а також із необхідністю чітко відокремлювати громадську легенду про походження від наукових гіпотез.

Концептуально музей найближчий до логіки «нової музеології»: акцент зміщено з артефакту на спільноту, музей мислиться як інструмент ідентичності та пам'яті. Елементи екомузею присутні (територіальна логіка, віртуальний тур селищем), однак з точки зору управління він екомузеєм не є. Зміст формується переважно «згори вниз» через діаспорний фонд і меценатів. Партисипаторні риси перебувають

лише на стадії формування. Посилання на ідею «живого музею» працює радше як філософська метафора, ніж як інституційна модель. Сакральний простір не перетворено на статичний архів, а наповнено динамічним цифровим змістом.

На підставі проведеного аналізу запропоновано напрями розвитку інтерактивного компонента. Перший — підвищення соціально-творчого рівня. Станції запису спогадів і «цифровий дар» (сімейні фотографії, історії, звукозаписи), об'єднані вузлом «Голоси». Другий — систематичне створення аудіоархіву мови джуурі та відеорозповідей старійшин як інструменту одночасної інтерпретації й документування. Третій — інтерактивна карта міграцій, що спирається на топоніми дев'яти історичних кварталів селища. Четвертий — багатомовний інтерфейс із можливістю вибору рівня деталізації та чітким розмежуванням легендарного і наукового шарів. П'ятий — постійне вивчення відвідувачів і консультації з громадою, розробка етичних протоколів публікації особистих даних. Шостий — дотримання принципу оборотності технічних рішень в історичній будівлі, щоб цифрові втручання не порушували архітектурну цілісність і могли бути демонтовані.

Загалом музей представляє гібридну модель, що поєднує сакральну архітектуру, пам'ять громади та цифрові технології. Його головний потенціал полягає не в показі спадщини, а в переході до спільного збереження і відтворення цієї спадщини разом із громадою й відвідувачами. Дослідження цього музею дає підстави стверджувати, що інтерактивна експозиція в музеях малочисельних етнічних груп ефективна лише тоді, коли вона виходить за рамки інформаційної доступності і створює умови для реальної участі. Саме в цьому напрямі перебуває основний ресурс подальшого розвитку Музею гірських євреїв у Гирмизи Гасаба, Губинського району Азербайджану.

Ю. Нікольченко

АРХЕОЛОГІЯ ПОЛЯ БЕРЕСТЕЦЬКОЇ БИТВИ

J. Nikolchenko

ARCHAEOLOGY OF THE BERESTECHKO BATTLEFIELD

У доповіді аналізуються результати археологічного дослідження поля Берестецької битви 1651 р. під керівництвом доктора історичних наук І. К. Свєшнікова.

Необхідність вивчення археологічними методами пам'яток доби Пізнього Середньовіччя в Україні була теоретично обґрунтована у 70-х рр. минулого століття. До об'єктів археологічного вивчення належать місця подій Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр., а також розташування січей і паланок, зимівників, козацьких цвинтарів, поховань.

Фактично початок цій роботі в Україні був покладений у 1970 р. фундаментальними розкопками місця Берестецької битви 1651 р. поблизу сіл Пляшева і Острів на Рівненщині археологічною експедицією Рівненського обласного краєзнавчого музею (далі: РОКМ). Ініціаторами дослідження стали відомий український археолог, історик і музеєзнавець, доктор історичних наук Ігор Кирилович Свєшніков (1915–1995) та директор музею Василь Якович Сидоренко (1914–1994). З 1970 по 1994 рр. експедицію очолював І. К. Свєшніков.

У 1996 і 1998 рр. пошуки козацьких переправ у заплаві Пляшівки були проведені експедицією Державного (з 2008 р. — Національного) історико-меморіального

заповідника «Поле Берестецької битви» під керівництвом С. В. Ревуцького. З 2003 р. за ініціативи дирекції заповідника було відновлено дослідження поля битви експедицією Рівненської філії Державного підприємства «Науково-дослідний центр "Охоронна археологічна служба України"» Інституту археології НАН України під керівництвом доктора історичних наук, професора Б. А. Прищепи (1957–2025).

У 1970 р. І. К. Свєшніков розпочав роботу експедиції із поглибленої розвідки усієї території, на якій відбувалися події червня-липня 1651 р. Польові розвідки поєднувались із вивченням опублікованих і архівних джерел, народних переказів та легенд. Розвідувальні роботи проходили паралельно із стаціонарними розкопками пам'ятки. Писемні джерела, спогади учасників подій, дослідження істориків доповнювались знахідками експедиції. Зіставлення, проведені І. К. Свєшніковим та його послідовниками, картографування знахідок дозволили з'ясувати багато проблемних питань, пов'язаних з трактуванням епізодів битви, тактичних ходів головнокомандуючих тощо.

Під час розкопок місця козацької переправи в 1971–1994 р. було досліджено понад 2,5 га суцільної площі, на якій виявлено 91 людський та 56 кінських кістяків, знайдено понад 5 тис. оригінальних козацьких і селянських речей, конкретно датованих днем загибелі козацько-селянського табору — 10 липня 1651 р. Були встановлені шляхи відступу козацько-селянських військ з оточеного табору. Антропологічний матеріал, здобутий на переправі, слугував основою для науково обґрунтованих скульптурних реконструкцій портретів окремих учасників битви.

Результати розкопок дозволили взяти під сумнів твердження польських учених щодо нищівної поразки козацько-селянської армії під Берестечком. Виявлення на дослідженій площі, що дорівнює більше, ніж половині основної козацької переправи, останків усього 91 загиблого переконливо свідчить про те, що втрати козацьких військ не були катастрофічними. На думку І. К. Свєшнікова, основні українські сили вийшли з оточеного табору, втративши від 4 до 8 тис. вояків.

Завдяки археологічному матеріалу, зіставленому з писемними джерелами і планом битви XVII ст., І. К. Свєшнікову вдалося відтворити порядок розміщення козацьких військ на місці битви і тактику, застосовану Богданом Хмельницьким під Берестечком. Опинившись зі своєю армією на рівнині без ярів та значних підвищень, гетьман обрав бій в укріплених таборах. У центрі козацько-селянських військ був побудований основний великий табір, захищений з лівого боку меншим табором, а з правого — проти лівого крила королівської армії — ще двома таборами. Центральний і лівий табори Богдан Хмельницький закрив лінією висунутих на передній край козацьких полків і артилерією, а за таборами залишив у резерві частину війська. Лівий фланг козацьких військ забезпечувала татарська кіннота, а на правий гетьман вивів свою кавалерію.

Слід підкреслити, що така дислокація і тактика дали позитивні результати: шляхетським військам не вдалося перемогти козаків і, якби не втеча татар, яка оголила лівий фланг козацьких військ, битва під Берестечком закінчилась би перемогою української армії. Після втечі татар і захоплення ними в полон Богдана Хмельницького козаки перейшли в повному бойовому порядку до лівого берега Пляшівки, де побудували новий укріплений табір і три переправи через річку й болото. Протягом десяти днів шляхта не мала змоги здобути цей табір, і лише трагічна випадковість призвела до поразки козацько-селянського війська.

У процесі археологічного дослідження переправи були отримані унікальні відомості щодо озброєння козаків і селян. Вони дозволяють стверджувати, що в середині XVII ст. усі козаки були озброєні шаблями різних типів, поширених в Європі: польсько-угорського, польського гусарського. З іншої холодної зброї у козаків під Берестечком були келепи, з метальної — лук і стріли та списи. Різноманітною була і ручна вогнепальна зброя. Вона представлена в матеріалах розкопок мушкетами, аркебузами, карабінами та бандолетами польської, голландської, французької та московської роботи. Селяни були переважно озброєні бойовими косами і сокирами.

Окремий комплекс з розкопок склав досі ретельно не описаний у джерелах та спеціальній літературі матеріал, що ілюструє наявність у козаків обладнання, необхідного для ефективного використання вогнепальної зброї. На козацькій переправі знайдено свинцеві кулі, їх заготівки, зливки свинцю, кулелійки для відливання куль різного калібру, а також порохівниці, натруски, ладівниці. Слід зазначити, що у знайдених порохівницях, натрусках та ладівницях були виявлені рештки гранульованого пороху досить високої якості.

Вагому частку знахідок біля козацької переправи становили вироби зі шкіри та дерева: чоботи, пояси, сумки, піхви для шабель і ножів, кисети, сідла, вуздечки, чепраки, попруги, зброя і побутові речі з дерев'яними деталями. Збережені в торфі завдяки його консервуючим властивостям на місці козацько-селянської переправи через Пляшівку і болото, ці речі у майбутньому були приречені на загибель, опинившись на поверхні, незважаючи на їхнє зберігання у запаяних пластикових пакетах. А у польові сезони 1970–1971 рр. серед великої кількості знайдених речей вагому частку складали саме предмети зі шкіри і дерева. Великий інтерес під час цих польових сезонів представляли знайдені близько 20 екземплярів шкіряних чобіт.

Наприкінці 1971 р. І. К. Свєшніковим та керівництвом РОКМ розпочався інтенсивний пошук методики консервації і реставрації цих виробів. Перший позитивний результат був отриманий у 1972 р., коли 19–23 квітня в Одесі проходила XV наукова конференція Інституту археології АН УРСР, у якій, окрім археологів України, брали участь науковці республік СРСР та Болгарії. На конференції була представлена доповідь білоруських вчених Ю. В. Віхрова і С. Ю. Казанської «Збереження дерев'яних виробів з археологічних розкопок». У доповіді були оприлюднені результати роботи Проблемної лабораторії модифікації деревини Білоруського технологічного інституту щодо консервації мокрих дерев'яних виробів з археологічних розкопок. Лабораторія розробила методику надійної консервації житлових і господарських конструкцій та виробів із дерева, застосовану археологами на практиці під час розкопок літописних міст X–XIII ст.: Новгорода, Берестя, Давид-Городка та ін. Вона ґрунтувалась на технології просочування вологої деревини фенол-спиртами, які у процесі загустіння витісняють вологу і зберігають зовнішній вигляд предметів. Аналогічний метод можна було застосувати для об'ємних знахідок з поля Берестецької битви.

Співробітники лабораторії рекомендували консервувати дрібні речі, проварюючи їх у розчині цукру, що було досить зручно в польових умовах. Цей метод дозволив на початковому етапі ефективно консервувати дерев'яні предмети з козацької переправи.

Восени 1972 р. керівництво РОКМ звернулось до директора Ермітажу академіка Б. Д. Піотровського з проханням надати допомогу в консервації і реставрації

виробів зі шкіри. На той час у СРСР тільки реставратори Ермітажу ефективно працювали з «археологічною шкірою». Серед зразків, представлених у Ермітаж для реставрації, були три чоботи і кілька дрібних шкіряних речей. У 1973 р. реставратор вищої категорії Ермітажу Д. І. Марковський уперше в СРСР здійснив на практиці реставрацію трьох оригінальних чобіт українських козаків середини XVII ст., які були знайдені під час археологічного дослідження переправи на полі Берестецької битви, досі відомі лише з іконографії.

Серед пам'яток матеріальної культури інших країн Європи XVII ст. чоботи представлені лише поодинокими екземплярами в музеях Німеччини, Франції і Польщі. Проте на дослідженій території козацької переправи вони належать до найчисленніших знахідок. З розкопок 1971–1994 рр. загальна кількість козацьких чобіт становить 367 цілих і фрагментованих матеріалів, близько половини з яких піддаються реставрації і реконструкції.

Проте методи консервації і реставрації виробів із дерева і шкіри, запропоновані на той час фахівцями, мали істотні недоліки. Використання фенолспиртів було розраховане на проведення консервації археологічного дерева у великих об'ємах з використанням промислових технологій і трудомістких процесів. А проварювання в цукрі дерев'яних предметів дещо змінювало їх початковий вигляд. Щодо методу реставрації виробів із шкіри, то він хоча і визнавався на той час прогресивним, але був досить складним, затратним і не завжди ефективним.

Ці обставини, а також необхідність термінової консервації оригінальних і здебільшого унікальних речей спонукали І. К. Свєшнікова особисто вирішувати цю проблему. За короткий час він розробив власну методику консервації та реставрації виробів із дерева та шкіри. Вона була настільки універсальною, ефективною і доступною, що дозволяла вже після завершення чергового польового сезону оперативно проводити реставраційні роботи на високому науковому і професійному рівні. Вироби, реставровані ученим, практично не втрачали початкового вигляду і зберігали необхідний фізичний стан. До цього слід додати, що І. К. Свєшніков за особистою методикою здійснював реставрацію виробів з різних металів: предмети озброєння і господарські вироби, монети, прикраси тощо.

Усі реставровані речі з поля Берестецької битви становлять колекцію датованих, оригінальних і унікальних речей, що належали різним соціальним групам і відображають матеріальну культуру населення України середини XVII ст. Це, в свою чергу, дозволяє більш достовірно відтворити реалії того часу. Нечисленні описи козаків у записках іноземців XVII ст. є короткими, недостатніми, а іноді фантастичними. А висновки Д. І. Яворницького, що ґрунтуються на переказах, належать переважно до XVIII ст. і не завжди відповідають спостереженням, зробленим під час розкопок поля Берестецької битви.

Реставровані І. К. Свєшніковим речі побуту, озброєння і обладнання українських козаків і селян утворили основу експозиції Національного історико-меморіального заповідника «Поле Берестецької битви» в с. Пляшева на Рівненщини та тематичної експозиції РОКМ. Під час археологічного дослідження поля Берестецької битви у 1996–2008 рр. була також зібрана унікальна колекція козацьких та селянських речей військового й побутового призначення. Результативність означених робіт утвердила перспективність подальшого вивчення пам'ятки методами археології.

М. Тортіка

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ: ДОСВІД УКРАЇНСЬКО-БОЛГАРСЬКОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ 2026 Р.

M. Tortika

INFORMATION TECHNOLOGIES IN EXPERIMENTAL HISTORICAL RESEARCH: THE EXPERIENCE OF THE 2026 UKRAINIAN-BULGARIAN EXPEDITION

Сучасний розвиток цифрової гуманітаристики відкриває нові можливості для будь-якого історичного дослідження. Географічні інформаційні системи (ГІС), комп'ютерне опрацювання письмових джерел та цифрова систематизація археологічних матеріалів дають змогу комплексно аналізувати історичні події, реконструювати маршрути пересування військ і перевіряти гіпотези щодо локалізації давніх поселень. Водночас ефективність цих технологій залежить від можливості зіставлення результатів цифрового моделювання з даними безпосередніх польових досліджень.

Метою цієї розвідки є визначення можливостей інформаційних технологій у реконструкції походу князя Володимира Мономаха проти половців у 1111 р. та перевірка запропонованих історико-географічних гіпотез за матеріалами українсько-болгарської експедиції, проведеної у вересні 2026 р. в басейні Сіверського Дінця.

Методологічну основу роботи становить поєднання трьох напрямів цифрової гуманітаристики. Перший передбачає застосування ГІС для моделювання експедиції; досліджувалися території в басейнах Сіверського Дінця, Уд і Мжі. Зіставлення попередніх картографічних реконструкцій із реальним ландшафтом дало змогу уточнити ймовірний маршрут війська Володимира Мономаха. За результатами дослідження, рух міг відбуватися вздовж високого правого берега Сіверського Дінця, що забезпечувало сприятливіші умови пересування навесні, природне прикриття лісистої та розчленованої місцевості й доступ до укріплених пунктів. Отже, особливості рельєфу розглядаються не лише як географічне тло історичної події, а і як важливий чинник військової логістики.

Порівняльний аналіз літописних повідомлень сприяв уточненню хронології походу та аргументації щодо локалізації половецьких центрів. Автори обґрунтовують імовірність розташування Шаруканя в районі сучасного міста Зміїв на Харківщині. Другий ґрунтується на порівняльному аналізі Іпатіївського, Воскресенського, Лаврентіївського та Радзивіллівського літописів. Третій полягає у створенні структурованої цифрової бази археологічних артефактів, що дає змогу зіставляти матеріальні свідчення з реконструйованими маршрутами історичних подій.

Особливе значення має польова перевірка цифрових моделей. Запропонована реконструкція демонструє, що критичне зіставлення різних літописних версій у поєднанні з геоінформаційним аналізом може допомогти перевіряти суперечливі історико-географічні гіпотези.

Важливим компонентом дослідження стало цифрове опрацювання археологічної колекції Зміївського краєзнавчого музею. До бази даних внесено 39 артефактів половецького періоду, виявлених у Зміївському районі, зокрема предмети озброєння, кінського спорядження, землеробські знаряддя та інструменти ремісничого виробництва. Систематизація цих матеріалів створює основу для подальшого просторового аналізу археологічних знахідок і дослідження взаємодії кочового та осілого населення на кордоні степу і лісостепу.

Результати дослідження засвідчують, що інформаційні технології є важливим інструментом історичного пізнання, проте не можуть замінити критичного аналізу джерел і безпосереднього вивчення місцевості. Поєднання ГІС-моделювання, комп'ютерного джерелознавства, цифрової каталогізації археологічних матеріалів і польових досліджень дає змогу перевіряти попередні реконструкції, уточнювати історичну інтерпретацію та формувати нові дослідницькі гіпотези.

L. Babayeva

THE ROLE OF POLISH ARCHITECTS IN THE DEVELOPMENT OF BAKU ARCHITECTURE AT THE END OF THE XIX AND THE BEGINNING OF THE XX CENTURIES

Л. Бабаєва

РОЛЬ ПОЛЬСЬКИХ АРХІТЕКТОРІВ У РОЗВИТКУ АРХІТЕКТУРИ БАКУ НАПРИКІНЦІ XIX — НА ПОЧАТКУ XX СТ.

The rapid economic development of Baku and the rise of the oil industry in the late XIX and early XX centuries led to fundamental changes in the architectural character of the city. During this period, alongside architects and engineers who came from various countries and participated in the city's planning and construction processes, Polish architects also played an important role. Their activities encompassed residential buildings, palaces, administrative and public buildings, educational institutions, theatres, religious buildings, industrial facilities, and other elements of urban infrastructure. The article examines, in chronological and functional sequence, the contribution of Polish architects who worked in Baku in the late XIX and early XX centuries to the development of the city's architecture. The activities of Jozef Goslavski, Yevgeny Skibinski, Kazimir Skurevich, and Jozef Ploshko, as well as the principal buildings they designed and participated in constructing, are analysed. Particular attention is paid to the way in which these architects integrated European architectural styles with the local architectural traditions and construction environment of Baku. The aim of the article is to determine the place of Polish architects within the architectural heritage that developed in Baku in the late XIX and early XX centuries and to demonstrate the influence of their activities on the city's contemporary architectural character.

The transformation of Baku into one of the major centres of the oil industry in the second half of the XIX century brought about significant changes not only in the city's economic and social life but also in its architectural and urban development. Population growth and the establishment of new industrial enterprises, banks, commercial facilities, schools, theatres, and administrative buildings created new construction requirements for the city. As a result of this process, Baku became a city characterized by a multicultural architectural environment.

Alongside specialists who came from various European countries, the activities of Polish architects also occupied an important place in the architectural development of the city. Polish architects working in Baku in the late XIX and early XX centuries prepared projects for buildings of various functions, ranging from residential structures to large public and administrative buildings, and participated in shaping the architectural character of the city. Their activities were not limited to the design of individual buildings. They also participated in the professional administration of urban architecture, the introduction of

new construction principles, and the transfer of European architectural experience to the Baku environment. At the same time, their works demonstrate the interaction between European architectural styles and local architectural traditions.

One of the Polish architects who worked in Baku was Yevgeny Skibinski (1858–1918). He was born in Shamakhi and received his higher architectural education at the Imperial Academy of Arts in St. Petersburg. His subsequent professional activities were primarily associated with Baku. Skibinski was also active in Baku's architectural and educational environment and taught at the Baku Technical School. Alongside residential buildings, projects associated with the city's public and transportation infrastructure also occupied an important place in his work.

One of the notable features of Skibinski's approach to Baku architecture was the integration of European architectural principles with local architectural traditions. In his projects, in addition to the composition of façades, decorative elements, and the placement of buildings within the urban environment, the local characteristics of Baku architecture were also taken into consideration. His name is associated with the residential house of Aghabala Guliyev. Constructed in the late XIX and early XX centuries, this building is one of the significant examples of the formation of new residential architecture for Baku's entrepreneurs. The building is distinguished by its monumental façade, decorative treatment, and position within the urban environment. Skibinski is also reported to have participated in activities related to the design and construction of the Baku railway station. This aspect of his work demonstrates that his activities were not limited to residential architecture but also extended to the development of the city's transportation infrastructure.

One of the most important Polish architects in the development of Baku architecture in the late XIX and early XX centuries was Jozef Goslavski (1865–1904). He studied at the Institute of Civil Engineers in St. Petersburg and arrived in Baku in 1891. From 1892, he served as the chief architect of Baku and played an important role in the city's construction and architectural processes until his death in 1904. One of Goslavski's best-known works is the palace of Haji Zeynalabdin Taghiyev. Construction of the palace began in the 1890s and was completed in 1902. Today, this monumental building houses the National Museum of History of Azerbaijan. Its architecture incorporates various features of European architectural styles, while Eastern motifs were also employed in its decorative treatment. Another important project by Goslavski was the Muslim Girls' School established by Haji Zeynalabdin Taghiyev. The building was constructed in 1898–1901. The building, which was of great importance for the secular education of Muslim girls at the beginning of the XX century, was subsequently used for various state and public functions. During the period of the Azerbaijan Democratic Republic, parliamentary sessions were held here. Today, the building is preserved as the historic structure housing the Institute of Manuscripts of the Azerbaijan National Academy of Sciences.

The building of the Baku City Duma also occupies a special place among Goslavski's projects. Construction of the building began in 1899 and was completed in 1904. Following Goslavski's death, other architects, including Kazimir Skurevich and Jozef Ploshko, participated in the implementation of the project and the construction process.Goslavski also participated in projects related to the Baku Technical School, the building for the Baku Branch of the Russian Technical Society, and other public buildings. The project of Haji Zeynalabdin Taghiyev's theatre is also associated with his activities; Pavel Kognovitsky also participated in the project. Goslavski's activities in the field of industrial architecture are

also noteworthy. The textile factory in Zigh is an important example of his contribution to the development of industrial architecture in Baku. The factory was established in 1896–1899 and occupies an important place in the history of industrialization in Azerbaijan. Thus, Jozef Goslavski's activities in Baku were not limited to the design of individual buildings but encompassed the development of the city's administrative, educational, cultural, and industrial architecture.

Kazimir Skurevich was another important Polish architect who worked in Baku in the late XIX and early XX centuries. Skurevich came to Baku's architectural environment at the invitation of Jozef Goslavski. Following Goslavski's death, Skurevich served as the chief architect of Baku from 1904 to 1907. This period coincided with the rapid development of the oil industry and a stage when major entrepreneurs were investing in the construction of new public and commercial buildings. Among the principal buildings designed by Kazimir Skurevich in Baku were the Taghiyev Passage in 1896, the State Bank building in 1897–1899, the Rothschild office building in 1897–1899, the orphanage on Shamakhinka Road, and the administrative building of the Nobel Brothers' Joint-Stock Company in 1900–1903.

Jozef Ploshko (1867–1931) was another Polish architect who worked in Baku in the late 19th and early 20th centuries and exerted a significant influence on the architectural character of the city. He arrived in Baku in the late 1890s. From 1907 to 1910, he served as the chief architect of Baku.Monumental urban architecture occupies a special place in Ploshko's creative work. One of his best-known works in Baku is the Ismailiyya building. The building was created in memory of Ismail, the son of Musa Naghiyev, and was constructed in 1908–1913. Its architectural design combines forms characteristic of medieval European architecture with elements of Eastern architectural traditions.Another famous work by Ploshko is the palace of Murtuza Mukhtarov. Built in 1911–1912, this building is a remarkable example of monumental residential architecture in the city. Neo-Gothic features of European architecture predominate in the façade of the palace.

Ploshko's activities also extended to the field of religious architecture. The design of the Roman Catholic church known as the Church of the Blessed Virgin Mary in Baku is associated with his name. In addition, he participated in the design of hotels, residential buildings, and public buildings in the city.Ploshko's activities related to the restoration of the Juma Mosque in Shamakhi following the earthquake of 1902 are also noted. This fact demonstrates that his work was not limited to the design of new buildings but also extended to the preservation and restoration of historical architectural heritage.The activities of Polish architects in Baku influenced the formation of various functional zones of the city in the late XIX and early XX centuries. Their projects encompassed various types of buildings, including residential buildings, palaces, schools, theatres, administrative buildings, religious structures, and industrial facilities.

These buildings became architectural expressions of Baku's economic rise. As capital generated by the oil industry was directed towards urban development and construction, monumental public buildings and the mansions of entrepreneurs emerged, transforming the architectural character of the central part of the city.

The memory of Polish architects in Baku has been most clearly commemorated through the **"Polish Architects" Street**, opened in the city centre on 31 May 2019, and the memorial plaques installed there. The plaques feature the names of Jozef Goslavski, Kazimir Skurevich, Jozef Ploshko, and Yevgeny Skibinski, together with stone depictions of renowned buildings associated with their work, such as the Palace of Happiness, Ismailiyya,

the Baku City Duma, and the Aghabala Guliyev House; the plaques were designed by Azerbaijani Honoured Architect Elbay Gasimzade. In addition, the preservation of these architects' works within Baku's historic urban environment, the preparation of publications and tourism routes dedicated to their heritage, as well as the issuance of a postage stamp commemorating Jozef Goslavski in 2019, demonstrate that their names continue to be preserved not only through memorial plaques but also within the city's cultural memory and scholarly and cultural promotion.

О. Зубченок

ВІД «МІСТА-РУЇНИ» ДО «МІСТА-ГЕРОЯ»: ПУТІВНИКИ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ МІЛІТАРИЗОВАНОЇ ПАМ'ЯТІ СЕВАСТОПОЛЯ, 1857–1969

O. Zubchenok

FROM THE "CITY OF RUINS" TO THE "HERO CITY": GUIDEBOOKS AS A TECHNOLOGY OF MILITARIZED MEMORY IN SEVASTOPOL, 1857–1969

Путівник зазвичай сприймається як практичний посередник між незнайомим містом і відвідувачем. Однак у просторі, де військовий досвід упродовж тривалого часу визначав міську топографію та публічну пам'ять, такий текст виконує ширшу культурну функцію. Він не лише повідомляє, де розташований певний об'єкт, а й задає порядок спостереження: що слід побачити, у якій послідовності рухатися містом, які події пов'язувати з конкретними місцями та яку емоційну реакцію вважати доречною. На матеріалі путівників по Севастополю 1857–1969 рр. пропонується розглянути путівник як технологію мілітаризованої пам'яті — інструмент, що переводить розрізнені сліди війни у відтворюваний сценарій міського досвіду.

Джерельною основою є п'ять повнотекстових путівників, що репрезентують ключові етапи зміни образу Севастополя: післявоєнні описи 1857 і 1874 рр., ювілейний та практичний путівники початку XX ст., а також радянський путівник 1969 р. У попередньому дослідженні цей корпус було використано для простеження трансформації символічної географії міста. У цій розвідці фокус змінено: предметом аналізу є не загальна еволюція образу Севастополя, а механізм, за допомогою якого путівник перетворює простір на керовану послідовність пам'ятних місць. Наукова новизна полягає у виокремленні чотирьох взаємопов'язаних операцій такої технології: відбору, маршрутизації, емоційного кодування та канонізації.

Перша операція — відбір. Реальне місто завжди містить більше подій, об'єктів і соціальних історій, ніж може вмістити туристичний текст. Тому кожний путівник формує ієрархію видимості. У виданні 1857 р., створеному відразу після Кримської війни, довоєнний Севастополь майже відступає на задній план перед топографією оборони. Увага читача концентрується на бастіонах, Малаховому кургані, місцях загибелі командирів, похованнях і руїнах міських споруд. Таке компонування важливе не тільки як свідчення післявоєнного стану міста. Воно визначає, які саме фрагменти руйнування повинні сприйматися як значущі. Руїна перестає бути лише наслідком бойових дій і перетворюється на меморіальний знак.

Друга операція — маршрутизація. Путівник зв'язує відібрані об'єкти через фізичний рух відвідувача. Читач не просто дізнається про окремі бастіони, кладовища чи пам'ятники, а отримує можливу послідовність їх відвідування.

Завдяки цьому міський простір починає працювати як сценарій. Відстань між різними точками долається не лише транспортом або пішки, а й оповіддю, яка поєднує їх у єдину історію. Саме маршрут дозволяє перевести військову топографію у практику повсякденного споживання пам'яті: людина буквально проходить крізь запропоновану версію минулого.

На початку XX ст. цей механізм не зникає, хоча Севастополь уже суттєво відрізняється від післявоєнного міста середини XIX ст. Путівники фіксують транспорт, електричне освітлення, готелі, ресторани, морські прогулянки, нові бульвари та інші ознаки модерного міського життя. Севастополь дедалі виразніше постає як портове, туристичне й рекреаційне місто. Проте модернізація не витісняє військову пам'ять із туристичного маршруту. Відвідування Панорами, бастіонів, Братського кладовища та інших меморіальних точок співіснує з прогулянками набережною, поїздками містом і відпочинком. У результаті формується особливий тип туристичного досвіду, де комфорт сучасності не заперечує воєнне минуле, а розміщується поруч із ним.

Третя операція — емоційне кодування. Путівник пояснює не тільки значення місця, а й бажану модальність його сприйняття. Один простір може одночасно поставати мальовничим краєвидом, туристичною атракцією та місцем морального зосередження. У ранніх текстах домінує переживання втрати, жертовності й руйнування; у путівниках початку XX ст. до нього додаються захоплення відновленим містом і привабливість морського курорту. Така подвійність робить військову пам'ять частиною звичайного міського досвіду. Вона більше не потребує винятково траурної ситуації: може відтворюватися під час прогулянки, екскурсії або відпочинку.

Радянський етап демонструє подальшу трансформацію цієї технології. Події Кримської війни не зникають разом з імперським режимом, а включаються до нової послідовності, де оборона 1854–1855 рр. співвідноситься з обороною 1941–1942 рр., визволенням 1944 р. та повоєнною відбудовою. У путівнику 1969 р. Севастополь уже постає як завершений меморіальний ландшафт. Панорама, Малахів курган, Сапун-гора, площі, пам'ятники, назви вулиць та інші точки складаються у впорядкований маршрут, який не лише знайомить із минулим, а й пропонує відвідувачеві роль учасника ритуалу пам'яті. Військова історія стає основною рамкою, через яку пояснюється саме місто.

Це підводить до четвертої операції — канонізації. Коли одна й та сама група місць і схожі принципи їх пояснення відтворюються в різних виданнях та поколіннях туристичної літератури, запропонований маршрут поступово втрачає видимість як авторський вибір. Він починає здаватися природною структурою самого міста. Відвідувач сприймає як самоочевидне, що саме ці місця становлять головне минуле Севастополя, тоді як інші міські історії — господарські, соціальні, повсякденні або багатокультурні — залишаються поза основним маршрутом. У цьому сенсі канонізація є не просто повторенням змісту, а стабілізацією способу бачення.

Запропонований підхід уточнює поняття мілітаризованої пам'яті. Йдеться не лише про значну кількість військових пам'ятників чи музеїв. Мілітаризація пам'яті виникає тоді, коли війна стає принципом організації культурного читання міста, а цивільні простори набувають значення передусім через їхню близькість до оборони, жертви, героїзму чи перемоги. Путівник особливо ефективний у такій

системі, оскільки поєднує текст, карту, маршрут і тілесну практику переміщення. Він переносить ідеологічний наратив із абстрактного рівня у безпосередній досвід відвідування міста.

Хронологічна рамка 1857–1969 рр. дає змогу побачити завершений цикл цього механізму. У середині XIX ст. путівник працює з фізично присутньою руїною та перетворює її на простір пам'яті. На початку XX ст. він вбудовує військову топографію в модерне туристичне місто. У радянський період уже не руїни як такі, а реконструйовані пам'ятки, музеї, меморіали та міська топоніміка формують цілісну мережу героїчного минулого. Таким чином, зміна політичних режимів не означає автоматичного зникнення попередньої просторової логіки пам'яті: її елементи можуть переозначуватися та входити до нової ідеологічної конструкції.

У підсумку путівник доцільно розглядати не як пасивне відображення вже сформованої міської пам'яті, а як один із механізмів її виробництва. Його культурна дія полягає в тому, що він добирає місця, зв'язує їх маршрутом, надає їм емоційного режиму сприйняття і через повторення перетворює цей вибір на канон. Саме тому перехід Севастополя від післявоєнного «міста-руїни» до радянського «міста-героя» можна описувати не лише як зміну офіційних наративів, а і як тривалий процес навчання відвідувача бачити міський простір крізь послідовність військової пам'яті. Такий погляд відкриває перспективу порівняльного аналізу путівників інших портових і військових міст, де туристичний маршрут також міг бути засобом культурної нормалізації воєнного минулого.

О. Ховпун

КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ В СИСТЕМІ СУЧАСНИХ КУЛЬТУРНИХ ПРАКТИК

O. Khovpun

CULTURAL DIPLOMACY IN THE SYSTEM OF CONTEMPORARY CULTURAL PRACTICES

Сучасні трансформації культурного середовища зумовлюють переосмислення культурної дипломатії як форми міжнародної культурної взаємодії. Вона виходить за межі традиційного міждержавного культурного обміну та набуває нових форм під впливом цифровізації, розвитку мережевих комунікацій, мобільності культурних продуктів і розширення кола суб'єктів культурної діяльності. У цьому контексті культурна дипломатія постає як комплексна культурна практика, спрямована не лише на репрезентацію національної культури, а й на створення, трансляцію та взаємне осмислення культурних смислів у міжнародному просторі. Особливої актуальності ця проблематика набуває для України, де культура в умовах повномасштабної війни є важливим чинником міжнародної комунікації, репрезентації та утвердження культурної суб'єктності.

Культурна дипломатія в сучасному культурному просторі дедалі виразніше постає як механізм продукування та циркуляції культурних смислів. Її трансформація пов'язана зі зміною структури культурної комунікації: поряд із державними інституціями та офіційними культурними представництвами до міжнародної взаємодії залучаються митці, куратори, музеї, культурні організації, професійні спільноти та незалежні ініціативи. Унаслідок цього культурна дипломатія набуває поліцентричного характеру, а культурна репрезентація стає

результатом взаємодії різних суб'єктів, культурних середовищ та інтерпретаційних контекстів. Її зміст формується не лише на рівні інституційного повідомлення, а й у процесі подальшого сприйняття, інтерпретації та циркуляції культурних смислів.

Зазначені процеси безпосередньо пов'язані з функціонуванням сучасних культурних практик, які виступають середовищами виробництва та трансформації культурної репрезентації. Виставкові, мистецькі, освітні, кураторські й міжнародні культурні проєкти створюють умови для взаємодії різних суб'єктів і формування нових способів культурного обміну. У такому вимірі культурна дипломатія реалізується через практики культурного посередництва, співтворення та міжкультурної комунікації, що забезпечують включення національного культурного досвіду до ширших процесів міжнародного культурного діалогу.

Вагомим чинником трансформації цих процесів є цифровізація, яка змінює не лише канали культурної комунікації, а й механізми функціонування культурного контенту. Цифрові платформи забезпечують його мобільність, мультимедійність, повторне використання та включення в різні соціокультурні контексти. Соціальні мережі й інші цифрові середовища розширюють можливості взаємодії культурних інституцій з аудиторіями, водночас змінюючи характер участі останніх у культурній комунікації. Культурний продукт у цифровому середовищі стає відкритим до багаторазової інтерпретації та подальшої циркуляції, що посилює мережевий характер сучасної культурної дипломатії.

Практичним виявом зазначених тенденцій є діяльність Українського інституту, місія якого пов'язана зі зміцненням міжнародної суб'єктності України засобами культурної дипломатії. Інституція поєднує програми у сферах візуального мистецтва, музики, кіно, літератури, перформативних мистецтв, академічної співпраці та комунікацій, а серед стратегічних цілей визначає інтеграцію України до міжнародних культурних подій, процесів і дискурсів і розвиток сталих зв'язків між культурними, освітніми й науковими інституціями різних країн. Така модель демонструє перехід від представлення окремих культурних продуктів до формування тривалої інституційної взаємодії, у межах якої культурна дипломатія реалізується через професійні мережі, спільні проєкти, обміни та створення нових форматів міжнародної співпраці.

Важливим простором реалізації культурної дипломатії є також міжнародні мистецькі події. Показовим прикладом стала виставка «З України: Сміливі мріяти», представлена Фондом Віктора Пінчука та PinchukArtCentre у межах офіційної паралельної програми 60-ї Міжнародної мистецької виставки La Biennale di Venezia у 2024 р. Проєкт об'єднав українських митців у міжнародному виставковому контексті та створив простір для актуалізації українського мистецького досвіду в глобальному культурному середовищі. Значення подібних практик полягає не лише у фізичній присутності українського мистецтва на міжнародній сцені, а й у включенні українських культурних висловлювань до ширших процесів художньої інтерпретації та професійної комунікації.

Інший вимір культурної дипломатії репрезентує створений у 2022 р. за участі Метрополітен-опери, Польської національної опери та українських державних інституцій. До складу колективу увійшли українські музиканти з різних регіонів України, а також музиканти, які перебували за кордоном після початку повномасштабного вторгнення. Перший міжнародний тур 2022 р. охопив провідні

концертні майданчики Європи та США, зокрема BBC і подальші тури продовжили цю міжнародну практику. У цьому випадку музичне мистецтво функціонує як простір одночасного представлення української культури, професійної взаємодії та актуалізації культурного досвіду України в міжнародному контексті.

Таким чином, сучасні українські практики культурної дипломатії демонструють поступове розширення її функціонального поля: від представлення культурного продукту до формування професійних мереж, міжнародних і просторів культурної взаємодії. Їхня специфіка полягає в поєднанні інституцій ного, мистецького та комунікаційного вимірів, що забезпечує багаторівневу присутність української культури в міжнародному культурному просторі. Водночас така практика не зводиться до трансляції наперед визначеного культурного образу, оскільки передбачає його актуалізацію та переосмислення у взаємодії з різними аудиторіями й культурними середовищами.

Отже, культурна дипломатія в системі сучасних культурних практик може бути як динамічний процес, у якому взаємопов'язані репрезентація, комунікація, культурне посередництво та продукування смислів. Її сучасна специфіка визначається зміною характеру культурної взаємодії: відносини між інституціями, творцями й аудиторіями набувають мережевої форми, а культурні продукти включаються у множинні контексти сприйняття та інтерпретації. У цьому вимірі культурна дипломатія постає складовою сучасного культурного процесу, що забезпечує формування міжкультурних зв'язків, актуалізацію культурної суб'єктності та включення національного культурного досвіду до глобального культурного простору.

О. Вовк, І. Теребій

РОЛЬ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА У СТВОРЕННІ КОМП'ЮТЕРНИХ ІГОР ІСТОРИЧНОЇ ТЕМАТИКИ

O. Vovk, I. Terebii

THE ROLE OF THE HISTORICAL-CULTURAL ENVIRONMENT IN THE CREATION OF HISTORICAL COMPUTER GAMES

Відеоігри історичної тематики є невід'ємною частиною індустрії поряд з різножанровим фентезі та найвигадливішою фантастикою. Для створення переконливого образу минулого розробники використовують відтворення й реконструкцію об'єктів, періодів, явищ, що існували чи існують у реальному житті. Це працює як комплексна історико-культурна задача, оскільки детальне відтворення окремих будівель чи явищ недостатнє для формування цілісного сприйняття. Для створення правдивого загального сприйняття у гравця потрібне цілісне середовище в грі: просторова організація, відповідність рівню взаємодії, узгодження з геймплеєм і влучно розставлені акценти.

Мета дослідження — аналіз та визначення роботи принципів реконструкції історико-культурного середовища у відеоіграх, встановлення способів поєднання історичної достовірності, цілісності образу й вимог, що залежать від характеру ігрового процесу, для формування впізнаваного образу епохи, культури, регіону.

Першочерговим елементом, з яким взаємодіють більше за все, є географія світу гри. Незалежно від масштабу — чи то цілий світ у режимі open world, чи окремі

міста або вулиці — просторове планування створює першооснову для сприйняття історичного середовища загалом.

Найбільш показовою є серія "Assassin's Creed": у ній детально відтворили розташування поселень, природних зон, водойм та архітектурних об'єктів Давнього Єгипту та Давньої Греції, Італії, Франції, вікторіанського Лондону тощо. До роботи залучалися науковці, археологи, історики, мовознавці та мистецтвознавці — наприклад, для розробки "Assassin's Creed: Origins" Ubisoft консультувалися з єгиптологами та уклали угоди з університетами, щоб експерти могли надавати команді інформацію та дослідження. В іграх серії відтворений простір виконував не тільки декоративну функцію, а й був частиною механіки пересування. Випущені до цих ігор доповнення "Discovery Tour" відтворювали майже музейний цифровий досвід, оскільки являли серії історичних турів, де можна було самостійно дослідити архітектуру, повсякденне життя та факти про історичних постатей.

Відомим випадком архітектурної реконструкції для ігор є те, як студія "Ubisoft" відтворила Нотр-Дам в "Assassin's Creed Unity". Використовували численні візуальні матеріали, архітектурні креслення та консультації істориків, при цьому розробники наголошували, що для створення переконливого образу споруди недостатньо відтворити окремі деталі: необхідно сформувати загальне відчуття знайомого й упізнаваного простору. Проте реконструкція Нотр-Даму не була повною копією, історично достовірний ігровий об'єкт може не підходити гравцю. Тож шпиль споруди було адаптовано під можливість для переміщення та огляду міста з висоти. Внутрішню частину собору адаптували для реалізації ігрових подій. Елементи, які неможливо було відтворити, розробники замінювали художньо переосмисленими аналогами, зберігаючи їхній загальний вигляд та емоційне сприйняття. У даному випадку реконструкція історичного середовища для гри передбачає не суцільне копіювання образу минулого, а відбір та узгодження його характерних ознак відповідно до функціональності простору та потреб гравця. Історична достовірність у такому випадку співіснує з авторською інтерпретацією: об'єкт має залишатися впізнаваним як культурна пам'ятка, але водночас бути пристосованим до умов інтерактивного середовища.

Чим більша взаємодія героя з об'єктом, тим більше уваги потребують деталі. Мапа "L. A. Noire", за даними інтерв'ю Rockstar, реконструювалася на основі мап вулиць та аерофотозйомок Лос-Анджелеса 1947 р., що було важливо як для сюжетної частини, так і для геймплею, де герой міг багато їздити містом на машині. Така увага до деталей реконструкція була важлива зокрема і сюжетно, оскільки в гру додавалися реальні нерозкриті кримінальні справи, які герой мав розкривати в реальних локаціях, даючи додатковий шар занурення для гравця.

Більш камерний, але не менш важливий приклад: всесвітньовідома серія ігор про Шерлока Голмса від української студії "Frogwares". Розробники багато разів їздили до Лондона, збирали історичні фотографії місцин, які хочуть показати в іграх. Frogwares в інтерв'ю наголошували, що відчуття автентичності в гравця складається за допомогою влучного використання невеликих деталей. Однак історико-культурна реконструкція в грі не обмежується просторовим середовищем: окрім відтворених вулиць, дворів, парканів та архітектури, велика увага приділена і дизайну костюмів головних героїв та другорядних персонажів.

Одяг у відеоіграх виконує важливу функцію культурного маркера, оскільки дозволяє візуально розрізнити не тільки епоху, а й соціальний статус персонажа, його вид діяльності, спосіб життя тощо. Увагу костюмам приділяють також і у стратегічних іграх. Наприклад, у "Crusader Kings III" культурна диференціація підтримується великим різноманіттям візуальних елементів: обладунків, предметів інтер'єру, головних уборів, регіональних костюмів різного соціального статусу, прикрас, а також варіантами зачісок, борід і вусів.

Найкраще комплексний підхід до історико-культурної реконструкції в комп'ютерних іграх демонструє чеська студія "Warhorse Studios" у дилогії ігор "Kingdom Come: Deliverance", action-RPG від першої особи з відкритим світом. Акцент на історичну достовірність йде з перших хвилин: детально відтворені одяг, озброєння, архітектура та суспільний устрій Богемії XV ст. — фактично всі аспекти повсякденності. У грі можна зустріти як реальні пам'ятки архітектури, на кшталт різноманітних замків, так і менш відомі, важливі для занурення гравця численні локації: селища, шахтарські табори, срібні копальні, кінні заводи, каменоломні, млини, занедбані поселення.

Контрприкладом історичної достовірності як головної мети реконструкції можна навести "Ghost of Tsushima". Команда свідомо відхилялася від історичної достовірності в деяких аспектах, таких як обладунки та озброєння, навмисно даючи герою предмети з більш пізніх століть і регіонів — усе ще достовірні, але непідходящі до змальовуваної епохи загалом. При цьому ж розробники постійно консультувалися з японськими фахівцями, намагаючись досягти реалізму у всьому, що оточувало героя: реальні види птахів, пам'ятки архітектури, реалістичний сауднддизайн. На меті стояло формування впізнаваного образу самурая, який не міг існувати таким, яким він закарбувався в масовій культурі, в той проміжок часу, який обрали для подій гри. Займаючись реконструкцією культурного середовища студія прагнула не допускати помилок, проте робота безпосередньо над образом комбінувалася з різних художніх умовностей, на кшталт озброєння чи одягу, хоча й самих по собі якісно пропрацьованих.

Отже, проведений аналіз показав, що історико-культурна реконструкція у відеоіграх має бути комплексним поєднанням просторових, архітектурних, візуальних та побутових ознак, узгоджених з характером ігрового процесу та запланованим рівнем історичної достовірності. У деяких випадках ігрова реконструкція свідомо не передбачає буквально відтворення усіх деталей, лишаючи простір для художніх умовностей, якщо вони не порушують цілісність створюваного образу. Історичні елементи мають виступати першочергово як інструменти формування сприйняття, гра не повинна перетворювати об'єкти на повноцінні реальні копії без необхідної адаптації до потреб геймплею та жанру.

С. Грінченко

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В СТРАТЕГІЯХ РОЗВИТКУ ГРОМАД І МАТЕРІАЛАХ СТРАТЕГІЧНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОЦІНКИ

S. Hrinchenko

REPRESENTATION OF CULTURAL HERITAGE IN COMMUNITY DEVELOPMENT STRATEGIES AND STRATEGIC ENVIRONMENTAL ASSESSMENT MATERIALS

Культурна спадщина в сучасному стратегічному плануванні територіальних громад дедалі частіше постає як складова історико-культурного середовища, локальної ідентичності, культурної пам'яті та відновлення території. Особливо виразно це простежується в документах, підготовлених під час повномасштабної війни. Для культурологічного дослідження принциповим є розмежування двох джерел: стратегія розвитку подає офіційно сформоване бачення культурного ресурсу та його місця в майбутньому громади, а звіт про стратегічну екологічну оцінку (СЕО) доповнює його відомостями про просторове середовище, можливі впливи й ризики для спадщини. Документальна репрезентація не може ототожнюватися з фактичним культурним життям або реальною культурною участю населення.

Наукова новизна запропонованого підходу полягає в парному прочитанні стратегії та звіту СЕО як різних за призначенням, але взаємодоповнювальних джерел. Предметом аналізу стає перехід від констатації наявності пам'ятки до визначення її культурної цінності, просторового оточення, суспільної функції та можливих наслідків запланованих змін. Такий підхід дозволяє встановити, чи залишається спадщина статичною характеристикою території, чи включається до довгострокового соціокультурного розвитку.

Показовим є проєкт Стратегії розвитку Бучацької міської територіальної громади до 2034 р. Документ пов'язує історико-культурну спадщину з локальною ідентичністю та мистецькими постатями, серед яких Іоанн-Георг Пінзель. Зафіксовано 13 пам'яток архітектури національного значення, зокрема Бучацьку ратушу XVIII ст., замкові комплекси, монастир оо. Василіян, костел Успіння Пресвятої Богородиці та церкву св. Миколая. Зіставлення зі звітом СЕО показує інший спосіб опису того самого культурного ресурсу: спадщина виділена разом із рекреаційними зонами як складова оцінювання, розглядаються впливи на історико-культурні об'єкти й естетичні характеристики середовища. СЕО співвідносить стратегічні рішення з міською програмою збереження Ратуші, облаштуванням музею, фестивалем «Свято у старому замку» та збереженням автентичної архітектури старої частини міста. Отже, символічне представлення ідентичності доповнюється просторовим та охоронним виміром.

Документи Чернігова демонструють складніший зв'язок між окремою пам'яткою та історичним міським середовищем. Проєкт Стратегії розвитку Чернігівської міської територіальної громади на період до 2027 р. з перспективою дії до 2034 р. включає культуру до цілей суспільної участі, міської ідентичності та збереження історико-культурного середовища; окремі завдання стосуються нематеріальної спадщини, маршрутів пам'яті, цифрових платформ і архівних ресурсів. Документальний аналіз фіксує пошкодження 43 пам'яток і п'яти

комунальних культурних об'єктів. Звіт СЕО визнає значний спадщинний ресурс та оцінює можливий вплив планованих рішень на пам'ятки й архітектурні ансамблі. Особливої уваги тут потребує співвідношення між задекларованим збереженням спадщини та майбутніми просторовими перетвореннями міста. За відсутності остаточно визначених технічних рішень і точної просторової локалізації окремих проєктів оцінювання їхнього впливу доцільно співвідносити не лише зі станом конкретних пам'яток, а й із цілісністю історично сформованого міського середовища. Для Чернігова це означає врахування панорам, традиційної мережі вулиць і площ, археологічного потенціалу, візуальних зв'язків та характеру історичної забудови. Приклад дерев'яної історичної забудови додатково засвідчує необхідність розрізнення юридичного статусу пам'ятки, культурної цінності необлікованої будівлі та її фактичного стану. Таке розрізнення принципове для культурологічного аналізу, оскільки історична цінність міського середовища формується ширше, ніж сукупність об'єктів, які вже мають офіційний охоронний статус.

Аналіз матеріалів стратегічного планування Харківської міської територіальної громади дає змогу простежити значення громадського обговорення для змістового уточнення культурної складової стратегічних документів. Аналіз проєкту Стратегії розвитку Харківської міської територіальної громади до 2029 р. засвідчив, що передбачені показники однієї з оперативних цілей не давали можливості окремо оцінювати стан захисту пошкодженої культурної спадщини, фактичну культурну участь населення та функціональне відновлення культурних установ. Під час громадського обговорення авторкою було подано 18 зауважень і пропозицій до проєкту Стратегії та Звіту СЕО, серед яких окремий блок стосувався доповнення показників культурного розвитку, спадщини й діяльності культурних інституцій. Офіційна відповідь Департаменту розвитку муніципального менеджменту Харківської міської ради підтверджує розгляд усіх поданих позицій та відображення результатів у Довідці про результати розгляду та врахування пропозицій громадськості. Такий матеріал засвідчує, що громадські консультації можуть виконувати змістову функцію в доопрацюванні культурної складової стратегічних документів, переводячи загальне декларування значення спадщини в конкретизовані показники, критерії оцінювання та напрями подальших рішень.

Матеріали Лисичанської міської територіальної громади розширюють аналіз ситуацією тимчасової окупації та просторового розосередження мешканців. Проєкт Стратегії «Лисичанськ 2034» адресований також релокованим інституціям, внутрішньо переміщеним особам і мешканцям окупованої території. Проведений аналіз засвідчує особливе значення індустріальної спадщини, документальної пам'яті та цифрового фіксування культурних ресурсів до моменту безпечного фізичного доступу. Культурна цінність конкретного промислового об'єкта за таких умов не може остаточно встановлюватися дистанційно: архівне документування має передувати натурному обстеженню, уточненню правового статусу та фактичного стану. Тут документ покликаний підтримати тяглість зв'язку між територією і культурною спільнотою, значна частина якої перебуває поза межами громади.

Порівняння випадків виявляє кілька закономірностей. Місто Бучач демонструє поєднання пам'яток, мистецьких постатей та локальної ідентичності. Чернігів акцентує цілісність історичного міського середовища. Харків показує можливість коригування стратегічного представлення через громадські консультації. Лисичанськ

засвідчує розширення предмета збереження до документальної пам'яті та культурної тяглості просторово розосередженої спільноти. Відмінність цих випадків підтверджує, що однакова рубрика «культурна спадщина» може містити різні моделі її суспільної цінності та майбутнього використання.

Підсумковий аналіз дозволяє зробити принциповий висновок: стратегія розвитку і звіт СЕО репрезентують культурну спадщину за різними логіками опису. Стратегія переважно визначає культурну цінність, суспільну функцію, зв'язок з ідентичністю та бажаний напрям розвитку; СЕО переводить частину цих положень у площину просторової вразливості, можливого впливу й охоронних обмежень. Саме ця відмінність створює продуктивну можливість для культурологічного аналізу. Якщо стратегія підкреслює значення спадщини, але СЕО не враховує середовище, ризики та наслідки просторових змін, культурна цінність залишається переважно декларативною. Технічна фіксація об'єкта в СЕО також є недостатньою без визначення його місця в культурній пам'яті, локальній ідентичності та практиках спільноти. Отже, ознакою зрілого стратегічного представлення є узгодженість між культурною цінністю, захистом історико-культурного середовища, участю громади та показниками реального культурного результату. Інноваційність підходу полягає в переході від простого підрахунку пам'яток до дослідження способу включення спадщини в культурний розвиток території. Водночас висновки документального аналізу потребують зіставлення з фактичним станом об'єктів, діяльністю інституцій та культурними практиками місцевих спільнот.

П. Берест

МЕТАКУЛЬТУРОЛОГІЯ ЯК СИНТЕЗ КУЛЬТУРОЛОГІЇ, МУЗЕЄЗНАВСТВА, МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА ТА АНТРОПОЛОГІЇ КУЛЬТУРИ

P. Berest

METACULTUROLOGY AS A SYNTHESIS OF CULTUROLOGY, MUSEOLOGY, ART HISTORY, AND CULTURAL ANTHROPOLOGY

Культурологія сьогодні переживає етап не лише суттєвого переосмислення власних теоретико-методологічних засад, але й усвідомлення своєї функції та призначення в цілому. В українському науковому просторі кінця XX ст., культурологія, певний період, на початках свого становлення, розвивалась як логічне продовження (якщо не відгалуження) філософії, історії, етнології, семіотики та інших дотичних дисциплін. Водночас низка вітчизняних дослідників розглядали її як стратегічну галузь, що здатна не лише фокусувати знання про культуру, а й визначати та формувати майбутні напрями розвитку соціокультурного простору й суспільства (держави) в цілому.

В той же час, музеєзнавство та пам'яткознавство мало більш прикладний характер, концентруючи увагу на музейних експозиціях, комплектації фондів, класифікації пам'яток, дослідженню культурної спадщини тощо. Після об'єднання культурології та музеєзнавства в одну спеціальність (В12), процес упрактичнення, зведення до прикладних функції цього симбіозу поширився на всі її складові. Однією з детермінант процесу стало те, що культурологія, до свого поєднання у В12, не встигла остаточно викристалізувати свою головну загальноприйняту місію, продовжуючи коливатись між кращими здобутками історії, філософії,

мистецтвознавства, антропології, соціології тощо. З іншого боку, музеєзнавство під впливом розвитку новітніх технологій, цифровізації, глобальних дискусій щодо значення культурного простору в життєтворенні суспільств почало набувати більш вагому теоретичну й міждисциплінарну складову.

Більше того, проблематика призначення культурології доповнюється також дискусіями щодо її співвідношення зі мистецтвознавством, історією культури чи антропологією культури в середині українського наукового співтовариства. Не треба скидати з вагів й міжнародний вплив на ці процеси. Адже цілковите ототожнення культурології з англомовною cultural studies чи польським kulturoznawstwom дещо звужує об'єкти, предмети та методологію культурологічних досліджень. Зважаючи на це, більш правильним відповідником до визначення культурології слід уважати саме culturology.

Вагомим також постає й антропоцентричний вимір культурології та її перетин з антропологією. До прикладу, якщо антропологія культури займається людською природою як джерелом культуротворення чи то досліджує культуротворчу здатність людини як такої, то культурологія має вивчати питання як, чому та навіщо людина взагалі творить культуру. А також який саме вплив культура здійснює на людину, суспільство, людство. Водночас культурологія має справу з різноманітними рівнями та проявами культури: від побутових практик окремих груп до високого мистецтва чи глобальних соціокультурних процесів. Також вона має давати відповіді на питання чим є та як функціонують культурний код, архетипи, символічний простір, культурна пам'ять та інші важливі складові успішного розвитку націй і держав.

Враховуючи все вищеозначене, оскільки культурологія й раніше могла розглядатись як така, що є «зібрана» з фрагментів різних наук, а після об'єднання в В12 постали нові виклики — як і в якій пропорції поєднати культурологію та музеєзнавство, то з'являється можливість оформлення метакультурології як міждисциплінарної галузі, що має шанс впорядкувати різні рівні та напрями дослідження культури в спільну цілісну систему. Адже, разом з культурологією, вона зможе розвивати загальнотеоретичний базис культурних студій, викристалізовувати розуміння культурних систем, історичних закономірностей, трансформаційних процесів, сприйняття культури як простору сенсотворення тощо. Від музеєзнавства до неї можуть додатись дієві механізми збереження та ретрансляції історико-культурної спадщини, усвідомлення того, як культура відбирає й кодує цінності для майбутніх поколінь, розуміння процесів перетворення матеріального та духовного надбання на суспільно- й державотворчий капітал. Від мистецтвознавства важливими складовими є методи атрибуції, аналізу творів мистецтва, інтерпретації, розкриття художньої мови в більш глобальні виміри. А від антропології культури — фокус на людині як споживачеві, носієві та творцеві культурних наративів та ідентичності тощо. Адже, як неодноразово стверджували класики, сьогодення зберігає (описує) минуле, а минуле творить майбутнє.

Таким чином, синтезуючи та гармонічно поєднуючи перераховані вище складові, метакультурологія буде здатна вибудувати цілісну систему знань, що поєднуватиме теоретичні здобутки культурології з прикладною реалізацією, практичними напрацюваннями, естетичними формами музеєзнавства й мистецтвознавства, а також людиноцентричним смисловим змістом антропології культури. Цей підхід дозволить уникнути вузькоспеціальної фрагментації та вийти

на вищий рівень розуміння культури як фундаментального цілісного механізму життєспроможності людини, що потребує системного осмислення, синергетичного опрацювання та комплексного реагування на ті глобальні виклики, що постають перед людством.

Н. Максимовська

ФІЛОСОФІЯ LEGACY LIVING: КУЛЬТУРОЛОГІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

N. Maksymovska

THE LEGACY LIVING PHILOSOPHY: A CULTUROLOGICAL INTERPRETATION

Поява нових культурних практик роботи з життєвими історіями людей старшого віку пов'язана з переосмисленням геронтологічних підходів в умовах динамічного розвитку тенденції старіння у світі. Актуалізується напрям діяльності фахівців, які розглядають людину похилого віку не лише як отримувача соціальних або медичних послуг, а як носія досвіду, пам'яті, цінностей та культурних смислів. Саме така позиція відповідає сучасному баченню Всесвітньої організації охорони здоров'я, відповідно до якого люди старшого віку мають розглядатися як активні учасники суспільства, чиї голоси, автономія, гідність та життєвий досвід мають бути почуті. Це філософія професійного супроводу людини в процесі осмислення та передачі того, що вона вважає значущим у власному житті. Legacy living являє собою світогляд, який дозволяє бачити людське життя не лише як сукупність прожитих подій, а як культурну історію, що має власний смисл, пам'ять і потенціал продовження в інших поколіннях. Різні аспекти вказаної проблематики розглядали Д. МакАдамс, К. МакЛін (Narrative Identity, наративна ідентичність), М. Халбвачс (Collective Memory, колективна пам'ять), В. Джанг, А. Гелін та ін. (Life review for older adults, переосмислення життєвого шляху) та ін.

На думку вчених, особистий досвід стає не просто спогадом про минуле, а частиною культурної пам'яті, того, що може бути усвідомлене, передане й переосмислене наступними поколіннями. Такий підхід співзвучний концепції наративної ідентичності, відповідно до якої життєва історія допомагає людині поєднати минуле, теперішнє і майбутнє та надати життю цілісності й смислу.

Культурологічне значення Legacy living полягає в переході від культури «збереження речей» до культури «збереження смислів». Спогади, родинні історії, життєві принципи, традиції, особисті символи та досвід стають формами живої культурної спадщини, яка не просто архівується, а продовжує існувати через розповідання, взаємодію та міжпоколіннєву передачу. Саме так UNESCO визначає living heritage як спадщину, яка передається між поколіннями, постійно відтворюється й забезпечує відчуття ідентичності, безперервності та належності.

Legacy Project може розглядатися як культурний артефакт, створений на перетині особистої пам'яті, сімейної історії та соціокультурного контексту. Його цінність визначається не кількістю зібраних фотографій або сторінок тексту, а тим, наскільки автентично він відображає смисли, які сама людина вважає важливими. З культурологічної позиції це означає, що людина не просто «зберігає спогади». Вона інтерпретує своє життя, визначає важливі та другорядні події, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між ними, надає певним людям статусу значущих, а окремим подіям значення поворотних моментів.

Культурологічна інтерпретація філософії Legacy Living дозволяє визначити її як людиноцентричну практику осмислення, збереження та передачі життєвої історії як форми особистої й сімейної культурної спадщини. Її концептуальне ядро утворюють взаємопов'язані положення, зокрема те, що людина є автором власної історії, життєва історія є носієм культурних смислів, а не лише сукупністю фактів, пам'ять формується та передається у взаємодії між людьми і поколіннями, Legacy Project є культурним продуктом, але процес його створення важливіший за технічну досконалість продукту.

Таким чином, Legacy living — це культура проживання життя з усвідомленням того, що кожне життя залишає по собі не лише пам'ять, а й смисли, цінності та культурний слід, здатний продовжуватися в інших людях і поколіннях.

В. Надольська

МУЗЕЙ БЕЗ СТІН: ІДЕЯ ТА ПРАКТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ

V. Nadolska

MUSEUM WITHOUT WALLS: CONCEPT AND IMPLEMENTATION PRACTICES

Рубіж XX–XXI ст. став для музеїв часом кардинальних трансформацій, розширення суспільних функцій, надання особливої ваги питанням всебічної взаємодії з людиною і соціумом. Використання міждисциплінарних освітніх моделей (STEAM), інформаційних технологій, універсального дизайну дозволяє сучасному музею розширювати свій вплив на різновікову аудиторію, підвищувати розуміння його соціокультурної цінності. Цьому сприяють й новітні практики експонування музейних колекцій. Серед них — втілення ідеї «музею без стін» французького письменника і культуролога Андре Мальро.

Своє бачення «уявного музею» або «музею без стін» ("Le Musée imaginaire", 1947) французький мислитель Андре Мальро сформулював ще в середині XX ст., акцентуючи на необхідності розкріпачення мистецтва від фізичних та архітектурних меж традиційного музею. Дослідник першим усвідомив, що винайдення якісної репродукції та фотографії докорінно змінило статус художнього твору, дозволяючи об'єднувати в єдиний інтелектуальний простір артефакти різних епох. У баченні А. Мальро «музей без стін» — це передусім особистий, уявний простір кожної людини, де вона може порівнювати та інтерпретувати шедеври світової культурної спадщини без географічних чи часових обмежень.

Концепція трансформації форм репрезентації пам'ятки у музеї, запропонована А. Мальро, знайшла своє втілення в епоху глобальної диджиталізації, відкритих баз даних та інтернету. Сучасні віртуальні виставки і музеї, вебпортали з відкритим доступом до оцифрованих об'єктів культурної спадщини фактично матеріалізували метафору вченого.

Ідеї А. Мальро втілюються й у сучасному реальному музейному середовищі, яке розглядається як майданчик для зустрічі та діалогу різних культур, думок і відвідувачів. Нині музеї поєднують в експозиціях класичні і модерні художні твори, створюють простори для дискусій і відпочинку, а також пропонують відвідувачам повсякденні речі із зображеннями музейних предметів. Це робить музеї схожими на культурно-розважальні центри, але водночас засвідчує їхню орієнтацію на різновікову аудиторію та її особистий досвід. Замість суворого заклику пам'ятати

музей прагне наблизити минуле до людини, зробити його зрозумілим, близьким та відчутним емоційно.

Активна участь у житті суспільства допомагає музеям долати замкненість, ставати гнучкими до змін інституціями. Якщо традиційний музей уособлював модель одностороннього монологу, то новітній будує співпрацю, діалог і взаєморозуміння між людьми. Музей зміщує акценти з питань збереження пам'яток на пошук впливів на людську пам'ять, емоції та відчуття.

Одним із прикладів втілення ідеї А. Мальро є ініціатива Нідерландського державного музею щодо проведення глобального конкурсу цифрового мистецтва "Rijksstudio Award". Згідно з його умовами, твори учасників конкурсу стають експонатами в залах самого музею, у громадських просторах міст демонструються віртуальні pop-up виставки фізичних реплік і цифрових інтерпретацій творів мистецтва.

Як культурні контексти та медіа створюють «віртуальний простір» навколо художника демонструє виставковий проєкт Британської галереї Тейт. Тимчасова експозиція не просто зібрала роботи Ван Гога з музеїв усього світу, але й досліджувала двосторонній взаємозв'язок: як британська культура (письменники, пейзажі, соціальні реалії вікторіанської епохи) вплинула на формування творчого методу художника, і навпаки — як Ван Гог формував британську візуальну культуру. Виставка активно використовувала цифрові реконструкції, інтерактивні карти подорожей художника та проєкції листування, доводячи, що справжній музейний простір існує не у фізичних рамах картини, а в інтелектуальному полі зв'язків між творами, текстами та епохами.

Таким чином, ідея А. Мальро позбавляє музей монополії на інтерпретацію спадщини, перетворюючи його з локалізованої інституції на екстериторіальний, доступний усім динамічний простір знань.

O. Drohobytska

"LIVING HISTORY" IN MODERN MUSEUM PRACTICE

О. Дрогобицька

«ЖИВА ІСТОРІЯ» В СУЧАСНОМУ МУЗЕЙНИЦТВІ

The modern museum sector is undergoing a transformation from the static preservation of monuments to the creation of a dynamic communicative environment. An important role in this is played by "living museums", where exhibits are made according to historical analogs, being accessible for tactile perception and interactivity. In certain cases, the possibility of short-term living in a recreated historical environment is provided.

Under a "living" museum is understood an institution that actualizes heritage in its natural or historical-cultural environment. The term was proposed by the museologist J. C. Dunn in 1917. Researchers distinguish in situ, translocated, mixed museums, national parks, and environment-museums. In international terminology, the concept of "paramuseum" is also prevalent — an institution that demonstrates replicas, copies, and detailed reconstructions instead of original stock artifacts. In domestic discourse, such sites are more often defined as "museum-type institutions" (ethno-parks, children's museums, historical reconstruction centers, etc.).

Practical experience in implementing "living history" in Ukraine can be examined through the example of several museums. In particular, the Interactive Museum of Knighthood (Nadvirna), founded in 2022, exhibits recreated armor and weapons. Guests have the opportunity to try on medieval clothing, master archery, and test basic elements of fencing. The "City and Weapons" Museum (Ivano-Frankivsk) began operation in 2024 in the Potocki Palace. It combines a natural exposition with multimedia and touch consoles. In 2025, an interactive performance "Ukrainian Sich Riflemen in the Hospital" was held here, where visitors immersed themselves in the atmosphere of 1915.

Within the project "Dressed in History" (2024), a craft camp was implemented in the National Preserve "Ancient Halych" and a series of interactive costumes of the 12th–13th centuries was created. In addition, the Ethnography Museum in the village of Krylos serves as a platform for hosting ethno-festivals, recreating folk rituals, and conducting masterclasses. The Stepan Bandera Museum of the Liberation Struggle (Ivano-Frankivsk) conducts costumed guided events (for example, about Christmas traditions during wartime events). Based on it, history students undergo internship, testing new formats for presenting exhibits through multimedia. A number of museums in the Ivano-Frankivsk region offer photography services in authentic or reconstructed traditional costumes. This serves as an additional resource for attracting charitable funds for the needs of the Armed Forces of Ukraine.

Tools of "living history" serve as an effective means of modernizing exposition work and educational programs. The use of artifact copies, dramatization, interactivity, and photo zones stimulates the cognitive interest of the audience, transforming museums into modern educational and cultural hubs.

О. Бірьова

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

O. Birova

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE HISTORICAL AND CULTURAL ENVIRONMENT

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується активним упровадженням цифрових технологій у наукову, освітню та культурну сфери. Одним із найважливіших напрямів технологічних змін є використання штучного інтелекту (ШІ), який відкриває нові можливості для пошуку, опрацювання, систематизації та поширення інформації. В умовах постійного зростання обсягів наукових публікацій, монографій, архівних матеріалів та інших інформаційних ресурсів традиційні методи роботи з джерелами потребують доповнення сучасними цифровими інструментами.

Сьогодні дослідник фізично не завжди має можливість опрацювати весь масив наукової літератури, що стосується певної проблематики. Крім того, значна частина інформаційних ресурсів представлена в цифровому форматі, що зумовлює необхідність використання інтернет-технологій для ефективного пошуку та аналізу матеріалів. У цьому контексті штучний інтелект стає одним із допоміжних інструментів наукової діяльності, сприяючи оптимізації дослідницьких процесів і розширенню доступу до інформації.

Однією з основних функцій ШІ є пошук та узагальнення інформації за визначеною тематикою, допомога в опрацюванні наукових текстів, перекладі, редагуванні

й удосконаленні їхнього стилістичного оформлення. Також ці технології можуть використовуватися для формування дослідницьких запитань, розроблення планів наукових робіт, структурування матеріалу, підготовки презентацій, створення ілюстрацій та відеоконтенту. Водночас можливості штучного інтелекту не обмежуються виконанням окремих технічних завдань. За умови належного використання він може сприяти пошуку нових підходів до інтерпретації історичних подій, вивчення культурних явищ і популяризації історико-культурної спадщини.

Штучний інтелект активно інтегрується в освітні та наукові процеси. Сучасні цифрові платформи, зокрема Canva, Google та Beautiful.ai, пропонують інструменти, які допомагають створювати презентації, навчальні матеріали й візуальний контент. Використання спеціалізованих ШІ-асистентів та агентів дає змогу автоматизувати окремі завдання, адаптувати навчальні матеріали до потреб аудиторії, розробляти тестові завдання та формувати інтерактивні освітні ресурси. Для підготовки фахівців історичного, культурологічного й музейного профілів це створює додаткові можливості поєднання теоретичних знань із практичним використанням цифрових технологій.

Проте застосування штучного інтелекту супроводжується низкою проблем. Згенеровані системами відповіді можуть містити фактичні помилки, недостовірні посилання або некоректні інтерпретації історичних подій. Особливої уваги потребує робота з першоджерелами, персональними даними та інформацією про культурні цінності. Тому використання ШІ має ґрунтуватися на принципах академічної доброчесності, критичного мислення, відповідального ставлення до інформації та обов'язкової перевірки отриманих результатів. Штучний інтелект не повинен замінювати професійну компетентність дослідника, а має виконувати допоміжну функцію в науковій та освітній діяльності.

Отже, штучний інтелект є перспективним інструментом розвитку історико-культурного середовища. Його використання сприяє оптимізації наукових досліджень, удосконаленню музейної комунікації, цифровізації та популяризації культурної спадщини, а також розширенню можливостей сучасної освіти. Ефективність упровадження цих технологій залежить від поєднання цифрових інновацій із науковою обґрунтованістю, професійною відповідальністю та дотриманням принципів академічної доброчесності.

О. Гузік

ІНТЕРАКТИВНА МУЗЕЙНА ЕКСПОЗИЦІЯ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

O. Huzik

INTERACTIVE MUSEUM EXHIBITION AS A MEANS OF PRESERVING CULTURAL HERITAGE

У дослідженні розглядається інтерактивна музейна експозиція як сучасний інструмент збереження, інтерпретації й трансляції культурної спадщини. Розглянуто співзв'язок матеріального музейного предмета та його цифрового представлення, визначено роль мультимедійності й інтерактивності у формуванні досвіду відвідувача й актуалізації історичної пам'яті. Інтерактивна музейна експозиція може сприяти збереженню культурної спадщини завдяки поєднанню документування

історичних джерел, поширення освітньої інформації, налагодження діалогу з відвідувачами та підтримання історичної пам'яті. Ефективність такого підходу визначається достовірністю представлених матеріалів, систематизацією й фіксацією використаних джерел, а також забезпеченням тривалого зберігання та доступності цифрового контенту. На прикладі інтерактивного музею «Місто і Зброя» в Івано-Франківську, зокрема для цифрової репрезентації історичного міського середовища та втрачених архітектурних об'єктів.

Метою доповіді є обґрунтування ролі інтерактивної музейної експозиції як засобу збереження та інтерпретації культурної спадщини.

Ключові поняття публікації: інтерактивна музейна експозиція, культурна спадщина, цифровізація, музейна комунікація, цифрова спадщина, культурна пам'ять, віртуальна реконструкція, мультимедійні технології, музейна інтерпретація.

Передусім слід зазначити, що реальний етап розвитку музейної діяльності характеризується переосмисленням традиційних підходів до збереження культурної спадщини. Суспільні зміни, інтеграція цифрових і мультимедійних засобів та еволюція комунікаційних підходів сприяють перегляду традиційних принципів музейної діяльності. Це зумовлює формування нових форматів взаємодії з аудиторією, за яких відвідувач залучається до активного осмислення історичних подій, інтерпретації минулого та формування власного розуміння культурної спадщини.

У межах класичної моделі музейного експонування основна увага зосереджується на оригінальному предметі, значення якого розкривається через його історичне походження, культурну цінність і тематичне оточення. Водночас сучасний етап розвитку музейної сфери потребує впровадження нових способів представлення та осмислення культурної спадщини. Важливу роль у цьому процесі відіграють цифрові реконструкції, інтерактивні картографічні ресурси, аудіовізуальний контент, віртуальні простори й мультимедійні засоби, які розширюють можливості відтворення історичного контексту та поглиблюють сприйняття культурних об'єктів.

Особливої актуальності ця проблематика набуває в Україні в умовах російсько-української війни, коли культурна спадщина зазнає руйнувань, пошкоджень і загроз втрати. Масове поширення інформаційних технологій, з одного боку, забезпечує швидкий обмін знаннями, а з іншого — призводить до домінування універсальних культурних зразків, що витісняють місцеву специфіку. Міграція населення до міст послаблює зв'язок між поколіннями, розриває традиційні соціальні структури, в межах яких передавалися ремесла, фольклор чи звичаї. У цих умовах музеї й культурні інституції мають стати ключовими центрами, покликаними документувати, популяризувати й відтворювати культурні практики, забезпечуючи їхню стійкість і життєздатність у нових соціальних реаліях.

За таких обставин цифрове документування пам'яток, створення електронних архівів і візуальне відтворення втрачених об'єктів набувають значення додаткових інструментів збереження історичної інформації та суспільної пам'яті.

Водночас інтерактивність не слід розглядати виключно як технологічну характеристику музейного простору. Її зміст полягає у створенні умов для осмисленої взаємодії відвідувача з історичним матеріалом, самостійного дослідження інформації та формування особистого розуміння культурних процесів.

Майбутнє збереження культурної спадщини має полягати в колаборації між музеями, громадами, науковими установами й технологічними платформами. Тільки у взаємодії цих акторів можливим стане створення живої системи охорони культурних практик, де музеї і культурні інститути будуть виконувати роль посередників між минулим і майбутнім. У сучасних умовах музейна діяльність поступово виходить за межі традиційного зберігання та демонстрації культурних цінностей. Музей набуває функцій активного комунікаційного простору, у якому відбувається взаємодія між установою та аудиторією, поширення знань, обмін ідеями й реалізація творчих ініціатив. Перспективним напрямом буде створення цифрових співтворчих платформ, де самі носії культурної спадщини можуть документувати свої практики, додавати коментарі, ділитися знаннями у форматі відкритого архіву.

Важливий внесок у дослідження цифрової трансформації музеїв зробив Росс Паррі, редактор колективної праці "Museums in a Digital Age". Видання охоплює питання цифровізації музейних колекцій, трансформації експозиційних просторів, доступності культурної інформації та зміни підходів до музейного кураторства.

У межах цього наукового напряму цифровізація постає не як окремий технологічний процес, а як системна зміна способів функціонування музейної інституції. Цифрові технології впливають на документування колекцій, організацію доступу до інформації, структуру експозицій, комунікацію з аудиторіями та форми представлення культурної спадщини поза фізичними межами музею.

Застосування цього підходу дає змогу виокремити декілька взаємопов'язаних напрямів цифрової трансформації музейного простору.

Перший — охоплює цифрове документування культурних цінностей, що передбачає створення електронних каталогів, цифрових зображень, тривимірних моделей та структурованих інформаційних баз.

Другий — пов'язаний із розширенням доступу до культурної спадщини. Вебресурси, віртуальні виставки та інтерактивні карти дають можливість ознайомлюватися з історичними матеріалами незалежно від фізичного місця перебування відвідувача.

Третій — стосується трансформації експозиційної комунікації. Інтерактивні технології дозволяють поєднувати історичні документи, аудіовізуальні матеріали, цифрові реконструкції та тематичні інформаційні блоки в межах єдиного наративу.

Четвертий — передбачає довготривале збереження цифрових ресурсів. Оцифрування саме по собі не гарантує збереження інформації, оскільки цифрові матеріали потребують резервного копіювання, контролю цілісності, управління форматами та підтримання доступності.

У контексті дослідження інтерактивної експозиції важливо розглядати ці напрями як взаємопов'язані. Якщо музей створює цифрові реконструкції, але не документує джерела, не забезпечує збереження файлів і не визначає умов використання матеріалів, потенціал такого проєкту залишається обмеженим.

Отже, цифровізація музейної діяльності має розглядатися як комплексний процес, що поєднує технологічні, наукові, організаційні та комунікаційні складники.

Застосування цифрової візуалізації в музейному просторі дозволяє представляти культурні об'єкти не лише як статичні зображення, а і як елементи просторових, часових та історичних систем. Наприклад, тривимірна реконструкція

архітектурного комплексу може демонструвати його історичні трансформації, а інтерактивна карта-співвідношення між забудовою, соціальними процесами та змінами міського середовища.

Проте візуальна переконливість реконструкції не є тотожною її науковій достовірності. Для забезпечення академічної обґрунтованості цифрове відтворення повинно супроводжуватися інформацією про використані джерела, методику реконструкції та ступінь достовірності окремих елементів.

Цей принцип особливо важливий для репрезентації втрачених архітектурних об'єктів. Якщо історичні плани, фотографії або описи не дають змоги однозначно встановити певні характеристики споруди, реконструкція має чітко розмежовувати підтверджені відомості та гіпотетичні рішення.

Таким чином, інтерактивна візуалізація може виконувати не лише демонстраційну, а й дослідницьку функцію, якщо її створення ґрунтується на систематизованій джерельній базі та прозорих методологічних принципах.

Важливою складовою інтерактивної експозиції є також можливість самостійного дослідження матеріалу відвідувачем, йому доцільно надавати можливість самостійно обирати послідовність ознайомлення з матеріалом, порівнювати джерела й формувати власне розуміння історичних процесів.

Важливою складовою інтерактивної експозиції є також можливість самостійного дослідження матеріалу відвідувачем, йому доцільно надавати можливість самостійно обирати послідовність ознайомлення з матеріалом, порівнювати джерела й формувати власне розуміння історичних процесів.

Отже, інтерактивність набуває змістового значення тоді, коли технологічна взаємодія сприяє пізнанню, дослідженню та осмисленню культурної спадщини.

Збереження культурної спадщини охоплює не лише фізичну охорону матеріальних об'єктів, а й документування історичних відомостей, передавання культурних смислів і забезпечення суспільного доступу до знань про минуле.

У цьому контексті інтерактивна експозиція може розглядатися як один із засобів актуалізації культурної пам'яті. Вона забезпечує можливість поєднувати архівні документи, фотографії, усні свідчення, історичні карти та цифрові реконструкції в межах єдиного тематичного простору.

Особливого значення набуває репрезентація локальної історії, оскільки саме на рівні міста або громади культурна спадщина часто пов'язана з конкретними місцями, родинними історіями, архітектурними об'єктами та досвідом різних поколінь.

Інтерактивна карта історичного міста, наприклад, може показувати не лише розташування окремих будівель, а й трансформацію міського простору в різні історичні періоди. Додавання фотографій, архівних описів і свідчень створює можливість для багаторівневої інтерпретації минулого.

Водночас музейна репрезентація не є нейтральним відображенням історії. Відбір матеріалів, побудова експозиційного наративу та визначення акцентів впливають на те, як відвідувач сприймає історичні події. Тому необхідними є наукова відповідальність, прозорість джерельної бази та розмежування фактів, інтерпретацій і гіпотез.

У випадку цифрового представлення травматичних історичних подій особливої ваги набувають етичні принципи роботи з усними свідченнями, персональними даними та матеріалами, що стосуються досвіду війни.

Отже, інтерактивна експозиція може сприяти збереженню культурної пам'яті за умови, що вона забезпечує не лише доступність інформації, а й відповідальне та критичне осмислення історичного досвіду.

Практичне застосування цифрових технологій доцільно продемонструвати на прикладі інтерактивного музею «Місто і Зброя» в Івано-Франківську. Його тематична спрямованість створює можливості для дослідження історії Станіславова, військових подій, суспільних трансформацій та культурної пам'яті міста за допомогою мультимедійних засобів.

Застосування цифрових панелей, проєкції та інтерактивних карт як складники цілісної музейної комунікації. Їхня функція полягає не лише у візуальному представленні інформації, а й у формуванні зв'язків між історичними джерелами та сучасним досвідом відвідувача. Зокрема, перспективним напрямом є створення інтерактивної карти втрачених будівель Станіславова, яка поєднує історичні плани, фотографії, документальні свідчення та відомості про сучасний стан відповідних територій. Це дає змогу розглядати цифровізацію музею як системний процес, що охоплює створення контенту, його наукове документування, організацію доступу, взаємодію з відвідувачами та довготривале збереження інформаційних ресурсів.

Методи цифрової візуалізації культурної спадщини, представлені в музеї, можуть бути застосовані для розроблення мультимедійних реконструкцій історичного міського середовища.

Окремим напрямом є цифрова репрезентація палацу Потоцьких в Івано-Франківську. За наявності належної джерельної бази можна створити мультимедійний модуль, який відображатиме історичні етапи розвитку комплексу, трансформації його архітектурного середовища та місце в історії міста.

Водночас ці пропозиції слід розглядати як напрями подальшого проєктування й дослідження, а не як уже підтверджені результати впровадження відповідних технологій.

Таким чином, музей «Місто і Зброя» створює підґрунтя для розроблення локальної моделі інтерактивного представлення культурної спадщини, орієнтованої на наукову достовірність, доступність і збереження історичної пам'яті.

Отже, проведений теоретичний аналіз дозволяє розглядати інтерактивну музейну експозицію як комплексний інструмент репрезентації та актуалізації культурної спадщини, що поєднує технологічні, комунікаційні, освітні й документаційні компоненти.

Дослідження засвідчують важливість розгляду цифрових медіа як повноцінних елементів музейного простору, які беруть участь у формуванні експозиційного наративу. Важливість поглиблення розуміння цифрових історичних об'єктів, їхньої інтерпретації та співвідношення з матеріальними оригіналами. Отримання підстав трактувати цифровізацію як системну трансформацію музейної діяльності.

На підставі розглянутого, можна стверджувати, що інтерактивна експозиція здатна сприяти документуванню культурної спадщини, розширенню доступу до історичних знань, розвитку музейної освіти та збереженню культурної пам'яті. Проте її ефективність залежить від наукової обґрунтованості контенту, прозорості джерельної бази, доступності матеріалів і забезпечення довготривалого збереження цифрових ресурсів.

Застосування таких методів у музеї «Місто і Зброя» відкриває перспективи розроблення інтерактивних карт історичного міста, цифрових реконструкцій втрачених архітектурних об'єктів та мультимедійних наративів, присвячених локальній історії. Такі рішення сприяють глибшому осмисленню культурного ландшафту Івано-Франківська та його історичних трансформацій.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням методики оцінювання ефективності інтерактивних експозицій, емпіричним вивченням музейного досвіду відвідувачів та визначенням критеріїв наукової достовірності цифрових реконструкцій. Це дозволяє перейти від загального обґрунтування потенціалу цифрових технологій до створення практично застосовних моделей збереження й репрезентації культурної спадщини.

Н. Бедріна

ІСТОРІОГРАФІЯ І ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ОЦИФРУВАННЯ ПАМ'ЯТОК КУЛЬТУРИ

N. Bedrina

HISTORIOGRAPHY AND SOURCES OF CULTURAL HERITAGE DIGITIZATION

Диджиталізація культурної спадщини є одним із ключових напрямів її збереження, популяризації та інтеграції у світовий інформаційний простір. Систематизація історіографічного доробку і джерельної бази дозволяє оцінити еволюцію наукових підходів до оцифрування культурної спадщини.

Наукова новизна полягає в систематизації вітчизняного й зарубіжного історіографічного доробку. У тезах структуровано сучасну джерельну базу через призму міждисциплінарного поєднання пам'яткознавства, архівістики та інформаційних технологій.

Вітчизняна історіографія цифрової трансформації культурної сфери демонструє динамічний шлях розвитку від теоретичного осмислення інфотрансформації до розробки прикладних методик оцифрування в умовах воєнних загроз. У межах теоретико-методологічного напряму дослідники висвітлюють цифрові трансформаційні практики України, акцентуючи на інтеграції мультимедійних технологій у культурний простір. Водночас у контексті архівно-музейної диджитизації у фахових виданнях активно досліджуються питання адаптації європейських норм авторського права, регуляторних рекомендацій Європейської Комісії та впровадження міжнародних стандартів створення цифрових двійників пам'яток. Окремим важливим вектором виступає кризове оцифрування, де сучасні публікації аналізують практичний досвід 3D-сканування та термінової цифровізації як ключового інструменту збереження й порятунку культурної і мистецької спадщини в умовах війни.

Зарубіжна історіографія цифрової трансформації культурної сфери формується насамперед навколо концепцій цифрових гуманітарних наук та процесів глобальної стандартизації. У межах теоретичного осмислення цього напряму оцифрування розглядається як фундаментально новий спосіб інтерпретації, збереження та репрезентації історико-культурного контексту. Разом із тим значна увага європейських наукових шкіл приділяється практичним питанням стандартизації та документування, зокрема вдосконаленню уніфікованих систем опису метаданих. Важливе місце в закордонному дискурсі посідають також розвідки, присвячені функціонуванню міжнародних цифрових платформ та агрегаторів, де ключовий

акцент робиться на розв'язанні проблем сумісності баз даних і забезпеченні вільного й безперешкодного доступу до світової культурної спадщини.

Джерельна база включає кілька основних груп матеріалів. Першу групу становлять нормативно-правові акти та державні програми України. Сюди належать Закони України «Про охорону культурної спадщини», «Про культуру», «Про Національний архівний фонд та архівні установи», а також урядові стратегії диджиталізації. Ці документи визначають правовий статус цифрових копій, регулюють порядок обліку й збереження культурних цінностей, а також закладають підвалини державних програм електронного обліку.

Другу групу утворюють міжнародні нормативно-правові рекомендації, конвенції та стандарти. Важливе значення мають документи ЮНЕСКО, зокрема «Хартія про збереження цифрової спадщини», Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, а також Рекомендації Європейської Комісії щодо оцифрування культурного матеріалу та його збереження. Ці джерела фіксують міжнародні рамки, етичні стандарти та технічні вимоги до збереження цифрового надбання.

Третю групу складають практичні та прикладні джерела, які репрезентують безпосередні результати оцифрування. До них належать електронні каталоги, бази даних і вебпортали провідних українських та зарубіжних інституцій, а також міжнародні цифрові колекції й агрегатори. Вони дають змогу проаналізувати практичний стан доступу до оцифрованих фондів і якість впроваджених інформаційних систем.

Науковий дискурс еволюціонував від створення простих цифрових копій до розробки комп'ютерних 3D-моделей та єдиних реєстрів. Специфікою сучасної української історіографії є її прикладний і захисний характер, де цифровізація виступає гарантом збереження національної пам'яті.

К. Рахно

ЕТНОКУЛЬТУРНІ РЕЛІКТИ НАДРОССЯ У ТВОРЧОСТІ ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО

K. Rakhno

ETHNOCULTURAL RELICTS OF THE ROS REGION IN THE WORKS OF IVAN NECHUY-LEVYTSKY

Іван Нечуй-Левицький — письменник-класик, публіцист, етнолог і дослідник міфології — закономірно був дуже спостережливим до особливостей не лише народної мови, а й побуту та народної релігійності. Підвищеній увазі прозаїка щодо вірувань, обрядів і магічних практик, які існували поряд із офіційними церковними доктринами та часто переплiталися з ними, сприяло також те, що сам він був вихідцем з духовного стану. Нечуй-Левицький дбайливо фіксував чимало пов'язаних з релігією подробиць повсякденного життя, повз які проходили науковці, не помічаючи їх.

Наприклад, у повісті «Кайдашева сім'я» (1878) згадується не зовсім звичайна ікона: «У притворі на стіні висів здоровий образ Страшного Суду. Кайдаш глянув на його скоса; на образі внизу була намальована в пеклі здорова коняча голова з білими гострими зубами; та голова засміялась до його. Полум'я в її роті загойдалось, мов свічка од вітру».

Очевидно, йдеться про дійсний витвір народного малярства. Образ кобилячої голови широко відомий в українському фольклорі. Вона згадується ще в «Енеїді» Івана Котляревського (II, 71): «Приїхала, загримотіла, кобиляча мов голова».

В українських народних казках це фантастичне страховисько, подібне до кінського кістяка, яке володіє таємними знаннями й уночі навідується в лісову хатинку на курячих ніжках. У цю ж хатинку до неї потрапляє спершу дідова, а далі бабина дочка. Дідова дочка впускає кобилячу голову до хати, допомагає їй перебратися через поріг, забратися на піч, годує вечерею. За це кобиляча голова велить їй влізти в одне вухо, а вилізти в інше, й обдаровує, а нечемну бабину дочку з'їдає. Навіть у приказку вона потрапила: «Стукотить, грукотить... «А що там?» — «Кобиляча голова лізе!». В одній із новел Василя Стефаника кінська голова приходить сповістити ворожку про її смерть:

«Під горою коло ліса стоїть хатина. Повзає по землі, як перевалений хрущ. Віконця якурат такі, як хрущеві пасують. Маленька сіточка шибок у рямках.

У тій хатині сидить стара баба на стільці. У руках тримає костур, утроє довший від неї. Рушає губами, але вони не сходяться, бо шкіра, як ремінь у воді, збіглася та й не досягає.

Так до опівночі ціпеніє. Вопівночі всувається кінська голова через поріг та й "славайсу" каже.

– Навіки слава! То ти, пашкудо? — зашепеляла баба.

– Я. Принесла-м лопуховий лист зав'єлий, завтра вмреш.

Сказала голова та й поклала той лист коло баби.

– А стара шо казала?

– Казала, аби-сь цвіт папоротин дала.

– Не дам, не дам! Най би була мині порошку з него не вкрала. Хоть я маю тот цвіт, то нічим стала.

– Мусиш дати.

Голова підлізла на полицю. Взяла цвіт з платочком і пересунулася через поріг.

Стара ворожка над раном умерла.

Всі люди знали, що у ворожки була кінська голова, що лист лопуховий принесла, а цвіт папоротин взяла для найстаршої ворожки».

Однак кобиляча голова українського фольклору, що опинилася в пеклі на не зовсім ортодоксальній іконі, має прямий відповідник в індоарійській міфології. Це благочестивий мудрець Дадх'янч із головою коня. Ця істота є дуже розумною, вона знає навіть таємне місцезнаходження священного хмелю-соми та меду. Рігведа (I.116.13-14) говорить про богів-близнюків Ашвінів, що «Дадх'янч, син Атхарвана, за допомогою голови коня вам видав, що таке мед». Далі (I.117.22; I.119.9) пояснюється, що «Дадх'янчу, о Ашвіни, синові Атхарвана, ви приробили кінську голову. Він, благочестивий, виказав вам (таємницю про) мед Тваштара, що був прихований од вас, о дивовижні», що Ашвіни хотіли прихилити до себе думку Дадх'янча, і «тоді кінська голова вам повідала». У Бріхадараньяка-упанішаді (II.5.16) також говориться, що Дадх'янч, син жреця Атхарвана, маючи голову коня, навчив Ашвінів та Індру мадху-відьї, себто вченню про мед, солодке. Цей міф докладніше викладено в Джаймінія-брахмані (III.64, 120-128) та в Шатапатха-брахмані (XIV.1.1.18-25). Дадх'янч Атхарванья володів таємним знанням, як завершити недосконалий жертовний ритуал-яджну за допомогою обряду праварг'я.

Індра заборонив Дадх'янчу ще комусь цей секрет відкривати, інакше зітне йому голову. Ашвіни, яких не допустили до попереднього жертвопринесення, звернулися до Дадх'янча з проханням відкрити їм заборонену таємницю. Мудрець пояснив, чому боїться розголошувати приховане знання, але Ашвіни запропонували винахідливе, хоч і дещо криваве вирішення проблеми: вони відрубають йому голову, надійно сховають її, а натомість приставлять кінську голову, щоб він міг розкрити таємницю, скориставшись нею. Вони пообіцяли, що коли Індра відрубає цю кінську голову, вони повернуть Дадх'янчу його власну голову. Щоб переконати його, Ашвіни самі замінили свої голови на кінські, проспівали перед Дадх'янчем гімни та співи, а потім повернули собі власні голови. Дадх'янч взяв їх в учні й розкрив таємне вчення, промовляючи через кінську голову. Індра відрубав цю голову. Ашвіни принесли Дадх'янчу його неушкоджену голову й повернули її на місце, а самі натомість отримали право на частку напою соми під час ритуалу. Таким чином Ашвіни змогли відновити повноту жертвопринесення. Натомість коментатор гімнів Саяна розповідає, що Індрин батько, бог-майстер Тваштар мав чарівну корову, з вим'я якої текла сома. Він сховав цю корову від Індри, і лише Дадх'янч знав його таємницю. Дадх'янч розповів її Ашвінам, за що Індра відрубав йому голову й викрав сому Тваштара. Кінська голова впала посеред озера Сар'янават. Вона піднімалася з тих вод, щоб виконувати різноманітні бажання живих істот. У Рігведі (I.84.13-14) говориться, що «Індра кістьми Дадх'янча безперешкодно вбив дев'яносто дев'ять Врітр. Шукаючи голову коня, яка була схована в горах, він знайшов її побіля Сар'янавата». У коментарі Саяни також говориться, що противники богів асури черпали силу вже від одного споглядання Дадх'янча; але докладніше зв'язок його з асурами не пояснюється. А коли він відійшов на небеса, земля переповнилася асурами. Індра, який не міг здолати асурів, почав шукати того мудреця, і йому сказали, що той на небі. Тоді Індра запитав, чи не залишилося на землі бодай якоїсь частини його тіла, на що йому відповіли: «Є кінська голова, за допомогою якої він відкрив Ашвінам таємницю медового напою. Але ми не знаємо, де вона може бути». Тоді Індра наказав: «Шукайте її». Голову знайшли в озері Сар'янават у західній частині рівнини Курукшетра, місця жертвопринесення богів, й принесли йому. Використавши кістки цієї голови, Індра знищив демонів. Пошуки магії воскресіння та знищення мудреця, який повертає до життя демонів, — це мотиви, що зберігаються й у пізнішій індуїстській міфології. Характерно, що вхід у Паталу, один з нижніх світів, в індоаріїв звався вадавамукха, або вадававактра — «кобиляча паща». Отже, це дуже стародавній і глибокий образ у народних казках, оповідях і малярстві, що має ведичні витоки.

У повісті-хроніці «Старосвітські батюшки та матушки» (1881) Іван Нечуй-Левицький також звернув увагу на один момент традиційного поховального обряду:

«Сонце стало на вечірньому прузі. Священики встали з-за столів, а за ними разом повставали усі люди на всьому широкому дворі. Гомін стих одразу. Настала така тиша, неначе на всьому дворі не було живої душі. Стало чуть, як щебетали в садку пташки. Старий сивий священик, обернувшись до церкви, почав правити здоровим басом парастас. Його голос розлягався по всьому подвір'ї. Старий батюшка наприкінці парастаса підняв голос і голосніше покликнув "вічную пам'ять" небіжчикові. І все духовенство, яке тут було, заспівало "вічная пам'ять!". А в той час титар, сивий, аж білий, з довгими вусами, тричі навхрест підійняв вгору здоровий

полив'яний червоний жбан сити, придержуючи зверху рукою хліб, котрим був накритий жбан».

Поховально-поминальна обрядовість Надросся теж перегукується в цьому аспекті з Ведами. Наприклад, у похоронному гімні Атхарваведи (XVIII.3.68=XVIII.4.25) є рядки:

(Ті) горщики, накриті паляницями,

Що боги тримали для тебе,

Хай будуть вони тобі повними свадха, повними меду, сочитимуться жиром!

Інакше кажучи, горщики з жертовною їжею, накриті паляницями, є найкращими підношеннями богам, вони радують родичів на тому світі (свадха — звук, приємний предкам, що нагадує згаданий вище поминальний спів). Таким чином досягається гармонія у світобудові, згода між цим та потойбічним світами. Важливо, що сита якраз і є напоєм із меду.

Іван Нечуй-Левицький — один з тих талановитих майстрів слова, які відзначилися жертовним служінням народові, потягом до пізнання його традиційної культури в усіх аспектах. Саме тому його твори такі життєві й вирізняються глибоким проникненням у народну душу, сокровенний побут кожної з верств суспільства. Вони слугують важливим джерелом для вивчення прадавніх етнорелігійних традицій українства, що сягають часів індоєвропейської єдності.

К. Радько

МОВА ФОРМИ ТА КОЛЬОРУ В ЕКСПОЗИЦІЇ «МИР НЕБУ І ЗЕМЛІ» У НАЦІОНАЛЬНОМУ МУЗЕЇ ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ

K. Radko

THE LANGUAGE OF FORM AND COLOR IN THE EXHIBITION "PEACE TO HEAVEN AND EARTH" AT THE NATIONAL MUSEUM OF DECORATIVE ARTS OF UKRAINE

Мистецька династія Трегубових має вагомий досвід презентації спільних родинних проєктів, які в різні роки приймали провідні столичні майданчики. Зокрема, їхні твори експонувалися в київській «Галереї 36» (2001) та у київському Музеї сучасного мистецтва України (2017) під час масштабної імпрези «Від Андрія до Миколи — від Миколи до Василя». Особливе значення для вітчизняного мистецтвознавства мала ретроспектива Валентини та Миколи Трегубових у залах Національної спілки художників України 2005 р. Ця подія наочно продемонструвала трансформацію української порцеляни від промислового тиражування до самобутнього академічного мистецтва із виразною етнічною основою.

Етапом максимального розкриття творчого потенціалу родини став проєкт «Мир небу і землі. Порцелянова симфонія родини Трегубових» у Національному музеї декоративного мистецтва України. Виставка порцеляни у НМДМУ отримала назву від відомого сервізу Миколи Трегубова «Мир небу і землі» (1985). Як підкреслила кураторка проєкту Тетяна Нечипоренко, у теперішніх реаліях ці слова набули глибокого символізму.

Експозиція виставки вмістила понад 300 експонатів. Більшу частину з них (понад 200 одиниць) для проєкту передали спадкоємці родини художників. Завдяки такій співпраці музейники змогли вперше поєднати фондові колекції з приватним архівом авторів, зокрема з ексклюзивними графічними роботами.

Зважаючи на високий попит та велику кількість відвідувачів, керівництво музею продовжило термін дії виставки, хоча спочатку вона була розрахована на один місяць. У рамках культурно-освітньої програми старша наукова співробітниця установи Наталія Гостиліна провела три авторські кураторські екскурсії.

Виставка об'єднала доробок кількох поколінь авторів у царині порцеляни, малярства, графіки та пластики. Представлена колекція творів продемонструвала концептуальну зрілість, досконале володіння різноплановим інструментарієм і витончену естетику, властиву всім представникам цієї художньої родини.

Необхідність наукового аналізу спадщини Трегубових зумовлена потребою переосмислення еволюції вітчизняної порцеляни на зламі XX–XXI ст. Попри те, що внесок шевченківських лауреатів Валентини та Миколи Трегубових — ключових майстрів Коростенського фарфорового заводу — є загальновизнаним, їхня спадщина, а особливо мистецькі пошуки їхніх дітей, Наталії та Володимира, все ще не отримали комплексного теоретичного узагальнення у вітчизняному мистецтвознавстві. Нинішня музейна експозиція не лише акцентує на патріотичній та етнічній проблематиці, а й уперше інтегрує в науковий простір художні практики молодшого покоління династії. Вагомим дослідницьким результатом стало введення до наукового дискурсу творчого доробку Наталії та Володимира Трегубових. Зберігаючи високі стандарти родинної школи, ці митці розвинули власні оригінальні стильові вектори. Для творчості Наталії властиві глибинний психологізм та зваженість об'ємно-просторових рішень у графічних і скульптурних творах, тоді як малярство Володимира вирізняється динамічною експресією, точністю малюнка та витонченим колоритом.

Це відкриває широкі перспективи для детального вивчення їхнього творчого поступу: від традиційного моделювання сервізних ансамблів і скульптури малих форм до становлення самобутньої візуальної мови кожного з авторів.

Аналіз художньої спадщини родини Трегубових у межах виставкового проєкту «Мир небу і землі» дозволив констатувати базове значення класичної художньої освіти у творчості митців. Академічна підготовка, здобута у Львові, виступила ключовим чинником формування професійної методології Валентини та Миколи Трегубових. Отриманий теоретичний і практичний базис допоміг авторам не лише трансформувати фольклорні джерела, а й глибоко переосмислити засади традиційної української культури, успішно впровадивши їх у виробничий процес Коростенського фарфорового заводу.

Творчий тандем М. Трегубова (з його архітектонічною точністю та культурою конструювання фарфорових сервізів) і В. Трегубової (з її колористичною експресією та самобутньою пластикою) створив неповторну візуальну мову. У цьому художньому синтезі етнокультурні коди Полісся трансформувалися в новітні принципи моделювання та декорування порцелянових виробів.

Експозиція в Національному музеї декоративного мистецтва України наочно продемонструвала концептуальну єдність і синергетичний ефект творчості всієї династії. Ця ретроспектива зафіксувала ключові віхи еволюції вітчизняного фарфору від радянської доби до початку XXI ст. Вона підтвердила, що закладена в основу проєкту філософська ідея «Мир небу і землі» в сучасних реаліях набуває особливого символічного й гуманістичного звучання, виступаючи вагомим чинником збереження національної культурної ідентичності.

В. Мірошниченко

ПАНТЕОН І НЕКРОІДЕОЛОГІЯ

V. Miroshnychenko

PANTHEON AND NECROIDEOLOGY

Війна як подія, що характеризується різноманітними зрушеннями, зміщеннями, трансформаціями, поділами, утворенням ситуативних спільнот і їхнім розпадом на елементи, не завжди призводить до організованості суспільства або всеохопної сталої консолідації щодо всіх проблем, які його хвилюють. Подекуди проблеми не є чимось «органічним» для стану війни, а конструюються владою, інституціями, наближеними до неї «лідерами думок» тощо, у світлі якщо і не ідеології, то ідеологем і міфів. Звичайно такі конструкції не виникають ex nihilo: вони виконують певні функції і мають свій ефект. Проте питання варто поставити так: для чого і ким такі конструкції висуваються, обґрунтовуються і втілюються? Наскільки вони стійкі? Як вони функціонують, з яких механізмів складаються і які механізми задіюють? Для відповіді, бодай часткової, на ці питання потрібно звернутися до концепту некроідеології в контексті некрополітики. Для такого аналізу звернімося до ідеї пантеону та практик пантеонізації.

Стисло некрополітику (в розумінні Ашіля Мбембе) можна звести до твердження про підпорядкування життя владі смерті. Такий перерозподіл ролей уможливлює повну перебудову суспільних відносин, які на дискурсивному рівні (йдеться про висловлювання влади) спрямовуються до життя, а на рівні вчинків і дій закріплюють потяг до смерті. Звідси некроідеологія — провідник, посередник, рушійний механізм, що дискурсивно допомагає владі легітимізувати і реалізувати певний набір ідей, точніше — уявлень, у практиках некровлади. З цієї перспективи пантеон і пантеонізації цілком логічно вбудовуються в системи влади і в мережі владних відносин. У цій перспективі пантеон окреслюється як псевдорелігійне місце глорифікації «найвідданіших представників» (тут одразу помітне гендерне маркування) нації. Пантеон як конструкт — не просто топос для вшанування, адже пантеонізація — це продукування «великих людей» (хто це? Голова держави, герой, знаменита людина…?), створення довкола їхніх останків культу, що спирається не стільки на історичну основу (оскільки історична основа передбачає науковий підхід), скільки на символічну. Пантеонізація виступає як «фабрика великих мертвих людей», де пам'ять про них коливається між близькістю (вони люди) і віддаленістю (вони великі). Відповідно, тут йдеться не про історичну пам'ять, а про пам'ять визначеного, очищеного зразка, що перебуває під контролем влади та втілює її некрополітику відповідно до некроідеології. Такі важливі теми, як визначення кола «найвидатніших представників», інстанція легітимації, національна єдність і опція депантеонізації умисно виносяться за дужки. Взагалі, наскільки можливим є об'єднання постатей з різних історичних епох і з різними світоглядами під дахом єдиного пантеону? І чи не є «найвидатніші представники» лише інструментом для сучасних політичних ігор?

Припустімо, що ми маємо список «великих людей», але чи мусимо ми на цій підставі погоджуватися з тим, що пам'ять про конкретну особу є національною пам'яттю? У межах некроідеології (некро)влада виробляє не лише слухняних

людей для різнобічного забезпечення життя і смерті, життя на основі смерті, а й підконтрольний культ пам'яті, апелюючи до турботи про живих за ключового посередництва відібраних, класифікованих, сегрегованих, «вихованих» «великих мертвих людей». (Некро)влада не обмежується приписами шанувати одних і зневажати інших, вона через некроідеологію спонукає до висловлювань, бажань, дій, що нібито унаочнюють плюральність, але таку, що не враховує складність відносин, тобто це плюральність поверхнева: дозволено обговорювати діяльність і біографії будь-яких постатей, допускається колегіальність, проте урочисто схилятися і вшановувати потрібно лише тих, кого санкціоновано, тих, кого пантеїнізовано, про кого сформовано пам'ять. Це примус до поваги. Звичайно, така конструкція не подається прямо як дискурс примусу, і саме для цього потрібна некроідеологія, яка має забезпечити прийняття примусу не як (владного) імперативу чи закону, а як згоди. Зрештою, слухняні тіла мусять усвідомити, що їхній стан не накинутий ззовні (владою), а є природним. Відповідно, і примус — не штучний, а іманентний.

М. Александрова

ПАРТИСИПАТИВНА МЕМОРІАЛІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ ПАМ'ЯТІ

M. Aleksandrova

PARTICIPATORY MEMORIALIZATION AS A TOOL FOR COUNTERING DISINFORMATION IN CONTEMPORARY UKRAINIAN MEMORY CULTURE

В умовах російсько-української війни пам'ять про минуле й осмислення сучасних подій набувають особливого значення для збереження культурної ідентичності українського суспільства. Протистояння розгортається не лише у військовій та політичній площинах, а й у сфері символів, історичних інтерпретацій і колективних уявлень. Маніпулювання історичними фактами, поширення сфальсифікованих версій минулого, заперечення досвіду постраждалих та нав'язування імперських інтерпретацій української історії спрямовані на послаблення суспільної солідарності й заперечення самостійності українського культурного розвитку. За таких обставин культура пам'яті стає важливим простором захисту суспільних цінностей, а меморіалізація перетворюється на діяльну форму збереження історичного досвіду.

Одним із перспективних підходів до осмислення цих процесів є партисипативна меморіалізація — спільне творення, документування, збереження та інтерпретація пам'яті за безпосередньої участі громадян. На відміну від моделей, у яких право визначати зміст історичної пам'яті належить переважно державним установам, музеям чи професійним дослідникам, партисипативний підхід передбачає залучення очевидців, родин, локальних спільнот, волонтерів та культурних ініціатив. Учасники такого процесу виступають не лише носіями спогадів, а й активними суб'єктами формування культурного образу власного минулого.

Актуальність цього підходу зумовлена також змінами у функціонуванні суспільної пам'яті в цифрову епоху. Інформаційне перенасичення, постійна присутність повідомлень про насильство та руйнування можуть спричиняти емоційне виснаження й поступове послаблення уваги до людських трагедій. За таких умов окреме повідомлення нерідко втрачає емоційну виразність, тоді як персональна історія, пов'язана з конкретною людиною, родиною або місцевістю,

сприяє глибшому осмисленню пережитого. Через індивідуальні свідчення масштабні історичні події набувають людського виміру, а абстрактні уявлення про війну доповнюються досвідом втрати, вимушеного переселення, збереження традицій і відновлення повсякденного життя.

У культурологічному вимірі партисипативна меморіалізація передбачає демократизацію процесів формування колективної пам'яті. Розширення кола її учасників дає змогу залучати до історичного осмислення досвід різних соціальних груп, територіальних громад і поколінь. Особливого значення набувають свідчення людей, чиї життєві історії раніше могли залишатися поза межами офіційних репрезентацій минулого. Фотографії, домашні архіви, листування, усні розповіді, предмети побуту та родинні реліквії стають носіями культурної інформації, через які відтворюються не лише події, а й цінності, звичаї та способи життя спільнот.

У цьому контексті важливим механізмом виступає цифрова усна історія. Записування та збереження розповідей очевидців дає змогу фіксувати досвід сучасників до того, як він буде втрачений через час, вимушене переміщення людей або знищення матеріальних носіїв пам'яті. Децентралізовані цифрові архіви забезпечують можливість зіставляти різні свідчення, виявляти спільні елементи досвіду та відтворювати багатовимірну картину історичних подій. Водночас їхнє значення не обмежується накопиченням інформації: вони формують середовище, у якому індивідуальна пам'ять стає доступною для суспільного осмислення та включається в ширший культурний контекст.

Показовим прикладом такого підходу є віртуальний меморіальний простір «Меморі Дім», створений у межах ініціативи «Шлях, позначений сіллю». Проєкт спрямований на збереження історичної та культурної спадщини Донеччини й Луганщини, зокрема територій, які внаслідок війни стали окупованими, зруйнованими або недоступними для відвідування. Його структура поєднує історії місцевих жителів, аудіомаршрути, матеріали про культурні локації, побутові предмети, родинні колекції та кулінарні традиції регіону.

Культурологічна цінність цієї ініціативи полягає в тому, що образ Сходу України формується не лише через відомості про військові події чи територіальні втрати. Він відтворюється через повсякденні практики, локальні традиції, особисті спогади та матеріальні свідчення життя громад. Віртуальний простір стає своєрідним місцем пам'яті, у якому поєднуються фізично втрачені або недоступні локації та їхні символічні репрезентації. Завдяки цьому культурна спадщина регіону зберігається як частина українського історичного досвіду, а його ідентичність постає через багатоманітність локальних голосів.

Інший вимір партисипативної меморіалізації репрезентують документальні твори, що ґрунтуються на свідченнях людей, які пережили окупацію, обстріли та вимушену евакуацію. Зокрема, документальний фільм «Маріуполь. Хроніки пекла» відтворює досвід мешканців міста на початку повномасштабного вторгнення та під час блокади. Особисті розповіді, документальні кадри й індивідуальні спостереження формують багатоголосий образ трагедії, у якому історія розкривається через пережитий досвід конкретних людей.

Такі твори виконують меморіальну функцію, оскільки зберігають свідчення про події та надають голос тим, чий досвід може бути витіснений або спотворений

у публічному просторі. Водночас вони створюють умови для культурної комунікації між різними аудиторіями, допомагаючи осмислити український досвід війни за межами безпосередньо постраждалих спільнот. Важливо, що культурна репрезентація травматичних подій не повинна зводитися виключно до демонстрації руйнувань. Її завданням є також збереження людської гідності, соціальних зв'язків і здатності спільнот відновлювати власне життя.

Протидія дезінформації в межах партисипативної меморіалізації відбувається через зіставлення індивідуальних свідчень, збереження першоджерел і відтворення контексту подій. Пропагандистські наративи нерідко ґрунтуються на спрощенні історії, нав'язуванні образу колективного ворога та підміні складних суспільних процесів однозначними міфологізованими поясненнями. Натомість множинність персональних історій дає змогу показати неоднорідність реального досвіду та виявити суперечності між фактами й маніпулятивними інтерпретаціями.

Проте велика кількість свідчень сама по собі не гарантує достовірності інформації. Ефективність таких практик залежить від належного документування походження матеріалів, перевірки фактів, збереження контексту, дотримання етичних принципів і поваги до приватності учасників. Особливої уваги потребує робота з травматичним досвідом, оскільки публічне використання особистих історій має враховувати згоду оповідачів, безпеку та ризик повторного травмування. Отже, партисипативна меморіалізація передбачає не лише розширення участі громадян, а й відповідальне ставлення до пам'яті як суспільного та культурного надбання.

Важливою особливістю цього процесу є взаємодія локальної та національної пам'яті. Місцеві історії дозволяють зберігати культурну специфіку окремих громад, тоді як їх об'єднання в ширший меморіальний простір сприяє усвідомленню спільності історичного досвіду. Така взаємодія не означає уніфікації пам'яті: навпаки, стійкість колективної ідентичності посилюється завдяки визнанню різноманітності життєвих історій, регіональних особливостей і способів переживання війни. У цьому полягає потенціал партисипативних практик для подолання відчуження, підтримання суспільної солідарності та збереження культурної спадкоємності.

Таким чином, партисипативна меморіалізація постає важливим механізмом розвитку сучасної української культури пам'яті. Вона поєднує індивідуальні спогади, локальну спадщину та колективне осмислення історії, створюючи альтернативу маніпулятивним моделям репрезентації минулого. Її значення полягає не лише у фіксації подій російсько-української війни, а й у збереженні культурної суб'єктності українського суспільства, відновленні зв'язків між людьми та місцями й передаванні досвіду наступним поколінням. Залучення громадян до творення меморіального простору перетворює пам'ять із пасивного збереження минулого на активну культурну практику, що сприяє критичному осмисленню історії та підвищує стійкість суспільства до дезінформації.

Є. Невальонний, О. Вдовіна

МУЗЕЙ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ОБОРОНИ УКРАЇНИ: ВІД ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНОЇ КОЛЕКЦІЇ ДО КОМУНІКАТИВНОГО ПРОСТОРУ ПАМ'ЯТІ ПРО ВІЙНУ

Ye. Nevalonnyi, O. Vdovina

THE MUSEUM OF THE NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY OF UKRAINE: FROM A MILITARY-HISTORICAL COLLECTION TO A COMMUNICATIVE SPACE OF WAR MEMORY

Російсько-українська війна суттєво змінила роль військових музеїв. Поряд зі збереженням історичної спадщини дедалі більшого значення набувають документування воєнних подій, формування колективної пам'яті та комунікація із суспільством і міжнародними партнерами. Зазначені зміни простежуються і в діяльності музеїв вищих військових навчальних закладів України.

Зокрема, музей історії Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного висвітлює розвиток військової освіти на Галичині, історію українського війська та самого навчального закладу. Його експозиції охоплюють різні історичні періоди, сприяють збереженню військових традицій і формуванню історичної свідомості майбутніх офіцерів. У музеї Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба розвиток експозиційної діяльності супроводжувався оновленням концепції представлення військової історії. Зокрема, передбачалося розширення українського історичного контексту, впровадження мультимедійних технологій та інтерактивних засобів подання інформації. Уважаємо, наведені приклади відображають спільні тенденції розвитку музеїв вищих військових навчальних закладів України. Збереження історичної спадщини дедалі тісніше поєднується з освітньою діяльністю, осмисленням сучасного бойового досвіду та пошуком нових форм взаємодії з відвідувачами. Водночас зміст і способи реалізації цих функцій визначаються історією, профілем та завданнями кожного навчального закладу.

У цьому контексті на окрему увагу заслуговує музей Національного університету оборони України (НУОУ). Специфіка його діяльності пов'язана з особливим місцем університету в системі військової освіти та підготовкою військових фахівців оперативного і стратегічного рівнів. Це визначає можливості поєднання військово-історичної, освітньої та комунікативної функцій музею. Особливого значення набуває його роль у формуванні професійних цінностей військовослужбовців, осмисленні досвіду російсько-української війни та забезпеченні комунікації з українською і міжнародною аудиторіями. Формування сучасного музейного простору НУОУ відбувалося поступово та супроводжувалося змінами в змісті експозицій і способах представлення історичного матеріалу. В основу авторської періодизації покладено характер музейної комунікації, зокрема співвідношення інформаційної, меморіальної та інтерпретаційної складових. За цим критерієм у розвитку музею доцільно виокремити три етапи.

Перший етап (1992–2013) характеризувався переважанням колекційно-репрезентативної моделі. Основну увагу було зосереджено на збереженні військово-історичних матеріалів та ознайомленні відвідувачів з історією навчального

закладу. Експозиційний простір формувався навколо музейних предметів, що відображали розвиток військової освіти, озброєння та військових традицій. Взаємодія з відвідувачами здійснювалася переважно через екскурсійний супровід і представлення історичних відомостей. За такого підходу музейний предмет виступав насамперед джерелом інформації про минуле, а комунікація мала переважно пізнавальний характер.

Другий етап (2014–2021) пов'язаний із посиленням історико-меморіальної складової музейної діяльності. Російська збройна агресія надала нового значення збереженню свідчень сучасних воєнних подій та вшануванню їх учасників. Поряд із висвітленням історії університету актуалізувалося представлення бойового досвіду українських військовослужбовців, зокрема учасників антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил. Важливого значення набули персональні історії захисників України та увічнення пам'яті загиблих. Відповідно, змінився і зміст музейної комунікації. Історичний матеріал дедалі більше сприймався не лише як свідчення минулого, а й як засіб осмислення подій, безпосередньо пов'язаних із досвідом університетської спільноти.

Третій етап (від 2022 р.) характеризується становленням комунікативно-інтерпретаційної моделі. Повномасштабне російське вторгнення посилило значення музею як простору документування та осмислення воєнних подій. Важливою особливістю цього періоду стало поєднання документальної цінності музейних предметів з їх емоційним і символічним змістом. Показовим прикладом є виставковий проєкт «Сталеві полотна», у якому фрагменти знищеної російської техніки набувають нового значення через художнє осмислення конкретних бойових епізодів. Такий спосіб представлення матеріалу зміщує акцент із самого експоната на історію, яку він уособлює. Відвідувач отримує можливість не лише ознайомитися з подіями війни, а й осмислити їх через поєднання документальних свідчень, візуальних образів та особистих історій. Водночас розширюється комунікативне призначення музейного простору, орієнтованого на військову, цивільну та міжнародну аудиторії.

Отже, проведений аналіз дозволяє розглядати розвиток музею НУОУ як поступову трансформацію його комунікативної моделі. Запропонована періодизація відображає зміну пріоритетів музейної діяльності за збереження її основних функцій. Встановлено, що дедалі більшого значення набуває інтерпретація музейних предметів у контексті конкретних воєнних подій. Особливістю сучасного музейного простору є поєднання документальної цінності артефактів з їх меморіальним і символічним змістом. Це розширює можливості музею як середовища збереження та осмислення воєнно-історичної спадщини, формування історичної пам'яті й комунікації з різними аудиторіями. Перспективи подальшого розвитку вбачаємо у впровадженні цифрових форм представлення колекцій, розширенні експозиційних практик та міжмузейної співпраці.

Г. Афенченко, Н. Шумлянська

КУЛЬТУРА ВИРАЖЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ В УМОВАХ МІСТА

H. Afenchenko, N. Shumlianska

THE CULTURE OF EXPRESSING PUBLIC OPINION IN AN URBAN SETTING

Прогнози футурологів про індивідуалізоване споживання в постіндустріальну епоху вже реалізуються в повному обсязі. Здійснення вибору стосується усіх продуктів споживання: від речей повсякдення до витворів мистецтва. Це є сигналом про відхід від концепції масової культури та певну трансформацію до локальних анклавів. У такий період стає складним формування єдиної символічної сфери, цінностей і соціальних норм, які здатні охопити і об'єднати усю спільноту. Особливої гостроти проблема набуває у період потрясінь, коли конче необхідні громадська єдність, ідентичність та згуртованість.

Формування чіткої свідомості і сталого відношення відбувається в інформаційному просторі. Умови інформаційної взаємодії якраз сприяють саме «розпорошеності» аудиторії. Спостерігаються такі характерні риси нової ситуації:

- демасифікація і індивідуалізація — споживання персоналізованого інтерактивного контенту;
- децентралізація та мережевість — заміна державних монополій мережевими платформами;
- трансдисциплінарність — поліфункціональний вплив на стику різних інтересів;
- дисперсія уваги — мозаїчність сприйняття інформації;
- асинхронність — взаємодія з джерелом у будь-який час;
- швидкість —миттєвість розповсюдження й отримання інформації.

Індикатором еволюції колективної свідомості є стан громадської думки. Її існування в демократичному суспільстві розглядається як функціонування соціального інституту. Персоналізація інформаційного споживання, як то індивідуальні смисли, суб'єктивна оцінка ситуації, уривчасте знання про довкілля, робить вкрай складним його функціонування.

Життєвий цикл громадської думки щодо певної теми має свої етапи: виникнення (зародження), формування (становлення), функціонування, вираження та врахування (обліку) у суспільстві. Відсутність загального соціокультурного розуміння, єдності суспільної свідомості не сприяє повноцінному формуванню громадської думки, створює бар'єри у циклі.

У великих містах через високу щільність населення та різноманітність соціальних груп виникає гостра потреба у різних формах діалогу. Якою стає культура на етапі формування та вираження громадської думки?

Громадська думка формується через спілкування, пошук і єднання однодумців, перегони з носіями іншої думки. Такі процеси відбуваються у публічному просторі.

У вираженні громадської думки завжди є канали і форми її демонстрації. До розповсюджених віднесемо: цифрові інструменти (E-dem) (електронні петиції, опитування в міських застосунках (наприклад, «Київ Цифровий»)); публічні обговорення та громадські слухання; створення і діяльність громадських організацій. Процеси формування і вираження громадської думки (і позиції) відбуваються саме в публічному просторі, часто об'єднуються, йдуть поряд або доповнюють один одного.

У сучасних умовах формою спілкування між органами самоврядування, громадськістю та активістами все частіше стають вуличне мистецтво й урбаністичні інтервенції: легальний стріт-арт, створення муралів, тактичний урбанізм, які привертають увагу до соціальних чи екологічних проблем міста.

Окремо стоять канали у формі мирних зібрань та акцій: мітинги, пікети, перформанси, флешмоби та мирні демонстрації в спеціально узгоджених і значущих публічних просторах (площі, парки).

В Україні використання таких каналів, як зібрання і акції, має свою традицію і унікальність. «Вуличне» висловлення громадської думки як явище зразу зайняло в системі суспільних відносин стійке положення. Повторення використання каналів майдану вказало, що він став вбудованим у національну культуру, сприймається як даність і ціннісний здобуток. З самого початку вони відрізнялися конструктивною культурою проходження.

Перспективними є дослідження культурних форм вираження громадської думки. Порівняльний аналіз конструктивної і деструктивної культур визначається за критеріями: формат заходу (наслідки для інфраструктури, відношення до культурної спадщини тощо); характер комунікації (співпраця зі ЗМІ, доказова аргументація, емоційне навантаження); рівень організації (оголошена мета, ієрархічна структура, норми і санкції); взаємодія з опозицією і конкурентами (стосунки, наміри, співпраця).

В Україні майдан стає самобутнім інститутом прямої демократії. Канал вираження колективної свідомості перетворився на публічний простір, місце, де одночасно й формується і функціонує громадська думка. У всьому світі «вуличні» активності стають частиною глобальної хвилі масових рухів за публічні простори і питання інституційної культури стає гострішим.

І. Медведєв

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ В УМОВАХ МУЗЕЇВ ЗАСОБАМИ КВЕСТ-КІМНАТ

I. Medvediev

DEVELOPMENT OF STUDENTS' COMMUNICATIVE COMPETENCY IN MUSEUMS THROUGH QUEST ROOMS

Відповідно до статуту ЮНЕСКО, світ повинен бути оснований на інтелектуальній та моральній солідарності людства. Іншими словами, ця міжнародна організація зазначає свої прагнення до спільного мирного, вільного та рівноправного життя. Досягнення цього передбачається через розвиток міжкультурної комунікації й розширення можливостей для підтримки освіти, культури, науки, інформаційної взаємодії. Е. Соарес де Лима, В. Фейхо, А. Фуртадо визначають, що діалог культур повинен сприяти реалізації людського капіталу, нових якісних змін у цифровому середовищі, зміні уявлень людини про саму себе та навколишній світ. Н. А. Комлєва зазначає, що система освіти (коли ми її розглядаємо в аспекті підготовки кадрів) закладів культури в Україні суттєво відстає від рівня та програм підготовки фахівців для закладів культури в провідних країнах світу. На нашу думку, ця обставина досить суттєво ускладнює працевлаштування випускників середніх та вищих навчальних закладів України в інших країнах.

Основне питання, згідно з цими авторами, полягає в тому, за допомогою яких технологій зробити освіту для молоді більш ефективною. На думку опитаних працівників музеїв (Сумська область, напрям «Музеєзнавство»), освіта повинна стати більш технологічною. Театри, музеї, музейно-виставкові центри, будинки творчості, центри культурних послуг мають потребу у висококваліфікованих фахівцях, які здатні застосовувати на практиці програмні засоби та цифрові методи організації виставок та проведення екскурсій.

Водночас музейне середовище в цілому відчуває брак кадрів, котрі активно використовують цифрові сервіси (комп'ютерну техніку, відеоредактори, AR-додатки і т.п.). У межах професійних предметів учні Ліцею №3 Тростянецької міської ради та студенти Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Сумського державного університету, Харківської державної академії культури вивчають основи менеджменту соціально-культурної діяльності, основи проєктування, сценарно-режисерські основи. Випускники напряму «Соціально-культурна діяльність» працюють у продюсерських центрах, кіноконцертних організаціях, музеях, театрах, музичних школах, філармоніях, на телебаченні, у галузі журналістики. До їхніх обов'язків належить інформаційно-комунікаційна діяльність: переговори з агенціями та клієнтами.

Таким чином, випускник магістратури напряму «Музеєзнавство» («фахівець соціально-культурної діяльності») повинен володіти загальнокультурними компетенціями, у тому числі й комунікативними. Н. Г. Панова зазначає, що висококваліфікованому працівнику галузі культури, зокрема музейної сфери, фактично щоденно доводиться вирішувати завдання професійного спілкування в індустрії культури, здійснювати інформаційну взаємодію та застосовувати механізми впливу в практичній діяльності організації масових заходів, наприклад, організовувати: виставки картин або світлин, спілкування між митцями різних напрямків та стилів, комунікувати зі ЗМІ для підтримки заходів культурного життя і т.п. Напрями в галузі цифрової трансформації галузі культури передбачають оновлення змісту дисциплін, впровадження інновацій у процесі підготовки фахівців.

На нашу думку, актуальним способом досягнення цілей сучасної освіти є технологія «квест». Популярність ігр-пригод, текстових лабіринтів неухильно зростає, оскільки в просторі квест-технологій учасники в ігровій формі навчаються мислити критично, вирішувати через інформаційну взаємодію складні проблеми, порівнювати альтернативні думки, самостійно приймати обмірковані рішення, брати на себе відповідальність за їх реалізацію.

Діяльність з розробки та наповнення вебквестів, що були спроєктовані за допомогою цифрових сервісів та розміщені в інтернеті, на думку Е. М. Бонсиньор, створює додаткові умови для підвищення професійної мотивації студентів, їх самореалізації й самоствердження. Однак, як переконливо доводять такі вчені, як Н. Н. Векуа, А. А. Лубський, М. С. Перевозчикова, Ю. Н. Фольгерова, проєктування і реалізація квест-команди дидактичного характеру інструментами цифрових технологій може в процесі впровадження викликати немало об'єктивних суперечностей.

Гіпотеза дослідження: проєктування освітньо-культурної квест-кімнати в музеї сприятиме розвитку в учнів та студентів комунікативної компетенції, якщо будуть враховані принципи квест-технологій і специфіка трудової діяльності випускників навчальних закладів. У якості основних завдань дослідження були

обрані наступні: визначити сутність терміна «культурно-освітня квест-кімната», для підготовки спеціалістів музейного середовища; доповнити вимоги до розвитку комунікативної компетентності випускників освітніх програм «Історія та археологія», «Музеєзнавство» з урахуванням принципів функціонування квест-кімнат; здійснити опис етапів робіт з проєктування квест-кімнати дидактичного характеру; експериментально перевірити ефективність модернізації інноваційних заходів, що пропонуються для вдосконалення комунікативної компетенції працівників музеїв.

Отже, мета дослідження полягає у вивченні впливу діяльності учнів ліцеїв з проєктування соціокультурного середовища квест-кімнати для розвитку їх комунікативної компетенції. Висновки проведеного дослідження спонукають нас замислитися над тим, яким чином переглянути програми вищої освіти при підготовці працівників галузі культури, зокрема музейної сфери.

Н. Дзюба

ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА СЕЛА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

N. Dziuba

THE HISTORICAL HERITAGE OF THE VILLAGE IN THE CONTEXT OF THE PRESENT DAY

В умовах повномасштабної війни та воєнного стану в Україні питання збереження історико-культурної спадщини набуває особливої актуальності. Збройна агресія створює безпосередні загрози для пам'яток, музейних колекцій, архівних матеріалів та інших носіїв історичної пам'яті. Дослідники наголошують, що сучасна війна поставила перед українським суспільством принципово нові завдання щодо захисту, документування, збереження культурної спадщини. Водночас цифрове документування стає важливим інструментом фіксації втрат і створення інформаційної основи для подальшого збереження та відновлення культурного середовища.

Особливої уваги в цьому контексті потребує історична спадщина сільських громад. Село є не лише територією проживання населення, а й простором формування локальної ідентичності, родинної пам'яті та культурних традицій. Історія конкретного населеного пункту зберігається в музейних предметах, архівних документах, фотографіях, усних свідченнях, родинних переказах, місцевій топоніміці, традиціях і практиках повсякденного життя. Їх систематичне документування в умовах сьогодення набуває особливого значення, оскільки втрата окремих джерел може призвести до незворотної втрати частини локальної пам'яті.

Сучасне розуміння культурної спадщини виходить за межі її сприйняття як сукупності матеріальних пам'яток. В умовах війни особливого значення набуває збереження цілісного культурного середовища, у якому поєднуються матеріальні об'єкти, музейні та архівні колекції, традиції, усні свідчення й інші форми культурної пам'яті. Дослідження стану культурної спадщини України в умовах російсько-української війни засвідчує, що її захист пов'язаний не лише з фізичною охороною пам'яток, а й з переосмисленням їхньої ролі в сучасному суспільстві.

Важливою складовою цього процесу є локальна історична пам'ять. Саме на рівні громади відбувається безпосереднє збереження історій родин, населених пунктів та

окремих людей. Роль органів місцевого самоврядування у формуванні й реалізації політики національної пам'яті в Україні сьогодні також посилюється. Це створює передумови для активнішого залучення громад до вивчення та популяризації власної історико-культурної спадщини.

Показовим прикладом є с. Яреськи Полтавської області, історико-культурний простір якого формувався протягом тривалого історичного періоду. Важливим осередком збереження локальної пам'яті є Яреськівський народний краєзнавчий музей. Музейна діяльність у сучасних умовах набуває значення не лише як спосіб збереження матеріальних свідчень минулого, а і як форма комунікації громади зі своєю історією.

Особливого значення набуває усна історія. Спогади мешканців, родинні історії та свідчення очевидців дозволяють доповнювати офіційні документи інформацією про повсякденний досвід людей. Сучасні дослідження усноісторичних студій в Україні засвідчують важливість усних свідчень для розширення джерельної бази та збереження історичної пам'яті в умовах російської агресії. Для сільської громади цей напрям є особливо перспективним, оскільки значна частина локальної історії існує саме в пам'яті старших поколінь.

У контексті сьогодення важливо документувати не лише історичні події минулого, а й сучасний досвід громади в умовах воєнного стану. Волонтерська діяльність, підтримка військовослужбовців, функціонування закладів освіти та культури, зміни повсякденного життя, досвід родин і окремих мешканців — усе це формує новий пласт локальної історії. Його фіксація зараз є інвестицією в збереження пам'яті про сучасний етап історії України.

Одним із найбільш перспективних напрямів є цифрове збереження локальної спадщини. Дослідження В. Добровольської засвідчує, що в умовах воєнного стану бібліотеки, архіви та музеї трансформуються в інформаційні осередки, які формують цифрові колекції, електронні репозитарії та онлайн-ресурси для збереження культурної пам'яті. Цифровізація в цьому випадку виступає не лише засобом популяризації, а й механізмом створення резервної копії культурної спадщини.

Актуальність цього напряму посилюється необхідністю систематичного цифрового документування культурних втрат України. Сучасні дослідження наголошують на значенні цифрових платформ, баз даних та інших інформаційних ресурсів для оперативної фіксації стану об'єктів культурної спадщини, верифікації інформації, довготривалого збереження даних.

Для с. Яреськи перспективним може бути створення цифрового літопису громади, який об'єднає історичні фотографії, документи, музейні матеріали, родинні архіви, усні свідчення та матеріали про життя села в умовах війни. Такий ресурс може стати відкритою платформою для дослідницької, освітньої й культурно-просвітницької діяльності.

Важливою складовою такого підходу є освітній потенціал локальної спадщини. Залучення учнівської та студентської молоді до пошуку, опису, цифрового опрацювання й представлення історичних матеріалів сприяє формуванню дослідницьких і цифрових компетентностей, а також усвідомленню власної причетності до історії громади. Досвід діяльності українських музеїв у 2020–2024 рр. засвідчує, що цифрові виставки, онлайн-проєкти та цифровізація фондів

можуть забезпечувати доступність культурної спадщини навіть в умовах воєнних обмежень.

Водночас цифрове представлення історичної спадщини потребує відповідального ставлення до джерел: встановлення їх походження, датування, авторства, контексту створення та достовірності. Формування цифрової колекції має супроводжуватися відповідною інформаційною структуризацією та підготовкою фахівців, здатних працювати з цифровими культурними ресурсами.

Отже, історична спадщина села в умовах сьогодення має розглядатися як динамічний ресурс громади, що поєднує минуле, сучасність і майбутнє. В умовах воєнного стану її збереження набуває особливої ваги, оскільки йдеться не лише про охорону матеріальних об'єктів, а про збереження пам'яті, яка формує відчуття належності людини до певного місця та спільноти.

В умовах воєнного стану в Україні збереження історичної спадщини сільських громад набуває нового суспільного, культурного та освітнього значення. На прикладі с. Яреськи визначено, що локальна історія може виступати ресурсом збереження ідентичності громади, міжпоколінневої взаємодії та формування відповідального ставлення до культурної спадщини.

Особливої актуальності набуває документування сучасного досвіду громади, адже події сьогодення вже формують майбутню історичну пам'ять. Поєднання діяльності краєзнавчого музею, громади та закладів освіти з цифровими технологіями створює передумови для формування цифрового літопису села, що забезпечуватиме збереження матеріальних і нематеріальних свідчень його історії.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення педагогічних та цифрових механізмів залучення молоді до документування локальної спадщини, зокрема через усноісторичні інтерв'ю, цифрові архіви, інтерактивні карти, віртуальні виставки та дослідницькі проєкти. Такий підхід дає змогу не лише зберігати минуле, а й документувати сучасність як невід'ємну складову історії українських громад.

Є. Березін

ПРОБЛЕМА ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ МУЗЕЙНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Ye. Berezin

THE PROBLEM OF DECOLONIZATION OF MUSEUM SPACE IN UKRAINE: RECONSIDERING HISTORICAL MEMORY AND CULTURAL HERITAGE

Проблема деколонізації в Україні має тривалу історію і не пов'язана виключно зі становленням незалежності України 24 серпня 1991 р. Її витоки можна простежити ще в періоді повалення царського режиму у 1917 р., а також у процесах визвольної боротьби українського народу та звільнення від політичного й культурного панування інших держав.

Кожне покоління українців прагнуло позбутися культурних стереотипів і символів, які нагадували про залежність від влади інших держав. Цей процес можна простежити, зокрема, у музейних експозиціях, адже саме вони формують матеріальний і візуальний образ минулого та значною мірою впливають на сприйняття історії суспільством.

На жаль, сьогодні, у XXI столітті, Україна знову переживає надзвичайно складний період — повномасштабну війну з Росією, яка супроводжується не лише військовою агресією, а й боротьбою за історичну пам'ять, культурну спадщину та право України на власну історичну ідентичність.

Значна частина російської культурної спадщини, представленої в українських музеях, формувалася в умовах імперської або радянської культурної політики, яка нерідко ґрунтувалася на знеціненні української самобутності. З одного боку, такі предмети можна розглядати як частину історії України, з іншого — вони можуть бути маркерами історичного та культурного панування над українським суспільством. Тому сьогодні особливо актуальним є питання деколонізації історичної спадщини України, її наукового опису, інтерпретації та переосмислення.

Водночас важливо враховувати, що деколонізація не означає вилучення чи знищення всього, що пов'язане, наприклад, з Австро-Угорською та Російською імперіями або Радянським Союзом. Це також частина історії України, яку необхідно зберігати та досліджувати. Музей, у свою чергу, повинен зберігати історичні свідчення, зокрема ті, що відображають складні та суперечливі періоди минулого. Водночас такі предмети мають бути представлені в належному історичному контексті, без некритичного відтворення імперських і пропагандистських схем.

Сучасна деколонізація передбачає також перегляд музейної документації. Йдеться про перевірку музейних предметів, їхнього авторства, датування, географічного походження, попередніх назв і категорій, а також про виявлення випадків, коли українські предмети були неправильно ідентифіковані або помилково пов'язані з російською культурою. Відповідні підходи до деколонізації музейної діяльності обговорюються й на міжнародному рівні в межах діяльності International Council of Museums (ICOM).

Ще однією принципово важливою проблемою є визначення меж деколонізації, яку не слід ототожнювати виключно з демонтажем пам'ятників, перейменуванням вулиць або вилученням усіх експонатів із постійних експозицій.

Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії», ухвалений у 2023 р., визначає важливі правові засади засудження російської імперської політики в Україні, заборони пропаганди її символіки та встановлює порядок усунення символіки російської імперської політики. Відповідно до загального принципу музейної роботи, окремий експонат може залишатися у фондах або експозиції, але має супроводжуватися відповідним поясненням щодо історичного контексту його створення, попередньої музейної інтерпретації, а також імперських чи радянських практик, пов'язаних із його походженням або репрезентацією.

Таким чином, деколонізація полягає не у «стиранні» складних сторінок минулого, а в їхньому критичному осмисленні та представленні в належному історичному контексті.

Крім того, повномасштабна війна актуалізувала перед українськими музеями принципово нові завдання. Йдеться не лише про фізичне збереження музейних колекцій, а й про документування втрат, незаконного переміщення культурних цінностей, руйнування пам'яток, оцифрування музейних фондів та створення резервних копій.

Музейні інституції повинні забезпечувати коректне представлення української історії як самостійного історичного процесу, не підпорядковуючи її російським імперським наративам, а також протидіяти спробам заперечення самобутності української історії та культури.

Спираючись на положення Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії», можна визначити такі напрями сучасної деколонізації:

- засудження російської імперської та тоталітарної політики в Україні, а також заборона пропаганди відповідної символіки;
- забезпечення умов для проведення досліджень та здійснення заходів із вшанування пам'яті про боротьбу проти російської імперської політики;
- відповідальність за порушення законодавства щодо заборони виготовлення, поширення та публічного використання символіки імперських і тоталітарних режимів;
- недопущення нав'язування російської мови та представлення російської культури як вищої чи домінантної порівняно з іншими національними мовами та культурами.

На 40-й Генеральній асамблеї ICOM, яка відбулася в листопаді 2025 р. в межах 27-ї Генеральної конференції в Дубаї, було ухвалено шість стратегічних резолюцій. Вони визначають подальші напрями розвитку міжнародної музейної спільноти та її роботи на період 2025–2028 рр.

Серед стратегічних резолюцій, що мають безпосередній стосунок до міжнародної підтримки України, можна виділити три:

– «Захист музейних колекцій та підтримка музейних працівників у кризові часи» — передбачає проведення комплексних фізичних і цифрових інвентаризацій, систематичне документування культурних колекцій та допомогу установам у країнах, що постраждали від конфліктів, у створенні інвентаризацій і цифрових копій, а також забезпечення доступності інформації для підтримки досліджень походження культурних цінностей та боротьби з їх незаконним обігом;

– «Посилення готовності музеїв до надзвичайних ситуацій та сприяння стійкості музеїв і громад» — передбачає виявлення вразливостей, розроблення індивідуальних планів готовності до надзвичайних ситуацій, а також співпрацю з відповідними службами, неурядовими організаціями та партнерами з громад;

– «Створення Постійного комітету з питань деколонізації» — спрямоване на сприяння міжрегіональному діалогу та обміну знаннями й передовим досвідом щодо деколонізації в межах світової музейної спільноти, а також забезпечення представництва колишніх колоній, колишніх колоніальних держав, корінних народів та експертів із правових питань.

Прийняття цих резолюцій підтверджує прагнення ICOM підтримувати музеї як інституції збереження культурної спадщини, соціальної інтеграції, етичної трансформації та стійкості громад. У сукупності вони визначають перспективні напрями розвитку музеїв, які функціонують в умовах швидких суспільних змін і прагнуть виконувати свою місію в дедалі складнішому світі.

Для України впровадження цих резолюцій має ґрунтуватися на принципах наукової обґрунтованості, критичного переосмислення, відкритості та відповідального ставлення до культурної спадщини. Такий підхід дозволить музеям України не лише зберігати минуле, а й активно брати участь у формуванні сучасного культурного простору та нової культури пам'яті.

Р. Множинська, Д. Миронюк

ЕСТЕТИЧНІ ТА ЕТИЧНІ ВИМІРИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

R. Mnozhynska, D. Myroniuk

AESTHETIC AND ETHICAL DIMENSIONS OF CONTEMPORARY UKRAINIAN CULTURE

На класичних етапах розвитку філософської думки поведінка людини розглядалася через взаємозв'язок внутрішнього й зовнішнього, необхідності та свободи, етичного й естетичного. Становлення особистості є складним і багатогранним процесом, на який впливають історичні умови, система суспільних відносин, культура певної епохи, індивідуальні особливості людини та обставини її повсякденного життя. Розвиток індивідуальності передбачає прояв суспільних характеристик через особистість, а також розширення світу її ідей, прагнень, цілей і творчих можливостей. Саме в цьому полягає сутність формування унікальних рис людини. У процесі соціалізації людина виходить за межі природних потреб та інстинктів і формує власне ставлення до навколишнього світу, намагаючись осмислити складність його функціонування. Естетичне осмислення процесів буття та небуття впродовж історії було одним із чинників, що сприяли свободі особистості у формуванні культурних особливостей власної поведінки.

Етикет має історично зумовлений характер, оскільки його правила формуються відповідно до суспільних умов і потреб певного періоду. Їх виникнення пов'язане зі здоровим глуздом, практичним досвідом і колективною мудрістю людей.

Народна пісня має значний і різноплановий потенціал, що зумовлює інтерес до неї дослідників різних галузей. Її особливість полягає в тісному зв'язку з українським життям, культурою та світоглядом. Формування народної пісні відбувалося під впливом поєднання повсякденного життя, матеріальної культури, вірувань, обрядів, традицій і характерних особливостей мислення, зокрема музичного та поетичного. У результаті пісня стала важливою складовою культурної спадщини, увібравши різні елементи суспільного життя.

Сьогодні українська народна пісня розглядається як соціальне та художнє явище, яке функціонує в нових умовах. Зміна середовища її використання впливає на естетичне сприйняття та призначення. Це підтверджує, що її виникнення, виконання й поширення безпосередньо пов'язані з культурними традиціями та способом життя суспільства.

Якщо сучасне виконання фольклору обмежується виступами окремих співаків перед аудиторією, воно може набувати форми наслідування хорового співу або сценічного відтворення народних пісень. Водночас дотримання традиційних способів виконання та відмова від змін, зумовлених особистими вподобаннями й впливом засобів масової інформації, сприяють збереженню автентичності фольклору. Такий підхід дає змогу відновлювати народні пісні, підтримувати їх поширення та передавати культурну спадщину наступним поколінням. Отже, народна пісня не лише виконує художню функцію, а й зберігає важливе виховне значення.

У сучасному різноманітті стильових напрямів і змін жанрових форм камерно-вокальна творчість українських композиторів характеризується поєднанням різних тенденцій. З одного боку, вона спрямована на збереження традицій національної художньої культури, а з іншого — передбачає їх оновлення відповідно до сучасних процесів культурного розвитку.

У процесі історичного становлення камерно-вокальна музика зазнала значного впливу романтизму, який посилив увагу до індивідуальності митця. Від самого початку цей музичний напрям вирізнявся різноманітністю жанрів, зв'язком із національними культурними особливостями та народною творчістю.

Переважання індивідуального творчого підходу, спрямованого на пошук власного місця в художньому та духовному просторі, робить камерно-вокальну музику важливою сферою переосмислення традиційних принципів мистецтва й пошуку нових способів створення художнього твору. Це відображається в різноманітності творчих пошуків українських композиторів, які охоплюють тематику, образний зміст, жанрові та стильові особливості, композиційну структуру, засоби музичної виразності й словесний текст.

Значні зміни в камерно-вокальній музиці сприяють розширенню її змістових можливостей. Водночас зростання самостійності виконавця впливає на ставлення композиторів до співочого голосу та розширює жанрові й стильові межі його використання в академічній музиці. Одним із напрямів таких змін є звернення до народнопісенних традицій. На межі тисячоліть українські композитори активніше переосмислюють національні особливості музичного мистецтва та приділяють більше уваги його культурним витокам.

У XXI ст. слово «війна» тривалий час сприймалося як небажане поняття, однак сучасні події в Україні не залишають сумнівів щодо справжнього характеру того, що відбувається. Ці події неможливо розглядати лише як спеціальні операції, адже вони супроводжуються масштабними людськими втратами, руйнуванням міст, загибеллю мирного населення та пошкодженням інфраструктури, яка раніше забезпечувала повноцінне функціонування суспільства. Сьогодні війна проявляється в різних формах. Окрім безпосередніх бойових дій, існують менш помітні способи протистояння, зокрема інформаційна війна та мережеві впливи. Окреме місце посідає кібервійна, яка передбачає здійснення хакерських атак із використанням сучасних інформаційних технологій.

Завдяки інтернету статичні зображення та інші візуальні матеріали швидко поширюються серед користувачів і набувають форми мемів. Вони відіграють важливу роль у підтриманні морально-психологічного стану громадян. Особливе значення мають матеріали, які демонструють ефективність дій Збройних Сил України, а також ті, що передають основні символи та цінності культурної ідентичності українського народу.

У сучасних умовах музика повинна наближатися до тиші, молитви й образу спокійного, мирного дня. Вона допомагає усвідомити крихкість людської цивілізації, попри всю її могутність. При цьому особливого значення набувають прості речі, адже саме вони становлять основу загальної величі. Якщо основа є правдивою, то й уся побудована на ній велич набуває справжнього змісту.

Отже, естетичний та етичний виміри сучасної української культури тісно взаємопов'язані й виявляються в нормах поведінки, фольклорній традиції, професійній музичній творчості та мистецьких практиках воєнного часу. Збереження автентичності фольклору пов'язане з дотриманням традиційних способів виконання, що зберігає й виховну функцію пісні. В умовах війни культура й мистецтво виконують ідентифікаційну, морально-психологічну та символічну функції, підтримують відчуття спільності й надають сенс людському існуванню.

О. Дабдіна

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ІСТОРИЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ ЯК НАПРЯМ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ (з досвіду вчительки англійської мови, яка підтримує учнівські науково-дослідницькі роботи)

O. Dabdina

DIGITAL TECHNOLOGIES IN HISTORICAL RESEARCH AS A MEANS OF PRESERVING HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE (Based on the experience of an English language teacher supporting students' research projects)

У сучасному світі історико-культурна спадщина опиняється під загрозою не лише природного старіння, а й від війни, кліматичних змін і техногенних катастроф. Для України ці ризики особливо гострі після 2022 р. Саме тому цифрові технології перестали бути лише допоміжним інструментом — вони стали одним із ключових напрямів збереження спадщини. Цифрова копія не замінює оригінал, але дає йому «друге життя»: фіксує стан об'єкта, дозволяє досліджувати його навіть після фізичного знищення і відкриває доступ широкій аудиторії.

Хоча я викладаю англійську мову, вже кілька років допомагаю учням готувати науково-дослідницькі роботи. Багато з цих робіт так чи інакше стосуються історії, культури, пам'яті та спадщини. І саме тут сучасні цифрові технології стають незамінним помічником. Вони не лише прискорюють і полегшують процес дослідження, а й допомагають учням зрозуміти цінність збереження минулого.

Класичне збереження передбачає фізичну консервацію та реставрацію. Цифрове збереження доповнює цей процес. Тепер можна створити високоточних «цифрових близнюків» пам'яток і артефактів; оцифрувати архіви, захистивши таким чином документи від фізичного знищення і надавши можливість працювати з великими масивами джерел часто не виходячи з зони комфорту. Зараз існують мобільні лабораторії, які дозволяють оцифровувати об'єкти безпосередньо на місці, навіть у прифронтових регіонах.

Ці технології одночасно є методом дослідження і інструментом довготривалого збереження.

Війна різко прискорила цифровізацію. Серед науковців і просто тих, хто цікавиться архівними матеріалами, досить популярними стали електронні бібліотеки та архіви як, наприклад, https://escriptorium.karazin.ua/, https://archive.org, https://libraria.ua/, https://back2news.karazin.ua/, https://www.researchgate.net/, https://kursorlibrary.com/. Станом на 2026 рік державні архіви України створили понад 105 млн цифрових копій документів. Активно розвивається тривимірна фіксація: проєкти 3D-моделей пам'яток Глухівщини, оцифрування понад 500 артефактів Національним військово-історичним музеєм, робота мобільної лабораторії "Ark III", поява українських 3D-моделей на платформі "Europeana". Створюється електронний Державний реєстр нерухомих пам'яток України.

Усе це — реальні кроки зі збереження того, що може бути втрачено. І усе це — реальна можливість для учнів займатися науковою роботою не витрачаючи час на похід до наукової бібліотеки.

У своїй практиці я бачу, що сучасні інструменти суттєво змінюють процес підготовки учнівських досліджень.

Штучний інтелект допомагає учням:

- генерувати ідеї тем і дослідницьких питань;
- структурувати план роботи;
- опрацьовувати великий обсяг статей і архівних матеріалів;
- адаптувати складні тексти;
- покращувати формулювання англійською мовою.

При цьому завжди підкреслюю: ШІ — лише інструмент. Учень залишається автором, який перевіряє факти, аналізує і робить власні висновки. Такий підхід розвиває і мовну компетенцію, і критичне мислення.

Відомий всім MS PowerPoint — один із найдоступніших і найефективніших інструментів для створення віртуального музею. У презентації учень може:

- розмістити якісні зображення та 3D-моделі;
- додати інтерактивні посилання на статті, архіви, відео;
- створити тематичні «зали»;
- підготувати англомовні описи та коментарі.

Така робота одночасно розвиває навички роботи з джерелами і дає учневі відчуття, що він створює власний цифровий продукт, який має цінність. Прикладом такого музею, створеного учнями в PPTx в межах науково-дослідницької роботи МАН, можуть бути музеї вулиць Університетської та Багалія. Зараз триває робота над музеєм площі Конституції.

Цифрові архіви, прості програми для 3D-моделювання, інтерактивні карти, хмарні сервіси для спільної роботи — усе це робить дослідження реальнішим і цікавішим.

Коли учень використовує сучасні технології під час підготовки роботи, відбувається кілька важливих речей:

- знижується страх перед науковою роботою;
- зростає мотивація;
- формується розуміння, що технології можна і потрібно використовувати для збереження культурної спадщини.

Навіть не будучи істориком, учитель англійської може долучати учнів до важливої справи збереження пам'яті — через дослідження, створення цифрових продуктів і усвідомлену роботу з джерелами.

Таким чином, цифрові технології сьогодні — це не просто модний тренд, а реальна стратегія збереження історико-культурної спадщини. В умовах війни вони виконують роль «цифрового ковчега».

А для вчителя-мовника, який підтримує учнівські дослідження, ці технології стають способом поєднати розвиток мовних навичок, дослідницьких умінь і відповідального ставлення до минулого. Саме в цьому поєднанні, на мій погляд, і полягає сучасна роль педагога — допомагати учням не лише вивчати історію та культуру, а й брати участь у їх збереженні.

О. Афанасьєв

ЕСТЕТИКА ПОМИЛОК У ПОЛІТИЧНОМУ НЕТ-АРТІ

O. Afanasiev

THE AESTHETICS OF ERRORS IN POLITICAL NET ART

Глітч-арт — це мистецтво, художніми інструментами якого є цифрові або аналогові помилки, деформації, збої. Головним же інструментом і одночасно полем існування нет-арту є інтернет. Глітч-арт не завжди використовує медіум-інтернет — є приклади роботи з аналоговими помилками, або тенденція використання глітчу у класичних напрямах мистецтва. Проте поєднання цих двох мистецьких явищ може бути ефективним та взаємодоповнюючим, враховуючи точки перетину в технічному, естетичному та семіотичному сенсах. Особливо актуальний цей симбіоз і для роботи з соціально-політичною сферою, у тому числі в якості контрпропагандистського інструменту.

На сьогодні існують наукові монографії та статті стосовно глітч-арту, нет-арту та їх суміжних форм, але стосуються вони здебільшого технічного аспекту. Однак їх поєднання і формати взаємодії в політичному контексті залишається малодослідженим у культурологічному дискурсі. Дослідниця Керолін Л. Кейн у книзі «Високотехнологічний непотріб: глітч, шум та естетична невдача» (2019) окреслила тісний зв'язок глітч-арту та нет-арту, пишучи, що «один із ранніх прикладів цифрового глітч-арту походить із новаторського жанру "нет-арту", сформованого раннім поколінням художників, які експериментували з інтернетом та комп'ютерними медіа у 1990-х роках». Науковець зазначає, що помилки можуть не тільки естетизуватись після їх випадкового виникнення, а і ставати основою для мережевих творів. В якості прикладу він наводить творчість піонерів нет-арту JODI, які унаочнюють зазвичай приховані вебкоди та «виводять на перший план безглузді хаки та комп'ютерні збої».

У статті «Політика глітчу в онлайнових мережевих зображеннях» (2024) дослідниця цифрового та медіамистецтва Аннет Деккер зазначає, що глітч і серед комп'ютерної спільноти, і серед митців на початковому етапі розглядався як суто технічне явище. Хоча науковиця відмічає зацікавленість у ньому як певній альтернативі сталим комп'ютерним технологіям та засобам комунікації. Після популяризації глітчу, у тому числі завдяки мистецтву, він вийшов у ширший соціально-політичний контекст та став сприйматись як «естетика бунту, тактичний бунт матеріалу, який протистоїть системній стандартизації, упередженості та інституціоналізації».

Дослідження теоретика мистецтва й митця Майкла Бетанкура «Глітч-арт у теорії та практиці: критичні збої та постцифрова естетика» (2019) торкається політико-економічного аспекту глітч-арту та критики цифрового капіталізму, який має пряме відношення і до мережевої структури інтернету. Автор стверджує, що «перехід до цифрового капіталізму — це розв'язання проблем фізичності та заперечення матеріальної основи». Глітч водночас матеріалізує оманливу нематеріальність та абстрактність цифрового і тим самим пов'язує нібито автономне машинне виробництво з промисловим капіталізмом минулого, спільність якого «випливає з матриці точного контролю».

Глітч-арт у поєднанні з політичним нет-артом здатний протистояти шкідливим політичним маніпуляціям, оголюючи їх штучну природу і демонструючи їх слабкі сторони. Зважаючи на широке використання пропагандою візуальних образів, глітчі (помилки, спотворення, збої) деконструюють ідеалізовані або утопічні образи, над яким нерідко працюють цілі команди іміджмейкерів та піар-технологів. У цьому контексті варто згадати проєкт художниці Зіни Софер "Glitch Art as a Protest" (2024), яка за допомогою різних технік деформує парадні портрети авторитарних політиків. Помилка, яка традиційно вважається недоліком, починає бути серйозною зброєю, що здатна побудувати власну правдиву естетику. А нет-арт, завдяки своїй мережевій природі та колективності, може масштабувати глітч-проєкт та включити статичну роботу в активний контрпропагандистський процес.

Проєкт Рози Менкман "A Vernacular of File Formats" (2010) не стосується політичних образів та взагалі інших людей. Він складається з варіацій автопортрету авторки, які через стиснення в різних форматах файлів набули спотвореного вигляду. Проте в контексті нашого дослідження цей проєкт дає змогу зрозуміти, як може змінюватись сприйняття того чи іншого зображення після певних візуальних деформацій. Це розуміння є корисним і для роботи з візуальними пропагандистськими образами, такими як ідеалізовані портрети політичних лідерів, зображення прикрашеної реальності, політична символіка тощо. Подібний естетичний підхід співвідноситься з ідеєю Жана-Франсуа Ліотара про шкідливість метанаративів; науковець уважав, що разом з високими цілями та ідеальними перспективами (які часто пропонують різні політичні сили) може відбуватись придушення альтернативних думок та гетерогенності суспільства. Глітч-арт зі своєю деконструкційною силою в поєднанні з комунікативними особливостями та візуальним розмаїттям нет-арту здатні слугувати гідною протидією політичним маніпуляціям, штучності й уніфікації.

Колектив JODI стояв у витоків і глітч-арту, і нет-арту. Ще в 1995 р. вони запустили проєкт wwwwwwwww.jodi.org, який мав мало спільного зі звичними уявленнями про сайти. Хаотичні написи являють собою HTML-код, що має безліч посилань, які переводять на не менш заплутані сторінки. Але при відображенні вихідного коду сторінки може висвітитись, наприклад, схема ядерної бомби. Інтернет та його внутрішня складова в проєкті використовуються і в комунікативному, і в естетичному аспектах. Під технічними символами, які спершу нагадують збій або злам, можуть ховатись конкретні небезпечні речі. Можна провести аналогію і з політичними маніпуляціями, для яких намагаються використовувати сучасні цифрові засоби, сіючи хаос або впроваджувати певні наративи, але приховуючи справжню сутність і мотиви.

Тему приватності в інтернеті та її відсутності підіймає проєкт Тома Крітчлоу «Збій конфіденційності» (2015–2017). Кожен наш перегляд того чи іншого сайту відстежується у вигляді файлів cookie, а це є втручанням в особисте життя людей і водночас може використовуватись владою заради своїх цілей та домінування. Автор накладає на фото або скріншоти з новинних сайтів візуалізовані дані файлів cookie, які утворились після відвідування цих сайтів. Унаслідок цього виникають контрастні, деформовані та інколи сюрреалістичні глітч-композиції. Том Крітчлоу стверджує, що «Збій конфіденційності» — «це цифровий художній проєкт, розроблений, щоб зробити ці невидимі структури влади видимими», та

розмірковує над тим, як ми бачимо ці структури, чи все можемо бачити й «наскільки ми страждаємо від прихованих структур влади, що існують поза межами нашого поля зору».

Поєднання глітч-арту та нет-арту завдяки мережевій структурі інтернету може бути партисипативним та залучати велику кількість людей. Арт-колектив "Electronic Disturbance Theater" у 1998 р. в рамках проєкту "FloodNet" створив спеціальний Java-додаток, за допомогою якого користувачі могли колективно відправляти запити на певні сайти. Від такої масованої дії сайти починали сповільнюватись або тимчасово зупинятись. Перша подібна акція була направлена на сайт мексиканського президента Ернесто Седільйо як реакція на спроби придушення сапатистського руху штату Чіапас, який боровся за права корінного індіанського населення. Люди мали змогу писати запити до неіснуючих сторінок у вигляді фраз, наприклад, про справедливість та права людини, і ці тексти потім відображались у журналі запитів сайту. Ця практика використовувалась неодноразово, у тому числі проти сайтів політичних установ та торгових корпорацій по всьому світу.

Синтез глітч-арту та політичного нет-арту створює не тільки нові естетичні можливості, а й ефективні способи взаємодії митців з соціополітичною сферою. Збої, помилки та спотворення, які часто вважаються браком, у глітч-арті перетворюються на інструмент трансформації «ідеальної» картинки, за якою можуть ховатися маніпуляції та інші психологічні впливи. У цьому напрямку глітчі стають повноцінною естетикою, яка може деконструювати шкідливі наративи, слугувати критичним інструментом та народжувати нові сенси. Нет-арт водночас завдяки долученості до інтернету як до розгалуженої комунікативної системи дозволяє робити поширюване мистецтво автономним, партисипативним та колективним.

Перспективи подальшого дослідження полягають в аналізі впливу новітніх цифрових технологій (зокрема, ШІ та VR) на трансформації естетичного й політичного аспекту глітч-арту, нет-арту та їх симбіозу; вивченні локальних особливостей глітч-арту і нет-арту.

М. Чайка

ЖІНКА В КІНО: КІНЕМАТОГРАФІЧНИЙ МІФ ТА МЕХАНІЗМИ ЙОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ

M. Chaika

WOMAN IN CINEMA: CINEMATIC MYTH AND THE MECHANISMS OF ITS FUNCTIONING

Для дослідження міфу про жінку в кіно доцільно звернутися до роботи британської кінокритикині Клер Джонстон "Women's Cinema as Counter-Cinema". У ній дослідниця звертає увагу на усталені типи жіночих образів у класичному голлівудському кінематографі, зокрема на образи жінки-вамп, «правильної дівчинки» (Straight Girl) та інших фігур, сформованих до відповідних жанрових конвенцій. Ці персонажі легко впізнаються глядачем, оскільки їхні характери побудовані на стереотипних культурних значеннях. Зовнішність, поведінка, сюжетна функція є своєрідним кодом, який транслює нам, хто цей персонаж і яка його роль. Такі образи не є нейтральними, оскільки вони можуть відтворювати

ідеологічні уявлення про те, якою має бути жінка, її бажання, зовнішній вигляд, цінності та роль у соціумі.

Кіно не є прозорим відображенням дійсності: воно виробляє значення за допомогою власної системи знаків. Ервін Панофскі пов'язує існування іконічних знаків (icons) і стереотипів з практичною необхідністю — на етапі раннього кінематографу глядачам було складно розуміти, що відбувається на екрані. Фіксована іконографія надала можливість глядачам швидко орієнтуватися, вхоплювати образи, що конструюють персонажів, ситуації, які необхідні для розуміння персонажів і сюжету.

З розвитком кінематографу стереотипізація чоловічих образів постійно набувала змін. Авторка зазначає, що у випадку із зображенням жінок цього не відбувалося: панівна ідеологія послуговується її «незмінним» образом, де модифікація стосується лише моди чи зовнішнього вигляду. Важливою для нас є теза теоретикині про те, що міфи, які конструюють кіно, нічим не відрізняються від тих, що лежать в основі інших продуктів культури: вони пов'язані зі стандартною системою цінностей, що перебувають в основі всіх культурних систем певного суспільства.

Далі авторка звертається до концепції міфу Ролана Барта. У своїй фундаментальній праці «Міфології» (1957) Барт досліджує механізм функціонування міфу як означника ідеології, аналізуючи різні символічні об'єкти культури: національну страву, весілля, фотографію, бокс і т.д. Автор говорить про те, що знак може втратити своє первинне денотативне значення і набути нового конотативного. Знак, що складається з означника та означуваного, перетворюється на означник нового означуваного. Таким чином, функція міфу полягає в тому, щоб зробити штучні, культурно зумовлені сенси природними та «самоочевидними», тобто такими, що не піддаються сумніву і просто «споживаються». Тобто, на думку Джонстон, функція міфу в конструюванні жіночого образу полягає в тому, щоб передати та трансформувати сексистську ідеологію, приховуючи її історичну, ідеологічну, штучно сконструйовану природу й подаючи сформовані культурою значення жіночності як природні. Приховування — ключовий механізм, оскільки він працює, коли залишається невидимим. Міф не просто маскує ідеологію — він забезпечує її функціонування через кінематографічні образи. Дослідниця вважає, що образ жінки в «патріархальному» кінематографі перетворюється на знак того, *що* вона означає для чоловіка: жінка є помітною на екрані як видовище, але водночас відсутньою як автономний суб'єкт.

Важливим для нас стає поняття *кіноіконографії*, яка бере участь у механізмі конструювання та функціонування міфу в кіно. Клер Джонстон уважає, що іконографія як конкретний тип знака або кластер знаків базується на певних жанрових конвенціях Голлівуду, т. зв. жанрових міфах, і виконує функцію стереотипізації образів жінки в кіно. Це система візуальних мотивів і стилістичних умовностей, за допомогою яких Голлівуд конструює міфологізовані жіночі образи. Це означає, що жіночий образ в кіно не виникає ізольовано. Він формується в межах усталеної системи візуальних кодів, знаків та жанрових конвенцій. Наприклад, образ сексуальної жінки втілений через виразний макіяж, певну манеру жестів та рухів, підкреслений силует; акцентується увага на зовнішності, а тіло нерідко зображується через фетишизацію (зображення крупним планом ніг, губ, грудей

і т.д.). Кожен із цих елементів самостійно не має фіксованого значення, але в поєднанні кадри вибудовують візуальний ряд, який в межах кінематографічної традиції формує бажаний образ, в цьому випадку — образ жінки, призначеної для розглядання (зазвичай чоловічим поглядом). У логіці Джонстон, це не просто спосіб конструювати образ привабливої жінки. Він стає образом-символом сексуальності, бажання або чоловічого задоволення. Так кінематографічний образ бере участь у конструюванні міфу про жінку. Кіноіконографія, про яку говорить авторка, забезпечує повторюваність цих образів і робить їх впізнаваними. Але важливий не сам факт повторюваності, а те, що ця повторюваність стає складовою конструювання, закріплення та функціонування міфу в кінематографі, частиною загальної системи означення.

Принциповим для розуміння іконографії в значенні Джонстон є те, що іконографія може працювати проти міфу. Усталені іконічні знаки (icons) можна використовувати проти міфології, з якою вони зазвичай пов'язані. Тобто «ікони» не є остаточно закріпленими значеннями, і їх можна використати, щоб деконструювати звичайну репрезентацію і виявити ті самі ідеологічні сенси. Ілюстрацією тези про використання «іконічного знака» всупереч міфу може слугувати фільм Дороті Арзнер "Dance, Girl, Dance" (1940). У центрі фільму — жіночі персонажі, танцівниці. Режисерка використовує певні візуальні прийоми, щоб їх зобразити: костюм, позування, сцену. Міф тут функціонуватиме як легітимізатор значення «жінка-видовище» для глядача. Її значення визначається через погляд чоловіка на неї, а не самою її суб'єктністю. Так кіно відтворює уявлення про жінку як про об'єкт чоловічого бажання, яке виглядає цілком природним. Цікавим для нас є функціонування іконічних знаків проти міфу. Одна з героїнь, Джуді, виступає перед аудиторією і мала б підтримувати образ «чоловічого бажання», але в певний момент вона звертається до глядачів, що порушує її позицію просто об'єкта спостереження і робить її суб'єктною дією, тим самим звільняючись від тиску фетишизованого погляду. Візуальні ряди, що організовують досвід сприйняття жіночого тіла як видовища, стають засобом критики самого погляду на жінку. Тож іконічні знаки можуть слугувати як чинниками міфологізації образу жінки, так і деконструювати його.

Таким чином, робота Клер Джонстон «Жіночий кінематограф як контркіно» пропонує теоретичну основу для дослідження міфу про жінку в кіно, оскільки дозволяє перейти від аналізу окремих жіночих образів до вивчення механізмів їхнього конструювання та ідеологічного функціонування. Важливим аспектом її підходу є розгляд жіночого образу не лише як елемента оповіді, а й як знака, значення якого формується в межах кінематографічної репрезентації. Водночас підхід Джонстон залишає простір для подальшого дослідження конкретних механізмів, за допомогою яких кінематографічний образ бере участь у конструюванні цих значень. Також потребує детальнішого розгляду питання, як засоби кінематографічної мови сприяють тому, що певні образи жінок сприймаються як особливо переконливі. Правдоподібність у цьому контексті не обов'язково означає відповідність зображення реальності: вона може залежати від усталених жанрових конвенцій, культурних кодів і глядацьких очікувань. Відтак важливо з'ясувати, як засоби кіномови — композиція кадру, мізансцена, операторська робота й монтаж — взаємодіють із цими конвенціями, формуючи впізнавані жіночі образи та закріплюючи за ними

певні значення. Такий підхід дозволяє перейти від опису повторюваних мотивів до аналізу механізмів, завдяки яким візуальний образ набуває знакової функції та бере участь у функціонуванні міфу.

В. Носик

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМОТВОРЕННЯ ПОРЦЕЛЯНОВИХ ВИРОБІВ ІВАНА ВІЦЬКА 1960–1970 РР.

V. Nosyk

SPECIFICS OF FORM-MAKING IN IVAN VITSKO'S PORCELAIN PRODUCTS OF THE 1960s–1970s

Історія і художні досягнення української порцеляни останнім часом перебувають у полі підвищеної уваги дослідників, мистецтвознавців та науковців. Причиною цього є нагальна потреба осмислення творчої спадщини, активна видавнича та виставкова діяльність музеїв, колекціонування. Порцеляна другої половини XX ст. є унікальним явищем образотворчого мистецтва, у якому поєднано промислове виробництво та народні традиції України.

Вагомий внесок у формотворення порцеляни зробив заслужений художник Іван Михайлович Віцько (1930–2011 рр.) — один із найталановитіших і найсвоєрідніших митців у галузі порцеляни. Особливо плідним у його творчості став період 1960–1970 рр., коли митець працював головним художником Полтавського порцелянового заводу. Дослідження прийомів і принципів формотворення майстра цього періоду на основі архівних матеріалів та видань з його творами дозволяє виявити методи трансформації традиційного народного мистецтва в сучасні промислові вироби.

Творчий підхід Івана Віцька 1960–1970 рр. відзначається глибоким розумінням специфіки порцеляни як пластичного, витонченого матеріалу. На відміну від традиційного декорування виробів когорти інших митців цього періоду, Іван Віцько звернувся до естетики лаконізму та виразності самої форми в промисловій порцеляні. Аналіз робіт майстра, таких як чайний сервіз «Плахта» (1960), ювілейна ваза «Жовтень» (1967), набір для води «Народний» (1968), дає змогу виділити наступні пластичні особливості формотворення:

1. Архітектонічність. Форми посуду, ваз будуються на зіставленні простих геометричних об'ємів, де м'який силует чайника гармонійно поєднаний із витонченою ручкою та носиком, що створює відчуття цілісності та легкості.
2. Синтез традиційного та модернового стилю. У виробах І. Віцько вдало переосмислено силуети традиційного гончарного посуду. Він спрощує зайву деталізацію, залишаючи плавний, «живий» вигин ліній, притаманний стандартному керамічному виробу, але втілює його в гладкій білій порцеляні.
3. Функціональність. Будучи головним художником заводу, митець завжди враховував технологічні вимоги масового виробництва та зручність у побутовому використанні. Елементи посуду, такі як вушка, накривки, не просто виконують практичну функцію, а стають формотворчими акцентами.

Формотворення порцелянових виробів Івана Віцька 1960–1970 рр. стало переломним етапом у розвитку українського образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва у другій половині XX ст., воно слугувало важливим орієнтиром для розвитку сучасного дизайну виробів.

Рис 1. Віцько І. Чайний сервіз «Плахта». 1960 р. Порцеляна, деколь.
(Полтавський краєзнавчий музей. Каталог виставки)

Я. Андрієнко

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ ХАРКОВА В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ: РОЛЬ ЄВРЕЙСЬКОЇ ІНСТИТУЦІЇ У ФОРМУВАННІ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА

Ya. Andriienko

THE TRANSFORMATION OF KHARKIV EDUCATIONAL AND CULTURAL SPACE IN THE CONTEXT OF MODERN WAR: THE ROLE OF JEWISH INSTITUTIONS IN SHAPING A MULTICULTURAL ENVIRONMENT

Повномасштабна війна в Україні спричинила суттєві зміни в організації освітнього та культурного життя міст, особливо в регіонах, які перебувають під регулярними обстрілами. Наприклад, станом на 2023 р. харківські школярі впродовж півторарічного періоду навчалися дистанційно, а відновлення очних занять розглядалося лише для закладів, які мали спеціально обладнані укриття. Дистанційний формат давав змогу продовжувати освітній процес, однак не забезпечував повною мірою потреб дітей у безпосередньому спілкуванні з однолітками, спільній діяльності та соціалізації. Додатковими перешкодами були перебої з електропостачанням, обмежений доступ до технічних засобів і необхідність організовувати навчання вдома в умовах воєнної небезпеки.

Представники єврейського общинного культурного центру «Бейт Дан» у матеріалах, опублікованих міжнародною організацією JDC, зазначали, що закриття шкіл і дитячих закладів, а також відключення електроенергії ускладнювали підключення дітей до онлайн-занять. Потреба полягала не лише в продовженні навчання, а й у створенні доступного фізичного простору, де діти могли б навчатися, спілкуватися та брати участь у спільних активностях.

Науковий інтерес становить те, що інституція, сформована навколо єврейської культури та традицій, може водночас виконувати ширшу освітню та соціокультурну функцію. Коли доступ до створеного нею середовища мають діти різного національного походження, виникають умови для спільного навчання, спілкування та культурної взаємодії. У цьому випадку мультикультурність виявляється не лише в представленості різних культур, а й у практиках відкритості, співіснування й взаємодії між їхніми носіями.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю осмислення того, як війна змінює функції культурних інституцій і як локальні освітні ініціативи сприяють формуванню мультикультурного середовища. Досвід проєкту "Kids Hub" при єврейському культурному центрі «Бейт Дан» дає змогу розглянути конкретний механізм такої трансформації. Поєднання підтримки дистанційного навчання, офлайн-соціалізації та культурно-освітньої діяльності в межах однієї інституції.

Метою дослідження є визначення особливостей трансформації освітньо-культурного простору Харкова в умовах війни на прикладі діяльності єврейського культурного центру «Бейт Дан», а також виявлення ролі проєкту "Kids Hub" у формуванні мультикультурного освітнього середовища, забезпеченні можливостей для навчання дітей різного національного походження та підтримці їхньої соціокультурної взаємодії.

Дослідження базується на міждисциплінарному підході, що поєднує культурологічний, соціокультурний та інституційний аналіз. Культурологічний підхід застосовано для осмислення зв'язку між культурною ідентичністю єврейської інституції й відкритістю її освітнього середовища до дітей різного національного походження. Соціокультурний підхід дає змогу розглянути "Kids Hub" як простір повсякденної комунікації, соціалізації та спільної діяльності дітей.

Основним методом є аналіз case study, у межах якого діяльність "Kids Hub" розглядається як приклад адаптації культурної інституції до потреб міста під час війни. Для встановлення суспільного контексту використано аналіз відкритих інформаційних матеріалів "JDC" та представників "Beit Dan".

Аналіз діяльності "Kids Hub" дає змогу визначити кілька напрямів трансформації освітньо-культурного простору в Харкові в умовах сучасної війни.

Першим напрямом є розширення функцій єврейської культурної інституції. За звичайних умов культурні центри забезпечують можливості для збереження традицій, організації свят, проведення освітніх програм і підтримки спільнот. В умовах повномасштабної війни до цих завдань додається реагування на освітні та соціальні потреби населення. У "Beit Dan" цей процес простежується через діяльність "Kids Hub", який створив умови для продовження навчання дітей у ситуації, коли формат очної шкільної освіти був обмежений безпековими обставинами. За опублікованим описом програми, діти приходили до центру вранці, підключалися до онлайн-уроків, а після їх завершення могли відвідувати заняття з англійської мови, спорту, танців, малювання та інших напрямів.

Важливо розмежовувати функції школи та "Kids Hub". Центр не замінював заклад освіти, у якому дитина здобувала загальну середню освіту, а забезпечував фізичне середовище для участі в дистанційних заняттях і додаткової підтримки. За інформацією "JDC", програма передбачала використання технічних засобів, зокрема планшетів і навушників, а також допомогу професійних тьюторів і можливість відвідувати позанавчальні заняття.

Другий напрям — це формування мультикультурного освітнього середовища. Його сутність полягає в тому, що єврейська інституція стає місцем спільної діяльності дітей різного національного походження. У межах досліджуваного випадку принциповим є те, що можливість відвідувати освітній простір не обмежувалася належністю до єврейської національної спільноти. За таких умов центром взаємодії ставали спільні потреби дітей, а саме продовження навчання,

спілкування з однолітками, участь у творчих і спортивних заняттях та перебування в підтримувальному середовищі.

Мультикультурний характер такого простору визначається не лише фактом присутності дітей різного походження, а й можливістю їхньої повсякденної взаємодії. Спільні заняття, ігри та творчі активності створюють передумови для формування контактів між дітьми, які можуть відрізнятися культурним досвідом і сімейними традиціями. Водночас «Бейт Дан» продовжує бути середовищем, пов'язаним з єврейським культурним життям, традиціями та святами. У матеріалах "JDC", присвячених "Kids Hub", описано ознайомлення дітей з єврейськими традиціями, відзначення Шабату та проведення сімейних заходів. Це дає підстави розглядати діяльність центру як приклад поєднання збереження культурної ідентичності інституції з відкритістю її освітнього середовища.

Третім напрямом є поєднання освітньої підтримки з соціалізацією дітей. Дистанційний формат навчання обмежує можливості безпосереднього спілкування, тоді як перебування в "Kids Hub" забезпечувало дітям регулярний контакт з однолітками та дорослими, спільні заняття й участь у груповій діяльності. Проєкт також передбачав зустрічі з психологами, які надавали дітям підтримку з урахуванням пережитого досвіду, та створював можливості для комунікації батьків.

Варто зауважити: цей приклад не означає, що весь культурний простір Харкова внаслідок війни став мультикультурним лише завдяки діяльності однієї організації. Йдеться про конкретний локальний процес. Освітньо-культурне середовище окремої інституції набуло виразних мультикультурних характеристик через доступність для дітей різного походження та організацію їхньої спільної діяльності.

Згідно з офіційним сайтом єврейської культурної інституції «Бейт Дан», наразі проєкт "Kids Hub" трансформувався в один з напрямків інституції для дітей від 6 до 12 років. Частина програм проєкту розрахована на дітей з єврейським корінням, де участь у програмах покривається фінансуванням донорських організацій. Друга частина програм відкрита для усіх дітей, незалежно від походження, але участь не покривається фінансуванням як у попередніх програмах.

Результати аналізу свідчать, що діяльність "Kids Hub" демонструє можливість адаптації єврейської культурної інституції до освітніх і соціальних викликів сучасної війни. Поєднання дистанційного навчання, офлайн-соціалізації, додаткової освіти та культурних практик створювало умови для функціонування відкритого освітнього середовища, у якому культурна ідентичність інституції співіснувала з міжкультурною взаємодією.

Війна стала чинником переосмислення функцій освітніх і культурних інституцій Харкова, актуалізувавши потребу в просторах, які забезпечують дітям можливості продовжувати навчання, спілкуватися та брати участь у спільній діяльності. Досвід єврейського культурного центру «Бейт Дан» і проєкту "Kids Hub" показав, як культурна інституція може адаптувати свою діяльність до цих потреб, поєднуючи освітню підтримку, соціалізацію та культурно-просвітницькі практики. Основним результатом такої адаптації в межах досліджуваного випадку стало формування освітнього середовища, відкритого для дітей різного національного походження. Його мультикультурний характер визначається можливістю спільного навчання, комунікації та участі в групових активностях за збереження культурної

специфіки самої інституції. Таким чином, досвід "Kids Hub" засвідчує, що єврейська культурна установа може виконувати роль локального середовища міжкультурної взаємодії та соціальної інтеграції в умовах суспільної кризи.

В. Меліхов

МЕДІАТИЗАЦІЯ СУЧАСНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ ЯК ПРАКТИКИ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ

V. Melikhov

MEDIATIZATION OF CONTEMPORARY CHOREOGRAPHY AS A PRACTICE OF CULTURAL MEMORY

Значення мистецтва при розбудові національної безпеки України під час Війни за Незалежність поєднується з медіатизацією соціальних інституцій. Здатність танцю бути практикою культурної пам'яті актуалізує культурологічну рецепцію медіатизації сучасної хореографії.

У розвідках А. Ассман, В. Брайдшоу, Дж. Десмонд, О. Курдупової, Р. Мартін, Дж. Морріс та інших науковців здійснена рецепція мистецтва, у тому числі хореографічного, як практики культурної пам'яті. Тоді як дослідження, зокрема, М. Ґольки, Е. Кушман і Ш. Ґош, Г. Сіматупанга та М. Самбурно, Ю. Хадсон висвітлили різні аспекти медійного виміру мистецтва. Натомість медіатизація сучасної хореографії в Україні все ще потребує культурологічної рецепції. Зокрема варто зосередитися на вимірі культурної пам'яті.

Явище медіатизації в значенні адаптації інституцій під формат медіа означає не тільки трансформаційні процеси всередині окремих культурних практик та інституцій, але й висвітлює загальну динаміку соціокультурного процесу. З числа різнопланових проявів медіатизації сучасної хореографії слід зосередитися на тих, що уможливлюють вивчення танцю як практики культурної пам'яті в Україні: медіа як спосіб популяризації хореографії, медійна фіксація танцю з подальшою інтеграцією в контекст формування культурної пам'яті, а також залучення медіа до внутрішньої структури хореографічного твору.

Властиві медіа способи формування контенту, його поширення та сприйняття, а також зворотна дія аудиторії впливають на функціонування хореографічної культури на її сучасному етапі. Унікальність хореографічного твору, взаємодія аудиторії в єдиному з виконавцями континуумі за таких обставин не втрачає своїх властивостей, а навпаки набуває статусу елітарності. Однак обмеженість доступу до звичних сценічних приміщень та еміграційні процеси, зумовлені безпековою ситуацією, стимулюють потребу виконавців і публіки адаптуватися до нових обставин. Медіатизація за таких умов стає невід'ємною складовою сучасної хореографії.

Фіксація творів хореографічного мистецтва та демонстрація їх в соціальних мережах, на платформах і в онлайн-кінотеатрах не тільки розширює аудиторію, а й і робить танець доступним до наукового вивчення, професійного залучення та освітнього процесу при підготовці майбутніх хореографів. Використання можливостей медіа митцями так само сприяє позитивній динаміці популяризації хореографії. Супровід творів сучасного хореографічного мистецтва професійними лекціями, панельними дискусіями, інтерв'ю з виконавцями, балетмейстерами,

композиторами, художниками, продюсерами постає чинником залучення танцю до загального медійного поля.

За таких обставин танець набуває функціонування як носій культурної пам'яті шляхом синтезу тілесного досвіду виконавця, художніх особливостей хореографії, соціально значущих сенсів, а також їх медійної представленості. Танцювальна композиція долучається до процесу формування аудіовізуального архіву пам'яті. Особливо варто наголосити на тому, що інтерактивне залучення глядача через коментування й розповсюдження відео залучає танцювальний досвід до широкого контексту процесів осмислення минулого та подій російсько-української війни, чим долучає танець до загального процесу розбудови загальнонаціональної культурної пам'яті.

Також медіатизація простежується в трансформації самої структури хореографічного твору. По-перше, наявність жанру відеотанцю свідчить про розширення можливостей сучасної хореографії в медійному середовищі. Поєднання ритмопластичної образності з монтажним ритмом, структуруванням кадру, ракурсом зйомки демонструють не тільки можливості сучасних медіа як каналу розповсюдження танцювальної культури. Розширюються засоби художньої виразності самої хореографії, що впливає не тільки на технічний вимір, а й на сенсовий. По-друге, залучення цифрових технологій (цифрова проекція, додана реальність тощо) до процесу підготовки сценічного хореографічного твору впливає на композицію, сценографію, виконавську техніку та сприйняття глядачем. Тобто під впливом медіатизації змінюється сама хореографічна практика й процес її осмислення. Тоді як використання особистого досвіду, документальних кадрів, звукових, візуальних і матеріальних свідчень обертає відеотанець і сценічний твір на художньо-мистецьку рецепцію досвіду російсько-української війни.

Отже, медіатизація сучасної хореографії зумовлює процес переструктурування хореографічної практики та інтеграцію хореографічної культури до загального соціокультурного процесу, демонструючи її здатність репрезентувати суспільно значущий досвід як складник культурної пам'яті нації.

Б. Гаврилюк

МИСТЕЦТВО ЄВРЕЙСЬКИХ ГРОМАД ЖИТОМИРЩИНИ XVIII–XIX СТ.

B. Havryliuk

JEWISH COMMUNITY ART IN THE ZHYTOMYR REGION IN THE XVIII–XIX CENTURIES

Історичний розвиток українських земель супроводжувався формуванням поліетнічного культурного середовища, у якому єврейські громади відігравали важливу роль у соціальному та мистецькому житті регіонів. Процес переселення євреїв до Житомира активізувався на початку XVIII ст., адже на той час, за наведеними в історичних джерелах даними, вони становили близько третини міського населення.

У XVIII ст. в єврейському релігійному та культурному середовищі Східної Європи поширювався хасидизм. Період перебування значної частини єврейських громад у складі Речі Посполитої характеризувався розвитком релігійного життя, ремесел і культурних практик. У приватновласницьких містах XVIII ст., де

єврейське ремесло займало вагому частку міської економіки, виникали єврейські цехи (хеврот). Окреслене вище було тісно пов'язане з включенням значної частини українських земель до Російської імперії та формуванням смуги єврейської осілості.

У XVIII–XIX ст. ремісничі об'єднання єврейських громад відігравали важливу роль у виробництві предметів релігійного та повсякденного вжитку. Їхня діяльність сприяла розвитку різних напрямів художнього ремесла, зокрема виготовленню предметів ритуального призначення й виробів декоративно-ужиткового мистецтва.

Столярство, зокрема виготовлення меблів і художня обробка деревини, було одним із напрямів ремісничої діяльності в єврейських громадах. На землях Волині, Поділля та Галичини існували єврейські друкарні: у 1806 р. засновано друкарню у м. Бердичів, в якій видавалися релігійні та світські книги, що були оздоблені вишуканими графічними ксилографіями, заставками й унікальними шрифтовими композиціями, що становить інтерес для дослідження єврейської книжкової графіки.

Діяльність єврейських сріблярів у Житомирі, Бердичеві дає змогу дослідити розвиток східноєвропейської художньої юдаїки. Їхні роботи поєднували традиційні єврейські релігійні символи (леви, що тримають скрижалі, Зірки Давида, зображення менор, виноградна лоза). Дослідження композиційних і декоративних особливостей таких виробів дає змогу простежити співвідношення релігійної символіки та європейських художніх тенденцій.

Каменерізне мистецтво юдейських громад Житомирщини (зокрема в Бердичеві, Любарі, Райгородку) сформувало виразну школу монументально-декоративної рельєфної пластики. Композиції мацев поєднували епіграфічні елементи з рельєфним декором та орнаментальними мотивами, що становить інтерес для вивчення символіки й художньої мови єврейської меморіальної пластики. Щодо архітектурного середовища єврейських поселень, варто згадати про найбільш ошатно оздоблену споруду, яка була центром усього життя єврейської громади. Архітектура синагог та їхнє внутрішнє оздоблення відображали релігійні уявлення, художні традиції й естетичні пріоритети єврейських громад, втілюючи синтез мистецтв.

Важливим релігійно-культурним чинником розвитку єврейського ритуального мистецтва був принцип гідур міцва, що передбачає прагнення до естетичного вдосконалення предметів і практик, пов'язаних із виконанням релігійних заповідей. Збережені пам'ятки єврейського мистецтва Житомирщини становлять важливе джерело для дослідження художніх традицій юдейських громад та їхньої взаємодії з мистецькими процесами на українських землях.

О. Козоріз

ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНЦЯМИ MMORPG-СЛЕНГУ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНОГО САМОВИРАЖЕННЯ

O. Kozoriz

THE USE OF MMORPG SLANG BY UKRAINIANS IN THE CONTEXT OF CULTURAL SELF-EXPRESSION

З початком свого масового поширення у 1970-х рр. відеоігри суттєво позначилися на значній верстві населення світу, запропонувавши їм новітній засіб проведення дозвілля. Через кілька десятків років виник і розповсюдився жанр

масових багатоосібних онлайнових рольових ігор (MMORPG), численні зразки якого стали більш поглибленим і довготривалим способом розваги та відпочинку. Їхні кооперацій ний і рольовий аспекти настільки зблизили користувачів у своїх віртуальних середовищах, що сприяли формуванню між ними специфічного жаргону, істотно зумовленого наявністю ігрових сленгових понять. Українські гравці теж не виняток, для них комунікація в MMORPG в умовах повномасштабної війни стала однією з найпріоритетніших не тільки для гарного проведення часу, а й з метою підтримки подальшої співпраці один з одним. Як результат, запозичені з відеоігор цього жанру терміни досить швидко почали застосовуватися як синоніми до звичайних слів за межами гри, що помітно модифікувало культуру спілкування користувачів.

Доречно зауважити, що хоч українські геймери прагнуть спілкуватися виключно рідною мовою і заохочувати до цього інших учасників, для них сленгові вирази є необхідними для ефективної взаємодії і розуміння специфіки віртуальних світів MMORPG. Натомість ступінь використання геймерського жаргону позаігровою діяльністю пов'язаний з рівнем ігрового досвіду кожного користувача та його спільноти (гільдії, клану).

Завдяки проведеному анкетному опитуванню українських гравців у різні зразки MMORPG було зафіксовано низку понять, до яких респонденти час від часу звертаються у процесі комунікації, хоча і не завжди усвідомлено. Серед них найбільш уживаними виявилися слова «фармити», «пушити», «кайт», «дейліки», «баф» і «дебаф». Незважаючи на те, що деякі з цих термінів насправді з'явилися не завдяки MMORPG, особливості зразків цього жанру зумовили включення кожного в їхній ігровий процес, тоді як в межах інших відеоігор використовуються лише кілька з перелічених слів. Зрештою, незалежно від свого походження з конкретного ігрового жанру, ці поняття стали невід'ємною частиною діалекту гравців різних вікових категорій, здебільшого молодих представників. Відповідно, культурологічний підхід В. Шейка дозволяє розглядати виявлені сленгові терміни як нові елементи, привнесені гравцями у культуру спілкування, у зв'язку з чим виникає потреба встановити ступінь допустимості їх застосування в контексті культурного самовираження.

Під словом «фармити» (від англ. farm — ферма) в межах MMORPG розуміють процес багаторазового повторення однакових дій для підвищення рівня свого персонажа, заробітку ігрової валюти, здобуття різних цінних предметів та інших ресурсів. До подібної практики нерідко доводиться звертатися в реальному житті, де діяльність у певних професіях ґрунтується на монотонній роботі. Зважаючи на наведене визначення, використання цього терміну для культурного самовираження є доцільним в окремих випадках, зокрема під час ведення цифрових архівів, значущість яких підвищується з кожним новим оцифрованим об'єктом української культурної спадщини.

Поняття «пушити» (від англ. push — штовхати, тиснути) у відеоіграх означає активний тиск і атаку з боку гравця на лінію оборони ворога, щоб швидко знищити його головні позиції. У повсякденному дозвіллі цей термін відповідає процесу настійливого просування певної ідеї, нерідко із вчиненням тиску, без врахування думки споживача (наприклад, через push-повідомлення). Як наслідок, застосування

поняття «пушити» для дефініції активної популяризації чи репрезентації українських культурних цінностей є недоречним, оскільки його неоднозначний статус надає цим практикам нав'язливого характеру.

Щодо терміну «кайт» (від англ. kite — повітряний змій), під ним у відеогрі окреслюють тактику бою, де гравець атакує ворога на безпечній відстані і водночас сам постійно відступає, щоб той не встиг йому зашкодити. Оскільки це поняття зародилося саме в MMORPG, воно вирізняється порівняно з попередніми двома, і сфера його застосування у реальному світі може обмежуватися тільки військовою галуззю. Тому термін «кайт» жодним чином не вписується в контекст культурного самовираження, незважаючи на те, що українські користувачі схильні його використовувати під час комунікації.

На противагу цьому, поняття «дейліки» (від англ. daily — щоденний) є більш нейтральним і поширеним у відеоіграх різних жанрів, адже означає цілодобові завдання або квести, які з'являються в межах ігор кожного дня. Деякі українські гравці засвідчили гейміфікацію свого повсякденного життя, коли почали сприймати виконання дрібної побутової роботи подібно до щоденних місій в MMORPG. Враховуючи це, метод «дейліків» може виявитися досить корисним для особистісного культурного самовираження українців, де поденне виконання самостійно визначених національно-свідомих завдань сприяє зміцненню їхньої культурної ідентичності.

Насамкінець, слова «баф» і «дебаф» (від англ. to buff — полірувати, натирати до блиску) як окреслення позитивного та негативного ефектів, накладених на персонажа гравця, є одними з найбільш відомих у MMORPG, у яких вони і виникли. Обидва поняття вже давно поширилися за межами відеоігор і використовуються як геймерами під час спілкування, так і творцями у різному розважальному контенті, не тільки ігрового. З огляду на зазначене, слова «бафи» й «дебафи» інколи можна застосовувати як синоніми до позитивних і негативних факторів українського культурного самовираження. Так, до перших допустимо відносити глобалізацію, технологічний прогрес і культурну гібридизацію, тоді як до других — комерціалізацію, інформаційне перенасичення і економічну нестабільність.

Таким чином, розглянувши значення кожного викладеного терміна з MMORPG-сленгу, можна стверджувати, що лише деякі з них доречно застосовувати як ймовірні синоніми до звичайних слів у контексті культурного самовираження. Регулярне використання таких слів у повсякденному спілкуванні конкретними людьми слугує ефективним засобом для ідентифікації їх користувачів як споживачів ігрової індустрії, тоді як для коректного окреслення практик культурної саморепрезентації варто все ж дотримувати традиційної української термінології. Узагальнюючи вищевикладене, до понять, запозичених із середовищ масових багатоосібних онлайнових рольових ігор, слід звертатися тільки в окремих ситуаціях, коли вони за своєю суттю можуть краще за усталені слова пояснити сучасні форми культурного самовираження українців.

Д. Лобода

ФЕНОМЕН ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ МУЗЕЙНОЇ ВИСТАВКИ НА ПРИКЛАДІ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ВИСТАВКИ «МАПА ПАМ'ЯТІ: КИЇВ — ЛЬВІВ— ХАРКІВ — ОДЕСА»

D. Loboda

THE PHENOMENON OF THE EXPERIMENTAL MUSEUM EXHIBITION: A CASE STUDY OF THE EXPERIMENTAL EXHIBITION "MAP OF MEMORY: KYIV — LVIV — KHARKIV — ODESA"

Сучасна музейна експозиція поступово виходить за межі традиційної моделі представлення музейних предметів та інформації. Музей дедалі більше розглядається як відкритий культурний простір, орієнтований не лише на збереження й інтерпретацію матеріальної та нематеріальної спадщини, а й на створення різноманітного досвіду для відвідувача. У сучасному визначенні ICOM наголошено на відкритості, доступності, участі спільнот та різноманітності досвідів, які музей може пропонувати для освіти, пізнання, рефлексії й обміну знаннями

У цьому контексті особливого значення набуває експериментальне музейне проєктування, яке можна розглядати як пошук нових способів організації експозиційного середовища, взаємодії з аудиторією та формування музейної комунікації. Дослідження експериментального музею підкреслюють значення концептуального проєктування, участі відвідувачів, апробації нових моделей музейної взаємодії. Водночас сучасні дослідження експозиційного дизайну розглядають музейний простір як складну систему, у якій архітектурно-просторові, композиційні та ергономічні рішення безпосередньо впливають на характер сприйняття експозиції.

Експериментальність у цьому випадку не обов'язково пов'язана виключно із застосуванням новітніх цифрових технологій. Вона може проявлятися в зміні самого принципу побудови експозиції — у переході від послідовного споглядання окремих експонатів до створення цілісного просторового сценарію, у якому відвідувач стає активним учасником музейної розповіді. Важливим стає не лише те, що представлено в експозиції, а й те, як відвідувач рухається простором, що він бачить, у якій послідовності отримує інформацію та які смислові зв'язки формує у процесі сприйняття.

Саме такий підхід покладено в основу авторського проєкту експериментальної виставки «Мапа пам'яті: Київ — Львів — Харків — Одеса». Науковою основою проєкту є історико-урбаністичне дослідження чотирьох українських міст як різних моделей формування міського простору, історичної пам'яті та культурного образу. Київ у проєкті репрезентує давній сакрально-політичний центр, Львів — середньовічне торговельне та багатокультурне місто, Харків — адміністративний, освітній та індустріально-модерністський центр, Одеса — портове торговельне місто з регулярною планувальною структурою.

Ключовою особливістю експозиційної концепції є *перетворення виставки на подорож*. Експозиція будується як маршрут Київ — Львів — Харків — Одеса, а просторове переміщення відвідувача стає складовою її драматургії. Таким чином, виставковий простір функціонує не лише як місце розміщення експонатів, а як середовище послідовного розкриття змісту. Подібний підхід відповідає сучасним

дослідженням просторової драматургії, у яких маршрут сприйняття, композиційні вузли та послідовність просторових переходів розглядаються як засоби формування наративу.

Архітектурно-мистецьке рішення проєкту передбачає створення чотирьох взаємопов'язаних, але відмінних експозиційних середовищ. Кожне місто має власний просторовий, візуальний та емоційний характер, сформований відповідно до його історико-урбаністичної специфіки. Для цього передбачається поєднання музейних предметів, картографічних матеріалів, фотографій, архітектурної графіки, художніх засобів, звукового супроводу та цифрових технологій. Водночас мультимедійні засоби розглядаються не як самоціль, а як інструмент посилення просторового та емоційного сприйняття міського образу.

Важливим принципом проєкту є взаємодія матеріального та нематеріального компонентів міської спадщини. Архітектура, вулиці, площі, карти та музейні предмети представляють матеріальний рівень міста, тоді як пам'ять, міфи, символи, культурні наративи та уявлення мешканців формують його нематеріальний образ. Їх поєднання дозволяє показати місто не лише як сукупність історичних об'єктів, а як культурний простір, значення якого постійно переосмислюються.

Таким чином, експериментальність проєкту «Мапа пам'яті: Київ — Львів — Харків — Одеса» полягає передусім у *зміні характеру взаємодії відвідувача з експозиційним середовищем*. Відвідувач не просто послідовно знайомиться з інформацією про чотири міста, а проходить між їхніми образами, співвідносить різні історичні досвіди та поступово формує власне уявлення про культурний простір України.

Запропонована концепція демонструє можливість поєднання наукового історико-урбаністичного дослідження з архітектурно-мистецьким та експозиційним проєктуванням. У такій моделі музейна виставка стає не лише способом передачі інформації, а простором досвіду, інтерпретації та формування культурних смислів. «Мапа пам'яті» розглядає чотири міста як окремі голоси, взаємодія яких створює багатошаровий образ України — через простір, історію, пам'ять, міф та символ.

Є. Коваль

ПОСТДОКУМЕНТАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ ОСМИСЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ТЕАТРІ

Ye. Koval

POST-DOCUMENTARY STRATEGIES FOR ADDRESSING THE ENVIRONMENTAL CONSEQUENCES OF WAR IN UKRAINIAN THEATRE

Повномасштабна війна Росії проти України актуалізувала питання документування та культурного осмислення досвіду перебування в її контексті. Поряд із людськими втратами й пошкодженням інфраструктури, війна спричиняє довготривалі зміни природного середовища, а саме: мінування територій, забруднення ґрунтів і води, знищення екосистем та масштабні пожежі. Фіксація таких наслідків має значення для дослідження воєнних злочинів, збереження пам'яті й відновлення постраждалих територій. Водночас документування саме по собі, очевидно, не забезпечує суспільного осмислення зафіксованих подій. Постає питання про те, як документальний факт включається в суспільний дискурс

і стає доступним для інтерпретації різними авдиторіями. У цьому контексті актуальним є дослідження постдокументальних мистецьких практик, які працюють із документами, свідченнями та результатами досліджень, трансформуючи їх відповідно до логіки художнього висловлювання.

Метою дослідження є розгляд постдокументальних практик як форми культурної медіації, тобто відкритого діалогу між документом та авдиторією, на прикладі вистави «Оргія кіборгів. Останнє шоу антропоцену» незалежного театру «Нафта». Основна увага зосереджується на способах перетворення задокументованих фактів екологічних наслідків війни на художнє висловлювання, а також на взаємодії локального українського досвіду з міжнародною авдиторією. Методологічну основу становлять культурологічний аналіз і концептуальне розрізнення викладу документальних фактів, художнього висловлювання й культурної медіації.

У межах дослідження постдокументальність трактується як стратегія роботи з документальними фактами й свідченнями та результатами досліджень, що проходять відбір, компонування й переосмислення, набуваючи нового значення в художньому контексті. Такий підхід дає змогу розрізняти документ як носій інформації та культурні практики, через які інформація набуває суспільної значущості.

Вистава «Оргія кіборгів», створена режисеркою Ніною Хижною та драматургинею Любою Ільницькою, звертається до екологічних наслідків російсько-української війни, поєднуючи дослідницькі матеріали, документальні фрагменти, фізичний театр через постгуманістичну проблематику. Сценічна розповідь включає фотографії з дослідницьких виїздів, зображення з онлайн-зустрічей, матеріали досліджень і портрети фахівців, до яких зверталися творці вистави. Цей аспект дає змогу розглядати саме документування як культурну практику, що передбачає діяльність конкретних людей, формування зв'язків і визначення того, які події та досвіди стають доступними для суспільного обговорення. Вистава звертає увагу на українських дослідників, екологів і рятувальників, які документують наслідки війни, надають допомогу постраждалим та шукають механізми юридичного визнання завданої шкоди. Завдяки цьому екологічні руйнування представлені в тому числі як предмет дослідницької, громадянської та правової діяльності.

Звернімо увагу на використання в сценографії супутникових зображень, погодних мап і фотографій дослідників за відсутності звичних для медійної репрезентації війни кадрів зруйнованих міст і природних територій. Відбір документальних матеріалів у цьому випадку формує специфічну перспективу осмислення війни. Розповіді про діяльність рятувальників та екологів акцентують на практиках турботи, документування й опору, що продовжуються навіть в умовах небезпеки.

Важливим для культурологічного прочитання вистави є і звернення авторок до постгуманістичної проблематики, пов'язаної з ідеями Донни Гаравей. Екологічні наслідки війни розглядаються в контексті взаємозалежності людських і позалюдських форм існування. Забруднення ґрунтів і води, знищення природних територій та загрози для тварин розширюють поле культурного осмислення війни за межі винятково людського досвіду. У цьому контексті тілесні трансформації акторів

та зміни сценічних образів можуть бути прочитані як художня інтерпретація взаємопроникнення людського тіла й середовища, що постраждало.

Водночас звернення до західної теорії не означає її безумовного прийняття як універсальної моделі, адже актори іронічно обігрують авторитет Гаравей і порушують питання про межі застосовності її ідей до досвіду життя в Харкові під час війни. Такий прийом дає підстави розглядати виставу простором критичного діалогу між локальним досвідом і західними теоретичними рамками. Досвід творців вистави тут ілюструє концепції, сформовані в іншому історичному та соціальному контексті, й стає позицією, з якої можна перевіряти пояснювальну спроможність цих теорій.

Отже, виставу «Оргія кіборгів» можна розглядати як приклад постдокументальної практики, у якій документальні факти про екологічні наслідки війни набуває нового значення через художню інтерпретацію та включення в міжнародний культурний контекст. Її культурологічний аналіз дає змогу простежити взаємозв'язок документування, виробництва суспільно значущих наративів й репрезентації українського досвіду. Документальні матеріали, діяльність дослідників і критичний діалог із міжнародними теоретичними рамками формують простір для дискурсу, у якому екологічні втрати постають предметом культурної пам'яті, етичної відповідальності та суспільного осмислення.

І. Гончаренко

СПЕЦИФІКА СТВОРЕННЯ МУЗЕЙНИХ ВИСТАВОК ТА ІНСТАЛЯЦІЙ ЗА ВІДСУТНОСТІ ЗБЕРЕЖЕНИХ МАТЕРІАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ: НА ПРИКЛАДІ МУЗЕЙНОЇ ВИСТАВКИ «НІМЕЦЬКІ КОЛОНІЇ НА ПІВДНІ Й ЛІВОБЕРЕЖЖІ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ ТА СПАДЩИНА»

I. Honcharenko

SPECIFICS OF CREATING MUSEUM EXHIBITIONS AND INSTALLATIONS IN THE ABSENCE OF PRESERVED MATERIAL OBJECTS: THE CASE OF THE MUSEUM EXHIBITION "GERMAN COLONIES IN SOUTHERN AND LEFT-BANK UKRAINE: HISTORY AND HERITAGE"

Однією з актуальних проблем сучасної музейної практики є репрезентація історико-культурної спадщини спільнот, матеріальні докази існування яких були частково або майже повністю втрачені чи знищені. Відсутність автентичних матеріальних об'єктів створює принципову методологічну проблему: яким чином забезпечити історичну достовірність виставки, якщо її зміст не може бути безпосередньо представлений через оригінальні предмети? За таких умов традиційна модель виставки, яка побудована навколо збережених матеріальних пам'яток, потребує певного переосмислення. Проте музейна виставка може формуватися не лише як сукупність матеріальних артефактів, а і як простір реконструкції історичної пам'яті, де фотографії, карти та документи стають самостійними експозиційними об'єктами. Такий підхід, до прикладу, узгоджується з концепцією репрезентації втраченої матеріальної спадщини, що розглядався сучасним культурологом Т. Циммерманн у дослідженні «Objects of Embodiment: A "Post-Material Turn" in Exhibiting Lost Material Culture». Авторка порушує питання пошуку альтернативних

способів експонування культурної спадщини за умов відсутності або обмеженої кількості оригінальних предметів.

Окрім вдалого застосування принципів мультимедійної експозиції, що підтверджують ефективність і доцільність використання подібних методів, спорідненість тем та способів візуалізації, в подальшому, можуть стати підґрунтям для повноцінного масштабування та розвитку теми «щезлих» етносів України всередині сучасного музейного простору.

Прикладом такої виставкової діяльності може стати виставка «Німецькі колонії на півдні й лівобережжі України: історія та спадщина». У контексті реалізації цієї виставки особливо важливим є картографічний аспект («Карта Хортицької колонії», карти планування громадського простору, карти німецьких колоній на Півдні і т.д.). Збережені карти допомагають не тільки продемонструвати географічне розташування поселень, а й структуру колонізаційного простору, особливості урбаністики та зміни й розвиток протягом різних історичних періодів. Запропоноване в проєкті музейної виставки цифрове накладання історичних карт на сучасну карту України та супутникові знімки можуть дозволити простежити місцезнаходження колишніх поселень навіть за умов їх відсутності (деякі німецькі поселення були затоплені під час побудови Запорізької ГЕС).

Але в організації виставкового простору не менш важливе місце посідатимуть і фотоматеріали: архівні та туристичні. Світлини з архівів (Менонітська церква в Хортиці, Млин Н. Н. Willms у Гальбштадті, фотографії села Кронсґартен і т.д.) не будуть виступати в ролі ілюстрації до тексту, кожне з зображень ставатиме частиною більш розлогої візуальної системи. Наприклад, для кращого занурення у контекст цієї виставки, фотографії німецького колоністського будинку («Житловий будинок родини Арона Янцена») будуть супроводжуватися його архітектурною схемою (наприклад: схемою млина або іншою схемою з архіву "Mennonite heritage center"), світлинами оточуючого краєвиду (тоді/зараз) та різноманітною буденною тогочасною документацією. У результаті відвідувач отримає можливість простежити динаміку розвитку та трансформацій німецьких комун на прикладі більш локальних і зрозумілих образів. Доцільність реконструкцій історичного експозиційного середовища на основі документальних джерел демонструється, зокрема, у дослідженні М. Гуте та М. Мюльнікеля "Virtual reconstruction of the Red Room exhibition", у якому історичну виставку відтворено за допомогою збережених зображень і переліку предметів.

Не малу роль в організаційному аспекті виставки можуть зіграти новітні цифрові технології. Завдяки наявним інноваційним цифровим стратегіям з редагування, оцифрування та покращення фото, світлини, що використовуватимуться у виставці, зможуть мати більшу інформативну (але не емоційну) цінність, аніж їх оригінали. Сучасні способи цифрової реставрації в поєднанні з наявними історичними даними допоможуть не тільки позбавити архівні фото візуальних пошкоджень, яких вони набули за довгі роки зберігання, але й позбавитися великої кількості візуальних «артефактів», що лишилися на фото через технічну недосконаліть тодішніх технологій фотофіксації.

Отже, забезпечення історичної достовірності музейної виставки за відсутності автентичних матеріальних об'єктів передбачає застосування комплексу взаємодоповнюючих методів репрезентації культурної спадщини. До основних

засобів компенсації втрачених експонатів належать архівні фотографії, історичні карти, документальні матеріали, креслення та схеми архітектурних споруд, а також сучасна фотофіксація місць, пов'язаних із досліджуваними історичними подіями. До основних методів репрезентації, що будуть використані, належать: архівно-документальний, історико-картографічний метод, порівняльно-візуальний, архітектурно-графічна реконструкція, цифрова реставрація та обробка зображень, цифрове тривимірне моделювання та віртуальна реконструкція, мультимедійна та інтерактивна картографічна візуалізація, реконструкція історичного середовища й експозиційна інсталяція.

Їхнє поєднання дозволяє сформувати багаторівневу систему візуалізації минулого, у межах якої окремі джерела доповнюють одне одного, забезпечуючи більш комплексне уявлення про матеріальне середовище, повсякденне життя та культурні практики минулих спільнот. Важливим доповненням до традиційних експозиційних засобів можуть стати технології доповненої й віртуальної реальності, тривимірне моделювання втрачених споруд, цифрові реконструкції предметів побуту, інтерактивні картографічні системи та мультимедійні інсталяції. Застосування таких інструментів дає змогу не лише візуалізувати об'єкти, які не збереглися до наших днів, а й відтворювати їхній історичний контекст, просторове розташування та взаємозв'язок з іншими елементами культурного середовища. У випадку музейного проєкту «Німецькі колонії на півдні й лівобережжі України: історія та спадщина» комплексна модель мультимедійної експозиції, що поєднує фотографічні та картографічні матеріали, архівні документи, цифрову реконструкцію й сучасну фотофіксацію, не лише компенсує відсутність оригінальних предметів, а й дозволяє показати процес історичних змін, зникнення та трансформації культурного, і не тільки, ландшафту. Тому часткова відсутність матеріальних артефактів не повинна розглядатись виключно як перешкода для музейної репрезентації, адже сучасний музейний простір надає можливість формувати повноцінний музейний наратив навіть в умовах значних матеріальних втрат.

А. Нестерук

ПАМ'ЯТЬ ПРО ГОЛОДОМОР 1932–1933 РР. У МУЗЕЙНОМУ ПРОСТОРІ: ЕКСПОЗИЦІЯ ТА КОЛЕКЦІЯ КРИВОРІЗЬКОГО ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

A. Nesteruk

MEMORY OF THE HOLODOMOR OF 1932–1933 IN THE MUSEUM SPACE: THE EXHIBITION AND COLLECTION OF THE KRYVYI RIH MUSEUM OF HISTORY AND LOCAL LORE

Війна актуалізувала питання про голод як засіб політичного тиску й питання про те, де суспільство зберігає пам'ять про Голодомор 1932–1933 рр. Музей є «місцем пам'яті» там, де могили затоптано, а документи не фіксували смертей від голоду, пам'ять утримує колекція. Для Криворіжжя це історико-краєзнавчий музей, який записав свідчення очевидців, поки вони були живі.

Мета дослідження — показати, як склад і формування колекції Криворізького історико-краєзнавчого музею визначають логіку експозиції про Голодомор і чому ядром колекції стали свідчення очевидців.

Робота спирається на матеріали з фондів музею, названі в ній, та інтерв'ю з істориком О. Мельником, яке авторка особисто записала, звернувшись до музею. У розмові він розрізнив голод 1921–1923 рр., спрямований проти повстанського руху, і голод 1932–1933 рр., пов'язаний із примусом до колгоспів, а також на книгу О. Мельника «Голод. Хроніка, документи та матеріали голоду 1921–1922, 1932–1933 років на Криворіжжі» (2003).

Авторка пропонує концепцію, де експозиція розкриває ланцюг причин. Перший блок (стенд) — рішення і їхній ефект: «розкуркулення» з 1928 р. і закон від 7 серпня 1932 р., який за розкрадання колгоспного майна передбачав найвищу міру покарання — розстріл (у народі відомий як «закон про п'ять колосків»). Ключовий сюжет: у Дніпропетровській області план хлібозаготівель знизили, а для Криворізького району підвищили на 4–5%, оскільки обласне керівництво очікувало кращого врожаю, хоча врожайність упала на 18%; тобто план визначали припущення, а не реальність. Другий блок — село і місто: статус робітника на руднику звільняв сім'ю від податків, тож селяни йшли до міста, а голодні діти потрапляли до міських училищ.

Третій блок — свідчення, четвертий — місця пам'яті.

Основу колекції становлять спогади очевидців, і це закономірно: офіційно смерть від голоду майже не реєструвалася, тож усні записи стали головним джерелом про смертність. У книзі О. Мельника серед джерел із фондів музею названо шість спогадів: Г. Журавльова, П. Саутенко, І. Семененка (КДф-17173), С. Гайдая (КДф-12709), Г. Довгорук (КДф-17715), І. Чумака (КДф-17706). Їхні сюжети збігаються в одній траєкторії: вимирання села, втеча до міста, поховання на Ярмарочному кладовищі, могили на якому, за словами І. Семененка, затоптано. Тож голод охопив село й місто як єдину систему.

Колекцію створювали у 1987–1993 рр., коли тема виходила з-під заборони. Записи робили співробітники музею під час археологічної експедиції (О. Мельник, 1987), у 1988 р. (В. Стецюк), експедиції в с. Зелена Балка та обходу вулиць (Є. Левченко, 1993); записи зі слів І. Чумака зробила І. Баннова. За свідченням автора книги, пошук архівних джерел провела Н. Пісна, яка згодом очолила музей. Остання дата запису у використаних джерелах — 1993 рік, тож тепер цінними стають свідчення дітей і онуків очевидців; оцифрування колекції та її передача до загальнонаціональних проєктів пам'яті — напрям подальшої роботи.

Наукова новизна цього дослідження в тому, що колекцію розглянуто як відповідь на відсутність офіційного обліку смертей і подано концепцію експозиції, що пояснює причини, а не перелічує факти.

Отже, колекція Криворізького історико-краєзнавчого музею є унікальним прикладом вчасно зафіксованої пам'яті про Голодомор 1932–1933 рр., яка встигла «вхопити» живі голоси очевидців до того, як вони пішли у вічність. У часи, коли радянська система тотально фальсифікувала або знищувала офіційні документи й замовчувала масштаби трагедії, саме ці усні свідчення стали головним і, по суті, єдиним правдивим доказом геноциду на Криворіжжі. Запропонована концепція експозиції, яка логічно об'єднує злочинні рішення радянської влади, особисті трагедії людей та конкретні місця масових поховань, перетворює розрізнені архівні записи на цілісну, емоційну та історично переконливу розповідь.

На нашу думку, дослідження таких локальних кейсів має критичне значення для міжнародного співтовариства, особливо сьогодні. Коли ми аналізуємо спогади про втечу селян до міст чи штучне завищення планів хлібозаготівель для Криворізького району, ми бачимо, що голод не був випадковістю — це був чітко прорахований інструмент упокорення. Сьогодні, в умовах повномасштабної російської агресії проти України, коли ворог знову використовує продовольчу блокаду та терор як зброю, робота регіональних музеїв переосмислюється. Вони перестають бути просто сховищами для експонатів, а стають активними «місцями пам'яті» та центрами протидії дезінформації. Наше покоління має розуміти: збереження та цифровізація цих свідчень — це не просто данина минулому, це наш безпосередній обов'язок у боротьбі за історичну справедливість на світовій арені.

С. Сокрута, А. Бізюк

ТВОРЧИЙ ВНЕСОК ЛЮДИНИ ЯК КРИТЕРІЙ ВИЗНАЧЕННЯ АВТОРСТВА ТВОРІВ, СТВОРЕНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ГЕНЕРАТИВНОГО ШІ

S. Sokruta, A. Bizyuk

HUMAN CREATIVE CONTRIBUTION AS A CRITERION FOR DETERMINING AUTHORSHIP OF WORKS CREATED USING GENERATIVE AI

Сучасні генеративні моделі здатні швидко генерувати унікальний контент високої якості, який зовні складно відрізнити від робіт, створених людиною. Загальноприйнято, що авторське право спирається на припущення про людське походження твору. Законом захищається результат наукової та творчої праці людини. Але якщо об'єкт створено ШІ, то кому належать права на нього? Розробнику генеративної системи, тому хто створив генерацію, чи об'єкт є відкритим для використання? Та наскільки сильно можна залучати ШІ щоб об'єкт вважався авторським?

В українському законодавстві підставами для охорони є оригінальність твору та творчий характер. Закон захищає не лише об'єкт та зв'язок з автором, його задум і творчий вибір. Генеративна модель не є суб'єктом права, вона не має власних задумів та свідомості. Алгоритм діє на основі прогнозування, а не свідомого творчого вибору. І хоч система сама створює об'єкт, розробники ШІ не є авторами конкретного згенерованого результату. Тому ШІ є лише інструментом, і якщо людський чинник під час створення майже відсутній, об'єкт не породжує авторських прав і має фактично статус суспільного надбання.

Внесок людини у створення об'єкта за допомогою генеративного інструмента має бути вагомим, включаючи творчий вибір, задум та зв'язок з автором. Створення має розпочатися не з розмитого образу, який можна описати парою слів, а з чіткою інструкцією, з вимогами, дозволами, прикладами та заборонами. Складний промпт є першим кроком до створення об'єкта, але все ще недостатнім. Автор має переглядати отримані об'єкти від ШІ, аналізувати їх відповідно до свого творчого задуму, коригувати та покращувати.

Для аналізу ступеня творчої участі людини доцільно запропонувати таку умовну шкалу:

– мінімальна участь людини: користувач створив об'єкт за допомогою команди в декілька слів чи шаблону. У процесі не було творчого вибору та зв'язку з автором;

– багаторазове уточнення запитів: користувач багаторазово уточнює і коригує запити, пише більш розширений промпт з більшою кількістю правок. Цей варіант створення об'єктів є спірним щодо авторського права, адже автор мав задум, але не мав творчого вибору;
– вибір із численних варіантів: генерація багатьох варіантів, з розширеним промптом, уточненнями, коригуваннями. Автор обирає більш вдалі варіанти, поєднує їх та доводить до бажаного результату. Цей пункт чимось схожий на минулий, але вже має більше творчого задуму, адже автор відбирає різні варіанти і за своїм творчим задумом поєднує в найкращій варіації;
– ручне редагування: автор використовує генеративну модель як помічника, а не як повного виконавця. Так ШІ може бути задіяний для створення фону, окремих елементів чи ефектів;
– суттєва переробка результату: елемент, згенерований ШІ, є лише базою всього задуму, а автор доопрацьовує та трансформує для отримання кінцевого результату. Це може бути якийсь ескіз, ідея, яку автор потім переосмислює під себе, або ж ШІ може виступати як джерело альтернативних ідей, на основі яких автор робить свої висновки та реалізує власні наміри.

На практиці виникає складне завдання розділення. Для патентування доведеться проходити історію створення об'єкта і для кожної окремої ситуації вирішувати відсоток штучного втручання. Об'єкти, які були створені базовими запитом, не мають творчого внеску і задуму, тому не охороняються авторським правом і переходять у суспільне надбання. Створення об'єкта за допомогою розгорнутого промпту, але без коригування, за чинною практикою теж не підлягає авторсько-правовій охороні, адже внесок користувача не мав творчого виконання. Об'єкти, які були створено за допомогою розширеного промпту, коригування і поєднання, є дуже спірними щодо авторського права. Адже було здійснено більший контроль і був задум автора, але виконавцем творчої частини все ще лишається генеративна система. Тому такі об'єкти частіше мають часткову охорону. А от об'єкти, в яких було задіяно ШІ лише для створення якоїсь частки, а автор допрацьовує її згідно з своїми задумами, є повноцінними об'єктами авторського права зі своїм творчим задумом і втіленням.

Автоматична генерація за простим запитом не надає авторських прав. Точніше, Закон України про авторське право та суміжні права (ст. 33) передбачає окреме право sui generis на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою. Такі об'єкти не є авторськими творами і не мають автора в традиційному розумінні. Критерієм надання авторського права має бути наявність і достатня кількість творчого задуму та внеску людини у формування кінцевого результату. Оскільки генеративні моделі не мають свідомості чи творчого задуму, вони можуть виступати лише допоміжним інструментом для людини. На практиці треба розробити нові критерії оцінки адаптовані до реалій сучасності.

Таким чином, результат дослідження полягає в спробі систематизації рівнів творчої участі людини у створенні контенту із застосуванням генеративного ШІ та їх співвіднесенні з можливістю визнання кінцевого результату об'єктом авторського права.

Елемент наукової новизни полягає у запропонованій умовній шкалі оцінювання творчого внеску людини, що враховує характер її контролю над процесом генерації, відбору, коригування та подальшої переробки отриманого результату.

А. О. Сошніков

МУЗЕАЛІЗАЦІЯ ЯК ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ СЕЙФ: АНАТОМІЯ МУЗЕЙНОГО МИСЛЕННЯ В ЕПОХУ ЦИФРОВОГО ХАОСУ

A. Soshnikov

MUSEUMIFICATION AS A CIVILIZATIONAL VAULT: THE ANATOMY OF MUSEOLOGICAL THINKING IN THE AGE OF DIGITAL CHAOS

Людська цивілізація — це дивно ламка конструкція, що тримається винятково на тонкій нитці передачі інформації. Без цієї наступності людство за пару поколінь відкотиться до печер. Музеалізація у своїй першооснові є фундаментальним механізмом захисту від індустріального та культурного склерозу, що діє як «мнемонічна машина». Вона матеріалізує абстрактне минуле через предмети й дискурси, допомагаючи людині відшукати й підтвердити власну ідентичність. Сучасний музейний простір століттями вирощував свої функції в надрах п'яти цивілізаційних «інкубаторів»: скарбниці (акумуляція матеріальних цінностей), бібліотеки (кодифікація текстових матриць світу, як в Олександрійському мусейоні), театральної декорації (емоційне програмування мас), некрополя (легітимізація влади через тяглість поколінь) та кунсткамери (первинна спроба раціонального обліку хаосу дикої природи).

В основі музеалізації — переведення речі з режиму використання в режим свідчення. Цей процес складається з дефункціоналізації (позбавлення практичної ролі), зміни контексту та виникнення нових відносин споглядання. Вилучена з побуту річ стає інформаційним накопичувачем і «семіофором» (носієм значення), з якого фахівець філігранно зчитує культурний код епохи. Проте цей акт оголює «музейну дилему»: деконтекстуалізація сприймається багатьма як «історичне знекровлення» речі, але водночас є обов'язковою умовою для її емансипації як наукового документа, створюючи гносеологічний розрив між задумом творця та актуальним сприйняттям глядача.

Історично музей завжди мав монополію на інтерпретацію минулого, виступаючи вищим арбітражним судом цивілізації. У XIX ст., в епоху імперій, виник Національний Музей, який стандартизував сприйняття мас і став інструментом масштабної культурної евакуації, замикаючи цивілізаційні коди колонізованих народів у чужих канцеляріях. У радянській же моделі ця механіка досягла піку через абсолютну диктатуру експлікації. Музей перетворився на ідеологічний комбінат планового типу, де предмет був позбавлений автономії, моментально перекодовувався і вмонтовувався в жорстку лінійну схему суспільно-економічних формацій, стаючи примусовим свідком у судовому процесі проти минулого.

У глобальній історії музеалізація пройшла чотири еволюційні форми носіїв: зображення (наскельний малюнок як щит від забуття), текст (письменність як лінійний код знаків), класичне колекціонування тривимірних об'єктів та тотальну цифровізацію. Сьогодні, в епоху постмодерну, музейне мислення розділилося на два вектори. З одного боку, у світі цифрових копій людина відчуває фетишизм

оригіналу — потребу побачити справжній первотвір. З іншого, борючись за пасивну аудиторію, музеї перетворюються на інтерактивні атракціони з голограмами й елементами шоу, що несе небезпеку карнавалізації та підміни історії розважальним симулякром. Ба більше, інтернет постає як «Нова Кунсткамера» — хаотичний потік, де користувач у стані децентралізації сам конструює свій суб'єктивний універсум. Головне завдання сучасної музеології — пройти між Сциллою повного відчуження минулого в сховищах та Харибдою розважального театру, зберігши живий діалог із сучасником та надійний сейф цивілізаційної безпеки.

СЕКЦІЯ:
ФІЛОСОФСЬКІ, ПРАВОВІ, ПСИХОЛОГІЧНІ, ГУМАНІТАРНІ ТА УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ

О. Юркевич, Н. Бевз

ФЕНОМЕН ФІЛОСОФСЬКОГО ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО ТЕКСТУ: СТРУКТУРНА БАГАТОРІВНЕВІСТЬ ТА КУЛЬТУРНА ФОРМА

O. Yurkevych, N. Bevz

PHENOMENON OF THE PHILOSOPHICAL CROSSOVER TEXT: STRUCTURAL MULTILEVEL AND CULTURAL FORM

Дослідження в галузі філософії тексту синтезують низку підходів наукової та філософської методології XX ст. Філософія тексту основується на семіотиці, лінгвістичній та філософській прагматиці, логічній семантиці, теоретичній поетиці, аналітичній філософії, різних напрямах психоаналізу, дослідженнях з міфології тощо. Однак хоча в галузі філософських досліджень ця проблематика на сьогодні є однією з провідних і методологічний арсенал філософії тексту вже виглядає доволі вагомо, все ж це багатство методології застосовується переважно до літературних, але не до філософських текстів.

Відмінна особливість філософського тексту полягає в тому, що його прочитання, розуміння, переклад неможливо здійснити, спираючись лише на лінгвістичну теорію. Проте саме лінгвістичні пошуки в галузі теорії літератури, художнього тексту змогли надати необхідної спрямованості й філософії тексту; по суті, лінгвофілософія змусила філософів звернути увагу і на специфіку власної текстології, спрямувати філософську думку на створення філософії філософського тексту. І, у зв'язку із цим, — на створення філософії перекладу філософського тексту.

У процесі розробки методології цього питання розмежовуються кілька рівнів, якими проходить читач, занурюючись у текст (С. Гурін). Найменування цих рівнів, які він називає «ортогональними вимірами», даються шляхом реконструкції їхніх власних смислів. До таких рівнів належать: а) логічний; б) гносеологічний; в) герменевтичний; г) феноменологічний; ґ) інтуїтивний; д) екзистенційний; е) метафізичний; є) апофатичний.

На логічному рівні текст повинен набути свого логічного значення, а отже, доказовість істини є основною вимогою до тексту. Якась сформульована гіпотеза має бути доведена із застосуванням загальноприйнятих методів. Текст і читач (читач-

перекладач) абстрагуються від часу та місця. Особистий контекст не береться до уваги, оскільки на цьому рівні і сенс, і зміст мають бути загальнозначущими. Текст постає як механізм для конструювання смислів, сприймається як об'єкт для маніпуляцій. Метою читання, своєю чергою, є відновлення початкового сенсу тексту та раціональне обґрунтування відповідного знання.

На гносеологічному рівні текст має пізнавальний інтерес, представляє знання. Тому головною вимогою до тексту стає пізнавальність, оскільки читачеві необхідне нове знання. У тексті має бути новизна в постановці чи розв'язанні проблеми, текст повинен «сприйматися як вікно у світ». Метою такого читання, як пише С. Гурін, є відтворення смислової структури тексту та приріст знання, а головним критерієм цінності тексту є конструктивність знання.

На герменевтичному рівні головною вимогою є можливість розуміння сенсу тексту. Свідомість читача аналогічна системі координат, у яку вписується текст. Співвіднесення сенсу тексту та його контексту утворюють герменевтичне коло, причому текст може інтерпретуватися довільно, оскільки контекст не являє собою чогось однозначного, єдиного й незмінного. Тому крізь призму особистого розуміння читача (читача-перекладача) відбувається становлення сенсу тексту. Читач виступає як активна інстанція відносно до тексту, який має розширити межі його пізнання, а отже, неминуча й довільна інтерпретація тексту, привнесення суб'єктивного сенсу в текст, заломлення сенсу тексту крізь призму особистого розуміння («текст — це інобуття читача»). Згідно з точкою зору Гуріна, метою читання є виявлення сенсу або його реконструкція, а головний критерій цінності тексту — його осмисленість, ясність змісту. Саме ж читання є способом самопізнання та саморозуміння.

На феноменологічному рівні здійснюється відстеження в тексті первинного, його власного змісту. Читач є свідком зміни (життя) тексту. Тут відбувається зустрічний рух свідомості читача й тексту. У свідомості відбувається відкриття нового смислового обрію, й особистість виходить за межі загальнодоступного досвіду в Унікальність. Причому цей стан неможливо описати в раціональних поняттях повною мірою. Феноменологічний рівень дає можливість ставлення до тексту як до самостійного й самодостатнього організму, він виступає як метафора, живе самостійним життям, «говорить». Читання відбувається як спостереження за рухом смислів («текст-лабіринт»). У процесі читання відбувається трансцендування свідомості до нових смислів і цінностей.

На інтуїтивному рівні відбувається дотик та взаємопроникнення читача й тексту. Текст має відчутну енергетику, він магічний і викликає відповідні почуття читача, який може ніби «розчинятися» в ньому. Таким чином, відбувається укорінення свідомості читача в тексті, який, своєю чергою, проникає в підсвідомість читача. Читач і текст взаєморезонують та взаємно генерують смисли. Інтуїтивне ставлення актуалізує тілесність тексту, інтимізує ставлення до нього читача. Головним критерієм цінності тексту є яскраве враження від його краси («текст — це рай»).

Екзистенційний рівень читання моделює текст як Іншого, з яким відбувається зустріч і співбуття. Особистість проживає зміст тексту, що впливає на зміну поведінки й світогляду читача. Стихія смислів «вичерпується» ніби мимовільно і водночас порушується межа особистості читача. Свідомість, підсвідомість, тіло читача сприймаються як продовження тексту. Відбувається вторгнення тексту в

долю людини («текст — це пекло»). Читання — це вчинок, вибір, випробування. Текст — це доля, трагедія, яка виявляє його містерію.

На метафізичному рівні відкривається новий метафізичний вимір в особистості читача, відбувається непередбачуваний зсув у всьому єстві читача, весь світобудовний простір втілюється в системі «текст — читач». Це максимальний ступінь концентрації в тексті, «згортання» всіх контекстів і перекидання їх у текст («життя в тексті»). Текст володарює над читачем, і тоді з'являється незаданість життєвих цілей і відкритість особистості невідомому, внутрішня свобода і спонтанність свідомості та поведінки («самозабуття читача»). Читач ніби сам стає текстом (він «убитий» текстом). Далі відбувається інверсія: обертання тексту й читача один в одного. Текст стає самостійною особистістю, «дверима у вічність». Текст — це бог, а читання — самопожертва. Головний критерій цінності тексту — захопленість читача текстом.

На апофатичному рівні відбувається анігіляція особистості читача та сенсу тексту: нерозрізнення читача й тексту (й автора), суб'єкта і об'єкта, Я і не-Я, буття і небуття, сенсу та існування. Текст стає тотальним. Він самостійно співіснує з іншими текстами, звідси — алюзії, цитування, репрезентація. Будь-який текст — це текст усіх текстів, поле всіх можливостей, семантичний та онтологічний універсум («немає нічого, крім тексту»). Плюралізація смислів призводить до їхнього нерозрізнення, а текст стає калейдоскопічним, мозаїчним. Смисли деконструюються та продукують свої фрагменти («Місяць смислів», «пил смислів»). Починаючи із цього моменту, народжується іронія, самоіронія, симуляція, мерехтіння й самостирання смислів, смислові лакуни та туманності. Текст — це майя. Він обманює, заманюючи в пастку самонетотожності. Сенс — порожнинний, тому що стирається також час і простір. Так народжується безглуздий текст. Читання втрачає активність, воно стає бездіяльним (пасивна активність чи активна пасивність), у ньому виражається туга за неможливим. Читання — це гра, у якій відбувається взаємознищення читача і тексту, і водночас їхнє взаємодоповнення до універсуму. Мета читача при читанні — екстаз, кайф. Головний критерій цінності тексту — це коли крізь вульгарність буденності просвічує Першосмисл, що ніколи не існував.

Смислова активність філософського тексту доводиться в цьому підході до своєї містичної крайності, філософський текст на різних рівнях синтезує ознаки, притаманні як науковому, так і поетичному тексту, виправдана також і прийнята нами аналогія з біблійним текстом. Філософський текст як феномен культури передбачає і свою «культурну форму розуміння та інтерпретації» (О. Юркевич), яка репрезентує неповторну культурну своєрідність за допомогою природної мови, що виявляє культурні архетипи.

Феномен перекладацького філософського тексту становитиме своєрідну «конкуренцію» оригіналу, оскільки, по суті, перекладацький текст буде текстовим феноменом іншої культури з особливим ладом мови, її «внутрішньої форми» (В. Гумбольдт), архетипами тощо. У зв'язку з останнім виникає і проблема культурного значення філософського тексту, яка залежатиме від якості перекладу та перекладацької культурної мовної адаптації. Так, наприклад, значення текстів К. Маркса і Ф. Ніцше в німецькій та вітчизняній історії й культурі явно відрізняються. Німеччина не створила такого варіанту марксизму, який сьогодні має назву «радянського», а вчення Ф. Ніцше в межах вітчизняної історії та культури не порівн ють із фашистською ідеологією, як це було в Німеччині. На нашу думку,

подібні метаморфози багато в чому завдячують перекладацькій діяльності, завдяки якій той чи інший текст адаптувався в незвичному для нього культурному оточенні таким чином, що став резонувати з невластивою для цього тексту ментальністю, ідеями, міфами, ідеалами тощо.

На підставі цього можна зробити висновок про те, що феномен філософського тексту доволі складно відрізнити за своїми ознаками від культурного феномену, виключивши «дочиста» всілякі культурні впливи, культурний контекст загалом. Фактор «несподіванки» в продукуванні смислів зумовлений багато в чому відмінністю життєвих світів автора і читача, автора і перекладача, перекладача й читача, а також відмінністю структурної та смислової організації культур, які надають культурного значення філософським текстам, завдяки чому вони стають пам'ятками культури. Відмінність «герменевтичних культур» (термін О. Юркевич) стає основою для різних смислових очікувань і герменевтичних гіпотез смислового цілого, яке являє текст. Те, що видається ззовні несподіваним смисловим ефектом, цілком може бути екстеріоризацією неусвідомлених очікувань, відомих цій культурі смислових обріїв. Тому перекладацький філософський текст як культурний феномен, на нашу думку, не тільки «перекладає» якусь нову ідею в площину іншої мовної культури, а й адаптує її в межах обрію перекладацької культури за допомогою рідної для перекладача мови.

Отже, феномен філософського тексту розглядається як у якості оригіналу, так і продукту перекладацької діяльності. Зважаючи на багаторівневість перекладацького тексту, дослідження в герменевтично-комунікативному аспекті демонструє необхідність його представлення в якості культурного феномену. Водночас від якості перекладу ставиться в залежність і культурне значення філософського тексту, який формується в процесі культурної мовної адаптації, під впливом перекладацької герменевтичної культури. Відмінності культурних форм розуміння визначають і відмінності оригінальних та перекладацьких філософських текстів як культурних феноменів, які можуть вступати в комунікативну взаємодію (або протидію), незалежно ані від волі автора, ані від волі перекладача.

В. Лисенкова

АКСІОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ВИРІШЕННЯ РОДИННИХ ПРОБЛЕМ

V. Lysenkova

AXIOLOGICAL COMPONENT OF SOLVING FAMILY PROBLEMS

Як відомо, аксіологічний вимір у сучасному суспільстві є одним з найактуальніших. Цінності виражають для людини, соціальної групи, суспільства загалом певні пріоритети. У будь-якій ситуації ми робимо пріоритетний вибір на користь того, що для нас у цьому аспекті є найважливішим. І тому в схожих ситуаціях люди можуть обирати дуже різні ціннісні варіанти. Із цього складається траєкторія пріоритетів кожної людини. І ми часто розуміємо, що не можемо зробити подібний до іншої людини вибір, або навпаки — відчуваємо схожість наших ціннісних позицій, мотивів поведінки і вчинків.

Аксіологічна спорідненість позицій наближує людей одне до одного, а відмінність — віддаляє. Це дає змогу особам з близькими ціннісними поглядами добре розумітися, а з далекими натомість відчувати певну відстороненість. Зрозуміло,

що в першому варіанті може формуватись основа для виникнення соціумних об'єднань, а в другому створюватись перепони для спілкування і спільних дій.

І дуже важливим постає питання схожості ціннісних позицій у родині. Це багатофакторна проблема, що залежить від багатьох складових. Відомо, що кожна людина протягом життя переживає декілька ціннісних трансформацій і її пріоритети можуть суттєво змінюватись. У цьому плані на такі зміни можуть впливати процес дорослішання, життєві труднощі, професійне зростання, зміна соціального статуту тощо. Тобто, протягом життя, буває, людина суттєво аксіологічно змінюється й пріоритети для неї можуть ставати іншими.

Також необхідно пам'ятати про іноді гостру суперечливість між соціалізаційними та індивідуаційними складовими всередині самої особистості. Як відомо, соціалізація — це процес, що дозволяє людині адаптуватись до соціального середовища, а індивідуація, навпаки, створює основу для прояву несхожості з іншими, неповторності у творчості, спілкуванні, діях. І людина може відчувати аксіологічний дисонанс, коли хоче бути зрозумілою, прийнятою в колі значущих для неї людей і водночас проявляти себе незвичним чином, бути унікальною. Така багатоманітність проявів часто призводить до різних аксіологічних моделей поведінки, що не завжди розуміється родинним оточенням. Буває, складається ситуація, коли певні зміни звичного поводження не сприймаються рідними, і людина страждає.

Ясно, що досягти повної одностайності й прийняття навіть у родині майже неможливо, але якщо ціннісна відстань зростає, то поступово складається основа для світоглядного непорозуміння загалом. А це призводить до ціннісного відчуження між членами однієї сім'ї і, навіть іноді — до відкритої ворожнечі та конфронтації. Хоча частіше ми можемо спостерігати, що схожість ціннісного відношення до життя в межах родини зближує між собою одних її членів і віддаляє інших, але не призводить до відкритого протистояння. Між тим, послаблення родинних зв'язків загалом зменшує ефективність родинної спільної діяльності й рівень міжособистісної згуртованості.

Для того щоб запобігти деструктивним родинним процесам, варто застосовувати різні засоби: організаційні, психологічні, морально-етичні. І не слід недооцінювати можливості філософського осягнення життя, котре безпосередньо пов'язане з рефлексивним ставленням до дійсності. Усвідомлення своїх ціннісних пріоритетів, розуміння їхніх відмінностей з позиціями рідних, бажання побудувати гармонійні стосунки з ними спонукає людину занурюватись у суть аксіологічної проблематики й шукати рішення за допомогою філософських засобів. Тому обізнаність щодо філософської тематики дозволяє розширити діапазон можливостей вирішення родинних проблем.

Р. Множинська, А. Ключинська

МИСТЕЦТВО В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ: ЕТИЧНІ ТА ЕСТЕТИЧНІ ВИМІРИ

R. Mnozhynska, A. Kliuchynska

ART IN THE CONTEXT OF SOCIAL CHALLENGES: ETHICAL AND AESTHETIC DIMENSIONS

Сучасне українське мистецтво, реагуючи на травматичний досвід, виробляє нові мови виразності та нові етичні кодекси. Виникає потреба в об'єднанні зусиль

дослідників для вироблення практичних стратегій, здатних забезпечити сталий розвиток культури в умовах глобальних і національних трансформацій. Як зазначає С. Драбант у праці «Культура як зброя і щит в умовах війни» (2024), культура є важливим елементом національної безпеки, а історія має багато прикладів того, як культура існувала в нерозривному зв'язку з війнами, і водночас мистецтво переосмислювало поточні смисли, шукаючи нові аспекти гуманізму або стаючи частиною протистояння.

Етичний вимір мистецтва в умовах суспільних викликів набуває першочергового значення. По-перше, це питання відповідальності митця перед суспільством за створюваний контент, адже художні образи здатні як об'єднувати, так і розколювати соціум, формувати історичну пам'ять та колективні травми. Сьогодні українська культура є важливим елементом психотерапії, оскільки всі ми переживаємо травматичний досвід страшних новин, живучи під звуки сирен, що вимагає емоційної компенсації, діалогу та підтримки. Це твердження безпосередньо стосується етичного виміру мистецтва: художня практика сьогодні виконує терапевтичну функцію, допомагаючи суспільству долати колективну травму.

По-друге, актуалізується проблема репрезентації болю та страждання: мистецтво, що документує воєнні злочини, балансує на межі між свідченням, терапією та естетизацією насильства. У цьому контексті важливим є дослідження О. Шершньової «Медіатероризм в умовах постправди: до постановки питання» (2023), присвячене медіатероризму в умовах постправди. Дослідниця зазначає, що умови російсько-української війни змушують дослідників звернути увагу на використання медіа як інструменту поширення страху, паніки й дезінформації серед громадськості з метою політичного та ідеологічного маніпулювання. Хоча це дослідження стосується переважно медіасфери, його висновки мають безпосереднє значення для розуміння етичних викликів, які постають перед митцями, що працюють із травматичним матеріалом: художня репрезентація може як сприяти зціленню, так і ненавмисно підсилювати травматизацію.

Естетичний вимір зазнає не менш радикальних трансформацій. Традиційні категорії прекрасного, піднесеного, потворного переосмислюються крізь призму досвіду війни. Спостерігається відхід від класичних форм гармонії до естетики фрагментарності, документальності та «неприкрашеної правди». Це свідчить про трансформацію естетичних категорій: краса й виразність більше не розглядаються у відриві від соціальної функції, а натомість слугують інструментами збереження ідентичності та протистояння дезінформації.

Розвиток українського культурного простору орієнтований як на внутрішні потреби людини, так і на своєрідний «експорт» українського культурного контенту, що є потужною промоцією України у світі. Естетика стає простором для пошуку нових смислів і нових форм, де краса розуміється не як втеча від реальності, а як акт утвердження життя та людяності в умовах, що заперечують саму можливість краси.

Окремої уваги заслуговує питання про те, як мистецтво функціонує в умовах інформаційної війни. Медіапростір сьогодні є полем боротьби за смисли, де поряд із професійною журналістикою діють потужні механізми маніпуляції.

Це ставить перед митцями додаткові етичні вимоги щодо усвідомлення власної ролі в інформаційному протистоянні.

На основі аналізу етичних та естетичних вимірів можна запропонувати практичні стратегії розвитку української культури й мистецтва:

1. Інституційна підтримка та розвиток «мистецтва зцілення» (healing art): створення державних і громадських програм, що інтегрують мистецтво в систему психосоціальної підтримки населення. Драбант наголошує, що культура сьогодні є елементом психотерапії, що вимагає емоційної компенсації, діалогу та підтримки.
2. Документування та архівування: системне збереження творів мистецтва, створених під час війни, як важливого джерела історичної пам'яті та культурного спротиву. Дослідження Гриценка «Декомунізація в Україні як державна політика і як соціокультурне явище» (2019) демонструє важливість аналізу процесів творення, регулювання, споживання та репрезентації культурних явищ, що може бути застосовано і до архівування воєнного мистецтва.
3. Розвиток міжнародної співпраці та культурної дипломатії: презентація українського мистецтва за кордоном як інструменту протидії дезінформації та формування об'єктивного образу України у світі.
4. Формування етичних кодексів та стандартів: розробка й упровадження етичних настанов для митців, кураторів, критиків та інституцій, що працюють із травматичним матеріалом. Це дозволить уникнути повторної травматизації як митців, так і аудиторії.

Отже, сучасне українське мистецтво, перебуваючи в епіцентрі суспільних викликів, не лише відображає трагедію та героїзм народу, а й активно формує нові етичні й естетичні парадигми. Воно стає простором консолідації, зцілення та творення нової національної ідентичності. Етичний вимір мистецтва проявляється у відповідальності митця, делікатності в репрезентації болю та турботі про глядача. Естетичний вимір трансформується в напрямі автентичності, документальності та пошуку нових форм виразності, що відповідають викликам часу. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку конкретних механізмів упровадження запропонованих стратегій та на вивчення довготривалого впливу мистецтва на соціокультурні процеси в Україні та світі.

Р. Множинська, Д. Новикова

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЙ У СУЧАСНОМУ МИСТЕЦТВІ

R. Mnozhynska, D. Novykova

RETHINKING UKRAINIAN CULTURAL TRADITIONS IN CONTEMPORARY ART

Українські культурні традиції є важливою складовою національної спадщини, яка зберігає історичний досвід, світогляд і духовні цінності народу. У сучасному мистецтві вони не лише відтворюються у звичному вигляді, а й набувають нових значень відповідно до суспільних змін. Художники, дизайнери, музиканти та інші представники творчих професій звертаються до народних орнаментів, символіки, обрядовості, міфології та традиційних ремесел, поєднуючи їх із сучасними художніми засобами. Завдяки цьому культурна спадщина залишається актуальною й зрозумілою для нових поколінь.

Нині мистецтво виконує не лише естетичну функцію, а й допомагає суспільству усвідомлювати власну історію, зберігати колективну пам'ять і формувати національну ідентичність. Тому переосмислення традицій є важливим напрямом розвитку сучасного українського культурного простору. Українські мистецькі

традиції формувалися протягом багатьох століть і охоплюють різноманітні форми творчості: вишивку, кераміку, писанкарство, народний живопис, декоративні розписи, музику, танець та усну народну творчість. Кожен із цих напрямів містить характерні символи й образи, за допомогою яких передавалися уявлення про світ, природу, родину та суспільство. У сучасних мистецьких практиках ці елементи стають джерелом натхнення для створення нових художніх образів. Важливим етапом розвитку українського мистецтва стало звернення художників початку ХХ ст. до народної творчості та пошук національного стилю. Мирослава Шевченко досліджує особливості інтерпретації українських культурних традицій у творчості митців цього періоду та їхній вплив на формування національного стилю. Художники прагнули поєднати національні мотиви з новими художніми формами, завдяки чому традиційне мистецтво стало основою для творчих експериментів. Цей досвід залишається важливим і для сучасних митців, які шукають власну художню мову через звернення до культурної спадщини.

Одним із найпомітніших проявів переосмислення традицій є використання народної символіки в живописі та графіці. Традиційні орнаменти, рослинні мотиви, образи тварин, елементи народного одягу та міфологічні сюжети перетворюються на засоби вираження сучасних ідей. При цьому художники не обов'язково відтворюють давні зразки буквально. Вони можуть змінювати композицію, кольорову гаму, масштаб і контекст використання символів, надаючи їм нового змісту. Показовим є звернення сучасних українських художників до історичних образів, народної творчості та міфології. У дослідженні «Національна ідентичність у сучасному українському образотворчому мистецтві: вплив традицій та інновацій» (2024) В. Ропецького, Н. Золотарчук і Н. Столярчук розглянуто прояви національної ідентичності в сучасному українському образотворчому мистецтві на прикладі Ольги Гайдамаки та Олега Шупляка. Їхня творчість демонструє можливості поєднання історико-культурної спадщини із сучасним художнім мисленням. Такі твори допомагають переосмислювати національні образи та представляти українську культуру в сучасному контексті. Особливе місце в цьому процесі посідає декоративно-ужиткове мистецтво. Вишивка, кераміка, витинанка, ткацтво й традиційні розписи сьогодні використовуються не тільки для створення предметів побуту, а й у дизайні одягу, інтер'єрів, аксесуарів та інших об'єктів. Наприклад, елементи традиційної вишивки можуть поєднуватися із сучасним кроєм одягу, а мотиви народного розпису використовуватися в оформленні предметів повсякденного вжитку. У результаті традиція стає частиною сучасного способу життя.

Водночас важливим завданням митців є збереження змісту й автентичності культурних символів. Надмірне спрощення або використання традиційних елементів виключно як декоративних деталей може призвести до втрати їхнього первинного значення. У статті О. Марущак, Н. Гандзій, І. Красильникової та Т. Голінської «Автентичність традицій в сучасному мистецькому просторі України» (2025) розглянуто проблему збереження автентичності українських традицій у сучасному мистецькому просторі, зокрема в умовах глобалізації та технологічних змін. Тому творчі експерименти мають поєднуватися з вивченням історії, значення й особливостей традиційної культури. Переосмислення культурної спадщини відбувається також через звернення до історичних мистецьких стилів. Одним із прикладів є українське необароко, яке передбачає використання та творче

переосмислення художніх принципів українського бароко в сучасному мистецтві. У дослідженні В. Піщанської «Українське необароко: історія та сучасність» (2022) розглядається розвиток українського необароко та особливості використання традиційних мотивів у живописі, літературі, архітектурі, дизайні й кіномистецтві. Це свідчить про те, що культурна спадщина може ставати основою для нових творчих напрямів, не втрачаючи свого історичного значення.

Нові можливості для переосмислення культурної спадщини відкривають цифрові технології. Соціальні мережі, цифрова графіка, відеоарт, мультимедійні проєкти та віртуальні виставки дають змогу поширювати українські культурні образи серед широкої аудиторії. Завдяки цифровим засобам традиційні мотиви можуть отримувати інтерактивне втілення, а культурна спадщина стає доступнішою для молоді. Водночас цифрове відтворення традицій потребує відповідального ставлення до історичних джерел і культурного контексту. Переосмислення українських традицій має також важливе суспільне значення. В умовах війни культура стає засобом опору, самоідентифікації та збереження історичної пам'яті. Мистецькі твори, у яких використовуються національні символи, історичні сюжети й фольклорні образи, допомагають привертати увагу до українського досвіду та представляти його міжнародній аудиторії. Водночас традиційні образи можуть набувати нових значень, пов'язаних із боротьбою за свободу, незалежність і право на власну культурну ідентичність.

Отже, переосмислення українських культурних традицій у сучасному мистецтві є важливим чинником розвитку національної культури. Воно забезпечує зв'язок між минулим і сучасністю, сприяє збереженню історичної пам'яті та створює можливості для появи нових художніх форм. Поєднання традиційних мотивів із сучасними технологіями, матеріалами й творчими підходами дає змогу не лише зберігати культурну спадщину, а й розвивати її відповідно до потреб суспільства. Важливо, щоб цей процес ґрунтувався на повазі до автентичності, розумінні історичного контексту та усвідомленні значення культурних цінностей. Саме такий підхід сприяє формуванню національної ідентичності й утвердженню українського мистецтва у світовому культурному просторі.

Р. Множинська, Я. Ніколюк

ЕТИКА ТА ЕСТЕТИКА СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА: ЦІННІСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

R. Mnozhynska, Y. Nikoliuk

ETHICS AND AESTHETICS OF CONTEMPORARY UKRAINIAN ART: VALUE TRANSFORMATIONS

Під впливом суспільних і політичних подій українське мистецтво зазнає значних змін. Особливо відчутними вони стали після початку повномасштабного російського вторгнення у 2022 р. Війна змінила не лише повсякденне життя українців, а й теми, до яких звертаються митці, та способи їх художнього осмислення. У центрі уваги опинилися питання свободи, людської гідності, втрати, історичної пам'яті й національної ідентичності. Через це актуальним стає дослідження того, як змінюються етичні та естетичні принципи українського мистецтва і як ці зміни відображають нові суспільні цінності.

Етика та естетика пов'язані між собою, проте мають різні предмети осмислення. Етика стосується моральних норм, відповідальності, уявлень про добро і зло. Естетика охоплює сприйняття прекрасного, художню виразність і принципи створення мистецьких образів. У сучасному українському мистецтві ці сфери часто перетинаються. Наприклад, художній твір про війну має не лише естетичну форму, а й моральний зміст, адже порушує питання людських страждань, справедливості та пам'яті про загиблих. Водночас суспільна важливість теми не скасовує вимог до художньої якості твору.

Однією з помітних змін є посилення етичного складника мистецької творчості. Митці дедалі частіше звертаються до подій, свідками яких вони стали самі або які безпосередньо вплинули на їхнє життя. У живописі, фотографії, документальному мистецтві та перформансі відображаються досвід війни, вимушене переселення, руйнування міст й особисті переживання людей. Такі роботи виконують не тільки художню функцію, а й допомагають зафіксувати події сучасності. Вони стають своєрідними свідченнями часу, завдяки яким індивідуальний досвід набуває суспільного значення.

Однак звернення до трагічних подій ставить перед митцем питання моральної відповідальності. Важливо не перетворювати людський біль на засіб привернення уваги та не використовувати чужі страждання без належного осмислення. Художня свобода передбачає право автора обирати теми й засоби вираження, але водночас змушує замислюватися над тим, як його роботу сприйматимуть інші. Ігор Абрамович у статті «Діалектика свободи та відповідальності в сучасному українському мистецтві: аналіз виставок "Універсалізм" і "Глосарій"» (2025) пише про свободу та відповідальність у сучасному українському мистецтві розглядає ці проблеми на прикладі виставкових проєктів «Універсалізм» і «Глосарій». Звертається увага на зв'язок мистецьких практик із культурною пам'яттю, суспільними змінами та досвідом війни. Це дає підстави розглядати мистецтво не лише як індивідуальне самовираження, а і як спосіб участі митця в суспільному діалозі.

Зміни відбуваються й у сфері естетики. Сучасне мистецтво не обмежується традиційними уявленнями про красу, гармонію та довершеність. Художній твір може бути тривожним, незручним для сприйняття або навмисно позбавленим звичної композиційної цілісності. Така форма нерідко відповідає змісту: переживання війни, страху чи втрати складно передати через образи, побудовані виключно на гармонії. У цьому випадку естетична цінність полягає не стільки в зовнішній привабливості, скільки в здатності твору передати певний досвід і викликати осмислену реакцію глядача.

У дослідженні «Злам парадигми в художньому мисленні українських митців в умовах війни» (2024) Ольга Петрова відзначає посилення моральної проблематики та гуманістичних мотивів у творчості українських митців, аналізує зміни художнього мислення, спричинені суспільно-політичними потрясіннями, зокрема подіями 2022–2024 рр. Дослідниця відзначає посилення моральної проблематики та гуманістичних мотивів у творчості українських митців. Ці спостереження свідчать про те, що воєнний досвід впливає не тільки на зміст мистецтва, а й на художню мову, якою автори передають власне ставлення до дійсності.

Важливим напрямом ціннісних змін є переосмислення української культурної спадщини. Звернення до народних традицій, історичних образів, орнаментів

і національної символіки набуває особливого значення в умовах війни. Проте сучасні митці не завжди відтворюють традиційні форми буквально. Вони можуть поєднувати їх із цифровими технологіями, сучасними візуальними засобами та новими художніми практиками. Завдяки цьому культурна спадщина сприймається не як незмінний набір символів минулого, а як частина сучасного життя, що продовжує розвиватися.

Питання збереження культури особливо загострилося через руйнування культурних об'єктів і втрати, яких зазнала українська культурна сфера внаслідок війни. За оцінкою ЮНЕСКО, оприлюдненою в межах другої оцінки збитків і потреб відновлення, станом на 24 лютого 2023 р. збитки ідентифікованим об'єктам культурного сектору становили приблизно $2,6 млрд, а загальні втрати оцінювалися у $15,2 млрд. Ці дані показують масштаб проблеми: війна загрожує не тільки матеріальним пам'яткам, а й умовам, необхідним для діяльності культурних установ, митців та творчих спільнот. За таких обставин мистецтво набуває додаткового значення як засіб збереження пам'яті про події й культурної самобутності українців.

Ціннісні трансформації сучасного українського мистецтва проявляються в посиленні моральної проблематики, переосмисленні національної спадщини та пошуку нових засобів художнього вираження. Етика виявляється у ставленні митця до суспільства, історичної пам'яті та людського досвіду, а естетика — у способах передавання цього досвіду через художню форму. Водночас мистецтво не втрачає своєї самостійності й не зводиться лише до відображення політичних подій. Воно дає можливість осмислювати суперечності сучасності, ставити складні запитання та по-різному інтерпретувати пережите. Саме тому сучасне українське мистецтво є важливим учасником культурних змін і формування цінностей, які визначатимуть подальший розвиток українського суспільства.

Ю. Тагліна

ВИЗНАЧЕННЯ МИСТЕЦТВА В ДОБУ АЛГОРИТМІЧНОЇ ГЕНЕРАЦІЇ

Y. Tahlina

DEFINING ART IN THE AGE OF ALGORITHMIC GENERATION

Стрімкий розвиток генеративного штучного інтелекту та автоматизація культурного виробництва знову виводять на передній план класичне філософсько-естетичне питання: що саме робить об'єкт твором мистецтва?

У добу, коли алгоритми здатні продукувати візуально довершені й емоційно виразні образи, суто формальні критерії або технічна новизна більше не можуть слугувати надійним орієнтиром для визначення їхнього художнього статусу. Для осмислення цієї трансформації виняткового значення набуває концептуальна оптика Артура Данто, чия критика перцептивної відмінності та інституційного детермінізму дозволяє розвести поняття об'єкта, його мистецької сутності та суспільного визнання. Розглянемо, як цей інструментарій допомагає аналізувати алгоритмічне мистецтво поза бінарним протиставленням людського й машинного.

Данто ставить під сумнів можливість визначати мистецький статус об'єкта винятково за його сприйманими властивостями. Аналізуючи Brillo Box

Енді Воргола, філософ демонструє, що візуально нерозрізнені об'єкти можуть мати різний статус, а інституційне визнання саме собою не пояснює підстав, за якими один із них є твором мистецтва. Інший важливий аспект концепції Данто полягає в розумінні історичної зумовленості мистецтва. Приклади робіт Девіда Гаммонса та Енді Воргола засвідчують, що інтерпретація художнього об'єкта передбачає знання культурного контексту й теоретичних дискусій, у межах яких він набуває значення. Мистецький статус не можна вивести з окремої формальної ознаки, адже різні художні рішення можуть реалізовувати різні задуми, а значення твору залежить від історичних умов його появи та сприйняття. Ці положення дають змогу уточнити проблему алгоритмічного мистецтва. Здатність генеративної системи створювати візуально довершені зображення, відтворювати певні стилі або комбінувати художні форми не є достатньою підставою для визначення мистецького статусу результату. Водночас алгоритмічне походження не може бути самостійним критерієм його виключення зі сфери мистецтва. Важливо з'ясувати, яке місце конкретний об'єкт посідає в художній практиці, як співвідносяться задум людини й можливості системи, а також які контексти роблять його значущим для інтерпретації.

Історичний підхід Данто також дозволяє уникнути оцінювання нових технологій виключно за критеріями традиційного мистецтва. Алгоритмічні системи змінюють не тільки технічні засоби створення зображень, а й способи організації творчого процесу, авторської участі та представлення результатів. Тому предметом естетичного аналізу може бути як згенерований об'єкт, так і процес його створення, взаємодія людини з моделлю й контекст, у якому результат отримує значення. Водночас необхідно розмежовувати мистецький статус твору та його суспільне визнання. Алгоритми рекомендаційних платформ впливають на видимість і поширення культурних об'єктів, проте популярність не є достатнім критерієм художньої цінності. Подібно до того, як інституційне рішення не вичерпує проблеми визначення мистецтва, алгоритмічний відбір не пояснює, чому певний об'єкт набуває мистецького значення.

Отже, концепція Данто дозволяє сформулювати принципове питання: чи потребує визначення мистецтва в добу алгоритмів принципово нових критеріїв, чи йдеться про загострення проблеми, поставленої ще у XX столітті? Генеративний штучний інтелект не скасовує класичної філософської рамки, а виявляє обмеженість підходів, які пов'язують мистецький статус передусім із формальною довершеністю та технічною майстерністю. Автоматизація створення візуально переконливих образів робить особливо очевидним, що ці властивості самі собою не визначають належності об'єкта до мистецтва. Відтак доба алгоритмів актуалізує потребу розмежовувати процес технічного генерування, мистецький статус об'єкта та його суспільне визнання. Визначення статусу цифрового об'єкта потребує врахування історико-культурного контексту, умов його створення, можливостей інтерпретації та місця в мистецькій практиці. Водночас популярність, зумовлена алгоритмічним поширенням, не є достатньою підставою для висновків про його художню цінність.

А. Яляудінов

СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ВИМІР

A. Alaudinov

CONTEMPORARY UKRAINIAN DOCUMENTARY CINEMA: A CONCEPTUAL DIMENSION

Для світової кіноспільноти зрозуміло, що саме під час російсько-української війни документальне кіно в Україні переживає потужний підйом. Соціальна реальність на українських територіях робить документальні стрічки часто важливим засобом фіксації військових подій, воєнних злочинів, історії, адвокатських доказів для міжнародних судових інстанцій. Але важливим аспектом вивчення феномену українського документального кіно з початку цієї війни є екзистенційний, постмодерний і метамодерний прояви його розвитку.

Як ми знаємо, екзистенціалізм стає мегапопулярним у ХХ ст. саме в періоди глобальних криз: першої і другої світових війн. Знаходження себе серед хаосу колосальної катастрофи, збереження людяності в нелюдських умовах, відбудовування нових сенсів після руйнування традиційних — все це допомагало відновити себе в найважчі часи. Такий погляд не втрачає актуальності й донині. Звісно, глибокі роздуми потребують часу і певної відстані від подій, тому, зрозуміло, більш пасують ігровому кіно. Але, стрімке сучасне життя вимагає не тільки документальної фіксації, але і рефлексії стосовно зафіксованого, прояву особистого відношення до нього. Тому сучасне українське документальне кіно включає в себе екзистенційний погляд на межі філософського і психологічного осягнення життя.

Важливим виступає і постмодерна складова змін у сучасному українському документальному кіно. Класична кінохроніка була спрямована на об'єктивний показ подій і роль авторів фільму зводилась до їх фіксації. Часто сучасне документальне кіно — це показ суб'єктивного відношення, деконструкція старих наративів. Змінюються в цьому плані і засоби кінооповіді, де замість лінійності зображення, дотримання точності хронікальності, дикторського супроводу ми бачимо мозаїчність конструювання кінематографічного матеріалу, колажність побудови стрічки, гібридизацію подання відеоряду. Розширюється й діапазон завдань українського документального кіно. Йдеться не тільки про фіксацію подій задля історичної правди й справедливості, а і рефлексування щодо пережитого, іронічне розвінчання міфів, пошук нових смислів.

Однак слід відзначити й метамодерні риси в сучасній українській кінодокументалістиці. Іноді автори фільмів відходять від постмодерної іронічності, деконструкції як засобу і шукають межу між раціональними і емоційними підходами, нову чуйність і сенситивність. Відчувається бажання сконструювати нову сильну й потужну реальність, віднайти дієві підвалини для будування нового життя. Йдеться про знаходження сучасної «живої» ідентичності, котра відповідала б викликам новітнього часу. На це спрямована й певна жанрова гібридизація, де ведуться пошуки сплаву реального хронікального зображення і поетичної візуалізації, певними постановочними фрагментами й авторським есеїзмом.

Усі зазначені тенденції вказують, що українське документальне кіно сьогодні віддзеркалює стан сучасних суспільних трансформацій не тільки в Україні, але і у світі. Документальні кінострічки ілюструють множинність авторських задумів і

інтерпретацій, широкий діапазон професійних прийомів. І сучасний глядач може знайти для себе велике різноманіття позицій від наближення до класичного бачення завдань документального кіно до новітніх прийомів подання документального кінематографічного матеріалу.

Важливо відзначити, що для сучасних українських документалістів відкриваються унікальні можливості показу й осмислення новітньої історії світового масштабу. Для кіномитців це унікальна можливість проявити свій дар бачення в показі найсуттєвіших проблем людського буття: грані між життям і смертю, героїзмом і зрадництвом, щирістю й малодушністю, піднесеним і низьким.

А. Бізюк, О. Зелений

ШРИФТОВІ ГАРНІТУРИ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТА ЕЛЕМЕНТ ПОЛІГРАФІЧНОГО ЗАХИСТУ

A. Biziuk, O. Zelenyi

TYPEFACE DESIGNS AS OBJECTS OF LEGAL PROTECTION AND ELEMENTS OF PRINT SECURITY

Шрифтові гарнітури в сучасному графічному дизайні та поліграфії виходять за межі суто утилітарної функції передавання тексту. Вони формують візуальну ідентичність видань, брендів, цифрових інтерфейсів, а також захищеної поліграфічної продукції. Спеціально розроблені або модифіковані шрифти нерідко виконують допоміжну захисну роль, інтегруючись у мікротексти, нумераційні серії, персоніфіковані написи та декоративно-захисні елементи, які ускладнюють фальсифікацію оригіналу. Це пов'язує проблематику шрифтового дизайну із завданнями дисципліни «Захист інформації в поліграфії».

Процес розроблення гарнітури охоплює побудову цілісної системи графічних знаків, налаштування їхніх пропорцій, контрасту штрихів, нахилу, засічок і характерних з'єднань. Водночас правовий бік використання шрифтів охоплює сферу дисципліни «Патентознавство», оскільки необхідно розмежовувати алфавіт як загальнодоступну систему знаків, конкретний рисунок шрифту, його модифікацію та цифровий шрифтовий файл. Складні правові колізії виникають під час адаптації або кирилізації наявних шрифтів, коли новий результат поєднує оригінальний творчий внесок із запозиченою базовою графікою. Законодавство України визначає типографські шрифти об'єктами, що можуть охоронятися як промислові зразки, а нормативні акти про авторське право поширюють захист на твори художнього дизайну та похідні твори.

Процес адаптації гарнітури до іншої графічної системи (зокрема кирилізація латинського шрифту) не є механічним доповненням нових знаків. Дизайнер змушений конструювати відсутні символи з нуля, зберігаючи пропорції, пластику, пропорційну системність і загальний дух першоджерела. Така робота має ознаки самостійної творчої діяльності, проте вона залишається вторинною щодо базового дизайну. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про авторське право і суміжні права», автор похідного твору володіє авторським правом на здійснену ним переробку лише за умови дотримання прав на оригінальний твір. Отже, факт наявності творчого внеску під час кирилізації не гарантує автоматичної правомірності використання отриманого результату.

У такій ситуації виникає своєрідна колізія прав. Дизайнер як автор модифікації створює оригінальні форми нових знаків, але спирається на стилістичну концепцію чужого шрифту. В такому випадку потрібно чітко розрізняти рисунок гарнітури та її цифровий файл. Правомірно придбана ліцензія на використання базового шрифту окреслює межі дій із цим файлом, але не означає автоматичного права на будь-які неофіційні переробки чи сторонні адаптації гарнітури. Відповідно, використання модифікованого шрифту вимагає оцінки юридичного статусу як базової гарнітури, так і конкретної її модифікації.

Практичною ілюстрацією цієї проблеми є прецедент із шрифтом Bickham Script у візуальному оформленні сучасних українських банкнот. Оригінал гарнітури розробив американський дизайнер Річард Ліптон, а офіційну кириличну версію було випущено пізніше. У 2019 р. шрифтова спільнота зауважила, що напис «Одна тисяча гривень» на банкноті відповідного номіналу відтворює не офіційний варіант кирилиці, а неофіційну адаптацію, створену російською дизайнеркою Олександрою Гофман. Це підтверджувалося характерною пластикою окремих літер.

Аналогічні зауваження виникли після презентації Національним банком України банкноти номіналом 2000 грн із портретом Василя Стуса в липні 2026 року. Дизайнери знову звернули увагу на використання в написі номіналу ознак тієї ж неофіційної адаптації Bickham Script. Реагуючи на суспільний резонанс, Нацбанк прийняв рішення відкоригувати графіку літер відповідно до офіційної кириличної версії. НБУ наголосив, що напис формувався із застосуванням ліцензійних елементів у межах наявних прав, однак коригування було необхідним, зокрема, задля усунення небажаних репутаційних асоціацій із російською переробкою. Цей приклад наочно демонструє, що суто формально-юридична оцінка дизайн-рішення може розходитися з його етичним та репутаційним сприйняттям.

Для вирішення подібних колізій запропоновано двоетапну модель перевірки правомірності використання модифікованих шрифтових гарнітур.

Перший етап передбачає встановлення статусу базового шрифту за такими критеріями, як: визначення автора та правовласника; з'ясування чинності авторського права чи охорони як промислового зразка; аналіз умов ліцензійної угоди, зокрема наявності прямого дозволу на модифікацію, адаптацію та створення похідних версій. Це узгоджується з нормами українського законодавства, де типографські шрифти охороняються як промислові зразки, а творча переробка підпадає під режим похідних творів.

Другий етап орієнтований безпосередньо на модифікований варіант. Критерії перевірки охоплюють: встановлення авторства нових знаків; оцінку ступеня їхньої відмінності від оригіналу; наявність творчого внеску в адаптації; наявність згоди правовласника основи на переробку; визначення належності прав на результат модифікації та правомірності поширення цифрового файла (табл. 1). У випадку кирилізації ключовим є аналіз графіки знаків, відсутніх у латиниці («Ж», «Д», «Л», «Ф», «Я», «Ю» тощо), оскільки саме вони відображають індивідуальний стиль автора адаптації. Права автора похідного твору на зроблену переробку не повинні порушувати прав суб'єкта авторського права на первинний твір.

Табл. 1.

Критерії оцінювання правового статусу модифікованих шрифтів

Група	Що перевіряється
Правовий статус основи	Автор, правовласник, строк охорони, умови ліцензії
Дозволені дії	Межі використання, право на модифікацію, адаптацію, поширення
Творчий внесок адаптатора	Нові знаки, зміна пластики, пропорцій, композиційних зв'язків
Статус модифікації	Автор адаптації, дозвіл на переробку, юридичні умови поширення

Оцінка лише першого рівня (наявність ліцензії на базову гарнітуру) створює хибне уявлення про легітимність усього використаного шрифтового комплексу.

Ситуація з Bickham Script підтверджує розмежованість права на базову гарнітуру та правового статусу її конкретної кириличної версії. Запитання «чи є ліцензія на базовий шрифт?» є юридично недостатнім — необхідно з'ясовувати, яка саме варіація кириличних символів застосована та на яких підставах вона створена й розповсюджується. Для державних установ та великих організацій юридичний аудит має доповнюватися перевіркою походження графічних ресурсів, щоб уникнути застосування формально допустимих, але репутаційно вразливих рішень.

Наукова новизна дослідження полягає в систематизації процедури перевірки легітимності модифікованих шрифтів через розроблену двоетапну модель, яка послідовно розмежовує аналіз прав на базову гарнітуру (авторство, ліцензія, дозвіл на переробку) та аналіз конкретної адаптації (автор переробки, творчий внесок, легітимність цифрового файла). На прикладі банкнот номіналом 1000 та 2000 грн доведено, що права на вихідну гарнітуру не гарантують правомірності використання її сторонніх модифікацій.

Запропоновану модель планується використовувати у кваліфікаційній роботі магістра як складову методики оцінювання елементів дизайну, зокрема правового статусу модифікованих гарнітур. Для цього передбачено порівняльний аналіз декількох популярних шрифтів та їхніх адаптацій за єдиною системою критеріїв: походження оригіналу, ліцензійні обмеження, авторство адаптації, рівень графічних трансформацій і статус шрифтового файла. Апробація методики дозволить класифікувати типові правові ризики та розробити практичні рекомендації для видавничої справи й дизайну.

К. Попова-Коряк

АУДІОВІЗУАЛЬНИЙ КОНТЕНТ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ: ПРАВОВІ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

K. Popova-Koriak

AUDIOVISUAL CONTENT AS A FACTOR IN THE FORMATION OF FAMILY VALUES AMONG THE YOUNGER GENERATION: LEGAL AND CULTURAL ASPECTS

Сучасне інформаційне суспільство суттєво змінює способи формування та передання культурних цінностей. Якщо раніше основними осередками соціалізації дитини виступали сім'я, заклади освіти та найближче соціальне оточення, то

сьогодні дедалі більшу роль відіграє цифрове медіасередовище. Фільми, серіали, відеоблоги, соціальні мережі та стримінгові платформи давно перестали бути лише засобами розваги. Вони пропонують певні моделі поведінки, міжособистісних відносин, формують уявлення про те, що є прийнятним, бажаним або престижним у сучасному суспільстві.

У цих умовах питання збереження традиційних сімейних цінностей набуває нового змісту. Любов, взаємоповага, відповідальність, турбота про дітей і батьків, наступність поколінь історично становили основу сімейного виховання. Проте сучасна дитина знайомиться з уявленнями про сім'ю не лише через власний досвід. Значну частину інформації вона отримує з екрана, спостерігаючи за життям вигаданих персонажів або популярних медійних особистостей. Іноді саме ці образи стають для підлітків орієнтирами у сприйнятті подружніх стосунків, батьківства та сімейних обов'язків.

На нашу думку, проблема полягає не стільки в поширенні нових моделей сімейних відносин, скільки в тому, як вони представлені в аудіовізуальному просторі та сприймаються молодою аудиторією. Адже медіаконтент не лише відображає суспільні зміни, а й може впливати на формування ціннісних орієнтирів. Водночас діти та підлітки не завжди здатні критично оцінити побачене, відокремити художній вимисел від реальності чи усвідомити мотиви створення певного медіапродукту.

Одним із механізмів такого впливу є наслідування поведінки популярних персонажів. Спостерігаючи за їхніми взаєминами, підлітки можуть переймати способи спілкування, реагування на конфлікти та ставлення до сімейних обов'язків. Причому не завжди йдеться про свідоме наслідування. Багаторазове повторення певних моделей поведінки здатне поступово формувати уявлення про їхню звичність і прийнятність. Наприклад, якщо в популярних молодіжних серіалах сімейне життя постійно зображується як сукупність конфліктів, зради та взаємного нерозуміння, чи не впливатиме це на ставлення молодої людини до шлюбу? Звичайно, один фільм не визначає майбутніх життєвих рішень. Однак систематичне відтворення подібних сюжетів може формувати певні очікування щодо сімейних відносин.

Варто враховувати й те, що конфлікт є невіддільною складовою художньої драматургії. Проблема виникає тоді, коли за численними історіями сімейних суперечок майже не залишається місця для взаємної відповідальності, компромісу, підтримки та поваги. Водночас кінематограф, анімація і документалістика мають значний виховний потенціал. Історії про відповідальне батьківство, подолання сімейних труднощів, турботу про старших здатні сприяти формуванню позитивних моральних орієнтирів. Особливо переконливими видаються твори, у яких сімейні цінності розкриваються через вчинки персонажів, а не через прямі повчання.

Свою роль відіграють і блогери, які демонструють власне сімейне життя, часто створюючи його ідеалізований образ. Виникає цілком закономірне питання: чому підліток іноді більше довіряє блогеру, ніж власним батькам? Можливо, тому що медійна особистість спілкується зрозумілою для нього мовою, ділиться особистими історіями та створює відчуття близькості. На відміну від батьків, які змушені встановлювати певні правила й обмеження, блогер нерідко постає в образі друга, який завжди розуміє свою аудиторію. Проте за такою уявною близькістю може приховуватися ретельно продуманий медіаобраз. Глядач бачить лише ту частину сімейного життя, яку автор вирішив продемонструвати. Порівняння реальних

стосунків з ідеалізованими образами здатне породжувати нереалістичні очікування щодо майбутньої сім'ї. На наш погляд, це один із тих аспектів медіавпливу, який потребує більш ґрунтовного дослідження.

Не менш складним є питання співвідношення свободи творчості та відповідальності перед дитячою аудиторією. Безумовно, мистецтво має право порушувати гострі соціальні проблеми, відображати різноманітність людського досвіду та критично осмислювати сімейні відносини. Але де проходить межа між творчою свободою і необхідністю захисту дітей від шкідливого інформаційного впливу? Очевидно, що сама наявність конфліктних сюжетів або нетрадиційних для певного суспільства моделей поведінки не може автоматично свідчити про шкідливість твору. Значення мають характер зображення, вікові особливості аудиторії та можливі наслідки сприйняття такого контенту.

Правовий вимір зазначеної проблеми в Україні охоплює декілька напрямів. Стаття 51 Конституції України встановлює державну охорону сім'ї, дитинства, материнства і батьківства. Сімейний кодекс України визначає зміцнення сім'ї одним із завдань правового регулювання сімейних відносин. Зокрема, стаття 150 цього Кодексу покладає на батьків обов'язки щодо виховання дитини в дусі любові до своєї сім'ї та родини, поваги до прав і свобод інших людей, а також піклування про її духовний і моральний розвиток. Водночас дитина є самостійним носієм інформаційних прав. Стаття 9 Закону України «Про охорону дитинства» гарантує їй право на отримання інформації відповідно до віку. Конвенція ООН про права дитини, зокрема стаття 17, передбачає необхідність захисту дітей від інформації та матеріалів, що можуть зашкодити їхньому благополуччю. Отже, йдеться про необхідність забезпечення розумного балансу між правом дитини на інформацію та захистом її інтересів.

Важливе місце в правовому регулюванні посідає Закон України «Про медіа» від 13 грудня 2022 року. Його стаття 42 встановлює вимоги щодо захисту дітей від інформації, яка може завдати шкоди їхньому фізичному, психічному або моральному розвитку. Чи достатньо лише законодавчих обмежень для захисту дітей від небажаного медіавпливу? Навряд чи. Право здатне встановити певні заборони та вимоги, проте воно не може замінити сімейного виховання. Саме тому важливими залишаються медіаграмотність, спілкування між батьками й дітьми та формування навичок критичного сприйняття інформації. Спільний перегляд фільмів, обговорення вчинків персонажів, причин сімейних конфліктів і способів їх вирішення можуть стати дієвими інструментами виховання. За таких обставин аудіовізуальний контент перетворюється на привід для діалогу між поколіннями.

На нашу думку, захист традиційних сімейних цінностей у сучасному медіапросторі має ґрунтуватися на поєднанні правових гарантій, відповідальності медіаіндустрії та підтримки сімейного виховання. При цьому йдеться не про механічне відтворення усталених соціальних стереотипів, а про збереження моральних засад, без яких складно уявити міцні сімейні відносини: любові, відповідальності, взаємної поваги та готовності до взаємодопомоги.

Отже, аудіовізуальний контент нині є не лише засобом відображення суспільних уявлень про сім'ю, а й одним із чинників їх формування. Саме тому його вплив на юне покоління потребує подальшого правового та культурологічного осмислення.

М. Бутко

АУДІОВІЗУАЛЬНА СПАДЩИНА ЯК РЕСУРС КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ: ПРАВОВІ ТА ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ АРХІВНИХ МАТЕРІАЛІВ

M. Butko

AUDIOVISUAL HERITAGE AS A RESOURCE OF CULTURAL MEMORY: LEGAL AND ETHICAL PRINCIPLES FOR USING ARCHIVAL MATERIALS

Старі кадри міста іноді розповідають про минуле більше, ніж докладні описи в підручниках. На них можна побачити знайомі вулиці, почути голоси людей, помітити звичайні побутові речі, що із часом стали частиною історії. Так само звукозаписи, кінохроніка, телевізійні передачі та документальні фільми зберігають не лише факти, а й атмосферу певної епохи. Саме тому аудіовізуальна спадщина — це не просто сукупність старих записів, які потребують збереження. Вона є частиною культурної пам'яті суспільства.

Нині знайомство з архівними матеріалами вже не обмежується відвідуванням музею чи архіву. Фрагмент давньої кінохроніки може швидко поширитися в соціальних мережах і привернути увагу тисяч людей. Це відкриває нові можливості для популяризації культури, але водночас породжує запитання. Хто має право оприлюднювати такий запис? Чи можна використати його в сучасному фільмі або студентському відеопроєкті? І як не спотворити зміст історичних кадрів, перетворюючи їх на частину нової розповіді?

Цінність архівних записів не завжди залежить від їхньої художньої якості. Любительська зйомка родинного свята, запис місцевого фестивалю чи телевізійний сюжет про невелике місто можуть бути не менш важливими для дослідника, ніж відомий кінотвір. У таких матеріалах залишаються сліди місцевих традицій, особливостей спілкування, повсякденного життя. Через багато років вони допомагають побачити, чим жили попередні покоління. А часом і зрозуміти, що змінилося в нашому ставленні до власної культури.

Для України питання збереження культурної пам'яті особливо гостре. Під час військових дій під загрозою опиняються музейні та архівні фонди, приватні колекції тощо. Втрата такого матеріалу означає більше, ніж пошкодження плівки або цифрового носія. Разом із ним може зникнути важливе свідчення про минуле. Проте й збережена копія не завжди буде зрозумілою майбутнім поколінням, якщо не знати, хто, коли і за яких обставин створив запис.

Правовий вимір цієї проблеми пов'язаний із культурними правами людини. Закон України «Про культуру» передбачає збереження культурних цінностей і розвиток діяльності архівів, бібліотек та музеїв. За статтею 8 цього Закону громадяни мають право на доступ до культурних цінностей, зокрема шляхом користування документами Національного архівного фонду України або їхніми копіями. Отже, культурне призначення архіву полягає не лише в зберіганні матеріалів. Важливо створювати умови, за яких до них можуть звертатися дослідники, студенти й усі зацікавлені люди.

Водночас доступність не означає, що будь-який запис дозволено вільно копіювати та публікувати. Архів може володіти плівкою або цифровим файлом, але права на твори, зафіксовані в них, можуть належати зовсім іншим особам. Цю відмінність закріплено в статті 8 Закону України «Про Національний архівний фонд

та архівні установи»: право інтелектуальної власності на об'єкти, що містяться в архівному документі, не залежить від права власності на сам документ. Тож отримати копію фільму з архіву — ще не означає отримати дозвіл на її використання у власному проєкті.

Особливо це відчутно під час роботи з аудіовізуальними творами. Фільм створюють режисер, сценарист, оператор та інші автори. У ньому можуть звучати музичні твори й бути зафіксовані виконання акторів. Закон України «Про авторське право і суміжні права» визначає, як охороняються права на такі результати творчості. Тому навіть невеликий фрагмент давньої кінохроніки не варто автоматично вважати вільним для використання тільки тому, що він давно створений або доступний в інтернеті. Необхідно з'ясувати походження запису, його правовий статус і мету використання.

Наприклад, архів оцифровує пошкоджену плівку, викладач показує уривок фільму на занятті, а студент створює з архівних кадрів відеоролик для відкритої публікації. Усі три дії можуть мати освітню чи культурну мету. Проте юридично вони не тотожні. Стаття 24 Закону «Про авторське право і суміжні права» передбачає визначені випадки вільного використання творів бібліотеками, музеями, архівами й установами зі збереження аудіо- та відеозаписів. Зокрема, йдеться про певні можливості відтворення для збереження фондів. Але це не є загальним дозволом розміщувати будь-який архівний твір у відкритому доступі на цифрових платформах.

Це важливо пам'ятати й під час студентської творчої роботи. Уявімо, що група студентів готує документальний фільм про історію свого закладу освіти та планує включити до нього старі телевізійні сюжети й концертні записи. Перш ніж розпочати монтаж, варто з'ясувати, хто створив ці матеріали, звідки вони отримані, чи є чинними майнові права та чи потрібен дозвіл на нове використання. Така перевірка здається не надто творчою частиною роботи. Проте саме вона може запобігти неприємним суперечкам після публікації готового фільму.

Ще складніша ситуація виникає, коли авторів давніх записів не вдається встановити. Відсутність прізвища в архівному описі сама по собі не робить матеріал вільним від правової охорони. Стаття 29 Закону «Про авторське право і суміжні права» встановлює спеціальні правила щодо сирітських творів, зокрема необхідність вжити передбачених законом заходів для пошуку правовласників. Отже, облік походження документів і збереження відомостей про їхніх творців — не бюрократична дрібниця, а складова відповідального управління культурною спадщиною.

Проте законність публікації — ще не єдиний критерій. Архівні записи можуть містити зображення дітей, епізоди приватного життя або свідчення очевидців трагічних подій. Людина, яка багато років тому дала інтерв'ю місцевому телебаченню, навряд чи могла передбачити, що її слова згодом поширюватимуть окремим уривком у соціальних мережах. Тому під час використання архівних матеріалів важливо зважати на людську гідність, приватність і можливі наслідки для тих, кого можна впізнати на кадрах.

Не менш важливий контекст. Іноді достатньо вирізати кілька секунд відео або змінити звуковий супровід, щоб глядач сприйняв подію інакше. Особливо небезпечним це може бути у випадку воєнної хроніки чи записів суспільних

конфліктів. Історичні кадри цінні саме як свідчення певного часу. Тому відповідальне використання передбачає пояснення обставин зйомки, відокремлення фактів від авторського коментаря та відмову від монтажу, який вводить аудиторію в оману.

Нові технології роблять цю проблему ще складнішою. Сьогодні можна прибрати шум зі старого звукозапису, стабілізувати зображення, відновити пошкоджені фрагменти плівки. Це допомагає повернути записи до культурного обігу. Однак коли програма домальовує відсутні деталі кадру або штучно відтворює голос історичної особи, глядач повинен знати про такі зміни. На нашу думку, позначати істотні цифрові втручання необхідно не лише з технічних причин. Це прояв поваги до джерела та до людей, чия історія в ньому збережена.

Корисною практикою для закладів культури міг би стати короткий «паспорт використання» архівного матеріалу. Поряд із назвою та датою запису в ньому варто зазначати походження, відомості про автора чи виробника, умови доступу, можливі обмеження щодо публікації та інформацію про цифрові зміни. Такий документ був би зручним і для студентів, які готують виставки, кінопокази або документальні проєкти. Він привчав би працювати з історичним джерелом уважніше, ніж просто копіювати відео із зазначенням адреси сайту.

Отже, аудіовізуальна спадщина — це не тільки частина історії кіно чи телебачення. Через неї суспільство зберігає пам'ять про людей, місця, події та культурні зміни. Право визначає умови її використання, а культурні інституції допомагають зробити цю пам'ять доступною, не втрачаючи достовірності матеріалів і поваги до їхніх творців. Зберегти запис важливо. Однак не менш важливо зберегти його зміст — і можливість наступних поколінь зрозуміти, про що він свідчить.

Я. Бондарєва

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ ТЕЛЕКАНАЛІВ У ЦИФРОВОМУ КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ

Y. Bondarieva

LEGAL REGULATION OF REGIONAL TELEVISION CHANNELS IN THE DIGITAL CULTURAL SPACE: NEW OPPORTUNITIES AND RISKS

Сучасне телебачення вже важко уявити лише як трансляцію програм у традиційному ефірі. Глядачі дедалі частіше переглядають новинні сюжети на YouTube, дізнаються про події із соціальних мереж або звертаються до сайтів телекомпаній. Для регіональних телеканалів це відкриває нові можливості: розширювати аудиторію, оперативніше повідомляти про важливі події та підтримувати зв'язок із громадою. Водночас поширення телевізійного контенту в цифровому середовищі породжує низку правових питань, які потребують особливої уваги.

Регіональне телебачення відіграє важливу роль у житті місцевих громад. Воно висвітлює проблеми міста, рішення місцевої влади, діяльність культурних та освітніх закладів, розповідає про події, які не завжди потрапляють до загальнонаціональних новин. Саме тому цифрова трансформація місцевих телеканалів впливає не лише на способи поширення інформації, а й на реалізацію права громадян на її отримання.

Метою дослідження є визначення основних правових особливостей діяльності регіональних телеканалів у цифровому середовищі, а також можливостей і ризиків, пов'язаних із використанням сучасних інформаційних платформ.

Важливим кроком у розвитку правового регулювання українського медіапростору стало ухвалення Закону України «Про медіа» у 2022 р. Він враховує сучасні способи поширення інформації та визначає особливості діяльності аудіовізуальних і онлайн-медіа. Для регіональних телеканалів це має практичне значення, адже сьогодні одна телекомпанія може одночасно здійснювати телевізійне мовлення, розміщувати програми на власному сайті та публікувати відеоматеріали в соціальних мережах. Проте різні способи поширення контенту мають свої правові особливості, які необхідно враховувати під час організації роботи редакції.

Однією з головних переваг цифровізації стала можливість виходити за межі традиційної території мовлення. Сьогодні місцеві новини можуть переглядати люди з інших регіонів України та з-за кордону. Особливої актуальності це набуло під час повномасштабної війни, коли багато українців були змушені залишити свої домівки. Для них регіональні телеканали залишаються важливим джерелом інформації про життя рідного міста. В свою чергу телеканали використовують цифрові платформи для поширення новин, репортажів та інших аудіовізуальних матеріалів.

Водночас активна робота телеканалів в інтернеті загострює проблему дотримання авторських і суміжних прав. Під час створення телевізійних сюжетів журналісти використовують музику, фотографії, відеозаписи та фрагменти творчих виступів. Відповідні відносини регулюються Законом України «Про авторське право і суміжні права». При цьому дозвіл на використання певного матеріалу в телевізійному ефірі не завжди охоплює його подальше поширення через цифрові платформи.

Наприклад, місцевий телеканал готує репортаж про концерт, під час якого звучать відомі музичні композиції. Сюжет виходить в ефірі, а згодом розміщується на YouTube. Однак платформа може обмежити доступ до відео через претензії правовласників музичних творів. Звичайно, законодавство передбачає окремі випадки вільного використання творів, зокрема під час висвітлення поточних подій. Проте такі випадки мають визначені законом умови. Тому редакціям важливо заздалегідь з'ясовувати, які права вони мають на використані матеріали.

Не менш актуальною є проблема захисту власного контенту телекомпаній. Нерідко готові репортажі місцевих журналістів копіюють сторонні інформаційні ресурси без дозволу правовласників. Іноді навіть прибирають логотип телеканалу. Варто розрізняти використання інформації про певну подію та копіювання готового аудіовізуального твору, оскільки вони мають різні правові наслідки.

Ще одним викликом для регіональних медіа є відповідальність за достовірність інформації. Цифрові платформи дозволяють поширювати новини майже миттєво, однак поспіх може призвести до оприлюднення неперевірених відомостей. Особливо небезпечними такі ситуації стають в умовах війни. Наприклад, помилкове повідомлення про евакуацію населення або наслідки обстрілів може спричинити паніку серед мешканців. Тому для місцевих телеканалів важливо знаходити баланс між оперативністю повідомлень, правом громадян на інформацію та вимогами інформаційної безпеки.

Окремої уваги потребує захист приватного життя людини. Під час підготовки репортажів про надзвичайні події журналісти нерідко знімають постраждалих, дітей або людей, які перебувають у складному емоційному стані. Чи завжди виправдано показувати їхні обличчя або розкривати особисту інформацію? Навіть

якщо подія становить суспільний інтерес, редакція повинна враховувати вимоги законодавства щодо захисту персональних даних, права людини на зображення та поваги до приватного життя.

Нові виклики пов'язані й із використанням штучного інтелекту. Сучасні технології допомагають телеканалам створювати субтитри, обробляти звук, монтувати відео та готувати інформаційні матеріали. Для невеликих редакцій це особливо корисно. Проте штучний інтелект може використовуватися і для створення неправдивих відеозаписів, на яких люди нібито говорять або роблять те, чого насправді не було. Поширення подібного контенту здатне завдати шкоди репутації людини та ввести аудиторію в оману. Саме тому застосування нових технологій має супроводжуватися належним редакційним контролем.

Водночас цифрове середовище відкриває важливі перспективи для збереження культурної пам'яті регіону. Телевізійні сюжети про виставки, театральні постановки, виступи творчих колективів та інші події із часом стають своєрідним аудіовізуальним літописом міста. Завдяки цифровим платформам такі матеріали можуть залишатися доступними протягом багатьох років. Однак їх повторне використання також потребує врахування авторських і суміжних прав.

На нашу думку, регіональним телеканалам варто приділяти більше уваги правовій підготовці працівників та створенню внутрішніх правил роботи із цифровим контентом. Журналісти, режисери, оператори й монтажери повинні розуміти, які матеріали можна використовувати без дозволу, коли необхідне погодження з правовласником і яких обмежень слід дотримуватися під час поширення інформації. Це допоможе уникнути правових конфліктів та зберегти довіру глядачів.

Отже, цифрова трансформація регіонального телебачення відкриває нові можливості для розвитку місцевих медіа, але водночас посилює їхню відповідальність. Розширення аудиторії, оперативність поширення новин і збереження культурної спадщини мають поєднуватися з дотриманням авторських прав, захистом приватності та достовірністю інформації. На нашу думку, саме здатність регіональних телеканалів поєднувати технологічні інновації з правовою культурою та професійними стандартами значною мірою визначатиме їхнє майбутнє. Адже головна цінність місцевого телебачення полягає не лише у швидкості повідомлення новин, а насамперед у довірі людей, для яких воно працює.

О. Білик

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ АСПІРАНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

O. Bilyk

PSYCHOLOGICAL FACTORS OF INTERCULTURAL ADAPTATION OF INTERNATIONAL DOCTORAL STUDENTS DURING THE PROCESS OF LEARNING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Активізація інтеграційно-трансформаційних процесів у сучасній вищій освіті України зумовлена умовами, у яких перебуває український соціум. У зв'язку з тривалими активними бойовими діями інтернаціоналізація набуває такого характеру, за якого активізуються програми односпрямованої академічної мобільності, тобто все більше українських здобувачів вищої освіти прагнуть навчатися в закордонних

університетах. За останні роки суттєво знизилася кількість іноземних студентів, які здобувають вищу освіту в Україні. Це зумовлено тим, що іноземці відчувають занепокоєння через безпекову ситуацію в українських містах, де функціонують провідні українські університети, водночас документи про вищу освіту, здобуту в умовах дистанційного або онлайн-навчання, не визнають у багатьох країнах, які були найбільш активними щодо забезпечення контингенту іноземних студентів.

Особливо вразливою групою іноземних здобувачів в умовах сьогодення в Україні є здобувачі третього (освітньо-наукового / освітньо-творчого) рівня вищої освіти, тобто аспіранти. На відміну від бакалаврських і магістерських програм, які сьогодні широко застосовують викладання англійською мовою, аспірантські освітні програми англійською мовою представлені не так широко. Отже, в аспірантурі іноземних громадян навчають переважно українською мовою. За умов онлайн-навчання українська мова для іноземного аспіранта водночас є засобом комунікації, предметом вивчення та важливим інструментом входження в український соціум і пристосування до нього, навіть у віртуальному освітньому просторі. Українська мова для іноземних аспірантів відіграє важливу роль у процесі їхньої міжкультурної адаптації до нового соціуму, мовна підготовка та процес міжкультурної адаптації є взаємопов'язаними та взаємозумовленими: успішність мовної підготовки суттєво залежить від перебігу процесу міжкультурної адаптації іноземних аспірантів, а сама мовна підготовка має важливий вплив на ефективність міжкультурної адаптації іноземців та досягнення ними поставлених освітніх цілей.

Адаптація іноземних аспірантів містить не лише опанування навчального матеріалу, а й засвоєння нових соціокультурних цінностей, формування нових стратегій навчання, розвиток міжкультурної компетенції, реалізацію продуктивної комунікації, особливо в науковій сфері. Усе це супроводжується суттєвим психологічним навантаженням, яке має свою специфіку в умовах онлайн-навчання та потребує особливої уваги до забезпечення психологічного благополуччя іноземних аспірантів під час здобуття ними освіти в українських освітніх закладах. У контексті цієї проблеми актуалізується увага до врахування психологічних чинників міжкультурної адаптації іноземних аспірантів саме під час вивчення ними української мови як іноземної.

Міжкультурна адаптація розглядається в сучасному науковому дискурсі як процес пристосування особистості до нового соціокультурного середовища. Саме міжкультурна адаптація іноземців суттєво залежить від успішності комунікації з представниками інокультурного соціуму та рівня сформованості мовних, мовленнєвих і культурних компетенцій.

Процес міжкультурної адаптації іноземних аспірантів варто розглядати в контексті психологічних чинників, які мають суттєвий вплив як на адаптаційні процеси, так і на вивчення української мови іноземними аспірантами. Актуалізується адаптаційний потенціал української мови як іноземної для іноземних аспірантів саме під час онлайн-навчання, оскільки відсутні інші можливості встановлення з ними усної комунікації через обмеження, пов'язані з відстанню. Іноземні аспіранти в умовах онлайн-навчання практично позбавлені можливості вступати в діалог з носіями української мови. Проте на заняттях з української мови іноземні аспіранти постійно комунікують з викладачем, вступають у діалогічну взаємодію з іншими іноземними аспірантами за умови, що в групі їх кілька. Відповідно, саме

під час вивчення української мови іноземними аспірантами варто брати до уваги такі психологічні чинники, як мовна тривожність, мотивація, емоційний стан, особистісні ресурси аспірантів і наявність соціальної підтримки з боку викладача. Мовна тривожність пов'язана із тривогою перед заняттям, страхом отримати негативну оцінку, допустити суттєві помилки в усній комунікації. Саме така тривожність спонукає іноземних аспірантів уникати, по можливості, спілкування, обмежувати комунікаційну практику і тим самим уповільнює міжкультурну адаптацію в новому освітньому середовищі, яке до того ще й віртуальне.

Щодо мотивації до навчання, то для іноземних аспірантів характерним є поєднання інструментальної мотивації, яка реалізується в побудові наукової кар'єри через підготовку та захист дисертації, входженні в наукові кола відповідної спеціальності, долученні до україномовного наукового дискурсу, з інтегративною мотивацією, яка полягає в інтересі до української культури, засвоєнні цінностей українського суспільства, формуванні поведінки відповідно до вимог і традицій українського соціуму.

Під час вивчення української мови іноземними аспірантами викладачам варто враховувати їхній емоційний стан, зумовлений онлайн-навчанням, невизначеністю щодо визнання документів про освіту, а також певним культурним шоком і зниженням комунікативних навичок. Натомість більш успішній адаптації сприяють такі особистісні ресурси іноземних аспірантів, як толерантність до невизначеності, відкритість до нового досвіду та віра у власні сили й здібності до опанування української мови.

Важливе значення має вчасно надана соціальна підтримка з боку наукового керівника, українських одногрупників, адміністрації та викладача української мови, який не лише спрямовує свою роботу на формування визначених програмою компетентностей, а й допомагає іноземним аспірантам долучитися до українських традицій і української культури через мову, а також через тексти соціокультурного змісту, які вивчаються разом із текстами наукового стилю з фаху.

Аспіранти відрізняються від здобувачів бакалаврського та магістерського рівнів тим, що вони вже є дорослими сформованими особистостями, які перебувають у процесі побудови власної кар'єрної траєкторії. Ці здобувачі прагнуть вдосконалення своїх професійних навичок через долучення до наукової спільноти, участь у наукових дискусіях, отже, вони потребують посиленої уваги до наукового стилю мовлення, вивчення академічного письма, опанування фахової термінології. Іноземні аспіранти мають сформовану професійну ідентичність: вони вже досягли певних успіхів у своїй професійній діяльності й прагнуть підвищити свій соціальний статус. Проте сформована ідентичність може виступати не лише позитивним чинником міжкультурної адаптації, а й мати негативне забарвлення, оскільки може посилювати невпевненість у своїх можливостях, страх втрати статусу через недостатнє володіння мовою, а також небезпеку пропустити чи не зрозуміти важливу інформацію, подану українською мовою.

Урахування зазначених психологічних чинників у процесі навчання іноземних аспірантів української мови дає змогу окреслити психологічні умови, сприятливі для їхньої міжкультурної адаптації. Серед цих умов варто виокремити такі: створення психологічно комфортного освітнього середовища, зокрема й в онлайн-форматі, у якому помилка сприймається як природна складова освітнього процесу,

що сприяє зниженню мовної тривожності; інтеграція лінгвокраїнознавчого та культурологічного компонентів у зміст навчальної дисципліни; безпосередній зв'язок навчання з науковою діяльністю аспіранта через роботу з фаховими текстами, підготовкою тез доповідей та самих доповідей на наукові конференції та семінари; активне залучення іноземних аспірантів до академічного й соціокультурного життя закладу вищої освіти, зокрема і в онлайн-форматі, створення передумов для долучення до живої мовної практики; надання інформаційної, організаційної, психологічної підтримки з боку наукового керівника, адміністрації, викладачів, і передусім викладача української мови.

Отже, вивчення української мови іноземними аспірантами, а особливо в умовах онлайн-навчання, є не лише формуванням і розвитком комунікаційної компетентності, а й важливим процесом міжкультурної адаптації цих здобувачів до умов нового освітнього й соціокультурного середовища, а також засобом культурного й соціального збагачення їхньої особистості.

С. Кучеренко, Р. Багач

ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ФАКТОР ОПТИМАЛЬНОГО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В КОЛЕКТИВІ

S. Kucherenko, R. Bahach

ORGANIZATIONAL CULTURE AS A FACTOR IN AN OPTIMAL SOCIO-PSYCHOLOGICAL CLIMATE WITHIN A GROUP

У сучасних умовах розвитку організацій особливого значення набуває створення сприятливого соціально-психологічного клімату в трудових колективах. Ефективність діяльності організації залежить не лише від професійної компетентності працівників і матеріально-технічного забезпечення, а й від характеру міжособистісних відносин, рівня довіри, взаємоповаги та психологічної безпеки. Важливу роль у формуванні таких умов відіграє організаційна культура, яка визначає спільні цінності, норми поведінки, традиції та принципи взаємодії членів колективу. Дослідження українських науковців підтверджують взаємозв'язок організаційної культури із соціально-психологічним кліматом, мотивацією та задоволеністю працівників своєю діяльністю.

Організаційна культура є сукупністю спільних цінностей, переконань, правил, традицій і моделей поведінки, які формуються в процесі діяльності організації та впливають на взаємодію її працівників. Вона відображає те, як члени колективу розуміють цілі спільної діяльності, розв'язують проблеми, сприймають керівництво та реагують на зміни. Організаційна культура виявляється як у формальних правилах і документах, так і в повсякденних взаєминах, способах комунікації та неформальних традиціях.

Оптимальний соціально-психологічний клімат не означає повної відсутності конфліктів або однаковості поглядів усіх працівників. Його сутність полягає в здатності колективу конструктивно розв'язувати суперечності, поважати індивідуальні відмінності та підтримувати баланс між особистими й організаційними інтересами. Важливими ознаками такого клімату є психологічна безпека, відчуття належності до колективу, справедливий розподіл відповідальності та можливість висловлювати власну думку без страху приниження чи переслідування.

Взаємозв'язок організаційної культури та соціально-психологічного клімату полягає в тому, що культура формує нормативне й ціннісне підґрунтя взаємодії, тоді як клімат відображає психологічне сприйняття працівниками реального життя організації. Формування сприятливого соціально-психологічного клімату потребує системної роботи за кількома напрямами. По-перше, необхідно визначити й узгодити базові цінності організації, забезпечивши їх практичне втілення в управлінських рішеннях. По-друге, доцільно розвивати комунікативну компетентність працівників і керівників, навички активного слухання, конструктивного зворотного зв'язку та ненасильницького розв'язання конфліктів. По-третє, важливо підтримувати командну взаємодію через спільне планування, обговорення результатів і взаємодопомогу у виконанні завдань.

Окремим напрямом є регулярне оцінювання стану соціально-психологічного клімату. Для цього можуть використовуватися анонімні опитування, індивідуальні бесіди, спостереження за взаємодією працівників, аналіз причин конфліктів і плинності кадрів. Оцінювання має бути спрямоване не на пошук винних, а на виявлення організаційних проблем і визначення способів їх усунення. Отримані результати доцільно обговорювати з колективом та використовувати для розроблення конкретних заходів удосконалення робочого середовища.

Організаційна культура є одним із визначальних чинників оптимального соціально-психологічного клімату в колективі. Вона формує спільні цінності, правила взаємодії та поведінкові орієнтири, які впливають на довіру, згуртованість, мотивацію й задоволеність працівників професійною діяльністю. Сприятливий клімат виникає за умов справедливого управління, відкритої комунікації, взаємоповаги, психологічної безпеки та конструктивного розв'язання конфліктів. Основними напрямами його підтримання є розвиток партнерського стилю керівництва, удосконалення внутрішніх комунікацій, визнання професійних досягнень, профілактика психологічного виснаження та регулярне оцінювання стану колективу. Отже, цілеспрямований розвиток організаційної культури створює передумови для психологічного благополуччя працівників і підвищення ефективності спільної діяльності.

A. Borysova, O. Chubakha

PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF CRISES IN PROFESSIONAL ACTIVITY

А. Борисова, О. Чубаха

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КРИЗ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Throughout life, individuals face a wide range of challenges in both their personal lives and professional activities. Depending on the stage of an individual's professional development, the ways of implementing these challenges may differ significantly. The transition from one stage to another is often accompanied by professional crises that influence an individual's psycho-emotional state, professional competencies, attitudes towards professional responsibilities, and level of motivation for work. Employees' personal qualities play an important role in how they experience and cope with professional crises. This means that external, objective factors influence the intensity of personal and professional crises.

The study of the psychological aspects of professional self-determination and development should begin with a careful examination of employees' work-related

mechanisms and personal characteristics as they perform their professional duties. The process of choosing a profession is based on one's own assessment of professional competencies and the requirements of the chosen profession.

The first stage of professional crises is the choice of a profession. At this stage, the main task of an individual is to acquire the knowledge, skills, and personal qualities necessary to perform professional duties. A key feature of this stage is that the prestige of a profession and salary levels often play a much more important role in career choice than professional competencies and individual characteristics.

The second stage involves obtaining professional qualifications at an educational institution, where individuals learn professional terminology, develop practical skills, and become familiar with their chosen profession. It is at this stage that professional orientation is formed. After completing their education, individuals can perform their professional duties independently; however, their level of professional competence is still relatively low.

Professional adaptation, which involves becoming familiar with working conditions, understanding job requirements, and developing the skills and competencies needed to perform professional duties, is one of the most important challenges in professional development.

Throughout their careers, individuals continuously improve their professional knowledge and skills at each stage of development. At the same time, their motivation for work and professional activities may also change.

The third stage is the process of professionalization, during which individuals use knowledge and skills acquired at earlier stages to develop professionally within an organization while performing their professional duties.

The development of individual psychological characteristics and professional growth does not necessarily occur simultaneously. Professional development itself forms the basis of professionalism. Considering the stages of an individual's professional development, professional crises usually occur during transitions between stages. These transitions involve a shift towards new goals, professional roles, and ways of performing work-related tasks. Such changes, in turn, may lead to changes in interpersonal relationships and the direction of professional activities.

The fourth and final stage is the end of an individual's professional career.

At all four stages of professional development, individuals face personal, psychological, and professional crises.

Objective factors also play an important role in this process, including changes in social conditions and management practices, the development of professional awareness, the formation of professional competencies, and an increase in self-esteem.

Therefore, the transition from one stage of professional development to another may lead to both constructive and destructive crises. Therefore, the main task is to help individuals find effective ways to overcome these challenges while supporting their psycho-emotional well-being.

А. Борисова, С. Шворак

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ НА МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ

A. Borysova, S. Shvorak

THE IMPACT OF ECONOMIC CRISES ON AN INDIVIDUAL'S MENTAL HEALTH

При вивченні психоемоційного стану особистості важливим показником рівня стабільності є такі інструменти, як соціальні, індивідуально-психологічні та соціальні фактори. Серед соціальних факторів впливу найбільш вагомими вважаються економічні кризи та політична ситуація. Дослідження впливу економічних криз на психічний стан підтверджують змінність ментального стану особистості відповідно до особистісних психологічних характеристик і рівня соціально-політичного становища. Вивченню цього питання значну увагу приділяють як українські вчені, як Н. В. Шмарова, Л. М. Карамушка, К. В. Терещенко, так і закордонні психологи Д. Фраскілю, К. Пауль, К. Мозер, Д. Стаклер та інші.

Формування критеріїв визначення впливу економічних показників на психоемоційний стан особистості змінюється протягом життєдіяльності людини. До економічних факторів впливу належать фінансовий стан, житло, рівень професійної стабільності. З точки зору економічної кризи вплив названих чинників є визначальним для ментального здоров'я людей, а психоемоційний стан особистості є головним індикатором соціально-економічної політики країни.

Це означає, що ментальне здоров'я не можна розглядати виключно як медичну або індивідуальну проблему. Воно є продуктом складної взаємодії внутрішніх особистісних ресурсів і зовнішніх соціально-економічних умов. Вплив економічних криз посилює внутрішній дистрес і формує переконання про відсутність майбутнього. Тому вивчення взаємозв'язку між соціально-економічними умовами та психоемоційним станом особистості є надзвичайно актуальним.

Відповідно до визначення Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), психічне здоров'я представлено такими компонентами, як: здатність до реалізації власного потенціалу, подолання життєвого стресу, продуктивна робота та внесок у суспільне життя.

Основним індикатором стабільності психоемоційного стану є адаптивність, яка формує в особистості внутрішні регулятори до зовнішніх стресових факторів. Під час виникнення названих чинників особистість включає механізм адаптивності, завдяки якому знижуються ризики депресії, постійної втоми, невпевненості. Стабільність психіки особистості до впливу негативних факторів характеризує показник «емоційна стабільність». Емоційна підтримка необхідна для розвитку й підтримки стабільного психічного здоров'я людини протягом усього періоду життєдіяльності, тому важливим є розвиток, удосконалення та підтримка психоемоційного стану на постійній основі задля попередження впливу негативних факторів зовнішнього середовища.

На підставі викладеного можна зазначити, що формування й регулювання психоемоційного стану особистості уможливлюється лише завдяки вивченню економічних, біологічних, психологічних та соціальних факторів впливу. Підтримка психічного здоров'я з урахуванням цих факторів дозволяє уникнути серйозних психічних розладів і формує психоемоційну стабільність.

Саме принцип адаптивності, який враховує зміни в потребах клієнта та соціальному середовищі, є основою ефективної психоемоційної підтримки. Іншим важливим принципом є принцип індивідуальності, який визначає потреби й психічний стан кожної особистості. Завдяки цьому підтримка визначається як особистісна, тобто для кожної людини існують свої механізми психосоціальної підтримки. Під впливом економічних криз кожна людина, а особливо працездатна, потребує ретельної психологічної, соціальної, правової та економічної підтримки від психологів та соціуму. Соціальне середовище формується на макро- та мікрорівні.

Усе вищевикладене підтверджує, що питання збереження стабільного психоемоційного стану особистості в умовах економічних криз потребує постійного ретельного аналізу та удосконалення, що пов'язано із зовнішніми та внутрішніми факторами впливу, які постійно змінюються.

Д. Приходько, О. Борисова

ВПЛИВ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НА ЗВ'ЯЗОК СПРИЙНЯТОГО СТРЕСУ ТА ГОТОВНОСТІ ДО ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

D. Prykhodko, O. Borysova

THE ROLE OF QUALITY OF LIFE IN THE RELATIONSHIP BETWEEN PERCEIVED STRESS AND PROSOCIAL BEHAVIORAL INTENTIONS

В умовах тривалого впливу війни актуалізується проблема збереження просоціального функціонування особистості за підвищеного стресового навантаження. Готовність допомагати іншим і підтримувати соціальні зв'язки має значення для соціальної згуртованості. Водночас тривалий стрес може супроводжуватися виснаженням психологічних ресурсів і погіршенням повсякденного функціонування.

Зв'язок стресу з готовністю до просоціальної поведінки залежить від ситуаційного й соціального контексту та індивідуальних ресурсів. Потенційно значущим чинником є якість життя як суб'єктивна оцінка різних сфер власного функціонування, однак її зв'язок із просоціальними намірами та роль у взаємозв'язку зі сприйнятим стресом потребують емпіричного уточнення.

Мета — визначити характер взаємозв'язку між сприйнятим стресом і готовністю до просоціальної поведінки та дослідити роль якості життя ті їх складників в цьому взаємозв'язку.

Дані зібрано онлайн за допомогою Google Forms. Використано українську адаптацію шкали сприйнятого стресу PSS-10 (О. О. Вельдбрехт), шкалу якості життя CQLS (О. С. Чабан та співавтори) і шкалу намірів просоціальної поведінки PBIS-4 (R. Baumsteiger). Вибірку склали 167 громадян України віком 18–86 років (35 чоловіків і 132 жінки), більшість із яких перебували в Україні. Учасників залучали добровільно через академічні та професійні психологічні спільноти, групи українців за кордоном й особисті контакти дослідниці. Варто враховувати, що такий спосіб рекрутингу міг зумовити зміщення вибірки в бік осіб, залучених до допоміжної діяльності.

Для обробки даних застосовано методи оцінки внутрішньої узгодженості шкали PBIS-4 (α Кронбаха = .73; ω Макдональда = .74), кореляційний, регресійний і модераційний аналіз. Ключові статистично значущі ефекти наведено в таблицях 1–3.

Табл. 1.

Результати кореляційного аналізу

Змінні	Коефіцієнт	p
Сприйнятий стрес — Якість життя	r = −.285	< .001
Сприйнятий стрес — PBIS-4	ρ = .172	.026

Табл. 2.

Результати регресійного аналізу

Предиктор — Залежна змінна	B	SE	t	R^2	p
PSS-10 — PBIS-4	0.0646	0.0236	2.73	.0433	.007
PSS-10 — Якість життя	−1.48	0.387	−3.83	.0815	< .001

Табл. 3.

Результати модераційного аналізу взаємозв'язку сприйнятого стресу з готовністю до просоціальної поведінки

Взаємодія	B	p
PSS-10 × Якість життя	−0.0026	.053
PSS-10 × Настрій	−0.028	.007
PSS-10 × Робота / навчання	−0.023	.006

Встановлено слабкий позитивний зв'язок між сприйнятим стресом і готовністю до просоціальної поведінки, а також негативний зв'язок між рівнем стресу та оцінкою якості життя. За результатами регресійного аналізу підтверджено, що вищий рівень сприйнятого стресу пов'язаний із більшою готовністю до просоціальної поведінки та нижчою оцінкою якості життя.

Модераційний аналіз виявив тенденцію до буферного ефекту інтегрального показника якості життя у взаємозв'язку між сприйнятим стресом і готовністю до просоціальної поведінки, яка наближається до стандартного рівня статистичної значущості. Окремо встановлено статистично значущі модераційні ефекти настрою та функціонування у сфері роботи / навчання. Ці складники можуть розглядатися як потенційні мішені психокорекційної роботи.

Результати пошукового аналізу наведено в основному тексті роботи. Він охоплював кореляційні та модераційні зв'язки між загальним показником сприйнятого стресу та його компонентами — безпорадністю й браком самоефективності — і готовністю до просоціальної поведінки, інтегральним показником якості життя та її складниками: фізичним станом, настроєм, дозвіллям, любов'ю / сексуальною активністю, повсякденною та соціальною активністю, фінансовим благополуччям, умовами проживання, роботою / навчанням і загальною задоволеністю життям.

Наукова новизна полягає в емпіричній перевірці взаємозв'язку сприйнятого стресу та готовності до просоціальної поведінки з урахуванням інтегрального показника якості життя й окремих її складників.

Теоретичне значення роботи полягає в уточненні уявлень про цей взаємозв'язок через урахування суб'єктивної оцінки якості життя як багатовимірного показника.

Отримані результати свідчать про неоднорідність зв'язку сприйнятого стресу з готовністю до просоціальної поведінки. Подальші дослідження доцільно спрямувати на перевірку виявлених закономірностей на більших і різноманітніших вибірках, уточнення ролі окремих складників якості життя в модерації зв'язку між сприйнятим стресом і готовністю до просоціальної поведінки, а також оцінювання відтворюваності цих ефектів у лонгітюдному дизайні.

Д. Приходько, М. Шумлянський

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВПЛИВУ БОЙОВОГО СТРЕСУ

D. Prykhodko, M. Shumlianskyi

FEATURES OF PSYCHOLOGICAL RESILIENCE OF MILITARY PERSONNEL UNDER THE INFLUENCE OF COMBAT STRESS

Повномасштабна збройна агресія проти України актуалізувала проблему збереження психологічної стійкості військовослужбовців, професійна діяльність яких здійснюється в умовах тривалого впливу бойових стресорів. Виконання бойових завдань супроводжується високою інтенсивністю психоемоційних навантажень, невизначеністю, загрозою життю та здоров'ю, фізичним і психологічним виснаженням, необхідністю швидкого ухвалення рішень і збереження ефективності діяльності в екстремальних обставинах. За таких умов психологічна стійкість набуває особливого значення як ресурс адаптації, підтримання професійної працездатності та психологічного благополуччя військовослужбовців.

У сучасній психологічній науці психологічна стійкість розглядається як динамічна характеристика особистості, що відображає здатність адаптуватися до несприятливих обставин, підтримувати відносно стабільне функціонування та відновлювати психологічні ресурси після стресових впливів. Вона не передбачає відсутності негативних емоцій або стресових реакцій, а характеризує можливості людини конструктивно реагувати на труднощі, регулювати власний психоемоційний стан і використовувати доступні ресурси подолання.

Особливого значення для військовослужбовців набуває взаємозв'язок психологічної стійкості із суб'єктивним сприйняттям стресу та копінг-стратегіями. Суб'єктивний рівень стресу відображає індивідуальну оцінку складності життєвих обставин, їх передбачуваності, контрольованості та власних можливостей впоратися з ними. Водночас копінг-стратегії визначають способи когнітивного, емоційного й поведінкового реагування на стресові ситуації.

Проблема полягає в тому, що навіть за відносно подібних умов бойової діяльності військовослужбовці можуть істотно відрізнятися за рівнем психологічної стійкості, інтенсивністю пережитого стресу та способами його подолання. Вивчення цих відмінностей має практичне значення для вдосконалення психологічної підтримки персоналу, своєчасного виявлення потреб у психологічній допомозі та розвитку адаптивних способів подолання стресу.

Метою дослідження є визначення особливостей психологічної стійкості військовослужбовців, які виконують завдання в районі бойових дій, та встановлення

її взаємозв'язків із суб'єктивним рівнем стресу й копінг-стратегіями. Об'єктом дослідження є психологічна стійкість військовослужбовців в умовах бойового стресу. Предметом дослідження є взаємозв'язок психологічної стійкості, суб'єктивного рівня стресу та копінг-стратегій військовослужбовців, які перебувають в умовах впливу бойових стресорів.

В основу дослідження покладено припущення, що вищі показники психологічної стійкості можуть бути пов'язані з нижчим суб'єктивним рівнем стресу та частішим використанням адаптивних копінг-стратегій, зокрема активного подолання труднощів, планування, прийняття ситуації та звернення по соціальну підтримку. Натомість переважання стратегій уникнення, заперечення й поведінкового відсторонення може супроводжуватися вищим рівнем сприйнятого стресу та нижчими показниками психологічної стійкості. Зазначені припущення потребують емпіричної перевірки.

Емпіричну базу дослідження становитимуть 49 військовослужбовців, які перебувають у районі ведення бойових дій та виконують завдання за призначенням. Дослідження проводиться на базі зенітної ракетної батареї окремого зенітного ракетного дивізіону. Участь передбачатиме добровільну інформовану згоду, конфіденційність отриманих відомостей і використання узагальнених результатів виключно з науковою метою.

Для реалізації поставленої мети передбачається застосування комплексу психодіагностичних методик. Оцінювання психологічної стійкості здійснювалось за допомогою короткої шкали Коннора-Девідсона (CD-RISC-10), яка дозволяє визначити загальний показник резильєнтності особистості. Для вимірювання суб'єктивного рівня стресу використовуватиметься Шкала сприйнятого стресу (PSS-10), що відображає індивідуальну оцінку напруженості та контрольованості життєвих обставин протягом останнього місяця. Особливості копінг-поведінки вивчалися за допомогою опитувальника Brief-COPE в українській адаптації, який дає змогу оцінити різні способи подолання стресових ситуацій.

Опрацювання емпіричних даних передбачає застосування методів описової статистики, аналізу розподілу показників і кореляційного аналізу. Для встановлення взаємозв'язків між психологічною стійкістю, суб'єктивним рівнем стресу та копінг-стратегіями використовується коефіцієнт рангової кореляції Спірмена. Окрему увагу приділено визначенню тих копінг-стратегій, які демонструють найбільш виражені зв'язки з показниками психологічної стійкості.

Очікувані результати дослідження полягають у визначенні особливостей психологічної стійкості обстежених військовослужбовців, характеристиці суб'єктивного рівня стресу, виявленні переважних копінг-стратегій та встановленні статистичних взаємозв'язків між досліджуваними показниками. Отримані дані дозволять уточнити роль способів подолання стресу в підтриманні психологічної стійкості військовослужбовців в умовах бойової діяльності.

Практичним результатом дослідження стане розроблення рекомендацій для військових психологів щодо підтримання психологічної стійкості персоналу, розвитку навичок емоційної саморегуляції, конструктивного подолання стресу та використання індивідуальних і соціальних ресурсів психологічного відновлення.

На основі теоретичного аналізу й отриманих емпіричних результатів планується розробити програму короткострокового психологічного тренінгу з розвитку

психологічної стійкості військовослужбовців. Її зміст передбачатиме психоосвіту щодо бойового стресу, засвоєння практичних прийомів саморегуляції, розвиток адаптивних копінг-стратегій, формування навичок психологічного відновлення та взаємопідтримки у військовому колективі. Програма враховуватиме особливості професійної діяльності військовослужбовців, обмеженість часу та необхідність застосування доступних практичних технік.

Наукова новизна запланованого дослідження полягає в комплексному вивченні взаємозв'язків психологічної стійкості, суб'єктивного рівня стресу та копінг-стратегій на вибірці військовослужбовців, які безпосередньо виконують завдання в районі бойових дій. Прикладне значення роботи визначається можливістю використання її результатів для обґрунтування адресних заходів психологічної підтримки та вдосконалення профілактичної роботи військового психолога.

Отже, дослідження психологічної стійкості у взаємозв'язку зі сприйнятим стресом і копінг-поведінкою є перспективним напрямом удосконалення психологічної підтримки військовослужбовців. Його результати можуть сприяти визначенню психологічних ресурсів, важливих для адаптації до умов бойової діяльності, та створенню практично орієнтованих заходів підтримання психологічної стійкості персоналу.

Д. Приходько, В. Адаменко

ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ ОСОБИСТОСТІ ПІД ЧАС ПЕРЕЖИВАННЯ КРИЗИ БЛИЗЬКИХ СТОСУНКІВ У ДОРОСЛИХ В УМОВАХ ВІЙНИ

D. Prykhodko, V. Adamenko

SELF-ESTEEM CHARACTERISTICS IN ADULTS EXPERIENCING A CRISIS IN CLOSE RELATIONSHIPS DURING WARTIME

Актуальність теми дослідження самооцінки особистості під час переживання кризи близьких стосунків у дорослих є надзвичайно високою в умовах повномасштабної російсько-української війни. Тривалий воєнний стрес, вимушене переселення, постійна невизначеність, втрата відчуття безпеки, фізична та емоційна дистанція між партнерами, розлука через військову службу або міграцію суттєво впливають на якість міжособистісних стосунків та психологічний стан дорослих. У цих умовах кризи близьких стосунків переживаються значно інтенсивніше та часто супроводжуються підвищеним рівнем тривожності, емоційної нестабільності, страхом втрати та зниженням самооцінки.

Проблематика самооцінки в контексті переживання кризи близьких стосунків набуває особливого значення, оскільки саме самооцінка значною мірою визначає здатність особистості будувати емоційно стабільні взаємини, витримувати дистанцію, долати конфлікти та адаптуватися до змін у стосунках. Низька або нестабільна самооцінка може сприяти формуванню емоційної залежності, посиленню страху втрати партнера, труднощам емоційної регуляції та більш болісному переживанню розриву або дестабілізації близьких стосунків. В умовах війни ці процеси посилюються через постійний вплив стресових чинників та загальне виснаження психічних ресурсів населення.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що в сучасних умовах війни значна кількість дорослих стикається з кризами близьких стосунків, які виникають на тлі

тривалої емоційної напруги, вимушеної розлуки, втрати звичного способу життя та невизначеності майбутнього. Руйнування стабільності повсякденного життя, зміна сімейних ролей, складнощі адаптації до нових умов та накопичення психологічного виснаження можуть негативно впливати на самооцінку особистості та здатність підтримувати здорові міжособистісні взаємини.

Сучасні наукові дослідження свідчать, що самооцінка є одним із ключових чинників психологічного благополуччя особистості та безпосередньо пов'язана з особливостями переживання кризових ситуацій. У світовій психологічній практиці активно досліджується взаємозв'язок самооцінки, емоційної регуляції, тривожності та міжособистісних відносин. Зокрема, використовуються методики оцінки самооцінки (шкала самоповаги М. Розенберга), тривожності (методика Спілбергера–Ханіна), а також інструменти для оцінки інтенсивності переживання кризи розриву близьких стосунків (Breakup Distress Scale). Водночас в українському психологічному просторі проблема переживання кризи близьких стосунків у дорослих в умовах війни та її зв'язку із самооцінкою залишається недостатньо дослідженою.

Особливість українського контексту полягає в тому, що психологічна допомога населенню надається в умовах довготриваючої війни, коли люди продовжують перебувати під впливом хронічного стресу та постійної загрози небезпеки. Це створює специфічні умови переживання кризових ситуацій, зокрема криз близьких стосунків, та потребує розробки нових підходів до психологічної підтримки дорослого населення. Більшість наявних моделей психологічної допомоги базується на зарубіжних дослідженнях і потребує адаптації до українських реалій.

Відтак проблема самооцінки особистості під час переживання кризи близьких стосунків у дорослих в умовах війни є важливою як для теоретичного осмислення психологічних наслідків тривалого воєнного стресу, так і для розробки практичних підходів психологічної підтримки населення. Дослідження взаємозв'язку самооцінки та особливостей переживання кризи близьких стосунків дозволить глибше зрозуміти механізми психологічної адаптації особистості та сприятиме створенню ефективних програм психологічної допомоги дорослим у кризових ситуаціях.

На основі результатів дослідження буде розроблена програма п'ятиденного групового тренінгу, спрямованого на підвищення самооцінки та розвиток емоційної стійкості під час переживання кризи близьких стосунків в умовах війни.

Д. Приходько, Г. Гавриленко

ТВОРЧІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ РЕСУРС СТАБІЛІЗАЦІЇ ТА СМИСЛОУТВОРЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ КРИЗИ

D. Prykhodko, H. Havrylenko

CREATIVITY AS A PSYCHOLOGICAL RESOURCE FOR STABILIZATION AND MEANING-MAKING OF THE PERSONALITY IN CONDITIONS OF CRISIS

Сучасна людина може тривалий час перебувати в кризових і стресогенних обставинах, що супроводжуються невизначеністю, емоційним напруженням, потребою постійної адаптації та перегляду звичних життєвих орієнтирів. Особливої гостроти проблема психологічної стабілізації набуває для людей, які продовжують повсякденне життя в умовах тривалої російсько-української війни та постійного

впливу стресогенних чинників. За таких обставин важливим завданням психологічної допомоги є не лише зменшення актуального емоційного напруження, а й підтримка внутрішніх ресурсів особистості, відновлення відчуття внутрішньої опори та пошук особистісно значущих життєвих орієнтирів.

Одним із важливих аспектів подолання складних життєвих обставин є смислоутворення як процес осмислення пережитого досвіду та його інтеграції в систему особистісних значень. У концепції В. Франкла пошук і реалізація смислу розглядаються як важливі характеристики людського існування, а орієнтація на значущі цінності, цілі та життєві завдання може підтримувати особистість навіть за несприятливих обставин. Водночас гуманістичний підхід А. Маслоу дає підстави розглядати творчість як один із способів самореалізації, розкриття потенціалу та особистісного розвитку. У цьому контексті творчість постає не лише як створення художнього продукту, а і як процес взаємодії людини з власним досвідом, у межах якого стають можливими його усвідомлення, переосмислення та трансформація.

Емоційний досвід не завжди може бути повністю виражений словами. Іноді людині складно безпосередньо описати власний стан, визначити його складові або пояснити значення пережитого. Образне та символічне опосередкування створює додаткову можливість для зовнішнього представлення переживань, їх спостереження та подальшого творчого опрацювання. Малювання дає змогу надати внутрішньому досвіду видимої форми, подивитися на нього з іншої перспективи та дослідити можливості його трансформації. Створений образ стає предметом спостереження, що може сприяти психологічному дистанціюванню від переживання та усвідомленню власного ставлення до нього.

Важливим теоретичним підґрунтям дослідження є концепція смислоутворення К. Парк і С. Фолкман, у якій увага приділяється співвідношенню загальних життєвих смислів людини та значення конкретної стресової ситуації. Коли пережитий досвід суперечить усталеним уявленням про себе та світ, може виникати потреба в його переосмисленні й інтеграції в систему особистісних значень. У цьому контексті творчість можна розглядати як один із можливих способів дослідження власних переживань, актуалізації особистісно значущого досвіду та пошуку нових життєвих орієнтирів.

З огляду на це творчість постає як потенційний психологічний ресурс, що поєднує можливості вираження переживань, психологічного дистанціювання, актуалізації внутрішніх ресурсів і формування нових особистісних значень. Водночас важливо перейти від загального використання творчої діяльності до розроблення структурованої психокорекційної методики, яка передбачатиме послідовність взаємопов'язаних етапів психологічної роботи. Такий підхід дасть змогу поєднати початкову стабілізацію емоційного стану, творче вираження переживань, актуалізацію ресурсного досвіду, рефлексію та подальше осмислення отриманого досвіду.

У межах магістерського дослідження передбачається теоретично обґрунтувати, розробити та апробувати комплексну психокорекційну програму, спрямовану на підтримку емоційної стабілізації, актуалізацію внутрішньої опори та смислоутворення особистості в умовах кризових і тривалих стресогенних обставин. Важливим компонентом цієї програми стане авторська творча техніка «Від напруги до внутрішньої опори», яка поєднуватиметься з додатковими етапами стабілізації, рефлексії та інтеграції ресурсного досвіду в повсякденне життя.

Специфіка авторської техніки полягає в принципі трансформації одного й того самого образу. На першому етапі учасник зображує свій актуальний емоційний стан за допомогою ліній, кольорів, форм і символів. Це дає можливість винести переживання в зовнішній простір і розглянути його з позиції спостерігача. Надалі учасник звертається до власного автобіографічного досвіду та пригадує ситуацію, у якій відчував спокій, безпеку, радість, силу або підтримку. Такий спогад обирається самою людиною й може бути пов'язаний із природою, значущими стосунками, приємною подією або іншими особистісно важливими обставинами.

Принциповою особливістю техніки є те, що ресурсний досвід не зображується окремо й не замінює початковий образ переживання. Навпаки, елементи, пов'язані з ресурсним спогадом, безпосередньо вводяться в первинне зображення. Учасник може змінювати кольори, форми, розташування та співвідношення елементів, творчо трансформуючи образ відповідно до власного відчуття внутрішньої опори. Метою цього процесу не є обов'язкове перетворення негативного образу на позитивний, а створення можливості для нового бачення власного переживання та інтеграції в нього особистісно значущого ресурсу.

На завершальному етапі учасник визначає символ внутрішньої опори, формулює індивідуальну фразу-підтримку та за бажанням поєднує її з комфортним тілесним жестом і спогадом про ресурсний досвід. Такий сенсорно-вербальний маркер розглядається як індивідуальна підказка для подальшого пригадування власних ресурсів у повсякденних складних ситуаціях. Рефлексія допомагає усвідомити, що змінилося в образі, яке особистісне значення він набув і як виявлений ресурс може використовуватися в житті.

Отже, комплексна психокорекційна програма передбачатиме послідовний рух від початкової емоційної стабілізації та зовнішнього представлення переживання до його творчої трансформації, актуалізації внутрішніх ресурсів, рефлексії та формування особистісно значущих орієнтирів. Її центральна ідея полягає не в усуненні або запереченні складного досвіду, а в пошуку способів взаємодії з ним, які допомагають людині усвідомити доступні ресурси та можливості подальшого руху.

Апробацію розробленої програми планується провести за участю 40 дорослих осіб, які проживають в умовах тривалого стресогенного середовища російсько-української війни. Для оцінювання можливих змін передбачається використати шкалу ситуативної тривожності Ч. Спілбергера, шкалу суб'єктивного емоційного напруження від 0 до 10 балів, а також якісний аналіз рефлексивних відповідей учасників. Додатково може бути застосований опитувальник смислу життя М. Стеґера та співавторів для дослідження наявності смислу та його пошуку. Поєднання кількісних і якісних показників дасть змогу дослідити динаміку емоційного стану учасників, їхнє суб'єктивне відчуття внутрішньої опори та особливості осмислення власного досвіду. Отримані результати стануть підґрунтям для оцінювання можливостей, обмежень і перспектив подальшого використання розробленої методики.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання комплексної психокорекційної програми в роботі практичних психологів із особами, які перебувають у складних життєвих обставинах і тривалому стресогенному середовищі. Програма буде корисною при роботі з ВПО, військовими та членами їх сімей, мешканцями населених пунктів що потерпають від наслідків російсько-української війни

Запропонована програма поєднує творчі засоби самовираження з послідовною психологічною роботою, спрямованою на стабілізацію стану, актуалізацію ресурсів та осмислення пережитого. Її подальша емпірична перевірка дасть змогу визначити, наскільки такий підхід може бути корисним як один із напрямів психологічної підтримки в умовах кризи.

Д. Приходько, В. Загідулін

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ КОЛЕКТИВУ В УМОВАХ КРИЗИ

D. Prykhodko, V. Zagidulin

SPECIFICS OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL CLIMATE FORMATION IN A TEAM UNDER CRISIS

Війна в Україні триває понад 12 років, а повномасштабне вторгнення російських окупантів уже п'ятий рік. У зв'язку з нестабільною ситуацією в соціально-економічній та політичній галузях, кожна сфера господарювання в Україні переживає кризовий період. Несприятливі умови мають негативний та стресовий вплив не тільки на підприємства та інші соціальні групи, а й на кожного працівника.

Ці фактори значною мірою впливають на індивідуально-особистісний стан індивіда. Виникнення психологічних проблем в умовах кризи пов'язане як із зовнішніми, так і з внутрішніми факторами впливу. Поліпшення кризової ситуації в країні необхідно починати з покращення внутрішнього середовища на підприємствах і в їхніх соціальних групах. Це є базовим чинником, який свідчить про необхідність формування оптимального соціально-психологічного клімату в колективі.

Основними факторами формування соціально-психологічного клімату в колективі виступають взаємовідносини, стиль керівництва та психоемоційний стан кожного працівника. Взагалі при формуванні психологічних показників колективу необхідно визначитись з таким поняттям як адаптивність, яке в контексті злагодженої роботи усіх членів групи, взаємодії, довірливих стосунків, гендерної рівноваги, означає наявність балансу між внутрішніми та зовнішніми чинниками.

Тому при формуванні якісного, оптимального соціально-психологічного клімату в колективі виникає необхідність сформувати команду в складі кожної групи. Загальне розуміння мети сумісної діяльності допомагає створити умови, за яких кожен працівник отримує можливість зробити свій внесок у спільну роботу, професійно самореалізуватись, отримати підтримку з боку керівництва й колег, та мати змогу професійно зростати.

На соціально-психологічний клімат також впливає показник згуртованості колективу, який відповідає за існування спільних позитивних норм, правил та традицій у групі, під час виконання яких працівники розуміють свою приналежність до єдиної соціальної групи — колективу.

Якісними показниками оптимального соціально-психологічного клімату є поступливість та довірливість. Сутність цього показника полягає в тому, що в умовах кризи кожен працівник повинен чимось поступитись задля єдиного результату колективу. Цей показник характеризує міжособистісну взаємодію в колективі, коли кожен працівник дослухається до колег.

Основним фактором впливу на соціально-психологічний клімат у колективі виступає міжособистісна взаємодія в соціальній групі. Формування довірливої

міжособистісної взаємодії є запорукою стабільного соціально-психологічного клімату в колективі. Показник довірливості визначає, наскільки високим є рівень довіри між працівниками та рівень підтримки один одного. Цей показник визначає високий рівень розвитку неформальних груп в колективі.

Під час кризових ситуацій у внутрішньому та зовнішньому середовищі відсутність позитивної міжособистісної взаємодії, наявності бар'єрів у спілкуванні, зниженні мотивів негативно відображаються на соціально-психологічному кліматі колективу.

Формування оптимального соціально-психологічного клімату в колективі потребує розвивати фактор «командоутворення», оскільки тільки під час сумісної роботи виникають якісні характеристики міжособистісної взаємодії з усіма членами групи. В умовах кризи підтримка тісних зв'язків всередині колективу дозволяє сформувати оптимальний соціально-психологічний клімат.

Крім того, кожен кризовий період може мати позитивний вплив на командоутворення, на міжособистісну взаємодію, мотивацію та індивідуально-особистісні характеристики.

Усе зазначене свідчить про те, що формування соціально-психологічного клімату в умовах кризи необхідноно проводити постійно, та з урахуванням змін, психологічних і професійних характеристик.

Д. Приходько, І. Клоков

ВПЛИВ ОСОБИСТІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ТА АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НА ПОЧАТКОВИХ ЕТАПАХ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

D. Prykhodko, I. Klokov

THE IMPACT OF PERSONAL CHARACTERISTICS AND THE ADAPTATION OF MILITARY PERSONNEL DURING THE INITIAL STAGES OF MILITARY SERVICE

Питання адаптації військовослужбовця до військової служби стає надзвичайно актуальним в умовах повномасштабної російсько-української війни. Сучасний звичний нам світ доволі довго існував у парадигмі гуманістичного, антимілітаристського наративу, тож така зміна для людини відчувається значно сильніше, аніж кілька десятиліть тому. Мобілізація стає для людини кардинальною зміною: життєвого стереотипу, цінностей, очікуваних реакцій, обставин та обов'язків. Змінюється також і фізичне навантаження, особливо під час проходження військової підготовки. Поєднання усіх цих факторів дають результат у вигляді інтенсивного стресу. Ці проблеми психологічного характеру однаково гостро виникають як у добровольців, так і в призовників строкової служби, на відміну від контрактників, для яких характерна значно вища мотивація та готовність до такої специфічної діяльності.

Однак реакція на стрес є багатогранним явищем, яке має не лише фізіологічний, але й психологічний, суб'єктивний вимір. Те, як людина сприймає і долає стрес, значною мірою залежить від її індивідуальних особливостей. У цих стресових обставинах відбувається процес адаптації особистості до змінених умов існування. Успішний процес адаптації характеризується тим, що людина успішно пристосувалася до нових навколишніх умов, та ефективно функціонує в їхніх межах. Рівень адаптації військовослужбовців, а також їхні особистісні якості, на

початкових етапах служби є визначальними факторами, які впливають на їхню боєздатність, психічне здоров'я та ефективність виконання бойових завдань.

У колективі військовослужбовців успішна адаптація особистості набуває значення не тільки для одного індивіда, але й для всього колективу. Дезадаптивні стратегії, негативні психоемоційні стани, страхи тощо в групі набувають вірусного характеру, відбувається емоційне зараження. В умовах війни як постійного фактору ризику для життя, згуртованість колективу та його психологічний фон набувають надзвичайної важливості для збереження життів і успішного виконання бойових завдань.

Окрім потенційного негативного впливу на колектив, проблеми адаптації створюють значні ризики й для окремої особистості. Їхніми наслідками є різноманітні форми й прояви відхилень від норм моралі та служби. Такими можуть виступати різні форми девіантної чи аморальної поведінки, дезертирство, міжособистісні конфлікти та навіть суїцидальні спроби. Саме тому надзвичайно важливим на початковому етапі діагностики стає визначення детермінант такої поведінки та корекція можливих негативних тенденцій до того, як вони зможуть втілитися у життя та нанести шкоду як самій людині, так і її оточенню.

Адаптація до специфічних умов військової діяльності є багатогранним процесом: він включає психологічні, соціальні та фізіологічні процеси. Військова служба передбачає як значні фізичні навантаження, так і психологічні напруження. Постійне відчуття небезпеки, невизначеність, різкі зміни у звичних обставинах, травматизація і необхідність постійної мобілізації ресурсів стають ускладнюючими факторами.

Стресостійкість і резильєнтність, або пристосування, є багатогранними явищами, які залежать від значної кількості індивідуальних особливостей кожної людини. Вони включають генетичний, а також соціальний і психологічний компоненти, які визначають те, як людина переживає й адаптується до стресових обставин. Деякі з них спадкові, деякі є результатом научіння, темпераменту та звичок, але вони піддаються корекції. Важливими є ресурси особистості, як зовнішні, так і внутрішні. До зовнішніх належать: опора на близьких людей, економічні та фінансові можливості. До внутрішніх належать: психологічний потенціал, внутрішні опори, риси характеру та навички людини, мотивація та цілі. Загалом, ресурси — це всі можливі допоміжні засоби, на які людина може опиратися для долання труднощів і вирішення зовнішніх або внутрішніх проблем.

Серед складових цих багатогранних явищ також нейротизм, інтроверсія-екстраверсія і життєстійкість. Нейротизм має значний вплив на стресостійкість: його високий рівень, зазвичай, асоціюється зі зниженою стійкістю до стресу, і, в контексті бойового стресу, може бути предвісником виникнення ПТСР. Для військових з високим рівнем нейротизму характерні високі та середні показники рівня стресу. Низький рівень нейротизму, навпаки, притаманний стабільним типам темпераменту, які дозволяють зберігати високий рівень стресостійкості. Інтроверсія та екстраверсія особистості визначають ресурси особистості, можливу поведінку в умовах бойового зіткнення чи під час комунікації, а також є фактором, який частково визначає розвиток травми після пережитого стресу.

Життєстійкість є надзвичайно важливою складовою адаптаційного процесу. Цей чинник стає одним з ключових ресурсів у переживанні труднощів та збереженні

стійкості в складних обставинах. Дослідження українських та зарубіжних вчених на нинішньому етапі розвитку психологічної науки ще не дають єдиної відповіді на те, чим саме є життєстійкість, але дослідники сходяться на думці, що саме вона є важливим ресурсом конструктивного долання стресу. Життєстійкість це радше сукупність чинників, аніж стала характеристика особистості: вона може коливатися, тож, розуміючи фактори, що на неї впливають, можна розвивати її та підвищувати її рівень. Для військових, у яких стрес є нормою професійної діяльності, до того ж, довготривалою, життєстійкість стає критично значущою.

Саме тому розуміння адаптаційного потенціалу особистості необхідне на початковому етапі військової служби задля розуміння ресурсів, життєстійкості та нейротизму, а відповідно, для розуміння потенційної поведінки військовослужбовця. Така інформація дозволяє завчасно здійснити необхідні корекційні заходи, доки людина знаходиться у відносно безпечних умовах бойової підготовки, і підготувати військовослужбовця до військової служби та виконання завдань за призначенням заради підвищення ефективності в майбутній діяльності та зменшення ризиків для нього та оточуючих.

Д. Приходько, А. Потикун

ПСИХОЛОГІЧНА РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ І КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК РЕГУЛЯЦІЇ СТРЕСУ ТА ТРИВОЖНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

D. Prykhodko, A. Potykun

PSYCHOLOGICAL RESILIENCE AND COPING STRATEGIES AMONG THE CIVILIAN POPULATION OF UKRAINE AS A FACTOR IN REGULATING STRESS AND ANXIETY IN A WAR ZONE

Війна в Україні триває вже 12 років. Разом із повномасштабним нападом ворога на нашу країну посилився тиск на ментальну сферу людей, що регулярно контактують з умовами воєнного стресу. Тривала війна створює невизначеність, загрозу життю й вимушені зміни в житті багатьох українців, як наслідок виникають умови для підвищеного рівня відчуття стресу та тривожності населення.

У таких реаліях важливим є дослідження ресурсів, механізмів, що допомагають людям адаптуватися до складних обставин та підтримують подальше їх функціонування. Теоретичне та практичне дослідження резильєнтності та копінг-стратегій дають можливість розуміти, якими шляхами працівники психологічної сфери мають змогу допомогти населенню краще і ефективніше проживати кризові обставини, а також зберігати достатній рівень ефективності для подальшого життя.

Сучасна психологія визначає резильєнтність як здатність людини протистояти стресу, долати складні життєві обставини, вміння відновлюватися до нормального життя, а то й знаходити нові внутрішні ресурси для особистісного зростання, враховуючи набутий досвід.

Резильєнтність варто розглядати як динамічний процес, а не незмінну характеристику особистості, оскільки вона залежить від специфічності стресору, тобто на різний стрес одна й та сама людина реагує по-різному. А також резильєнс є процесом активної, свідомої взаємодії людини зі світом, адже включає в себе конкретні поведінкові стратегії подолання, які обирає людина.

Під час війни резильєнтність може проявлятися через здатність продовжувати жити, не дозволяючи травматичному досвіду повністю зруйнувати власну особистість, а саме через щоденні підтримуючі дії: ритуали та рутини дня, фокусування на тому, на що маєш вплив, збереження контакту із соціумом та власними переживаннями, а також пошук нових сенсів. Водночас психологічна стійкість не означає відсутності страху, тривоги та інших болючих переживань людини. Навпаки, при розвитку навички резильєнтності людина вчиться витримувати власні почуття не руйнуючись від них. Отже, резильєнтність дає змогу розглядати адаптацію людини до війни не лише крізь призму вразливості, а й через здатність відновлюватися та адаптуватися до наявних умов.

Поняття копінг означає вибір справлятися. Це сукупність свідомих когнітивних, емоційних та поведінкових стратегій, які людина застосовує для подолання стресу. Виділяють такі основні групи копінг-стратегій: адаптивні й не адаптивні, а також проблемно-орієнтований копінг (спрямований на усунення або зміни джерела стресу), емоційно-орієнтований (допомагає знизити рівень напруги шляхом вивільнення емоцій) та уникання (захист від стресу шляхом його ігнорування).

Ефективність копінгу залежить від обставин, тривалості стресу та можливості людини впливати на ситуацію, оскільки не існує універсальної стратегії подолання стресу. Саме тому важливою є здатність до гнучкого вибору способу подолання. Фіксації на одній, навіть адаптивній та ефективній стратегії є небезпечною, обставини і стреси змінюються, тож підхід з боку гнучкості до того, що підійде саме зараз — найкращий.

Резильєнтність, копінг-стратегії, стрес та тривожність доцільно розглядати як взаємопов'язані характеристики психологічної адаптації. Наприклад, резильєнтність є загальною якістю психіки людини, яку можливо сформувати завдяки копінг-стратегіям, тобто за допомогою конкретних дій, прийнятих у момент стресу. Так само між собою тісно пов'язані стани стресу та тривожності, але психологічно вони мають відмінності: тривожність спрямована на потенційну, можливу загрозу, тоді як стрес є реакцією на реальну, наявну загрозу.

Однак, високий рівень резильєнтності не гарантує відсутність відчуття тривожності в людини. Знову ж таки, ми повертаємося до спрощення міфу про те, що «сильна людина ніколи не відчуває складних почуттів». Описані в тезах характеристики важливо вивчати комплексно, адже тільки разом вони створюють чіткі показники, які в подальшому можна використати із метою допомоги населенню. Тривога і стрес, як і резильєнтність та копінг-стратегії безперервно впливають одна на одну, створюючи цікаві динамічні поєднання важливі для досліджень.

Теоретичне розуміння резильєнтності й копінг-стратегій допомагає обґрунтувати напрями подальшої психологічної підтримки, спрямованої на ефективну адаптацію українців. Наприклад, використовувати знання про резильєнтність та копінг можна активно в психологічному консультуванні, шляхом пошуку, дослідження та розширення внутрішніх ресурсів людини.

Продовжуючи практичне значення описаних теоретичних характеристик, наголошуємо на важливості розвитку навичок активного подолання, планування та підтримки соціальних зв'язків для більш ефективного копінгу кризових обставин. Акцент на розвитку саме цих копінгів обумовлений декількома причинами: ці техніки повертають людині відчуття контролю, знижують когнітивне навантаження

та рівень кортизолу, дають відчуття безпеки, залученості і можливість отримати підтримку зі сторони.

Описуючі дані положення, додатково виникає підґрунтя для створення психоосвітніх та профілактичних програм, а завдяки наявності таких програм — паралельно відбувається нормалізація стану, вивчення чітких алгоритмів самодопомоги та обрання ефективних копінгів. Однак, ці програми мають враховувати індивідуальні характеристики ресурсів людини та реальні обмеження воєнного контексту, оскільки універсальні психологічні поради під час надзвичайних подій, таких як війна, не працюють, а можуть навіть нашкодити.

Отже, психологічна резильєнтність і копінг-стратегії є взаємопов'язаними чинниками адаптації цивільного населення України до тривалого воєнного стресу. Резильєнтність як динамічний процес відновлення й адаптації, а копінг-стратегії як конкретні способи подолання стресових ситуацій сприяють регуляції емоційного стану та підтриманню повсякденного функціонування. Їхня ефективність залежить від індивідуальних ресурсів людини, характеру стресових обставин і здатності гнучко обирати способи подолання труднощів. Водночас резильєнтність не виключає переживання стресу й тривожності, що зумовлює необхідність комплексного розгляду цих психологічних характеристик. Практичне значення їх вивчення полягає в обґрунтуванні напрямів психологічної допомоги, зокрема розвитку навичок активного подолання труднощів, планування, підтримання соціальних зв'язків і розширення внутрішніх ресурсів особистості. Перспективним напрямом є розроблення психоосвітніх і профілактичних програм, адаптованих до індивідуальних потреб населення та реалій воєнного часу.

В. Кислий, І. Волошина

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДО НОВИХ УМОВ ЖИТТЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

V. Kyslyi, I. Voloshyna

PECULIARITIES OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS TO NEW LIVING CONDITIONS DURING THE WAR

Повномасштабна війна в Україні спричинила масове вимушене переміщення населення, перетворивши проблему адаптації внутрішньо переміщених осіб (ВПО) на один із найактуальніших викликів сьогодення. Вимушена зміна місця проживання, втрата майна, соціальних зв'язків та звичного способу життя вимагають від особистості мобілізації всіх внутрішніх ресурсів. З одного боку, переміщення в безпечніші регіони країни рятує життя, але з іншого — створює складну соціокультурну та психологічну реальність, яка суттєво детермінує процес інтеграції людини в нове соціальне середовище.

Питання соціокультурної та соціально-психологічної адаптації є фундаментальним для сучасної кризової психології. О. В. Завгородня у своїх працях зазначає, що поряд із поняттям «соціально-психологічна адаптація» вчені використовують низку суміжних категорій, таких як: «психологічна резильєнтність», «посттравматичне зростання», «соціальна інтеграція», «психічне здоров'я в умовах війни», «стратегії копінг-поведінки» та «особистісна адаптованість». У свою чергу також

визначається, що внутрішньо переміщені особи — це громадяни, які змушені були залишити свої домівки через збройний конфлікт, але залишилися в межах своєї країни. Авторство системних підходів до вивчення міграційних стресів та адаптації традиційно пов'язують із дослідженнями Дж. Беррі, який виокремив стратегії асиміляції, інтеграції, сепарації та маргіналізації.

Результати наукових досліджень переконливо доводять, що перебування в статусі ВПО супроводжується хронічним дистресом, що безпосередньо впливає на психічне здоров'я. До ключових деструктивних чинників, які ускладнюють адаптаційний процес під час війни, належать:

1. Втрата колишньої ідентичності та звичного соціального статусу.
2. Руйнація звичних соціальних мереж (родина, друзі, колеги).
3. Економічна нестабільність та житлова незабезпеченість у нових громадах.
4. Хронічний стрес, викликаний тривожністю за близьких та майбутнє.
5. Мовні чи соціокультурні бар'єри в громадах, що приймають.
6. Переживання синдрому «втраченого дому» та екзистенційна криза.
7. Депривація базової потреби в безпеці через постійну загрозу обстрілів.

Емпіричні дослідження психологічного стану переселенців демонструють значні коливання адаптаційного потенціалу. Зокрема, дослідження Н. О. Коваль показують, що понад 65 % опитаних ВПО мають високий рівень тривожності та помірні ознаки депресивних станів, тоді як група місцевих жителів демонструє переважно середній або низький показники за цими шкалами. Крім того, внутрішньо переміщені особи, які активно залучені до волонтерської чи професійної діяльності в нових громадах, на відміну від слабо інтегрованих, виявляють вищий рівень самооцінки та гнучкості психіки. Взагалі неінтегрованим особам притаманна фіксація на минулому («синдром відкладеного життя») та висока ригідність поведінки.

Важливі дані щодо емоційного стану ВПО наводить також І. М. Марценюк. Отримані нею результати підтверджують: переселенці, які перебувають у новому середовищі понад 6–12 місяців і отримують комплексну соціальну підтримку, почуваються соціально-психологічно більш адаптованими, задоволеними життям та мають кращі показники життєстійкості, ніж ті, хто перебуває в ізоляції чи стикається з відторгненням у громаді, що приймає. В. Г. Панок та С. О. Лукомська у своїх дослідженнях дійшли висновку, що тривала відсутність цілеспрямованої психологічної допомоги веде до дезадаптації, посилення симптомів психосоматичних та посттравматичних стресових розладів.

На основі проведеного аналізу можна підсумувати, що успішність соціально-психологічної адаптації ВПО залежить від тривалості перебування в новій громаді, наявності соціальної підтримки та внутрішньої готовності особистості до змін. Головними рекомендаціями для покращення адаптаційного процесу є розширення мережі психосоціальних хабів, залучення ВПО до активного громадського життя та реалізація програм психологічного супроводу для зниження рівня тривожності й подолання кризи ідентичності.

В. Кислий, Д. Воронік

САМООЦІНКА ДОРОСЛИХ У ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ З ІНТОЛЕРАНТНІСТЮ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

V. Kyslyi, D. Voronik

SELF-ESTEEM IN ADULTS IN RELATION TO INTOLERANCE OF UNCERTAINTY DURING WARTIME

Самооцінка є важливою характеристикою самосвідомості особистості. Вона відображає ставлення людини до себе, оцінювання власних якостей, можливостей і досягнень. Самооцінка часто впливає на прийняття рішень людиною, формування життєвих цілей, здатність оцінювати власну спроможність у подоланні труднощів.

Водночас на формування самооцінки впливають політичні та соціальні процеси. Саме тому виникає необхідність враховувати контекст, де функціонує людина. Зокрема, в Україні великий вплив на самооцінку має повномасштабна війна з боку РФ, яка триває вже п'ятий рік.

Зазначена ситуація створює специфічні умови для психіки людей. Насамперед, формує непередбачуваність майбутнього, загрозу безпеці, зміни у звичному способі життя, підвищену тривожність та відчуття обмеженості контролю. Зазначене зумовлює актуальність дослідження психологічних характеристик, пов'язаних із самосприйняттям особистості та оцінюванням людиною власних можливостей в умовах війни.

Однією з таких характеристик є інтолерантність до невизначеності. Вона відображає схильність сприймати неоднозначність та непередбачуваність як психологічно дискомфортні. Як вже зазначалося, самооцінка пов'язана з оцінюванням людиною власних якостей і можливостей. Отже, вивчення взаємозв'язку самооцінки з непереносимістю невизначеності може допомогти глибше зрозуміти особливості психологічного функціонування дорослих в умовах тривалих воєнних дій.

У дослідженні взяли участь 60 людей віком від 18 до 60 років. Серед них — 34 чоловіки та 26 жінок. Дослідження проводилося на базі центрів підтримки ВПО «ЯМаріуполь», а також на базі БО «Доброта сердець».

Опитування проводилося за двома методиками — Шкалою інтолерантності до невизначеності IUS-12 (в українській адаптації Г. М. Громової) та Шкалою самооцінки Розенберга (RSES). Для математико-статистичної обробки результатів було використано коефіцієнт рангової кореляції Спірмена.

Результати дослідження глобальної самооцінки показали, що найбільша частка респондентів має середній рівень самооцінки. А саме — 46,67 % (28 осіб). Високий рівень виявлено у 30 % досліджуваних (18 осіб). Тоді як низький рівень зафіксовано у 23,33 % (14 осіб).

Отримані дані аналізу інтолерантності до невизначеності показали переважання середнього рівня цього показника. Він виявлений у 45 % респондентів (27 осіб). Високий рівень інтолерантності зафіксовано у 36,67 % учасників (22 особи). Водночас низький рівень виявлено у 18,33 % досліджуваних (11 осіб).

Отже, отримані результати показують переважання осіб із середнім та високим показниками інтолерантності до невизначеності.

Проведений нами аналіз показників IUS-12 продемонстрував, що середні значення за субшкалою прогностичної тривоги становили M=20,91 (SD=5,02), а за субшкалою гнітючої тривоги — M=13,21 (SD=3,67). Загальний показник інтолерантності до невизначеності становив M=34,12 (SD=7,49). Наведені дані створюють підґрунтя для аналізу зв'язків між окремими компонентами інтолерантності до невизначеності й глобальною самооцінкою.

Ключовим етапом дослідження став кореляційний аналіз взаємозв'язку самооцінки та інтолерантності до невизначеності. За його результатами нами було встановлено зворотний зв'язок між загальним показником інтолерантності до невизначеності та глобальною самооцінкою ($r_s=-0,48$; $p<0,01$).

Зокрема, серед респондентів вищі показники інтолерантності до невизначеності пов'язані з нижчими показниками самооцінки. Це може свідчити про те, що ставлення людини до невизначеності пов'язане з тим, як вона сприймає та оцінює себе.

Значущі зворотні кореляційні зв'язки виявлено також між глобальною самооцінкою та окремими субшкалами IUS-12. Зокрема, між самооцінкою та прогностичною тривогою коефіцієнт кореляції становив $r_s=-0,41$ ($p<0,01$), а між самооцінкою та гнітючою тривогою — $r_s=-0,49$ ($p<0,01$). Отримані дані вказують на наявність зворотних зв'язків самооцінки з обома компонентами інтолерантності до невизначеності. Тобто нижча самооцінка пов'язана як із більшими складнощами в передбаченні майбутніх подій, так і з вищим рівнем психологічного дискомфорту під час прийняття невизначених ситуацій.

Вважаємо за доцільне розглядати виявлені взаємозв'язки саме в контексті психологічного значення самооцінки в умовах війни. Адже за тривалої непередбачуваності людина стикається з обставинами, у яких події часто не залежать від її рішень чи зусиль. За таких умов оцінювання власних можливостей та ставлення до себе можуть бути пов'язані з тим, наскільки складно приймати невизначеність.

Отже, результати нашого дослідження підтвердили наявність статистично значущого зворотного зв'язку між самооцінкою дорослих та інтолерантністю до невизначеності в умовах війни. Вищі показники загальної інтолерантності та її складових (прогностичної й гнітючої тривоги), пов'язані з нижчим рівнем глобальної самооцінки. Це вказує на те, що складнощі в прийнятті непередбачуваності майбутнього переважно негативно впливають на сприйняття власних ресурсів і можливостей. Отримані результати можуть бути використані в подальшому фахівцями для розробки програм психокорекції та підтримки резильєнтності дорослих у кризових умовах.

В. Кислий, Ю. Гурарій

МУЛЬТИМОДАЛЬНИЙ ПІДХІД У ПСИХОЛОГІЧНОМУ ПОДОЛАННІ КРИЗОВИХ СТАНІВ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ

V. Kyslyi, Y. Gurarii

MULTIMODAL APPROACH TO PSYCHOLOGICAL COPING WITH CRISIS STATES AMONG THE CIVILIAN POPULATION DURING HOSTILITIES

Тривала повномасштабна війна в Україні супроводжується втратою безпеки, вимушеним переміщенням і постійною невизначеністю, унаслідок чого значна частина цивільного населення переживає кризові стани: тривогу, виснажливий стрес, пригніченість, симптоми посттравматичного стресу. Водночас можливості

фахової допомоги обмежені, тому втручання мають бути доступними, безпечними й гнучкими щодо формату.

Більшість відомих підходів розв'язують цю проблему лише частково. Травмофокусовані методи потребують спеціальної підготовки й супервізії виконавця та попереднього оцінювання стану, тому їх важко масштабувати в місцевих громадах. Суто психоосвітні й самодопоміжні формати доступні, проте дають обмежений набір навичок. Арттерапія має обнадійливі, але нерівноцінні за якістю докази, а тому розглядається як допоміжний ресурс. У результаті бракує узгодженої моделі, яка поєднувала б різні засоби в короткій груповій програмі для цивільних і водночас була безпечною для немедичного формату.

Авторський підхід ґрунтується на розумінні мультимодальності як узгодженого послідовного поєднання взаємодоповнювальних модальностей, а не як переліку вправ. Базу становлять два методи: КПТ-орієнтовані навички (виявлення автоматичних думок і альтернативних прогнозів, поведінкова активація, планування діяльності) та арттерапія як ресурсний засіб. Їх доповнюють психоосвіта й техніки тілесної стабілізації — дихання, заземлення, м'яка релаксація. Так у програмі поєднуються когнітивна, поведінкова, експресивно-творча й тілесна модальності. Послідовність відповідає першому етапу стадійної моделі допомоги при травмі: спочатку зниження збудження й відновлення відчуття безпеки, далі розвиток емоційної та когнітивної регуляції, потім робота з особистими ресурсами та соціальною підтримкою.

Програма складається з 12 групових занять по 60 хвилин (тричі на тиждень упродовж чотирьох тижнів) і чотирьох блоків: «Психологічна стабілізація», «Емоційна та когнітивна регуляція», «Особистісні ресурси та соціальна підтримка», «Самоефективність та інтеграція навичок». Підсумком є індивідуальна «аптечка психологічної допомоги».

Відмінність програми від відомих підходів полягає в кількох положеннях. По-перше, складники добирали за чітко визначеними критеріями: безпека для групового немедичного формату, підтримка в рекомендаціях та дослідженнях, придатність до очного й дистанційного проведення, відповідність потребам цільової групи. По-друге, травмофокусовану роботу зі спогадами свідомо винесено за межі програми: учасників не просять розповідати про пережите, будь-яку вправу можна змінити або пропустити, а за ознак вираженої дестабілізації передбачено перехід до заземлення й направлення до фахівця. По-третє, арттерапевтичні вправи знижують залежність програми від вербальної рефлексії. Крім того, короткий формат з очним і дистанційним проведенням враховує нестабільність безпекової ситуації.

Наукова новизна полягає в обґрунтуванні послідовного поєднання КПТ-орієнтованих, арттерапевтичних і тілесно-стабілізаційних засобів у короткій груповій програмі для цивільного населення в умовах війни та у визначенні меж її безпечного застосування. Практичне значення — використання програми психологами й соціальними фахівцями в громадах і дистанційних групах. Апробація на групах із 37 учасників засвідчила сприятливу динаміку показників дистресу й резильєнтності; водночас відсутність контрольної групи не дає змоги ствердно пояснювати її лише впливом програми, що визначає перспективу подальших досліджень.

В. Кислий, А. Дика

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕЖИВАЮТЬ КРИЗУ ВИМУШЕНОЇ ЕМІГРАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

V. Kysliy, A. Dyka

PECULIARITIES OF PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF PEOPLE EXPERIENCING THE CRISIS OF FORCED EMIGRATION DURING WAR

Повномасштабна війна в Україні стала причиною однієї з найбільших криз вимушеного переміщення в Європі. Багато українців опинилися за кордоном. Разом із домом людина втрачає соціальні зв'язки, професійний і соціальний статус, звичний ритм життя й відчуття контролю над своїм життям. Загроза не зникає після перетину кордону. Близькі залишаються під обстрілами, а новини з дому постійно тримають у напрузі. Через це пристосування вимушених емігрантів не є простим звиканням. Це складний процес, у якому переплітаються травматичний досвід, особисті ресурси і способи налагодження контакту з новим середовищем.

Мета дослідження полягає в тому, щоб теоретично обґрунтувати й на практиці визначити особливості психологічної адаптації людей, які переживають кризу вимушеної еміграції. На цій основі потрібно розробити програму психологічної підтримки з використанням гештальт-терапії та арттерапії.

Кризу вимушеної еміграції ми бачимо як хронічну кризу втрати ресурсів. За теорією збереження ресурсів С. Хобфолла стрес виникає, коли людина втрачає або ризикує втратити житло, статус, соціальні зв'язки і відчуття контролю. Еміграція через війну об'єднує всі ці втрати. Психологічна адаптація в цьому випадку має кілька вимірів. Вона охоплює психологічний вимір, тобто емоційне благополуччя, і соціокультурний, тобто здатність впоратися з щоденними вимогами нового середовища. Ці виміри пов'язані, але не однакові. Людина може добре вирішувати побутові питання, але все одно переживати емоційний дистрес. Окремо варто згадати акультураційні стратегії за Дж. Беррі: інтеграція, асиміляція, сепарація і маргіналізація. Для вимушених емігрантів також типовий феномен «відкладеного життя», коли будь-який крок до вкорінення здається відмовою від можливості повернутися. Р. Пападопулос описує подібний досвід як ностальгійну дезорієнтацію. Втрата дому означає втрату системи координат, на яку спиралися ідентичність й орієнтація людини у світі.

Теоретичною рамкою інтерпретації обрано гештальт-підхід, у якому адаптація постає як творче пристосування. Це взаємна зміна організму й середовища в пошуку нової рівноваги. Пристосування залишається творчим, поки людина зберігає живий контакт і зі своїми потребами, і з реальністю. Воно стає ригідним, коли контакт переривається за звичним шаблоном, тобто через конфлюенцію, інтроекцію, проєкцію, ретрофлексію чи дефлексію. Ці механізми не є діагнозами. Вони виникають як творчі рішення в конкретних умовах і стають проблемою лише при фіксації. Така позиція збігається з думкою Р. Пападопулоса. Він вважає, що трактувати будь-який дистрес як прояв психічного розладу — хибний підхід. Реакції на вимушене переміщення є насамперед відповіддю на екстремальні обставини. Він також підкреслює, що наслідки переміщення не обмежуються стражданням. Поряд із ним можливі стійкість і розвиток, які з'являються через труднощі. Запропоновано

розглядати акультураційні стратегії як спосіб організації контакту на межі двох культур. Наприклад, злиття з діаспорою за уникнення місцевого середовища може закріплювати сепарацію. Відмова від власної ідентичності може спричинити асиміляцію чи маргіналізацію.

Гештальт-підхід не має власних стандартизованих психодіагностичних методик, тому в дослідженні поєднано дві логіки. Кількісний блок спирається на валідизовані україномовні інструменти: адаптацію опитувальника акультурації Дж. Беррі, україномовну версію Шкали впливу стресових подій (IES-R) та шкалу резильєнтності Коннора, Девідсона (CD-RISC-10). Якісний блок становить феноменологічний гештальт-аналіз випадків. Кількісні дані відповідають на запитання «наскільки», а якісні, «як саме» людина тримає контакт зі світом. Дизайн дослідження конвергентний змішаний. Гіпотези передбачають, що вищий травматичний стрес пов'язаний із вищою соціокультурною дезадаптацією. Вищий рівень резильєнтності пов'язаний із нижчою дезадаптацією. Інтеграційна стратегія пов'язана із нижчою дезадаптацією порівняно з маргіналізацією. Зв'язки аналізуються за коефіцієнтом рангової кореляції Спірмена з корекцією на множинні порівняння. Вимушені емігранти й внутрішньо переміщені особи порівнюються за U-критерієм Манна, Вітні. На момент подання тез триває збір емпіричних даних. Кількісні результати буде представлено в доповіді.

Якісний аналіз клієнток, які пережили вимушену еміграцію до Франції, показав спільну закономірність. Гнів на близьких, які стали «винуватцями» переїзду, а також на війну та власну безпорадність не знаходив виходу. Цей гнів спрямовувався на себе і проявлявся в самозвинуваченні, втечі в сон, напрузі в тілі. Також діяли інтроєкти («не скаржся», «ти маєш бути вдячною») і дефлексія через сарказм. Все це зменшувало здатність довіряти й ускладнювало встановлення зв'язку з новим оточенням. Видно, що труднощі з'явилися або посилилися саме після переїзду, навіть при покращенні побутових умов. Це показує, що спокій не настає сам собою після зникнення зовнішньої загрози. Покращення в терапії пов'язане з почуттям безпеки, увагою до тілесних відчуттів і поступовим поверненням гніву та потреб у контакт.

Результати діагностики й аналізу випадків лягли в основу програми психологічної підтримки адаптації. Це закрита онлайн-група з 8 або 10 осіб. Вона містить 10 занять по 90 хвилин раз на тиждень. Структура програми відповідає тристадійній моделі допомоги травмованим Дж. Герман. Вона включає чотири модулі: безпека і стабілізація, втрата й опрацювання, контакт і межі, інтеграція. Гештальт-експеримент поєднується з арттерапією (малюнок, колаж, глина, маски). Це допомагає показати те, що важко висловити словами, особливо якщо мова спілкування в новій країні не рідна. Кожен модуль пов'язаний з певним діагностичним показником. Стабілізація пов'язана з травматичним стресом. Робота з межею контакту стосується акультураційних стратегій. Ресурсна робота стосується резильєнтності. Ефективність оцінюють за схемою «до» і «після» з тими ж методиками. Програма не робить учасників хворими. Вона підтримує ресурси й допомагає відновити контакт, а не лікує розлад. Програму ще не випробували, тому її подають як обґрунтований проєкт, який треба пілотувати.

Наукова новизна полягає в тому, що тут поєднано стандартизоване вимірювання соціокультурної дезадаптації, травматичного стресу й резильєнтності

вимушених емігрантів з якісним гештальт-аналізом випадків. Акультураційні стратегії розглядаються як способи організації контакту. Також розроблено програму, структура якої випливає з діагностичних показників.

Отже, криза вимушеної еміграції є хронічною кризою втрати ресурсів. Адаптація в її умовах — це багатовимірний процес. Вона залежить від травматичного стресу, резильєнтності та способу організації контакту. Труднощі адаптації варто розглядати не лише як дефіцит і не як автоматичну ознаку розладу. Це реакція на екстремальні обставини та ригідні способи контакту, що були доречними за певних умов. Поряд із цим можливий розвиток. Такий підхід дозволяє будувати психологічну підтримку так, щоб вона поєднувала стабілізацію, опрацювання втрати та відновлення зв'язків із людьми і світом.

В. Кислий, І. Єрємєєва

МЕХАНІЗМИ УПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПОДОЛАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ В ПРАЦІВНИКІВ СФЕРИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВІЙНИ

V. Kyslyi, I. Yeriemieieva

MECHANISMS FOR PREVENTING AND OVERCOMING PROFESSIONAL BURNOUT IN SOCIAL SERVICE WORKERS DURING WARTIME COMBINE INDIVIDUAL PSYCHOLOGICAL COPING STRATEGIES, ORGANIZATIONAL MANAGEMENT REFORMS, AND SYSTEMIC STATE SUPPORT

Соціальна робота фахівців територіальних центрів в умовах війни набуває вагомого статусу на рівні з роботою служб надзвичайних ситуацій та медичних працівників. З кожним днем з населених пунктів у прикордонних та прифронтових зонах, де тривають активні або можливі бойові дії, триває евакуація. Транзитний евакуаційний пункт у Лозовій за добу щоденно приймає 100–200 людей. Всього від початку роботи в Пункті зареєстровано 63 891 людина. У Харкові та Харківській області на обліку перебувають 511 тис. внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Лише за останній тиждень до міста прибули ще 1040 ВПО. Серед новоприбулих переважно люди з громад Харківської області, де розширюється зона примусової евакуації. Фахівці соціальної сфери зіткнулись з викликами в роботі, зумовленими не тільки обставинами, у яких опинились люди похилого віку та люди з інвалідністю в наслідок життєвих обставин, але і наслідків війни. Після впровадження воєнного стану попит на соціальні послуги зріс у 4–8 разів. Завдяки наполегливій роботі працівників, які надають соціальні послуги, також зростає кількість внутрішньо переміщених осіб, які змогли подолати адаптаційні труднощі та повернутися до активного соціального життя. Щоденні історії втрат, насилля, руйнувань, евакуацій, біженства, а також власний досвід небезпеки, втрати оселі чи близьких формують середовище, а як наслідок — стан фахівців — професійне виснаження. Стан виснаження соціального працівника виникає, коли він стикається з неможливістю змінити реальні умови клієнта або пом'якшити їх наслідки. У мирний час це переживання було короткотривалим, однак під час війни воно стає систематичним.

Фахівці соціальної сфери в Україні, на відміну від колег у мирних країнах, переживають ті самі травматичні події, що і їх клієнти. Вони не є просто спостерігачами — вони учасники війни. Їхня власна вразливість стає частиною професійної діяльності. Це призводить до подвійного психоемоційного навантаження: з одного

боку, відповідальність за інших, а з іншого — внутрішній опір, збереження власної рівноваги. Таким чином виникає вторинна травматизація, коли емоційний біль клієнта посилює біль фахівця. В умовах постійного навантаження без піклування про себе та підтримки це перетворюється на професійне спустошення — стан, у якому працівник продовжує працювати, але втрачає відчуття впливу та сенс виконаної роботи.

Професійна діяльність надає сенсу життю людини. Однак часто працівник не може впоратись з усіма робочими проблемами та переживаннями, тому що зазвичай обслуговує кількість клієнтів, що значно перевищує встановлені нормативи; окрім цього, він працює в умовах постійного стресу. На жаль, у державних структурах переважає авторитарний стиль управління, де увага фокусується на контролі показників, а не на психоемоційному стані підлеглих, що також стає причиною професійного вигорання працівників. Синдром професійного вигорання — це не просто втома, а офіційно визнаний ВООЗ синдром, який виникає внаслідок хронічного стресу на робочому місці, з яким не вдалося вчасно впоратися. Він притаманний для професій, основною складовою якої є комунікація та міжособистісне спілкування. До таких належать і професії надавачів соціальних послуг, оскільки вони вимагають занурення в проблему клієнта, його життя та співпереживання. Специфіка взаємодії фахівця та клієнта полягає в тому, що клієнт є особистістю з власною індивідуальною проблемою, світоглядом, життєвим досвідом та копінг-стратегіями. Фахівцю, з одного боку, необхідно встановити довірливі стосунки з клієнтом, а з іншого — означити власні та робочі кордони в стосунках та вміти корегувати рівень емоційного навантаження. Тісний міжособистісний контакт упродовж робочого часу фахівця з клієнтами, які в більшості знаходяться під впливом тривалих негативних емоцій, у фахівця викликає відчуття повної спустошеності, браку енергії та неможливості виконувати свої обов'язки. Це не лише негативно впливає на його внутрішній психологічний стан, а й здатне змінювати особистісні характеристики фахівця, такі як риси характеру, стратегії поведінки та взагалі саме життя працівника. Крім того, з'являється відчуття байдужості або навіть негативне ставлення до своєї роботи, колег та клієнтів. Працівник починає дистанціюватися від своїх професійних обов'язків.

Дослідження наукової літератури та моніторинг офіційних сайтів надавачів соціальних послуг (як державних, так і неурядових) дозволило виокремити дієві практичні підходи до запобігання та нівелювання синдрому професійного вигорання серед фахівців. До найпоширеніших методів, що використовуються в більшості випадків, належать супервізійні зустрічі, групові тренінги, інформаційні стенди та окремі колонки на офіційних сайтах соціальних установ, які стосуються упередження й профілактики професійного вигорання працівників. Відповіддю на проблеми, з якими стикаються фахівці, котрі працюють із різними категоріями населення в умовах війни, стали програми підтримки, навчання та психологічного розвантаження. Ці проєкти реалізуються на різних рівнях. Упередження й подолання проявів професійного вигорання фахівців із соціальної роботи є управлінським завданням, що вимагає від керівників організацій створення власних спеціальних програм та використання зовнішніх ресурсів (програми й проєкти, які пропонують різні гуманітарні організації для надання необхідної підтримки й навчання

працівників). Здоров'я та емоційна / психологічна врівноваженість фахівців лишаються одними з пріоритетних завдань для керівництва, оскільки саме від них залежить якість надання соціальних послуг, стабільність роботи всієї організації в умовах війни.

На наш погляд, ефективним кроком також є регулярна організація круглих столів та зустрічей представників діючих служб і організацій. Детальний розбір реальних професійних викликів під час таких заходів допоможе їм адаптуватися до реалій практичної соціальної роботи й виробити психологічні механізми для ефективного подолання професійних стресорів і високих навантажень.

Керівництво організації безпосередньо впливає на емоційний клімат у колективі та якість послуг, що надаються. Саме тому запобігання професійному вигоранню фахівців є важливим управлінським завданням. Для її реалізації критично важливо підтримувати відкритий діалог на всіх рівнях: між менеджментом та підлеглими, всередині команди, а також у форматі професійної взаємодії фахівця із супервізором. Не менш важливою є також можливість отримати підтримку від фахівців, сторонніх організацій, які забезпечать принцип неупередженості. Ця комунікація сприятиме швидкому визначенню проблеми, її вирішенню. На стан психологічної рівноваги суттєво впливає рівень стресостійкості фахівця. На нашу думку, фахівець із соціальної роботи повинен виробити особисті механізми резильєнтності (психологічної стійкості) до стресу, що мінімізує ризики розвитку в нього синдрому професійного вигорання. Розвинути ці якості у фахівців допоможуть заходи на роботі, що підтримують та розвивають.

Серед превентивних заходів найвищу ефективність демонструє тренінгова робота (зокрема соціально-психологічні тренінги, програми з розвитку стресостійкості, навичок самодопомоги та психоемоційного відновлення). Під час війни ці практики стають критично важливими: суспільство потребує від соціальних працівників миттєвої реакції на виклики й психологічної готовності до роботи з надскладними випадками. Інтеграція таких інструментів у діяльність установ є базовою умовою раціональної організації праці, що мінімізує ризики розвитку синдрому професійного вигорання персоналу.

Порівнюючи державні та неурядові соціальні служби, можна помітити, що перші значно менше впроваджують програми протидії професійному вигоранню. Державні службовці часто залишаються без належної уваги та підтримки керівництва, через що швидше стають «жертвами» цього явища. Водночас, попри очевидне відставання державного сектору в питаннях турботи про персонал, високий ризик емоційного виснаження нині залишається актуальним для організацій будь-якої форми власності. Це зумовлює гостру потребу в системній оптимізації профілактичної роботи та впровадженні сучасних практик збереження ментального здоров'я персоналу в усіх типах установ.

В. Кислий, В. Таран

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ЖІНОК ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНОК

V. Kyslyi, V. Taran

PECULIARITIES OF THE SOCIO-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF FORCIBLY DISPLACED WOMEN

Сучасний світ є нестабільним. Повномасштабна збройна агресія Росії проти України, що розпочалася у 2022 р., спричинила безпрецедентну для європейського континенту міграційну кризу, унаслідок якої мільйони громадян були змушені залишити Україну. Особливістю цієї демографічної кризи є виразний гендерний характер: більшість дорослих вимушених переселенців становлять жінки, які виїхали за кордон разом із дітьми або самостійно. Вони перебувають в умовах тривалої невизначеності, втрати соціальних зв'язків, зміни соціального статусу та культурного середовища. У нових умовах жінки стикаються з необхідністю соціально-психологічної адаптації, яка передбачає інтеграцію в іншу культуру, опанування нових соціальних ролей і подолання мовного бар'єра.

Питання адаптації жінок-переселенок сьогодні перебуває в центрі уваги не лише української, а й світової психології. Соціально-психологічну адаптацію розглядають як цілісний процес досягнення оптимальної відповідності між особистістю та соціальним середовищем. Він передбачає засвоєння людиною соціальних норм, цінностей і рольових очікувань за одночасного збереження власної ідентичності та реалізації внутрішнього потенціалу.

Сучасний стан наукового опрацювання проблеми свідчить про наявність значної кількості теоретичних досліджень, присвячених адаптації особистості. Однак специфічні особливості соціально-психологічної адаптації жінок, які вимушено переселилися за кордон, залишаються недостатньо дослідженими емпірично.

Мета дослідження — теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості соціально-психологічної адаптації жінок, які вимушено переселилися за кордон, і визначити чинники, що впливають на її рівень.

Емпірична база дослідження. У дослідженні взяла участь 31 жінка віком від 18 до 45 років, що вимушено переселилася за кордон і перебуває там від шести місяців до трьох років і довше. Дослідження проводилося на базі центрів підтримки українських переселенців у Чехії з дотриманням принципів добровільності та конфіденційності.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному вивченні особливостей соціально-психологічної адаптації жінок, які вимушено переселилися за кордон, у сучасних умовах; уточненні ролі соціальної підтримки та копінг-стратегій у структурі адаптаційного процесу; а також у поєднанні теоретичного аналізу з емпіричним дослідженням цієї проблематики.

Результати дослідження засвідчують високий рівень психоемоційного напруження серед респонденток: 64,6 % опитаних тією чи іншою мірою відзначають у себе тривожні стани (із них 29,1 % мають високий або виражений рівень тривожності).

Лише 35,5 % респонденток не відчувають тривоги, що може свідчити про сформовані компенсаторні механізми або сприятливіші зовнішні умови адаптації.

Особливостями адаптаційного процесу є:

- хронічна деструктивна тривожність і невизначеність щодо майбутнього (провідний чинник);
- поєднання інтернального локусу контролю (83,9 %) із високим рівнем тривожності (64,6 %) створює особливий психологічний феномен: жінки-переселенки прагнуть повністю контролювати ситуацію та власну адаптацію, однак стикаються з об'єктивною невизначеністю й зовнішніми стресорами, що призводить до посилення психоемоційного виснаження;
- висока суб'єктивна відповідальність за браку зовнішньої підтримки може перетворюватися на надмірну відповідальність і самозвинувачення в разі виникнення труднощів у новому соціальному середовищі;
- зниження адаптаційного потенціалу внаслідок високого рівня тривоги перешкоджає ефективному налагодженню нових соціальних контактів, самореалізації та успішній інтеграції в суспільство країни перебування;
- мовний бар'єр також відіграє значну роль у формуванні тривожності.

Отримані дані засвідчують нагальну потребу в розробленні та впровадженні програм психологічної підтримки для жінок-переселенок.

За результатами дослідження основними напрямами психокорекційної та реабілітаційної роботи мають бути:

1. Відновлення позитивної Я-концепції, формування адекватної самооцінки та впевненості у власних силах; відновлення відчуття контролю над власним життям і залучення підтримки соціального оточення в нових умовах проживання.
2. Формування навичок саморегуляції та стресостійкості за допомогою вправ на психологічну гнучкість, аутогенних тренувань і практик усвідомленості.
3. Зниження рівня тривожності, зокрема шляхом навчання дихальних вправ, технік заземлення та релаксації, а також використання арттерапії.

У практичному аспекті результати дослідження пропонуємо використовувати в роботі практичних психологів, соціальних працівників і фахівців центрів підтримки мігрантів для розроблення програм психологічного супроводу та підвищення ефективності соціально-психологічної адаптації жінок, які вимушено переселилися за кордон.

В. Кислий, О. Шляхова

ТІЛЕСНА УСВІДОМЛЕНІСТЬ ЯК РЕСУРС ЕМОЦІЙНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

V. Kyslyi, O. Shliakhova

BODY AWARENESS AS A RESOURCE FOR EMOTIONAL SELF-REGULATION IN INTERNALLY DISPLACED PERSONS

Війна в Україні спричинила значні зміни в житті багатьох українців, зокрема вимушено переміщених осіб, які були змушені залишити рідний дім, роботу, втратити звичні соціальні зв'язки та пристосовуватися до нових умов життя в ситуації невизначеності.

Психологічні проблеми внутрішньо переміщених осіб унаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну розглядали у своїх працях О. Завгородня та О. Краєва; питання психічного здоров'я та психологічної адаптації внутрішньо переміщених осіб висвітлено в дослідженні Н. Могильової; проблеми стресу, депресії та тривоги серед внутрішньо переміщених осіб вивчали І. Теркулова, О. Литвиненко та Н. Миколенко; тілесна усвідомленість як багатовимірне явище, пов'язане з усвідомленням внутрішніх сигналів тіла, увагою до них та їх використанням у процесах саморегуляції була предметом дослідження В. Мелінга, К. Прайс, Дж. Даубенмаєр та ін. Водночас взаємозв'язок тілесної усвідомленості з когнітивною регуляцією емоцій та тривожністю внутрішньо переміщених осіб потребує подальшого вивчення.

З огляду на вище зазначене, нами було проведено емпіричне дослідження, яке спрямоване на вивчення взаємозв'язків тілесної усвідомленості з когнітивною регуляцією емоцій та тривожністю внутрішньо переміщених осіб, а також розроблено психокорекційну програму, спрямовану на розвиток тілесної усвідомленості та вдосконалення навичок емоційної саморегуляції.

В емпіричному дослідженні взяли участь 40 внутрішньо переміщених осіб віком від 20 до 53 років, серед яких 19 жінок та 21 чоловіків. Для збору даних було використано Google Forms. Опитування включало соціально-демографічну анкету, що дозволило зібрати дані для характеристики вибірки дослідження, а саме відомостей про вік та стать досліджуваних, їхній сімейний стан, наявність дітей, населений пункт попереднього проживання, тривалість вимушеного переміщення та поточну зайнятість. Також були застосовані такі психодіагностичні методики: опитувальник «Багатовимірна оцінка інтероцептивної усвідомленості» (MAIA- 2), опитувальник «Когнітивна регуляція емоцій» (CERQ) та опитувальник «Шкала тривожності Спілбергера» (STAI). Для виявлення взаємозв'язків між досліджуваними показниками використано кореляційний аналіз за коефіцієнтом рангової кореляції Спірмена (за допомоги програми SPSS).

В ході емпіричного дослідження було виявлено, що за всіма показниками тілесної усвідомленості (помічання, відсутність відволікання, відсутність тривоги, регуляція уваги, емоційна усвідомленість, саморегуляція, прислухання до тіла та довіра), когнітивних стратегій регуляції емоцій (самозвинувачення, прийняття, румінації, позитивне перефокусування, фокусування на плануванні, позитивна переоцінка, включення у перспективу, катастрофізація та звинувачення інших) та тривожності (реактивна та особистісна) у вимушено переміщених осіб переважав середній (помірний) рівень вираженості. Це свідчить про те, що досліджувані певною мірою усвідомлюють власні тілесні відчуття та використовують різні когнітивні стратегії для осмислення емоційно складних ситуацій. Водночас отримані результати не виключають наявності труднощів у розпізнаванні тілесних сигналів, регуляції емоцій та переживанні тривоги. Це обґрунтувало доцільність подальшого аналізу взаємозв'язків між показниками тілесної усвідомленості, когнітивними стратегіями регуляції емоцій та тривожністю внутрішньо переміщених осіб.

В ході проведення кореляційного аналізу (коефіцієнт Спірмена) були виявлені статистично значущі взаємозв'язки між окремими показниками тілесної усвідомленості, когнітивними стратегіями регуляції емоцій та особистісною тривожністю внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, виявлено обернений зв'язок

між відсутністю відволікання від неприємних тілесних відчуттів та позитивною переоцінкою ($\rho = -0{,}371$; $p < 0{,}05$), а також прямий зв'язок між відсутністю відволікання та схильністю звинувачувати інших ($\rho = 0{,}357$; $p < 0{,}05$). Крім того, вища саморегуляція за допомогою уваги до тіла поєднувалася з меншою схильністю звинувачувати інших ($\rho = -0{,}380$; $p < 0{,}05$), а більш виразне прислухання до тіла — з нижчою особистісною тривожністю ($\rho = -0{,}329$; $p < 0{,}05$). Також виявлено обернений зв'язок між довірою до власного тіла та румінацією — повторним зосередженням на негативних думках і переживаннях ($\rho = -0{,}332$; $p < 0{,}05$).

Наукова новизна дослідження полягає у виявленні взаємозв'язків окремих складових тілесної усвідомленості з когнітивними стратегіями регуляції емоцій та особистісною тривожністю у вибірці внутрішньо переміщених осіб.

Отже, результати дослідження доповнюють розуміння психологічних особливостей вимушено переміщених осіб та свідчать про доцільність подальшого вивчення тілесної усвідомленості в контексті емоційної саморегуляції й психологічної адаптації.

В. Кислий, І. Ляшенко

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СТРЕСОСТІЙКОСТІ ТА ТРИВОЖНОСТІ З ВИБОРОМ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

V. Kisliy, I. Lyashenko

THE RELATIONSHIP BETWEEN STRESS RESILIENCE AND ANXIETY AND THE CHOICE OF COPING STRATEGIES IN INDIVIDUALS UNDER MARTIAL LAW

Повномасштабна війна перетворила стрес на постійну умову життя українського суспільства. Загроза життю, вимушене переміщення, втрата близьких, житла і роботи, тривала невизначеність щодо майбутнього вимагають від людини постійного пристосування до обставин, які вона не може контролювати. За таких умов психологічні наслідки війни значною мірою визначаються не лише силою стресових чинників, а й тим, як саме особистість їх долає.

Копінг-стратегії — це когнітивні та поведінкові зусилля особистості, спрямовані на подолання зовнішніх і внутрішніх вимог, які оцінюються як такі, що перевищують її ресурси (Lazarus R. S., Folkman S. "Stress, appraisal, and coping"). Одна людина в складній ситуації планує свої дії, шукає підтримки і переосмислює подію, інша заперечує те, що сталося, відмовляється від спроб щось змінити або звинувачує себе. Вибір стратегії не є випадковим і залежить від особистісних ресурсів, серед яких провідне місце посідають стресостійкість і тривожність.

Стресостійкість розглядається як здатність адаптуватися до змін, зберігати зосередженість під тиском і відновлюватися після труднощів (Connor K. M., Davidson J. R. T. "Development of a new resilience scale: the Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC)"). Логічно припустити, що висока стресостійкість сприяє вибору активних і конструктивних способів подолання, а висока тривожність, навпаки, підштовхує до уникання. Проте в українських дослідженнях ці характеристики частіше вивчаються окремо, а їх спільний зв'язок з вибором копінг-стратегій в умовах тривалої воєнної загрози залишається недостатньо з'ясованим.

Тривожність у концепції Ч. Спілбергера має дві форми, а саме ситуативну тривожність як тимчасовий емоційний стан і особистісну тривожність як стійку схильність сприймати широке коло ситуацій як загрозливі (Spielberger C. D., Gorsuch R. L., Lushene R. E. "Manual for the State-Trait Anxiety Inventory"). Саме тривожність часто визначає, чи сприйме людина ситуацію як виклик, з яким можна впоратися, чи як загрозу, від якої слід ухилитися.

Звідси випливає проблема дослідження, яка полягає у суперечності між потребою практичної психології в чітких орієнтирах для розвитку конструктивних способів подолання стресу в умовах війни та недостатньою вивченістю того, як рівні стресостійкості й тривожності пов'язані з вибором копінг-стратегій.

Актуальність проблеми підтверджують дані вітчизняних досліджень воєнного періоду. Під час апробації української версії Шкали сприйнятого стресу на 10–11 тижні війни рівень стресу в цивільних осіб виявився вищим за показники всіх опублікованих раніше вибірок (Вельдбрехт О. О., Тавровецька Н. І. «Шкала сприйнятого стресу (PSS-10): адаптація та апробація в умовах війни»). Під час адаптації шкали генералізованої тривоги GAD-7 у 2023–2024 рр. понад 40 % респондентів отримали 10 балів і більше, що відповідає клінічно значущому рівню тривожних симптомів (Алексіна Н., Герасименко О., Лавриненко Д., Савченко О. «Українська адаптація шкали для оцінки генералізованого тривожного розладу GAD-7: досвід діагностики в умовах воєнного стану»). Отже, підвищений стрес і тривожність стали масовим явищем, тому знання про те, які особистісні характеристики пов'язані з конструктивним подоланням, потрібне психологам для адресної допомоги.

Об'єктом дослідження є стресостійкість і тривожність особистості в умовах воєнного стану, предметом є взаємозв'язок стресостійкості та тривожності з вибором копінг-стратегій. Мета роботи полягає в тому, щоб теоретично обґрунтувати та емпірично встановити цей взаємозв'язок і на його основі розробити програму розвитку конструктивних копінг-стратегій. Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що особи з вищим рівнем стресостійкості частіше обирають проблемно-орієнтовані стратегії та позитивне переосмислення ситуації, тоді як особи з високою тривожністю частіше вдаються до заперечення, відмови від подолання і самозвинувачення.

Для перевірки гіпотези застосовуються три психодіагностичні методики. Стресостійкість вимірюється за Шкалою стресостійкості Коннора-Девідсона CD-RISC-10 в українській адаптації Н. Школіної та співавторів (Школіна Н., Шаповал І., Орлова І., Кедик І., Станіславчук М. «Адаптація та валідизація україномовної версії Шкали стресостійкості Коннора — Девідсона-10 (CD-RISC-10): апробація у хворих на анкілозивний спондиліт»). Ситуативна та особистісна тривожність визначається за Шкалою реактивної та особистісної тривожності Ч. Спілбергера STAI. Копінг-стратегії діагностуються за Короткою шкалою подолання Brief COPE Ч. Карвера, що охоплює 14 стратегій, в українській адаптації Т. Яблонської, О. Верник і Г. Гайворонського (Яблонська Т., Верник О., Гайворонський Г. «Українська адаптація опитувальника Brief-COPE»). Обробка даних передбачає описову статистику, перевірку нормальності розподілу за критерієм Шапіро-Уілка, кореляційний аналіз за коефіцієнтом Спірмена і порівняння груп за U-критерієм Манна-Вітні.

Вибірку дослідження становлять не менше 60 дорослих осіб віком від 18 років, які проживають в Україні в умовах воєнного стану. Такий обсяг дає змогу поділити

досліджуваних за медіаною стресостійкості на дві групи по 30 осіб і більше та порівняти, якими копінг-стратегіями вони відрізняються. Опитування проводиться анонімно в онлайн-формі за умови інформованої згоди учасників.

Практичним результатом магістерського дослідження стане програма розвитку стресостійкості та конструктивних копінг-стратегій із застосуванням арттерапевтичних засобів. Програма охоплює 8 групових занять тривалістю 90 хвилин, а її зміст визначатиметься отриманими емпіричними даними, тобто буде спрямований на ті стратегії, які виявляться пов'язаними з низькою стресостійкістю і високою тривожністю. У заняттях передбачено ізотерапію, мандалотерапію, колаж, метафоричні асоціативні карти й казкотерапію, оскільки засоби мистецтва дають змогу безпечно виразити переживання й відпрацювати нові способи реагування без надмірного вербального навантаження. Програму зможуть використовувати практичні психологи закладів освіти, центрів психологічної підтримки та соціальних служб.

В. Кислий, Н. Рон

TEAM BUILDING ЯК МЕТОД ПІДВИЩЕННЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ВИРОБНИЧОЇ СФЕРИ

V. Kyslyi, N. Ron

TEAM BUILDING AS A METHOD FOR ENHANCING THE RESILIENCE OF EMPLOYEES IN THE MANUFACTURING SECTOR

Актуальність та наукова новизна цієї проблеми зумовлені тим, що спостерігається дефіцит уваги до процесів командної взаємодії та групової резильєнтності, які виступають одним із важливих компонентів індивідуальної резильєнтності. У цьому контексті об'єктом нашого дослідження є механізм підвищення резильєнтності персоналу — тимбілдинг (team building) як метод оптимізації та формування командної резильєнтності працівників виробничої сфери в умовах війни.

Під впливом пролонгованого воєнного стану, економічної нестабільності, інтенсифікації професійного стресу та вигорання, вектор досліджень резильєнтності персоналу виробничої сфери зазнав трансформації. Традиційну концепцію «стресостійкості» замінив людино-вимірний підхід, спрямований на формування стратегічної життєздатності працівників.

На противагу представникам офісного сектору, які мають змогу здійснювати професійну діяльність у дистанційному форматі, персонал виробничої сфери є просторово детермінованим та безпосередньо прив'язаним до конкретних інфраструктурних об'єктів. Це зумовлює їхню перманентну експозицію до безпекових ризиків, високі вимоги до когнітивної концентрації, інтенсивні фізичні навантаження, а також дефіцит людських ресурсів внаслідок мобілізаційних процесів, що поглиблюється високою плинністю кадрів і необхідністю експрес-навчання нових співробітників за відсутності базових компетенцій.

Окреслений комплекс деструктивних чинників ускладнюється дефіцитом або повною відсутністю необхідної сировинної бази, що змушує підприємства здійснювати вимушену сурогацію та застосовувати аналоги, які не повною мірою відповідають технологічним стандартам виробництва. Додатково виникає постійна потреба в детермінації робочих графіків відповідно до лімітів енергопостачання

або в переході на автономне енергозабезпечення. Останнє передбачає вимушену реконфігурацію та модернізацію окремих виробничих циклів у поєднанні з постійною готовністю до подолання форсмажорних обставин.

Зазначена тенденція не лише генерує кумулятивне соматичне навантаження на робітників, а й чинить деструктивний психологічний вплив. Цей феномен зумовлений нестабільністю виробничого процесу, оскільки працівник позбавлений прогнозованості щодо характеру своєї діяльності та змушений постійно трансформувати власний робочий простір чи операційні паттерни.

Ефективна нівеляція сучасних екзистенційних та операційних викликів є неможливою на рівні індивідуальних зусиль. З огляду на це актуалізується важливе значення зміцнення робочого колективу, формування згуртованості, міжособистісної підтримки та емпатії серед співробітників.

Запропонована нами програма психологічного тренінгу дозволить провести трансформацію робочого колективу в згуртовану, релевантно скоординовану команду, що зумовлює зростання показників індивідуальної резильєнтності працівників. Крім того за її допомогою можливо здійснити інтеграцію елементів тимбілдингу безпосередньо у виробничий процес, що забезпечує трансформацію кадрового потенціалу у високоефективну команду, оптимізує і підвищує колективну та індивідуальну резильєнтність.

Отже, трансформація персоналу із сукупності автономних працівників у високорезильєнтну команду передбачає одночасний вплив на три ключові компоненти колективної життєстійкості: поведінковий (краща злагодженість дій у форсмажорних ситуаціях, взаємозамінність), когнітивний (спільна розробка, опрацювання та аналіз критичних ситуацій) та афективний (взаємна емпатія, позитивні копінг-стратегії). Тож колективна резильєнтність бере на себе функцію системного буфера, який нівелює деструктивний вплив зовнішніх стресогенних факторів, зумовлених війною.

В. Кислий, І. Сідєльнікова

ПСИХОЛОГІЧНИЙ РЕСУРС ТА КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ В ПРОЦЕСІ ВІДНОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІСЛЯ ТРИВАЛОГО СТРЕСОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ

V. Kyslyi, I. Sidielnikova

PSYCHOLOGICAL RESOURCE AND COPING STRATEGIES IN THE RECOVERY OF MILITARY PERSONNEL AFTER PROLONGED STRESS EXPOSURE

Після кількох місяців на позиціях військовослужбовець повертається з ротації, але тіло і психіка ще якийсь час працюють у бойовому режимі. Людина прокидається від різкого звуку машини за вікном, у супермаркеті мимоволі шукає очима виходи, не може всидіти на родинній вечері, тому що в тиші їй неспокійно. Такі прояви швидко минають у одних і затягуються на місяці в інших. Від чого залежить ця різниця — головне питання нашої роботи.

Психологічні ресурси й копінг-стратегії зазвичай досліджують окремо. Ресурсний підхід відповідає на запитання, на що людина може розраховувати: оптимізм, самоефективність, підтримку близьких, відчуття сенсу. Копінг-підхід описує, що вона робить, коли тиск зростає: діє, шукає допомоги, відволікається чи уникає. Для пояснення того, чому двоє бійців з одного підрозділу відновлюються по-різному,

кожного із цих описів окремо замало. Одне з українських досліджень 2025 року, проведене на вибірці зі 120 військовослужбовців, показало: якщо врахувати рівень психологічної стійкості, тип копінгу перестає передбачати рівень бойового стресу. Тобто стратегія працює настільки, наскільки її підживлюють ресурси.

Тому ми пропонуємо розглядати ресурси й способи їх використання разом, як ресурсно-копінгову конфігурацію. Це індивідуальне поєднання того, що людина має, і того, як вона цим користується. У конфігурації виділяємо чотири рівні. Перший, психофізіологічний, стосується тіла: сну, витривалості, здатності «вимикати» тривогу, коли небезпеки вже немає. Другий, регуляторний, охоплює керування емоціями та увагою: вміння знизити напругу диханням чи фізичним навантаженням, переключитися, спланувати день. Третій, соціальний, — це конкретні люди: дружина чи мати, з якими можна говорити; побратими, які розуміють без пояснень; командир, якому довіряють; фахівець, до якого не соромно звернутися. Четвертий, смисловий, визначає, чи вдається людині пояснити собі пережите і знайти, заради чого жити далі після служби.

Нове в цьому підході те, що відновлення ми розуміємо як перебудову конфігурації, а не як «підзарядку» ресурсів. Багато стратегій, сформованих на війні, там були доцільними. Покладатися лише на себе, тримати емоції під замком і контролем, не говорити про загиблих, постійно бути напоготові — так виживають на бойових позиціях. Удома ті самі звички заважають спати, повертатися до спілкування з близькими і звертатися по допомогу. Завдання психолога на етапі відновлення ми бачимо в тому, щоб допомогти людині налаштувати ці стратегії під мирні умови і при цьому не знецінити бойовий досвід, який дав їй витримку, згуртованість і впевненість у собі.

На основі конфігурації можна описати три типові траєкторії відновлення. За збалансованої траєкторії ресурсів вистачає на всіх рівнях, а стратегії гнучкі: людина то справляється сама, то просить про підтримку, то свідомо бере паузу. Компенсаторна траєкторія виникає, коли один рівень «просів» — наприклад, тривалий час порушений сон або родина далеко, — а смисл і мотивація ще тримають. Вона стійка, поки є своєчасна допомога, і швидко зривається без неї. Ригідна траєкторія означає, що бойові стратегії переносяться в мирне життя без змін: коло способів подолання звужується до уникання, роздратування й алкоголю, ресурси поступово вичерпуються, з'являється ізоляція і зростає ризик ПТСР посттравматичних стресових розладів.

Ці траєкторії підказують, кому яка допомога потрібна. У збалансованому варіанті вистачає психоедукації: коротко пояснити, що відбувається з організмом після ротації і скільки це може тривати, дати кілька технік саморегуляції. У компенсаторному варіанті роботу спрямовуємо на рівень, що постраждав найбільше: нормалізацію сну, спільні зустрічі з родиною, групи побратимів по 6–8 осіб. Ригідна траєкторія потребує тривалої індивідуальної роботи з травматичним досвідом, зокрема з провиною та втратою довіри, які характерні для моральної травми.

Для діагностики конфігурації пропонуємо поєднувати шкалу резильєнтності CD-RISC-10, опитувальник Brief COPE, шкалу бойового досвіду CES і контрольний перелік симптомів ПТСР PCL-5. Один замір мало що скаже про відновлення. Обстеження доцільно проводити тричі: протягом першого місяця після виходу

з району бойових дій, через три і через шість місяців. Саме зміни між цими точками показують, у якому напрямі рухається людина.

Наступним кроком дослідження буде емпірична перевірка трьох траєкторій на вибірці військовослужбовців, які повернулися після тривалого перебування в районі бойових дій. Окремо плануємо з'ясувати, які ресурси найчастіше допомагають перейти від ригідної конфігурації до гнучкої, і на цій основі розробити програму психологічного супроводу відновлення.

Д. Приходько, М. Стоказ

ОСОБЛИВОСТІ НЕГАТИВНИХ ПСИХОЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ВПО ТА ЗАСОБИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

D. Prykhodko, M. Stokaz

CHARACTERISTICS OF NEGATIVE PSYCHO-EMOTIONAL STATES AMONG IDPS AND WAYS OF OVERCOMING THEM

В умовах сьогодення особливо актуальною стає проблема психоемоційних станів внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Самі по собі обставини вимушених переселенців роблять цю соціальну групу унікальною з точки зору психологічної науки. Їх не можна назвати емігрантами, оскільки їхнє переміщення відбувається в межах однієї країни, але вони знаходяться в зоні ризику виникнення майже тих же реакцій, із якими зустрічаються ті, хто виїхав за кордон. Переїзд, особливо вимушений, це не просто переміщення з одного місця в інше. Цьому процесу супутні невизначені або невидимі втрати: ідентичність, соціальна роль, зв'язки з іншими, дім, звична рутина та рідне культурне середовище.

Також переїзду ВПО супутні специфічні психологічні особливості. Вони, в очах суспільства, часто ніби отримують заборону на негативні емоції, визнання власних травм та пошук допомоги і підтримки. Переїзд у начебто безпечну зону ніби нівелює травматизацію, і переміщена особа опиняється у свого роду ізоляції: вона потребує підтримки, але часто не може або не хоче звернутися за нею, оскільки нове коло спілкування ще не сформоване, а ті, хто залишився під обстрілами, зазвичай не зрозуміють її емоцій. Людина може засуджувати себе сама за нібито слабкість, оскільки існують люди, яким значно гірше, тож вона ніби позбавляється права на страхи, горювання чи скарги.

Однак безпека ВПО вкрай умовна. Сучасні засоби ведення війни із застосуванням дронів і далекобійних ракет не залишають дійсно безпечного місця, створюючи різницю лише в інтенсивності та частоті атак. Окрім війни, переміщені особи стикаються з такими травмуючими обставинами, як необхідність всупереч власній волі залишити дім через небезпеку чи його руйнування, залишення близьких та знайомих у зоні обстрілів, необхідність адаптуватися до нових умов, нового місця, знову будувати зв'язки та ідентичність. Додатковим переживанням, яке ускладнює стани та тривоги переміщеної особи, стає відчуття невизначеності. Навіть знаходячись у небезпеці, людина знає, що саме відбувається, що їй підвладно, а що поза межами її контролю. Невизначеність же створює простір для тривожних фантазій, у яких кожну мить в уяві людини відбуваються страшні події. До того ж, значна частина ВПО — це жінки, діти та літні люди, які є більш вразливою категорією

населення. Часто в цих умовах саме жінки стикаються з найбільшою зміною власної ідентичності в сімейній системі.

Психічна травма не обмежується лише однією зоною впливу, а навпаки, має складну багаторівневу структуру, яка охоплює афективний, когнітивний, поведінковий і соматичний компоненти, охоплюючи різні рівні функціонування особистості. Кожен із цих аспектів характеризується специфічними проявами.

Так, афективний компонент включає в себе інтенсивні негативні емоційні переживання, зокрема страх, тривогу, відчуття безпорадності, гнів і роздратування. Когнітивний проявляється в труднощах осмислення та інтерпретації травматичної події, а також у формуванні негативних переконань щодо себе, інших людей і навколишнього світу. Часто в умовах стресу люди відмічають зниження когнітивних здібностей, погіршення пам'яті тощо, і це пов'язано з тим, що організм перебудовується на режим виживання, а основні ресурси йдуть на функціонування цієї системи.

Поведінковий компонент характеризується виникненням дезадаптивних моделей поведінки, зокрема соціальною ізоляцією, униканням ситуацій або нагадувань, пов'язаних із травматичним досвідом, порушенням повсякденної активності та труднощами в організації діяльності, які можуть виявлятися, зокрема, у формі прокрастинації. Це можуть бути дезадаптивні копінг-стратегії, вдавання до залежної та деструктивної поведінки тощо.

Соматичний прояв же охоплює те, як травматичний досвід впливає на фізичному рівні. Травма не минає безслідно як для психіки, так і для тіла: переживання травматичного досвіду та супутні психоемоційні напруження призводять до таких наслідків, як порушення сну, м'язове напруження, головний біль, прискорене серцебиття та інші психосоматичні скарги різного ступеня вираженості.

У контексті внутрішньо переміщених осіб йдеться про комплексний характер травматизації, що включає як первинний травматичний досвід, пов'язаний із безпосереднім впливом воєнних подій і вимушеним переміщенням, так і вторинні чинники, зумовлені подальшими соціальними, психологічними та побутовими труднощами. Виникає замкнене коло травматизації та її наслідків: людина зазнає труднощів адаптації через первинну травму, а труднощі на новому місці стають вторинною травмою, яка ускладнює адаптацію та викликає нові й нові стреси і травми.

Особливістю травматизації ВПО є її пролонгований характер, що значною мірою пов'язаний із продовженням воєнних дій, тривалим перебуванням у стані невизначеності та збереженням загроз для життя й благополуччя близьких. Особливої актуальності ці чинники набувають у ситуаціях, коли члени родини перебувають на фронті або залишаються на територіях, що зазнають регулярних обстрілів, а також у випадках, коли близькі люди вже постраждали внаслідок воєнних подій. Необхідність наново будувати життя, ідентичність, зв'язки, приймати нові соціальні ролі вкрай ускладнює відновлення від попередніх травм. ВПО ніби опиняється між двох інтенсивних травматичних чинників, які посилюють вплив один одного. За таких обставин травматичний досвід не обмежується подіями, що передували переміщенню, а продовжує актуалізуватися під впливом нових загроз і стресових обставин.

Сукупність травм, переживань, ізоляції та невизначеності може спричиняти виникнення та поглиблення негативних психоемоційних станів, зокрема депресивної симптоматики, тривожних проявів, емоційного виснаження, а в окремих випадках емоційного й професійного вигорання. Вираженість цих станів залежить від індивідуальних особливостей людини, інтенсивності й тривалості стресового впливу, наявності соціальної підтримки та доступу до психологічної допомоги.

Наслідки тривалої психоемоційної напруги можуть позначатися на різних аспектах життєдіяльності людини, зокрема на її фізичному здоров'ї, соціальному функціонуванні та загальній якості життя. До можливих проявів належать підвищена дратівливість, емоційне виснаження, порушення сну, зміни харчової поведінки та різноманітні психосоматичні скарги. Тривалий стрес також розглядається в науковій літературі як один із чинників, пов'язаних із підвищеним ризиком розвитку або загострення окремих соматичних захворювань, зокрема серцево-судинні, цукровий діабет та інсульт.

Серед засобів подолання негативних психоемоційних станів традиційно виділяють психоедукацію, психологічну роботу в індивідуальному та груповому форматі та навчання методам самодопомоги. Робота з психологом, зазвичай, спрямована на зцілення травми, покращення адаптації та зняття соціальної ізоляції. Самодопомога ж включає техніки заземлення, майндфулнес, розслаблення тощо, дозволяючи людині зменшити вплив хронічного стресу. Варто зазначити, що психологічні втручання мають бути комплексними, поруч з іншими видами допомоги.

Наслідки травматизації ВПО та їхніх негативних станів не можуть залишитися непоміченими. Так чи інакше, вони вплинуть на суспільство навколо переміщеної особи: на дітей, близьких та просто оточуючих. До того ж, при поверненні військових з війни чи при демобілізації саме сім'я стає для нього адаптаційним середовищем, допомагаючи інтегруватися в цивільне суспільство. Резонанс травм значно ускладнює цей процес. Так травма з індивідуального стану стає викликом для цілого соціуму та потребує інтервенції на такому ж масштабному рівні. Саме тому робота з негативними психоемоційними станами важлива, оскільки вона стає інвестицією в психологічне здоров'я не лише окремої групи, але й всього українського суспільства.

Т. Качанова

ТРЕНІНГОВА ПРОГРАМА ПРОФІЛАКТИКИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІВ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВОЄННОГО ЧАСУ

T. Kachanova

A TRAINING PROGRAM FOR PREVENTING TEACHER BURNOUT AS A MEANS OF DEVELOPING A CULTURE OF PSYCHOLOGICAL WELL-BEING IN THE WARTIME EDUCATIONAL ENVIRONMENT

Професійне вигорання педагогів в умовах війни є проблемою не лише індивідуального, а й освітнього та культурного рівня: від психологічного стану вчителя залежать якість взаємодії з учнями, клімат у колективі й загальна культура безпечного та підтримувального освітнього середовища. Хронічний воєнний стрес накладається на традиційні професійні стресори й утворює для педагога «подвійне навантаження»: він переживає війну сам і водночас підтримує дітей, які

мають власний досвід втрат. Це потребує не лише допомоги в кризових випадках, а й системної профілактики. Аналіз вітчизняного досвіду показує, що тренінгові програми для педагогічних працівників здебільшого спрямовані або на зниження окремих негативних станів (тривожності, фрустрації, агресивності), або на загальний розвиток ресурсів без виокремлення вигорання як окремого явища.

Мета розвідки — представлення авторської тренінгової програми «Баланс і відновлення» та обґрунтування принципів її композиції й змісту. Під час обґрунтування та розроблення зазначеної тренінгової програми було взято до уваги кілька ключових аспектів. По-перше, профілактику професійного вигорання та сприяння психологічному благополуччю розглянуто як взаємопов'язані завдання. По-друге, специфіку хронічного воєнного стресу враховано шляхом використання безпечних, непсихотерапевтичних методів і свідомої відмови від опрацювання травматичного досвіду в груповому форматі. По-третє, розроблено авторські вправи, спрямовані на профілактику професійного вигорання педагогів, а також адаптовано їх до умов онлайн-формату.

Програму розраховано на 40 годин і передбачено її реалізацію в межах 10 зустрічей тривалістю 4 години кожна, структурованих у два двогодинні блоки з перервою між ними. Між зустрічами рекомендовано передбачати інтервали в кілька днів, що сприятиме відновленню учасників і закріпленню навичок під час самостійного виконання завдань. До групи пропонується залучати 8–10 педагогічних працівників із підвищеними показниками професійного вигорання. Педагогів із критичними проявами вигорання, а також осіб, які перебувають у стані гострої кризи, рекомендовано скеровувати на індивідуальну консультацію до відповідного фахівця. Роботу групи забезпечують два фахівці: один проводить вправи та координує роботу учасників, інший відстежує їхній психоемоційний стан і забезпечує розв'язання технічних питань. Програму побудовано таким чином, що кожна зустріч спрямована на опрацювання певного компонента професійного вигорання (виснаження, цинізму, зниження відчуття професійної ефективності) та розвиток відповідних складових психологічного благополуччя (самоприйняття, позитивних стосунків з іншими, автономії, управління середовищем, цілей у житті й особистісного зростання). Зміст програми охоплює 15 теоретичних модулів і понад 50 вправ, серед яких як відомі психологічні техніки, адаптовані методи, так і авторські розробки.

Логіку програми побудовано за принципом поступового переходу від забезпечення психологічної безпеки до інтеграції набутих навичок у повсякденне життя. На першому етапі (зустрічі 1–2) створюється безпечний груповий простір: узгоджуються правила взаємодії, право відмовитися від виконання вправи («Пас») і використання сигналу «Стоп». Здійснюються психоосвітні заходи щодо впливу на особистість воєнного стресу та професійного вигорання, а також виконуються вправи на самоусвідомлення («Мої ролі у воєнний час», «Колесо благополуччя»). Учасники опановують техніки стабілізації, зокрема заземлення, дихальні вправи, прогресивну м'язову релаксацію та техніку «Ресурсне місце». Другий етап (зустрічі 3–5) спрямований на зменшення виснаження та проявів воєнного стресу. Учасники здійснюють інвентаризацію особистих ресурсів за допомогою вправи «Баланс ресурсів: витрати й надходження», розробляють план відновлення сну та відпочинку, опановують автогенне тренування й техніку «Формула опори».

Також вони навчаються трансформувати тривожні припущення у форматі «Що, як…?» у реалістичні плани дій, упорядковувати споживання новин і практикувати усвідомленість та самоспівчуття. Третій етап (зустрічі 6–9) присвячений відновленню контролю, зміцненню міжособистісних зв'язків і підвищенню відчуття професійної ефективності. Для цього використовуються інструменти управління часом і встановлення особистих меж («Хронометраж», «Матриця пріоритетів», «Мої межі»), рольові вправи з відпрацювання комунікації з колегами й адміністрацією на основі Я-повідомлень, а також вправи з формування мережі соціальної підтримки, усвідомлення цінностей і фіксації особистих досягнень («Скарбничка досягнень»). Завершальна, десята, зустріч передбачає інтеграцію набутих знань і навичок в індивідуальний план підтримки психологічного благополуччя на 90 днів та створення «SOS-картки» з коротким переліком технік для використання в ситуаціях підвищеного напруження.

Кожна зустріч має сталу структуру, що передбачає послідовне проходження кількох етапів: вступного кола із самооцінюванням поточного психоемоційного стану учасників, короткого теоретичного модуля, практичного блоку з виконанням вправ у парах, трійках і мінігрупах, а також завершального етапу, спрямованого на стабілізацію стану та обмін ресурсами в межах ресурсного кола. Для кожної вправи визначено мету, тривалість, порядок проведення, запитання для обговорення та можливі труднощі. У проміжках між зустрічами учасники виконують короткі практичні завдання, зокрема дихальні вправи, практику «Три хороші речі» та ведення щоденника споживання новин, а також взаємно підтримують одне одного в парах.

Авторськими розробками є вправи «Карта впливу», «Пауза», «Мої межі». Вправа «Карта впливу» спрямована на диференціацію чинників тривоги на ті, які можна безпосередньо змінити, на які можна вплинути, та на ті, що перебувають поза межами особистого контролю, а також на визначення однієї конкретної дії для реалізації протягом тижня. Вправа «Пауза» передбачає опанування алгоритму швидкої саморегуляції, який можна застосовувати в перервах між уроками: припинення поточної діяльності, опора стопами на підлогу, зосередження уваги на диханні, усвідомлення тілесних відчуттів без їх оцінювання та свідомий вибір подальшої дії. Вправа «Мої межі» передбачає розподіл обов'язків на ті, які учасник готовий узяти на себе, які може розділити з іншими, делегувати або від виконання яких може відмовитися, а також відпрацювання лаконічних формулювань відмови та звернення по допомогу. Завершальним інструментом є «План профілактики на 90 днів», у якому для кожної запланованої дії визначаються періодичність виконання та критерії оцінювання результатів, що дає змогу учасникам самостійно відстежувати власний прогрес.

Принципи психологічної безпеки є основоположними в реалізації програми. До них належать добровільність участі, право відмовитися від виконання вправи («Пас»), використання сигналу «Стоп», обов'язкове проведення стабілізаційних практик після емоційно насичених вправ і дотримання конфіденційності. Програма має профілактично-розвивальний характер і не передбачає здійснення психотерапевтичної роботи. Опрацювання травматичного досвіду в груповому форматі не проводиться; у разі виникнення гострих особистих питань ведучий

спрямовує обговорення на професійний контекст. Надання індивідуальних консультацій у межах програми також не передбачено.

Практична цінність розробки полягає в можливості її використання психологами закладів освіти як профілактичного інструмента, що сприяє розвитку культури психологічної підтримки та турботи про ментальне здоров'я педагогів у воєнний час.

Отже, розроблена тренінгова програма пропонує цілісний, безпечний і доступний онлайн-підхід до профілактики вигорання педагогічних працівників, що поєднує зниження стресових проявів із розвитком благополуччя та враховує умови хронічного воєнного стресу.

А. Квасняк

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ІНСТИТУЦІЙНОГО ДОГЛЯДУ ТА ВИХОВАННЯ: ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

A. Kvasniak

PROFESSIONAL BURNOUT AMONG STAFF OF RESIDENTIAL CARE AND EDUCATION INSTITUTIONS: PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF SOCIAL INTERACTION

Професійна діяльність працівників закладів інституційного догляду та виховання характеризується високою інтенсивністю соціальної взаємодії та значним емоційним навантаженням. Виконання щоденної роботи передбачає постійний контакт з дітьми та підлітками, які можуть мати різні потреби, особливості розвитку, поведінкові труднощі. За таких умов працівник має не лише виконувати організаційні і виховні функції, а й забезпечувати емоційну підтримку, відчуття безпеки та стабільності для вихованців. Відповідно, тривале емоційне напруження за недостатніх умов для відновлення працівника створює передумови для виникнення професійного вигорання.

Важливим також є врахування чинника емоційної залученості працівників закладів інституційного догляду та виховання до професійної взаємодії, оскільки необхідність зрозуміти емоційний стан вихованця, його потреби та за необхідності надати підтримку в складних ситуаціях і при цьому зберігати професійні межі, потребує значних психологічних ресурсів. Вагомим чинником у таких ситуаціях є емпатійність, але сама по собі вона не може розглядатися як захисний механізм, оскільки надмірне прийняття переживань іншої людини за недостатньої саморегуляції посилює психологічне навантаження. Водночас здатність до розуміння переживань іншого при збереженні професійної дистанції може сприяти конструктивній взаємодії.

Професійна діяльність працівників закладів інституційного догляду та виховання не обмежується лише соціальною взаємодією з вихованцями. Вона охоплює комунікацію з колегами, психологами, медичними працівниками, адміністрацією, батьками або законними представниками дітей, а також іншими суб'єктами соціальної взаємодії. Чинниками, що підсилюють професійне напруження, є обмеженість ресурсів, необхідність вирішувати складні ситуації, узгоджувати певні дії, реагувати на конфлікти та приймати невідкладні рішення.

Тривале перебування в умовах тісної соціальної та емоційної взаємодії зумовлює такі характеристики професійного вигорання, як емоційне виснаження, дистанціювання та послаблення відчуття професійної ефективності. Унаслідок цього спостерігаються зниження емоційної залученості, формалізація спілкування та прагнення до мінімізації контакту.

Проте, за умови, що така професійна комунікація матиме підтримувальний характер, буде реалізована продуктивна командна взаємодія, надана можливість отримати професійну психологічну допомогу та підтримку, обговорити складні випадки вирішення професійних ситуацій, працівники закладів інституційного догляду та виховання можуть отримати відповідний додатковий ресурс, що посилить їхню стресостійкість. Отже, соціальна взаємодія для працівників закладів інституційного догляду та виховання може бути як вагомим чинником професійного вигорання, так і важливим ресурсом для його подолання.

Профілактика професійного вигорання для таких працівників має передбачати не лише індивідуальну роботу з їхнім психологічним станом, а й формування сприятливого соціально-психологічного середовища. У цьому контексті перспективними є розробка та впровадження комплексної програми профілактики професійного вигорання, спрямованої на збереження психологічного благополуччя працівників закладів інституційного догляду та виховання, розвиток навичок саморегуляції та підвищення ефективності їхньої професійної взаємодії.

Така програма ґрунтується на декількох взаємопов'язаних векторах. Зокрема, це проведення психоедукаційних заходів, спрямованих на підвищення обізнаності працівників щодо сутності, причин, проявів та наслідків професійного вигорання, а також на раннє розпізнавання ознак психологічного виснаження. Такі заходи передусім містять тренінги з емоційної саморегуляції та стресостійкості, які сприятимуть формуванню навичок розпізнавання власних емоцій, контролю емоційного напруження та використання конструктивних копінг-стратегій.

Іншим важливим напрямом є реалізація заходів із розвитку конструктивної професійної комунікації та соціальної взаємодії, спрямованих на формування навичок активного слухання, ефективної професійної комунікації, встановлення професійних меж, збереження емоційної рівноваги в складних ситуаціях, конструктивного розв'язання конфліктів. Особливу увагу варто приділити груповим формам роботи, супервізіям та обговоренням складних професійних випадків, спрямованим на розвиток навичок взаємопідтримки, командної роботи та безпечного опрацювання складного професійного досвіду.

Як окремий напрям реалізації програми психологічної підтримки працівників закладів інституційного догляду та виховання пропонуються активності з відновлення психологічних ресурсів, особливо розвитку навичок самодопомоги, усвідомлення власних ресурсів, планування відпочинку та відновлення, а також пошуку балансу між професійною діяльністю та особистим життям.

Зауважимо, що психологічний аспект соціальної взаємодії є важливою складовою дослідження професійного вигорання працівників закладів інституційного догляду та виховання, оскільки високий рівень відповідальності, інтенсивність емоційних контактів, необхідність постійної регуляції власних переживань підвищують ризик їхнього психологічного виснаження. Водночас підтримувальна командна взаємодія, ефективна професійна комунікація, можливість супервізій та розвиток

навичок емоційної саморегуляції можуть посилювати психологічні ресурси стресостійкості таких працівників. Тому запровадження заходів, спрямованих одночасно на розвиток індивідуальних ресурсів працівника та формування сприятливого соціально-психологічного середовища закладу, є перспективним напрямом профілактики професійного вигорання.

Отже, комплексний підхід до розробки програми профілактики професійного вигорання та психологічної підтримки працівників закладів інституційного догляду та виховання дозволяє розглядати таку діяльність не лише як роботу з окремими симптомами, а і як системний процес підтримки психологічного благополуччя працівників цієї сфери.

Перспективою подальших досліджень є перевірка ефективності програми профілактики професійного вигорання та психологічної підтримки працівників закладів інституційного догляду й виховання.

М. Луппа

КУЛЬТУРНИЙ ВИМІР ДИТЯЧОЇ ТРАВМАТИЗАЦІЇ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ПРОГРАМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДОРОСЛИХ

M. Luppa

THE CULTURAL DIMENSION OF CHILDHOOD TRAUMATIZATION AS A METHODOLOGICAL FOUNDATION OF A PSYCHOLOGICAL SUPPORT PROGRAM FOR ADULTS

Проблема дитячої травматизації та вивчення її впливу на психологічне благополуччя в дорослому віці є актуальною в умовах сьогодення. Важливим аспектом її дослідження є звернення до культурного контексту дитячої травми з метою врахування такого досвіду дитинства під час розроблення та реалізації програм психологічного супроводу. Апелювання до культурних передумов дитячої травматизації свідчить, що те, що вважається припустимим у поводженні з дитиною, визначається не лише індивідуальними рішеннями батьків, а й культурними нормами, успадкованими разом із мовою, побутом і уявленнями про виховання. Тілесне покарання як засіб виховання, вимога стримувати сльози, знецінення дитячих переживань через формулу «виросте — забуде» належать до тих культурних зразків, які тривалий час не сприймалися як проблема. Саме ця культурна нормалізація створює головну складність у роботі з дорослими, які мають несприятливий дитячий досвід, оскільки людина не розпізнає пережите як несприятливе, оскільки «так жили всі». Досвід, який не названо, не стає предметом опрацювання й не відтворюється далі.

Передання між поколіннями таких зразків є культурним механізмом, а не лише індивідуальною історією. Дорослий із неопрацьованим дитячим досвідом стає батьком або матір'ю і відтворює засвоєні способи поводження з афектом і близькістю в стосунках із власною дитиною. Людині, яку не вчили розпізнавати й називати почуття, важко навчити цього іншого; людина, для якої близькість пов'язана із загрозою, схильна уникати її й у батьківській ролі. Отже, робота з дорослими набуває значення, що виходить за межі окремого випадку: вона перериває відтворення культурного сценарію й тим самим впливає на культуру батьківства наступного покоління.

Здатність особистості розпізнавати власні стани, називати їх, співвідносити з досвідом інших людей і звертатися по допомогу описує поняття психологічної культури. Від її рівня залежить, чи стане пережите предметом рефлексії, чи залишиться неусвідомленою основою поведінки. Дитяча травматизація вражає саме ті здатності, з яких складається психологічна культура, зокрема розпізнавання власних станів порушується внаслідок дисрегуляції афекту; довіра до іншого руйнується внаслідок травматичного досвіду стосунків; готовність просити допомоги зазнає деформації через раннє переконання, що просити марно.

Урахування культурного виміру дитячої травматизації стало методологічним підґрунтям для розроблення авторської програми психологічного супроводу дорослих із досвідом дитячої травматизації, яку реалізовано під час проходження практики на базі Харківського інституту гештальта й психодрами. Під час розроблення програми враховано наявні підходи до дослідження психологічного благополуччя, зокрема шестикомпонентну модель К. Ріфф. Вона дає змогу розглядати психологічне благополуччя як структуру, окремі складники якої можуть перебувати в різних станах. На підставі теоретичного аналізу сучасних наукових напрацювань було висунуто припущення, що в осіб із несприятливим дитячим досвідом найбільш порушеними є самоприйняття та позитивні стосунки з іншими, тоді як автономія й управління середовищем залишаються збереженими або навіть надмірно вираженими. Причина цього полягає в характері ранньої адаптації, пов'язаної з тим, що дитина, позбавлена можливості покладатися на дорослого, рано вчиться покладатися на себе й контролювати обставини, і ці навички закріплюються в гіпертрофованій формі. Тому загальний показник благополуччя в таких осіб може залишатися середнім, адже високі показники деяких складників компенсують низькі показники інших. Відповідно, запропонована програма спрямована на розвиток окремих складників психологічного благополуччя, а не на корекцію благополуччя загалом.

Методологічна основа програми випливає з природи самих психологічних порушень. Вони виникають у стосунках і виявляються в них, а отже, потребують підходів, у яких стосунки є не лише умовою роботи, а і її інструментом. Гештальт-підхід відповідає цій вимозі завдяки увазі до способів переривання контакту. Те, як людина уникає близькості, відтворюється безпосередньо у взаємодії з групою і стає доступним для усвідомлення без реконструкції дитячих епізодів. Урахування культурного контексту дитячої травматизації обумовило використання в запропонованій програмі психологічного супроводу такого методу групової психотерапії, як психодрама. Цей метод ґрунтується на театральній практиці та пов'язаний із Якобом Морено, який розвинув його на основі досвіду театру спонтанності, перенісши в психотерапію культурну форму, до якої людство здавна вдавалося для опрацювання колективного досвіду. Античний театр давав глядачеві можливість пережити й відпустити те, що не мало іншого виходу, тобто він виконував функцію, яку сьогодні описують психологічними термінами. Саме можливість дослідити свої внутрішні конфлікти, стосунки та пережиті емоції через рольову гру й драматичну імпровізацію є актуальною для реалізації запропонованої програми психологічного супроводу дорослих із досвідом дитячої травматизації. Принципово важливою для такої програми супроводу є можливість працювати з дитячим досвідом, який не має словесного вираження. Емоційна занедбаність, одна

з найпоширеніших форм несприятливого дитячого досвіду, не залишає спогадів про події, адже сама є відсутністю події, і тому майже не піддається вербальному опрацюванню. Дія в психодраматичній сцені робить цю відсутність видимою.

Груповий формат обрано не з організаційних міркувань. Якщо завданням роботи є здатність до близьких стосунків, то простір, у якому вона перевіряється, має містити більше, ніж одну людину. Індивідуальна консультація дає досвід контакту з фахівцем, тобто стосунків із заздалегідь визначеною асиметрією. Група, натомість, дає досвід контакту з рівними, де безпека не гарантується роллю, а будується спільно учасниками. У цьому сенсі група є мікромоделлю культурного середовища, у якому норми не задані ззовні, а формуються у взаємодії.

Робота в програмі розгортається поетапно. Спершу відновлюється здатність витримувати власні емоційні стани, далі робота торкається змісту пережитого, а завершальний етап спрямований на перенесення набутого досвіду в реальні стосунки учасників. Порушувати цю послідовність небезпечно, оскільки передчасне звернення до травматичного матеріалу за відсутності навичок регуляції може спричинити повторну травматизацію. Водночас поетапність застерігає від поширеної помилки, що має виразне культурне походження, а саме від перетворення посттравматичного зростання на нормативне очікування. Уявлення про те, що пережите неодмінно робить людину сильнішою, є культурним кліше. У роботі з людьми зі зниженим самоприйняттям вимога «вирости» з пережитого лише додає провини до вже наявного сорому.

Наукова новизна запропонованого підходу полягає у визначенні завдань психологічного супроводу за профілем складників психологічного благополуччя, а не за його інтегральним показником. Це дає змогу виявляти вибіркові порушення в осіб, які за загальним показником належать до категорії благополучних. Вибір методів гештальт-підходу та психодрами для роботи з дорослими, які мають несприятливий дитячий досвід, обґрунтовано структурою притаманних їм порушень. Практичне значення розробки полягає в можливості її використання психологічними службами закладів освіти, центрами психологічної допомоги та практичними психологами. Варто зауважити, що, розвиваючи психологічну культуру учасників, запропонована програма психологічного супроводу дорослих із досвідом дитячої травматизації впливає й на ті негативні сценарії виховання, які можуть бути трансльовані наступному поколінню. Перспективою подальших досліджень є аналіз результатів апробації програми та уточнення співвідношення між змінами окремих складників психологічного благополуччя й динамікою резильєнтності її учасників.

М. Яценко

ПРОФЕСІЙНА ЗРІЛІСТЬ ПСИХОЛОГА: САМОРЕФЛЕКСІЯ, ОСОБИСТІСНІ ОБМЕЖЕННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ВЗАЄМОДІЇ

M. Yatsenko

PROFESSIONAL MATURITY OF A PSYCHOLOGIST: SELF-REFLECTION, PERSONAL LIMITATIONS AND RESPONSIBILITY IN PROFESSIONAL INTERACTION

Проблема професійної зрілості психолога набуває особливого значення в контексті сучасного розвитку психологічної науки та практики, оскільки якість психологічної допомоги залежить не лише від теоретичної підготовки й володіння

методами роботи, а й від здатності фахівця усвідомлювати власні психологічні особливості, критично оцінювати професійні рішення та відповідально будувати взаємодію з клієнтом. Водночас у суспільному сприйнятті психолога нерідко формується ідеалізований образ особистості, яка має бути емоційно бездоганною, позбавленою внутрішніх суперечностей, страхів і невирішених психологічних проблем. Така установка актуалізує питання про критерії професійної зрілості та межі впливу особистісного досвіду фахівця на якість психологічної допомоги.

Актуальність проблеми зумовлена необхідністю розмежування особистісної недосконалості психолога та його професійної неспроможності усвідомлювати й регулювати вплив власних реакцій на взаємодію з клієнтом. Наявність внутрішніх конфліктів, складних переживань або особистісних труднощів сама по собі не є достатньою підставою для висновку про професійну некомпетентність. Визначальним постає питання про те, чи здатний фахівець розпізнавати власні емоційні реакції, відокремлювати їх від переживань клієнта, визнавати межі своєї компетентності та звертатися по професійну підтримку за необхідності. Отже, проблема полягає не в протиставленні «ідеального» та «живого» психолога, а у визначенні співвідношення особистісного розвитку, професійної компетентності й етичної відповідальності.

Мій тривалий інтерес до цієї проблематики сформувався, зокрема, завдяки особистому досвіду психотерапії в ролі клієнтки ще до початку навчання в магістратурі. Це спонукало мене протягом багатьох років осмислювати питання з особистісної, професійної та наукової перспектив. Водночас особистий досвід є мотиваційним підґрунтям вибору теми, але не доказом сформульованих у роботі теоретичних положень.

Метою роботи є теоретичне осмислення саморефлексії як важливого компонента професійної зрілості психолога та обґрунтування значення усвідомлення особистісних обмежень для відповідальної професійної взаємодії.

Теоретичне осмислення проблеми спирається на гуманістичну, психодинамічну та екзистенційну традиції психології, які дають змогу розглядати особистість як динамічну систему, здатну до самопізнання, переосмислення досвіду та змін. У межах такого підходу професійне становлення психолога не можна ототожнювати з досягненням остаточної внутрішньої бездоганності. Особистісна зрілість є процесом, що передбачає не усунення всіх суперечностей, а розвиток здатності усвідомлювати їх, аналізувати власні способи реагування та відповідально діяти в складних міжособистісних ситуаціях.

Особливого значення в цьому контексті набуває саморефлексія — здатність фахівця аналізувати власні переживання, переконання, очікування та інтерпретації, які можуть впливати на професійні рішення. Вона створює передумови для розмежування суб'єктивної реакції психолога й психологічного досвіду клієнта. Наприклад, роздратування, тривога, прагнення контролювати процес або потреба отримати підтвердження власної професійної значущості можуть зумовлювати упереджене тлумачення поведінки клієнта, якщо залишаються неусвідомленими. У такому разі виникає ризик підміни дослідження потреб клієнта захистом особистих переконань та емоційних потреб самого фахівця.

Саморефлексія, однак, не є тотожною самоспостереженню чи суб'єктивній упевненості у власній правоті. Усвідомлення власних переживань не гарантує

правильності їх інтерпретації. Тому професійно значуща рефлексія передбачає готовність перевіряти власні припущення, враховувати зворотний зв'язок, допускати альтернативні пояснення поведінки клієнта та звертатися до супервізії. Вона має поєднуватися з науковими знаннями, професійними навичками й етичними принципами, а не замінювати їх.

Емпіричним підґрунтям для осмислення значення професійної взаємодії є дослідження терапевтичного альянсу — робочого союзу психолога та клієнта, що передбачає узгодження цілей, співпрацю щодо завдань і формування взаєморозуміння. Метааналітичне узагальнення 295 незалежних досліджень за участю понад 30 тис. пацієнтів виявило позитивний зв'язок між якістю терапевтичного альянсу та результатами психотерапії: коефіцієнт кореляції становив r = 0,278. Цей результат свідчить про стійкий зв'язок між характеристиками терапевтичної взаємодії та результатами допомоги, проте не доводить, що успішність психотерапії визначається виключно особистісними якостями фахівця або його рівнем особистісної зрілості. Терапевтичний альянс формується в процесі взаємодії та залежить від комплексу чинників, зокрема професійних компетентностей, особливостей клієнта, контексту й характеру терапевтичної роботи.

Важливим ресурсом професійного розвитку може бути особиста терапія психолога. Вона створює можливості для кращого розуміння власних реакцій, усвідомлення особистісних труднощів і поглиблення розуміння терапевтичного процесу. Водночас якісний метасинтез 21 дослідження описує неоднозначність такого досвіду: поряд із можливостями розвитку самосвідомості та професійної автентичності виявляються труднощі, пов'язані з актуалізацією особистих проблем або негативним досвідом терапевтичної взаємодії. Отже, особиста терапія може бути важливим ресурсом, але сама по собі не гарантує професійної компетентності. Супервізія та безперервне навчання також важливі як засоби критичного аналізу практики, вдосконалення навичок і підтримання професійної відповідальності.

Теоретичне узагальнення роботи полягає в розгляді професійної зрілості психолога через взаємозв'язок трьох компонентів: усвідомлення власних психологічних реакцій та особистісних обмежень; критичного оцінювання того, як ці реакції можуть впливати на професійні рішення й інтерпретацію досвіду клієнта; етичної відповідальності за обрані способи професійної взаємодії. Це узагальнення не претендує на створення нової авторської моделі, а конкретизує логіку зв'язку між саморефлексією, професійним судженням і відповідальною поведінкою фахівця. Воно дає змогу розмежувати наявність особистісних труднощів і нездатність працювати з їхнім можливим впливом на клієнта. Оскільки робота має теоретичний характер, сформульоване узагальнення потребує подальшої емпіричної перевірки.

Практичне значення положень роботи полягає в можливості їх використання в професійній підготовці майбутніх психологів, зокрема для розвитку рефлексивних компетентностей і вдосконалення супервізійної практики. Доцільно розвивати в майбутніх фахівців уміння розпізнавати власні емоційні реакції, перевіряти особисті припущення, розмежовувати потреби психолога та клієнта, приймати конструктивний зворотний зв'язок і своєчасно звертатися по супервізійну допомогу. Йдеться не про формування образу бездоганного спеціаліста, а про підготовку фахівця, здатного відповідально оцінювати власну практику, дотримуватися професійних меж і визнавати потребу в подальшому розвитку.

Отже, професійна зрілість психолога виявляється не у відсутності особистісних труднощів, а в здатності усвідомлювати їхній можливий вплив на професійну діяльність і відповідально діяти в межах компетентності. Для професійної підготовки це означає важливість систематичного розвитку рефлексивних навичок, супервізії та безперервного навчання. Перспективним напрямом подальших досліджень є емпірична перевірка зв'язків між здатністю психолога усвідомлювати власні реакції, критично оцінювати їхній вплив на професійні рішення та особливостями взаємодії з клієнтом.

О. Дудник

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД ДО ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПІДЛІТКАМ З УРАХУВАННЯМ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПЕРЕБІГУ ПУБЕРТАТНОЇ КРИЗИ

O. Dudnyk

DIFFERENTIATED APPROACH TO PSYCHOLOGICAL HELP FOR ADOLESCENTS TAKING INTO ACCOUNT THE PECULIARITIES OF THE PUBERTAL CRISIS

Доповідь присвячено актуальній проблемі оптимізації психологічної допомоги підліткам в умовах сучасних соціокультурних трансформацій. Розвиток молодого покоління відбувається на тлі глобальних викликів, інформаційного перенавантаження та зміни ціннісних орієнтирів у площині соціальних комунікацій. Пубертатна криза, як закономірний етап онтогенезу, сьогодні ускладнюється безпрецедентним впливом віртуальної культури, що вимагає від психологів-практиків відмови від уніфікованих протоколів на користь гнучких, диференційованих підходів.

Наукова новизна пропонованого дослідження полягає в обґрунтуванні диференційованої моделі психологічної допомоги, яка базується не лише на клініко-психологічних симптомах пубертатної кризи, але й на соціокультурному контексті її перебігу. Інноваційність підходу полягає в аналізі специфіки проживання кризи крізь оптику інтегрованості підлітка в новітні соціальні комунікації, що дає змогу виявити максимально точні мішені для психологічного впливу. Відхід від нозологічної стигматизації до культурологічно обґрунтованого супроводу розширює методологічні межі практичної психології.

Аналіз практичного досвіду дозволяє виокремити кілька полярних варіантів перебігу пубертатної кризи в сучасних умовах.

Перший варіант — екстерналізований, що характеризується вираженим протестом, схильністю до делінквентної поведінки та конфліктами в реальному соціумі при частому домінуванні у віртуальних спільнотах.

Другий варіант — інтерналізований, для якого типовими є соціальна ізоляція, підвищення рівня тривожності, занурення у цифровий ескапізм та ризик аутоагресивної поведінки.

Третій варіант — змішаний (амбівалентний), що супроводжується нестабільною самооцінкою, хаотичним пошуком ідентичності та високою залежністю від трендів масової культури і впливу референтної групи.

Відповідно до виокремлених особливостей, диференційований підхід передбачає розробку специфічних стратегій психологічної допомоги. Для підлітків з екстерналізованим перебігом кризи першочерговим завданням стає формування навичок екологічної соціальної комунікації та конструктивного вираження агресії. Психологічна робота тут має фокусуватися на переведенні руйнівної енергії протесту

в соціально прийнятні форми самореалізації, використовуючи, зокрема, потенціал молодіжних субкультур як ресурсного середовища. У цьому контексті психолог є своєрідним медіатором між правовими нормами суспільства та деструктивними імпульсами підлітка.

У випадку інтерналізованого перебігу кризи акцент зміщується на роботу з емоційною сферою, формування стійкої Я-концепції та поступову інтеграцію підлітка в реальні соціальні зв'язки. Суттєву роль відіграє психоедукаційна робота з питань цифрової гігієни та безпечної поведінки в інтернеті, адже для цієї категорії клієнтів віртуальне середовище нерідко виконує функцію основного психологічного прихистку. Допомога має носити підтримувальний, емпатійний характер із залученням методів арттерапії та наративних практик, що сприяють безпечному розкриттю внутрішніх переживань, мінімізуючи бар'єри традиційної вербальної комунікації.

Для змішаного типу перебігу кризи найбільш ефективним є системний підхід, що охоплює не лише індивідуальну роботу з підлітком, але й активне залучення його соціального оточення. Управлінський аспект розвитку культури взаємодії полягає в координації зусиль родини та освітніх установ. Формування єдиного, несуперечливого підтримуючого середовища є критично важливим для стабілізації емоційного стану підлітка та зниження рівня амбівалентності в його поведінці.

Особливої уваги заслуговує гуманітарний вимір культури психологічної допомоги, який полягає у визнанні безумовної цінності та суб'єктності підлітка. Психолог має діяти не як авторитарний транслятор норм, а як фасилітатор, що допомагає особистості віднайти власні смисли в мінливому соціокультурному просторі. Диференційований підхід вимагає від фахівця високого рівня культурної компетентності, розуміння специфіки сучасних засобів комунікації та здатності гнучко адаптувати психологічний інструментарій до мови, органічної для цифрового покоління.

Отже, упровадження диференційованого підходу до психологічної допомоги підліткам під час пубертатної кризи дозволяє суттєво оптимізувати професійну діяльність психолога. Врахування специфіки перебігу кризи в поєднанні з аналізом впливу сучасних соціокультурних та комунікативних факторів забезпечує точнішу діагностику та цілеспрямовану корекцію. Це сприяє не лише гармонійному подоланню вікових кризових явищ, але й успішній соціалізації молоді, формуванню в неї резильєнтності до глобальних викликів сучасної культури та суспільства, що безпосередньо відповідає стратегічним завданням інноваційного розвитку соціальних комунікацій.

В. Піщанська

ХУДОЖНЯ ТВОРЧІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН КУЛЬТУРИ ТА ЧИННИК ОСВІТНЬОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

V. Pishchanska

ARTISTIC CREATIVITY AS A CULTURAL PHENOMENON AND A FACTOR IN THE EDUCATIONAL DEVELOPMENT OF PERSONALITY

Аналізуючи історію поняття «творчість», важливо зазначити, що в суспільній та науковій свідомості традиційно поєднуються постаті творця та митця, а сам творчий акт нерідко звужується до професійної художньої практики. Проте

художня творчість є значно ширшим, багатовимірним феноменом, який охоплює різноманітні форми культурної діяльності: від створення видатних художніх полотен чи утилітарних предметів до дитячої творчості, яка ґрунтується на самовираженні та є обов'язковим атрибутом цілісного розвитку людини. Складність її теоретичного осягнення зумовлена багатоматеріальною, поліхудожньою та міждисциплінарною природою самого творчого процесу.

Уявлення про сутність та межі художньої творчості пройшли тривалу еволюцію в історії європейської думки. Антична естетика сформувала дві основні філософські концепції: Платона з його суворою ієрархією мистецтв та категорією наслідування природи (*mimesis*), і Арістотеля, який підкреслював виразну та виховну функцію мистецтва, довіряв людським почуттям і обґрунтував категорію катарсису як емоційного очищення через естетичне переживання. Середньовічна парадигма визнавала єдиним справжнім Творцем Бога (*ex nihilo*), зводячи завдання художника до майстерного відтворення слідів земної краси.

Лише в епоху Відродження (Леонардо да Вінчі, Рафаель) зароджується розуміння мистецтва як створення нової, раніше не існуючої реальності, а в епоху Нового часу та Просвітництва творчість остаточно пов'язується з уявою, натхненням, індивідуальною свободою та автономною художньою практикою. У педагогічному й культурологічному контекстах мистецтво розглядається в триєдності: як діяльність, як майстерність і як підсумковий продукт. Воно відповідає базовим глибинним потребам людини в нових емоціях та пізнанні, зміцнює соціальні зв'язки й слугує потужним чинником особистісного зростання. Завдяки взаємодії з мистецтвом формується естетична культура особистості, розвивається дивергентне мислення, уява та гнучкість сприйняття світу, що дає змогу людині розрізняти справжні художні цінності та протистояти масовій культурі й кітчу.

У сучасній художній культурі творчий процес функціонує в умовах активного діалогу двох тенденцій: збереження автономії й самобутності окремих видів мистецтва та потужного руху до їх синтезу й конвергенції. Руйнування традиційних жанрових і формальних кордонів, запозичення філософських та наукових категорій (зокрема простору — часу) і створення міждисциплінарних форм вираження створюють складні, неоднозначні художні структури. Розуміння та розшифровка змісту такого складного мистецтва вимагають від реципієнта активного, критичного та аналітичного сприйняття, а також повертають наукову думку до аналізу первинного, автентичного творчого акту.

Яскравим прикладом такого первинного творчого акту є дитяча творчість. Вона є унікальним способом пізнання світу, де поруч із інтелектом вирішальну роль відіграють інтуїція, емоції та фантазія. На відміну від наукового знання, орієнтованого на формулювання об'єктивних законів і загальних принципів, дитяче пізнання фіксує нетипове, суб'єктивне сприйняття реальності, де бажане переважає над дійсним. Дитина малює, створює пластичні чи звукові образи не шляхом механічного копіювання, а через творчу трансформацію запозиченої моделі відповідно до власного внутрішнього стану, творячи безпосередньо та автентично.

Образотворча діяльність дитини є специфічною формою комунікації та реалізації семіотичної функції, де графічний акт поєднує гру із формуванням власної системи знаків і символів. Генезис дитячого малюнка демонструє закономірну еволюцію: від моторного малювання (каракулів, ритмічних зигзагів і спіралей,

що відображають рух руки й кисті) до побудови схематичних, ідеопластичних та топографічних композицій. Вибір форми, лінії та кольору в дитячому малюнку на цьому етапі визначається не стільки реальними властивостями натури, скільки особистісними емоціями, суб'єктивним баченням та відчуттям значущості зображуваного об'єкта.

Не менш важливим виміром дитячої активності є музична творчість як просторово-часове дослідження звукового довкілля. Спираючись на розвиток внутрішнього слуху (аудіації) та природну потребу в ритмі й співі, музична діяльність дитини розвивається за аналогією до засвоєння рідної мови: від слухання й звукового лепету до імпровізаційного використання «музичних слів» (мелодійних та ритмічних мотивів).

Використання природного інструментарію (голосу, пластичного руху), а також доступних дитячих шумів й оркестрових інструментів (зокрема елементарного музикування за методикою К. Орфа) дає дитині змогу створювати власні звукові картини. Вільна вокальна та інструментальна імпровізація дозволяє моделювати невербальні стани, ілюструвати казкові сюжети та перекладати акустичні явища природи на мову звуку. Під час такої діяльності дитина легко виходить за межі класичного тонального мислення, оперуючи тембром, динамікою, ритмом та артикуляцією, що природно наближає її до розуміння мови та закономірностей сучасного авангардного мистецтва.

Повноцінний функціонал дитячої творчості — як образотворчої, так і музичної — може реалізуватися лише за умови захисту освітнього середовища від нав'язування жорстких графічних чи музичних стереотипів. Авторитарний підхід та вимоги академічного копіювання часто призводять до формального дилетантизму та блокують емоційну залученість дитини. Теорія освіти через мистецтво розглядає самовираження не як простий гедонізм чи беззмістовну гру, а як результат глибокої інтерналізації зовнішнього досвіду. У ході створення художнього продукту сам процес пошуку та самореалізації є значно важливішим за формальну досконалість чи оригінальність результату.

Отже, дитяча художня творчість є автономним, цілісним та безцінним простором для духовного зростання. Вона поєднує перцептивну чутливість, мислення та емоції, дозволяючи дитині не лише формувати індивідуальне бачення світу, а й проходити шлях соціалізації, гармонізації внутрішніх станів та саморозкриття. Забезпечення умов для такої вільної, нестереотипної творчості є фундаментальним завданням сучасної гуманітарно орієнтованої освіти.

А. Соляник

ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

A. Solianyk

INNOVATIVE PEDAGOGICAL COMPETENCIES OF TEACHERS IN ARTS EDUCATION INSTITUTIONS

У проєкті Національної стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні (2021–2030 рр.) зазначалося, що нині розгортається нова технологічна революція, викликана швидкою інтеграцією штучного інтелекту (ШІ) в усі сфери економіки і

суспільного життя. Це сприяє формуванню нового типу суспільства (Суспільства 5.0), виробнича та соціальна інфраструктура якого будуть базуватися на ШІ. У Стратегії підкреслено, що «у найближчому майбутньому озброєність інтелектуальними технологіями, інтенсивність їх упровадження стануть критерієм розвиненості тієї чи іншої національної економіки. Відповідно привабливість країн і регіонів, концентрація в них кваліфікованої робочої сили, підприємств високотехнологічного виробництва, матеріальних і фінансових ресурсів, а разом з ними й привабливість освітніх установ, інфраструктурних і культурних об'єктів безпосередньо залежить від ступеня озброєності ШІ» (Проєкт Національної стратегії розвитку штучного інтелекту в Україні, 2021–2030 рр.).

Розбудова Суспільства 5.0 вимагає від сучасного педагога формування системи інноваційних компетентностей, заснованих на синергії досягнень цифрової дидактики, когнітивної психології та кібергігієни.

Цифрова дидактика успішно інтегрує цифрові інструменти та технології в освітній процес з метою підвищення його ефективності через активізацію пізнавальної діяльності здобувачів освіти. Майбутнім музикантам цифрові інструменти дозволяють експериментувати зі звуком та аранжуванням, працювати над спільними музичними проєктами в режимі онлайн, досліджувати особливості електронної музики, візуалізувати ритм та гармонію тощо. Додатки з алгоритмами ШІ допомагають проводити репетиції та оцінювати якість гри, інструменти доповненої та віртуальної реальності занурюють музикантів у віртуальні концертні зали, дозволяючи долати хвилювання перед публічними виступами. Систематичні відеозаписи здобувачами своїх домашніх репетицій сприяють вчасному виявленню помилок і відстеженню власного прогресу виконавської майстерності. Анкетування здобувачів спеціальності «Музичне мистецтво» Харківської державної академії культури дозволило з'ясувати, що найчастіше вони використовують цифрові застосунки для друку та транскрипції нот, демонстрації виконавських можливостей різних музичних інструментів. Наприклад, безкоштовний редактор нотного запису MuseScore Studio призначений для створення, відтворення та друку нот і має вбудований синтезатор для прослуховування написаних партитур у реальному часі, що суттєво оптимізує організацію освітнього процесу з фахових дисциплін.

Водночас важливо, щоб технології не підміняли людську агентність, а підтримували формування самостійно мислячої, відповідальної та емпатійної особистості. Для педагога-музикознавця вельми важливим є усвідомлення цінності іншої людини, здатність зрозуміти її відмінність і психологічний стан, усвідомити власні реакції та вибрати оптимальний спосіб поведінки.

Досягнення когнітивної психології допомагають формуванню у майбутніх педагогів мистецьких закладів вищої освіти дивергентного мислення, спрямованого на пошук нестандартних рішень, творчість та імпровізацію. Проведення семінарів з курсів «Педагогіка», «Теорія та методика вищої освіти», «Сучасні технології мистецької освіти» у форматі рольових ігор, дискусій, мозкових штурмів, моделювання та вирішення проблемних ситуацій сприяє формуванню оригінальності, швидкості та гнучкості мислення здобувачів. Особливим успіхом у студентів-музикантів користується метод «6 капелюхів мислення», під час застосування якого педагогічна проблема розглядається групою з шести різних позицій. Здобувачі формують навички креативності, комунікативності, критичного мислення та ефективної взаємодії

в команді, розуміння та поваги до іншої точки зору. Не менш важливим є набуття майбутніми педагогами здатностей висловлювати та інтерпретувати образні та абстрактні ідеї, переживати емпатію. Нині формується поняття «цифрова емпатія», яка передбачає вміння відчувати емоційний стан аудиторії в онлайн-спілкуванні, створювати комфортний, безпечний та інклюзивний освітній екопростір.

Компетентність кібергігієни передбачає формування в здобувачів здатності критично оцінювати інформацію, яку надає ШІ, та вміння етично його застосовувати, знати основи медіаграмотності, правила підтримки безпеки персональних даних і захисту освітньої екосистеми від зовнішніх кіберзагроз, поважати авторське право та інтелектуальну власність у глобальному цифровому просторі.

Отже, вплив цифровізації на організацію освітнього процесу в закладах вищої мистецької освіти суттєво розширює систему загальних та фахових компетентностей майбутніх педагогів-музикознавців. Їх розвиток найефективніше відбувається в процесі залучення інтерактивних методів навчання, а також у різноманітних навчальних середовищах і в активній співпраці зі всіма стейкхолдерами (роботодавцями, творчими колективами, глядачами).

В. Чекштуріна

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ДИСКУРСИВНІЙ ПРАКТИЦІ ВИЩОЇ ШКОЛИ В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: РЕКОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЛЮДСЬКОЇ ЦІННОСТІ

V. Chekshturina

DEVELOPMENT OF SOCIAL INTELLIGENCE IN HIGHER EDUCATION DISCOURSE PRACTICE IN THE ERA OF DIGITALIZATION: RECONCEPTUALISING HUMAN VALUE

Сучасний простір вищої школи функціонує в умовах глобальних цивілізаційних трансформацій, де фундаментальні параметри людського буття набувають нових перспектив та зазнають радикального переосмислення. Стрімкий прогрес у сфері впровадження штучного інтелекту, розвитку автоматизації аналітичних процесів та концептуалізація емоційного інтелекту створили новий технологічний та соціокультурний контекст. Проте парадокс нової технологічної епохи полягає в тому, що нарощування машинного «мислення» та «когнітивної» потужності алгоритмів висвітило проблему суто людського виміру, а саме — проблему довіри до «соціальності», до компетентностей людини, до цінності соціального інтелекту та соціальних комунікацій, віру в перспективи розвитку людського капіталу.

Актуальність фундаментального питання: що означає «бути людиною», набуває в цифрову добу нових цивілізаційних значень. Одним із параметрів дослідження цього комплексного питання, на нашу думку, є новий підхід до розбудови методів розвитку соціального інтелекту.

Метою цієї розвідки є уточнення критеріїв соціального інтелекту та наголошенні на актуальності переосмислення аксіологічного виміру людини.

Манера спілкування ШІ з людиною є ввічливою, ШІ демонструє бажання зрозуміти користувача, бути корисним і мотивуючим співрозмовником. Алгоритми через лінгвістичні конструкції ввічливої комунікації швидко здобувають довіру та отримують доступ до семантичного поля людського професійного й повсякденного життя. Щоб вберегти цінність людського спілкування та потребу комунікантів до

соціальної взаємодії, зосередимося на вдосконаленні соціальних комунікацій та розвитку соціального інтелекту.

У закладах вищої освіти ми спостерігаємо різноманітність людської природи: відмінності за темпераментом, психотипами, проявами емоційної збудженості, ціннісними орієнтирами та попереднім комунікативним досвідом. Без належної соціокультурної рамки в межах навчального процесу ця різноманітність нерідко призводить до комунікативної холодності, когнітивної стагнації у власних переконаннях або деструктивних конфліктів. За таких умов соціальний інтелект виступає необхідною метакогнітивною та соціокультурною надбудовою, яка дозволить особистості піднятися над біологічними імпульсами, стереотипними реакціями й особистими амбіціями заради досягнення вищого рівня соціальної компетентності та інтерсуб'єктної зрілості.

Осередком та естетично-етичним простором формування цієї надбудови є академічна дискурсивна практика. Навчально-науковий дискурс у вищій школі може не тільки сприяти формальній передачі знань та досвіду, а й бути основою для розвитку комунікативної співтворчості у формуванні соціального інтелекту. Соціальний інтелект найбільш активно розвивається саме у висококультурному та освітньому комунікативному середовищі.

Проаналізуємо критерії соціального інтелекту, які вже розглядаються дослідниками в межах зазначеної проблематики:

1. «Соціокогнітивна гнучкість» (Чен Х, Цхок К., 2025): здатність студента чи науковця оперативно виходити за межі власної концептуальної системи координат, децентризувати власне мислення та сприймати альтернативну позицію без апріорного відчуження чи засудження.

2. «Емпатія та семантика підтримки» (Крішна Р. та ін., 2024): свідома внутрішня установка на емоційне співпереживання та розуміння стану співрозмовника, яка в мовленні втілюється через спеціальні діалогові засоби уваги, поваги та підтвердження людської гідності.

3. Досвід авторки даної тези з організації дискурсивних практик в університетському осередку дозволяє виділите ще один критерій, такий як «контекстуальна чутливість»: вміння реципієнтом розпізнавати не лише вербальний зміст повідомлення, а й глибинний соціокультурний, психологічний та емоційний контекст комунікації, включаючи невисловлені побоювання, тригери та приховані мотиви учасників дискусій.

Свідома установка людини з високим рівнем розвитку соціального інтелекту формується через етичний імператив: «Я волію зрозуміти Іншого, відчути контекст та знайти спільні точки взаємодії для побудови конструктивного консенсусу». Саме контекстуальна чутливість є особливістю, яка притаманна соціальній комунікації на відміну від взаємодії зі штучним інтелектом, де семантичний контент сприймається алгоритмами буквально й може не збігати з контекстом теми.

Для організації комунікативно безпечного середовища в університетській аудиторії рекомендуємо використовувати комунікативні техніки, які не тільки будуть забезпечувати розвиток власного мислення учасників комунікацій та інтелектуальної конкурентоспроможності, а й відточувати вміння конструктивного вирішення професійних конфліктів, пошуку консенсусу в проблемних питаннях та формувати довірливі, взаємопідтримуючі соціальні відносини.

До таких комунікативних технік належать:

- валідація та підтримка співрозмовника (семантика визнання права співрозмовника на альтернативну позицію);
- конструктивна аргументація (факти, статистичні дані, уникнення психоемоційного впливу, високих тональностей голосу);
- консенсуація дискурсу (знаходження спільного підґрунтя для подальших уточнюючих дискусій).

Отже, робота присвячена проблематиці формування соціального інтелекту у вищих навчальних закладах, виокремлені три критерії дослідження сформованості соціального інтелекту: соціокогнітивна гнучкість, емпатія та семантика підтримки, контекстуальна чутливість. Запропоновані комунікативні техніки (валідація та підтримка співрозмовника; конструктивна аргументація; консенсуація дискурсу), які спрямовані на розвиток конструктивного діалогування та формування соціального інтелекту.

У добу стрімкого розвитку штучного інтелекту, алгоритмізації та заміщення соціальних комунікацій на гібридні індивідуально-штучні (людина — ШІ) університетські заклади покликані виконати свій найважливіший гуманітарний обов'язок — зберегти й актуалізувати конструктивні соціальні взаємодії майбутніх фахівців, окрім фахових компетентностей фокусуватися на формуванні соціального інтелекту молоді. Розвиток соціального інтелекту в даному контексті є не просто сформованою сукупністю комунікативних навичок, а вищим рівнем соціальної культури та етичною надбудовою особистості.

Л. Беземчук

КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ: МИСТЕЦТВО ЯК ДІАЛОГ ЗІ СВІТОМ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ

L. Bezemchuk

CULTURAL DIPLOMACY: ART AS A DIALOGUE WITH THE WORLD AMIDST UKRAINIAN REALITIES

Актуальність представленої теми підтверджується активністю фахівців, які щорічно беруть участь у Міжнародному форумі культурної дипломатії в України, який традиційно відкриває Олена Зеленська. 6 жовтня 2026 року відбувся 7-й Міжнародний форум, який об'єднав українських та закордонних експертів для обговорення розвитку культурних відносин між країнами.

Роль мистецтва як дипломатичного засобу спілкування досліджено в сучасній теорії та практиці. У наукових розвідках поняття культурної дипломатії стало предметом розгляду К. Відімська, С. Гололобов, Н. Дубовик, В. Ємельянов, Ю. Тарасюк, О. Шило та ін. Автори розкривають значення мистецтва як «м'якої сили» в контексті теорії «культурної дипломатії». Відповідно такого тлумачення мистецтво стає дієвим інструментом для встановлення міжкультурної комунікації і подоланням конфліктів без застосуванням зброї.

Аналіз наукових підходів до питання методів, механізмів та форм організації міжкультурних обмінів демонструють взаємодію мистецтва з різними галузями людської діяльності. Такий принцип міжгалузевої інтеграції можна було спостерігати в лютому 2026 р. на заході закриття зимової Олімпіаді в Мілані. Спортивні ігри було

завершено чудовим мистецьким проєктом. Міжкультурний діалог відбувався між глядачами та персонажами відомих італійських опер, що на сцені створили сучасне шоу. Режисерський задум було втілено як за допомогою класичних форм так і залученням талановитих сучасних італійських виконавців. Традиції та новаторство італійської культурної спадщини, у наведеному прикладі, сприяло формуванню позитивного іміджу держави, яка була організатором спортивного заходу, проявом культурної дипломатії. Мова мистецтва стала рівноправним учасником співбесіди між представниками різних культурних спільнот. Символом всього проєкту був пошук світла, який головний герой здійснював за допомогою інших дійових осіб. Слід зазначити, що такий прийом використання символів, які зрозумілі на міжнародній арені, і є принципом культурної дипломатії.

Яскравим прикладом, що продовжує тему культурної дипломатії, є створення симфонічної поеми «Насіння соняшника», представленої сучасним італійським композитором і виконавцем Чезаре К'як'яретта. Виконання відбулося 30 серпня 2025 р. в Національній філармонії України в Києві, а потім твір був презентований у різних країнах світу як позиція автора щодо подій в Україні. Сучасному італійському композитору вдалося передати мовою музики співпереживальний біль щодо війни на території нашої держави. В інтерв'ю митець пояснив, чому було обрану таку назву для твору — «соняшник» як символ процвітання української нації. «Можна зрізати квітку, але насіння, що знов опиниться в землі, надасть нове життя рослині, яка тягнеться до сонячного світла». Автор демонструє своє бачення майбутнього України через розкриття змісту своєрідного національному коду, утіленого в образі соняшника — символу світла та сили українського духу. В різних проєктах флористична символіка використовується як ефективний «культурний матеріал» для представлення національного коду через мистецтво.

Реалізацію проєктів у межах культурної дипломатії можна спостерігати на прикладі показів моделей українських митців на подіумах Паризьких тижнів моди. Відома українська дизайнера Лілія Літковська використала на своєму показі у 2025 р. одяг, який був прикрашений українською символікою, колосом пшениці. Модельєр пояснила, що завдяки такому прийому мала бажання привернути увагу спільноти до теми боротьби Україну за свою незалежність, як мирної та процвітаючої країни. У 2026 р. відома майстриня представила колекцію на Паризькому тижні моди, що визвала глибоку емоційну реакцію в глядачів. Одяг було створено під впливом почуттів, які авторка пережила в процесі сходження на вершину Кіліманджаро поряд з українськими військовими, які були вимушені навчатися жити після втрати кінцівок. Сила українського духу та прагнення до перемоги, попри життєві обставини — основний лозунг представленої колекції. Такий приклад звернення до світової спільноти стає своєрідним маніфестом національної гідності та незламної віри нашого народу в перемогу добра над злом.

Українське мистецтво завжди було простором для міжкультурної комунікації. У 2022 р. гітариста Девіда Гілмора надихнув виступ Андрія Хливнюка на Софіївській площі з піснею «Ой, у лузі червона калина». Український твір у виконанні Pink Floyd сповістив увесь світ про трагедію на українській землі після повномасштабного вторгнення і ставлення світових зірок до цієї події. Твір став засобом гуманітарної допомоги, адже всі кошти від прослуховування та продажу синглу пішли на допомогу українцям.

Отже, маємо сподіватись, що в мирній Україні настане час, коли світова спільнота, яку буде запрошено на урочисті події, подібні до Олімпіади в Мілані, зможе спостерігати сучасне шоу за участю персонажів із українських відомих опер, балетів, спектаклів (Мавки, Наталки Полтавки, Тараса Бульби тощо) та сучасних українських виконавців, відомих в усьому світі. Представники інших культур зможуть побачити красу національних традицій та новаторства в мистецтві Україні. Розуміння спільнотою духовного багатства української нації підтвердить її високий імідж, який може впливати на розбудову міжкультурних відносин у світі.

Таким чином, «культурна дипломатія» — це не лише інтегроване явище, а й потужний засіб міжнародного спілкування та встановлення взаєморозуміння між різними культурами та народами. Українське мистецтво має виконувати роль «м'якої сили», за допомогою якої вибудовується простір гармонійних відносин між державами та стверджується повага до самобутності й унікальної ідентичності нашої нації на міжнародній арені.

О. Вдовіна, Н. Васюкова

ІНШОМОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВІЙСЬКОВОГО ФАХІВЦЯ ЯК СКЛАДОВА КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ТА МІЖКУЛЬТУРНОЇ СТІЙКОСТІ

O. Vdovina, N. Vasiukova

FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE OF A MILITARY PROFESSIONAL AS A COMPONENT OF SECURITY CULTURE AND INTERCULTURAL RESILIENCE

Російсько-українська війна зробила іншомовну взаємодію повсякденною складовою військової діяльності: розширюється міжнародна співпраця, проводяться спільні навчання, особовий склад опановує іноземне озброєння та супровідну документацію. За таких умов неточне передавання професійної інформації, хибне тлумачення намірів партнерів і некритичне сприйняття іншомовних повідомлень можуть створювати ризики для безпеки військово-професійної діяльності. Водночас іншомовну підготовку нерідко розглядають переважно як засіб формування мовних навичок, залишаючи поза увагою її безпековий вимір.

Іншомовну компетентність військового фахівця доцільно розглядати як складову культури безпеки, що передбачає усвідомлення професійних ризиків і відповідальність за результати комунікації. Важливого значення набуває міжкультурна стійкість — здатність підтримувати конструктивну взаємодію за відмінностей комунікативних норм, професійних традицій та підходів до прийняття рішень. Водночас протидія маніпулятивним впливам характеризує інформаційний вимір цієї компетентності.

Багатовимірний характер іншомовної компетентності військового фахівця зумовлює необхідність комплексного підходу до її структурування. З огляду на характер комунікативних та інформаційних ризиків пропонуємо авторську трирівневу модель, що поєднує мовно-професійну, міжкультурно-інтерпретаційну та інформаційно-комунікативну складові (рис. 1).

Рівень	Основний зміст	Безпекові ризики	Критерії оцінювання
І. Мовно-професійний	Військова термінологія; стандартизовані повідомлення; службова комунікація	Спотворення змісту та неоднозначність оперативної інформації	Точність повідомлень; підтвердження розуміння
ІІ. Міжкультурно-інтерпретаційний	Розуміння професійних культур; стилів командування; комунікативних норм	Хибне тлумачення намірів; непорозуміння; порушення координації	Адекватність інтерпретації; доречність поведінки; усунення непорозумінь
ІІІ. Інформаційно-комунікативної стійкості	Перевірка джерел; розпізнавання маніпуляцій; захист інформації	Дезінформація; інформаційний вплив; витік відомостей	Обґрунтованість суджень; критичність; дотримання процедур безпеки

Рис. 1. Трирівнева модель іншомовної компетентності військового фахівця

Авторський підхід полягає в поєднанні трьох вимірів іншомовної компетентності з відповідними безпековими ризиками та критеріями оцінювання. Міжкультурно-інтерпретаційний рівень створює передумови для формування міжкультурної стійкості через здатність долати непорозуміння та підтримувати конструктивну взаємодію з партнерами.

Практичне застосування моделі передбачає ситуаційні вправи, моделювання професійної комунікації та критичний аналіз іншомовних матеріалів, що сприятиме розвитку відповідальної комунікативної поведінки військових фахівців.

Отже, запропонована модель розкриває безпековий вимір іншомовної компетентності та її значення для формування міжкультурної стійкості. Перспективи досліджень пов'язані з розробленням критеріїв оцінювання та апробацією моделі у військовій освіті.

Ю. Заклінська

МОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ МИТЦІВ

Y. Zaklinska

LANGUAGE COMPETENCE AS A FACTOR IN THE FORMATION OF THE PROFESSIONAL CULTURE OF FUTURE ARTISTS

Нині надзвичайно актуальним є питання мовної компетенції здобувачів освіти, зокрема мистецьких спеціальностей, оскільки якісна комунікація українською мовою — запорука успішного створення нових культурних та мистецьких продуктів. Митці створюють різноманітні проєкти, які висвітлюють трагічні події сьогодення, розкривають історичні події, переосмислюють українські традиції.

Через повномасштабні воєнні дії в Україні деякі здобувачі були змушені виїхати за кордон. Перебуваючи в іншомовному середовищі, вони приділяють багато уваги

вивченню іноземних мов, а рідну мову поступово забувають. Надзвичайно важливо підтримувати та розвивати їхній рівень знання української мови, оскільки висока мовна культура необхідна для якісної репрезентації українських традицій у світі, творення проєктів, які ознайомлюватимуть іноземців з історією та традиціями нашої країни, формування думки щодо нинішньої ситуації в Україні.

Митці, презентуючи свої проєкти, мають можливість продемонструвати лексичне та стилістичне багатство, милозвучність української мови, що може зацікавити та залучити іноземців до вивчення української мови, посилюючи її престижність.

Вистави, медіапроєкти, кінофільми, перформанси реалізовуються й транслюються через мову. Високий рівень мовної культури автора дозволяє уникати помилок, кліше, застосовувати різноманітні мовно-стилістичні засоби, що робить продукт унікальним.

Слід дотримуватися орфографічних і синтаксичних норм під час створення текстів, а також правильно наголошувати слова в процесі усної комунікації. Потрібно продумувати, що пишеш або говориш, уникати мовних помилок. Не використовувати в процесі написання, презентації текстів та в усному мовленні неправильні вітання, кальки з російських слів, тавтології, зайві слова тощо. Наприклад, не говорити «доброго дня / вечора» замість «добрий день / вечір», «приймати участь» замість «брати участь», «на протязі» замість «протягом (упродовж)», «я рахую» замість «я вважаю», «вірна відповідь» замість «правильна відповідь», «так як» замість «оскільки (тому що)», «неділя» замість «тиждень (на позначення проміжку часу від понеділка до неділі включно)», «вибачаюся» замість «перепрошую, даруйте», «заключається» замість «полягає» тощо.

Потрібно намагатися використовувати в мовленні якомога більше власне українських слів, уникаючи іншомовних аналогів або варіантів, які ввели до української мови в радянські часи.

Головна мета сучасної мистецької освіти — підготовка висококваліфікованих фахівців, спроможних створювати конкурентоспроможні культурні продукти й артпроєкти українською мовою, здатних гідно презентувати Україну у світі, протидіяти ворожим наративам через якісний україномовний контент, інтегрувати українські традиції, культуру та мистецтво у світовий культурний простір, зберігаючи автентичність.

Отже, мовна компетентність є фундаментальною складовою професійної кваліфікації здобувачів мистецьких спеціальностей, оскільки саме вони формуватимуть та презентуватимуть образ української культури в майбутньому. Володіння рідною мовою на високому рівні — запорука створення якісного, конкурентоспроможного національного культурного продукту.

O. Oliinyk

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING: FROM COUNTERACTION TO PEDAGOGICAL LEADERSHIP

О. Олійник

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: ВІД ПРОТИДІЇ ДО ПЕДАГОГІЧНОГО ЛІДЕРСТВА

Generative artificial intelligence (AI) has moved from an experimental novelty to routine infrastructure of professional practice in English language teaching (ELT).

Teachers use large language models to produce, adapt and level texts, and learners use the same tool to brainstorm, translate, paraphrase and complete written assignments. The dominant institutional response, however, remains reactive: it is centred on prohibition, detection and sanctions. This reactive stance leaves a gap between the actual capabilities of AI tools and the pedagogical design of language courses, which are still largely built on tasks that a model can now perform in seconds.

The purpose of the article is to substantiate a leadership-based approach to AI in ELT, in which the teacher neither rejects nor passively adopts AI but systematically directs it, audits its output and redesigns the learning tasks around it.

The scientific novelty of the study lies in the integrated conceptualization of three interdependent dimensions that are usually discussed separately: (1) AI as an instrument for the teacher's preparatory work, (2) the revision of the task system offered to learners, and (3) the teacher's AI awareness as a precondition of pedagogical authority. The author proposes to treat these dimensions as a single professional competence, designated here as AI-informed pedagogical leadership, and to move the focus of the discussion from controlling learners' AI use to managing the instructional environment in which that use occurs.

First, AI is considered a drafting tool rather than a teaching tool. Its reliable zone covers repetitive production work: adapting an authentic text to several CEFR levels, generating gap-fill, matching and error-correction exercises, drafting rubrics and lesson skeletons, and giving first-pass feedback on a set of written works. This work frees time for the part of teaching that a model cannot perform: reading the group, sequencing activities, deciding when to correct and when to leave an error alone, and sensing the affective state of learners. The teacher's decisions, therefore, remain tied to knowledge of a particular class, and AI-generated material is treated as a draft that requires professional verification. The proposed workflow includes five stages: planning without the model, contextualised prompting, critical inspection, adaptation in the teacher's own voice, and reflective feedback after the lesson. The inspection stage is decisive, since the typical limitations of language models are systematic: the declared CEFR level is often approximate, factual content may be plausible but incorrect, cultural references tend to reflect a single educational setting, and evaluative responses are inclined to be overly favourable.

Second, the availability of AI makes a share of traditional assignments uninformative. A take-home essay, a reading summary or a vocabulary exercise no longer proves that a learner has acquired the target language. The paper argues that the task system should be revised on the principle of making the learning process, not only the product, visible and assessable. Such tasks may include staged writing with recorded drafts and written reflections on revisions; oral defence or follow-up discussion of a submitted text; tasks based on the learners' own experience and the immediate classroom context; and critical tasks in which learners evaluate, correct and improve an AI-generated text, thereby developing language awareness and evaluative skills. Clear rules about permitted use (brainstorming, checking a self-written sentence, additional practice, reference) and impermissible use (submitting generated text as evidence of one's own proficiency) should accompany this redesign. Detection software is considered an unsuitable basis for academic decisions because of its limited reliability, especially in relation to texts written by second-language users.

Third, the teacher cannot lead what he or she does not understand. Effective leadership presupposes continuous awareness of what AI tools can currently do, how learners actually use them, and where their output is unreliable. Such awareness includes digital literacy in a narrow professional sense: precise formulation of context (level, first language, time, previous errors), rapid recognition of an erroneous output, and a clear understanding of one's own pedagogical objective before addressing the tool. In this sense, the value of the teacher increases rather than decreases, because the skills that become decisive are, in essence, teaching skills. The ethical and legal side must be integrated into this competence. Learners' written work constitutes personal data; it should be anonymised and processed only with tools approved by the institution, which is in line with the requirements of European data protection and AI regulation.

The study substantiates that productive integration of AI into ELT depends less on the choice of a particular tool than on the teacher's position toward it. The teacher who uses AI as an assistant for preparation, redesigns assessment tasks to elicit and evidence learners' own language production, and maintains up-to-date knowledge of AI capabilities converts a perceived threat into a resource for higher-quality instruction. The prospects for further research include empirical verification of the proposed model, development of criteria for the AI-resilient task design, and the elaboration of professional development programs aimed at forming AI-informed pedagogical leadership in language teachers.

І. Дерев'янко

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ

I. Derevianko

ORGANIZATION OF STUDENTS' INDIVIDUAL LEARNING ACTIVITIES IN THE PROCESS OF DEVELOPING COGNITIVE GROWTH

У педагогічній науці пізнавальну активність розглядають як складну властивість суб'єкту, що інтегрує важливі якісні характеристики типового для нього прояву пізнавальної діяльності: пізнавальну самостійність; пізнавальну ініціативність; повноту та мобільність його знань, умінь і навичок у сфері реалізації цієї активності.

Пізнавальна самостійність як компонент структури пізнавальної активності не є синонімом поняття досвід пізнавальної діяльності, а навпаки, фіксує цілісність, системність сформованих у суб'єкта пізнавальних навичок і умінь. Рівні сформованості пізнавальної самостійності визначаються ступенем уміння виявити, визначити й розв'язати протиріччя.

Пізнавальну ініціативність характеризують мотиваційний і емоційний аспекти пізнавальної діяльності. Основою пізнавальної ініціативності є особистісний пізнавальний інтерес.

Повнота та мобільність знань, умінь і навичок з навчальної дисципліни є важливим компонентом пізнавальної активності, який визначається наявністю або відсутністю прогалин у знаннях програмного матеріалу, здатністю переносити алгоритм, який був сформований при розв'язанні завдань певного типу, на розв'язання завдань іншого, більш-менш близького їм типу, мірою оволодіння знаннями, уміннями й навичками понад програму.

Науковці-педагоги вважають, що пізнавальна активність здобувачів освіти суттєво зросте, якщо спеціально розроблена із цією метою система форм організації навчання як цілеспрямовано створене узгодження методів буде включати:

1. Самостійне (індивідуальне) виконання системи завдань.
2. Спільне виконання системи завдань.
3. Додаткові заняття (індивідуальні і групові консультації).
4. Комплексні форми організації навчання (ділові ігри комплексного типу, які розвивають критичне мислення, сприяють пошуково-творчій діяльності та готують до реальних умов майбутньої професії).

Педагоги-новатори зазначають, що з метою організації індивідуальної роботи здобувачів освіти ефективним є використання таких сучасних методів, прийомів та цифрових інструментів навчання, як проблемний виклад навчального матеріалу, змішане та перевернуте навчання, компетентнісний підхід, гейміфікація, прийом мозкового штурму, прийом сторітелінгу, прийом інтелект-карт, прийом скечноутінгу, інтерактивні вікторини та опитування через спеціалізовані сервіси Wordwall, Baamboozle, Kahoot та інші.

Структура організації індивідуальної діяльності складається з підготовчого етапу, процесуального або виконавського етапу та етапу самооцінювання або взаємооцінювання.

Підготовчий етап або мотиваційний містить визначення мети та очікуваних результатів. Розробку навчально-методичних завдань, які сприяють умінню самостійно визначити та розв'язати протиріччя, формують пізнавальну активність особистості.

Процесуальний етап охоплює виконання здобувачем освіти серії завдань, які скеровані на формування кожного з компонентів пізнавальної активності, але водночас здобувач керується змістом спеціальних інструктивно-методичних карток, які розроблені викладачем, як додаток до завдань. Аналогічні завдання виконуються і при виконанні домашнього завдання або самостійної роботи здобувачів. З метою формування пізнавальної ініціативності, як мотиваційного компоненту пізнавальної активності, викладач здійснює індивідуальні консультації після занять, допомагає порадою, підказкою, пояснює, як ці знання знадобляться у майбутньому.

У процесі індивідуального розв'язання серії завдань, які призначені для формування пізнавальної активності, спостерігається її підвищення за рахунок зросту пізнавальної самостійності як основи формування пізнавальної ініціативності, повноти і мобільності знань, умінь і навичок із предмету, який вивчають. Високий рівень пізнавальної самостійності особистості формується завдяки інтенсивній індивідуальній роботі викладача з кожним окремим здобувачем, водночас враховуються індивідуальні особливості здобувачів. Крім того, формування пізнавальної активності в індивідуальній навчальній діяльності є повна реалізація кожною особистістю свого інтелектуального потенціалу, творчих можливостей, вольових та організаційних якостей, готовність до лідерства та ініціативності, вміння брати на себе відповідальність під час роботи в групах, здатність висловлювати власні думки, слухати інших і знаходити компроміси.

О. Дружинін

ПОЯСНЕННЯ ПРИЧИНИ ВИМОГИ ЯК ПРАГМАТИЧНА СТРАТЕГІЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ІЗ ЦИВІЛЬНИМИ

O. Druzhynin

EXPLAINING THE RATIONALE FOR A DIRECTIVE AS A PRAGMATIC STRATEGY IN ENGLISH-LANGUAGE MILITARY—CIVILIAN COMMUNICATION

Англомовна комунікація військовослужбовця із цивільними в умовах контрольно-пропускного режиму, евакуації, обмеження доступу або перевірки документів поєднує інституційну асиметрію ролей із необхідністю швидко досягти однозначного розуміння. Директивний мовленнєвий акт у таких ситуаціях має забезпечити виконання дії, однак його прагматичний ефект залежить не лише від граматичної форми наказу чи прохання. Для цивільного адресата істотним є розуміння того, чому певна дія вимагається саме зараз, чи має вона обов'язковий характер і що відбудеться після її виконання. Тому пояснення причини вимоги доцільно розглядати як окремий компонент інституційної комунікації, який пов'язує операційну необхідність із доступною для адресата інтерпретацією ситуації.

Мета дослідження — описати мовне оформлення пояснення причини вимоги в англомовній взаємодії військовослужбовця із цивільним та визначити його зв'язок із директивом, формулами ввічливості й повідомленням про наступну дію. У центрі уваги перебуває не весь спектр засобів прагматичної деескалації, а вузька мікроструктура повідомлення, у якій адресат отримує три послідовні смислові опори: що необхідно зробити, чому це необхідно і що буде далі. Для її опису пропонується модель Directive — Rationale — Next Action (D—R—N): «вимога — пояснення — наступна дія». Формули ввічливості розглядаються як факультативне прагматичне обрамлення цієї моделі, а не як заміна чітко вираженого директиву.

Для ілюстрації використано модельовані англомовні фрагменти типових ситуацій військово-цивільної взаємодії. Аналіз стосується потенціалу мовної конструкції зменшувати інтерпретаційну невизначеність, пояснювати інституційну логіку вимоги та робити подальшу взаємодію прогнозованішою. Тому деескалація розглядається як прагматичний орієнтир, а не як емпірично виміряний поведінковий ефект.

Перший компонент моделі D—R—N — директив — може реалізовуватися імперативом, конструкціями з need to або must, а за менш категоричних умов — проханням із please. Наприклад: "Please remain behind the barrier. There is an ongoing security check. We will call you forward when the area is clear". У першому реченні експліцитно задається потрібна дія; друге речення виконує функцію пояснення; третє окреслює наступний процедурний крок. Прагматично важливо, що ввічливий маркер please не перетворює повідомлення на факультативну пропозицію: директивна сила зберігається, але подається у формі, сумісній із цивільною взаємодією.

Пояснення причини може оформлюватися кількома способами. Найпрозорішим є каузальний підрядний зв'язок із because: "You need to move to the assembly point now

because this road is closed to civilian traffic". Така конструкція прямо кодує причинно-наслідкове відношення, однак у ситуації високого когнітивного навантаження складніший синтаксис не завжди є оптимальним. Альтернативою є паратактичне оформлення двома короткими реченнями: "Do not enter the building. It has not been cleared yet". У парадигмі Mission-First ця форма є функціонально доцільною, оскільки зберігає семантичне ядро повідомлення й мінімізує синтаксичну глибину. Таким чином, Operational Brevity не означає усунення пояснення; навпаки, воно передбачає його максимально стислий і однозначний формат.

Другий поширений тип rationale-конструкції пов'язаний не із зовнішньою небезпекою, а з процедурною необхідністю: "Sir, keep your hands visible, please. We need to complete the security check. After the check, you may continue". Формула we need to переносить фокус із особистої волі мовця на інституційну процедуру. У цьому разі пояснення не виправдовує статус військовослужбовця, а робить прозорою логіку дії. Водночас надмірно розгорнуте обґрунтування може послаблювати Operational Brevity, тому комунікативно релевантним є принцип мінімально достатнього rationale: адресатові повідомляється лише та причина, яка потрібна для правильного розуміння вимоги й очікуваної поведінки.

Особливе значення має третій компонент — Next Action. Повідомлення про подальший крок зменшує невизначеність щодо тривалості обмеження та меж інституційного контролю. Типовими засобами є часові й умовні маркери after, when, once, until, а також конструкції з will: "Wait at the marked point until the engineer team confirms that the route is safe"; "After the check, you may continue"; "We will guide you to the safe route". Цей компонент задає процедурний горизонт взаємодії: цивільний адресат отримує не лише заборону чи обов'язок, а й зрозумілий сценарій того, за якої умови ситуація зміниться.

Взаємодія директиву з формулами ввічливості потребує функціонального балансу. У неаварійній ситуації звертання sir/ma'am, please та коротке acknowledgement можуть знижувати категоричність поверхневої форми без втрати змістової визначеності. Водночас модальні конструкції типу "Could you possibly…?" не завжди відповідають Mission-First, якщо дія фактично є обов'язковою: граматична форма запитання може створити хибне враження про можливість відмови. Отже, прагматична ввічливість у військово-цивільному дискурсі має реалізовуватися не шляхом приховування директивної сили, а шляхом коректного обрамлення однозначної вимоги та стислого пояснення її підстави.

З лінгвокогнітивного погляду rationale-компонент формує спільну причинну рамку ситуації. Голий імператив повідомляє лише бажану дію, тоді як поєднання директиву з причиною активує для адресата зв'язок між обмеженням і зовнішньою умовою, процедурою або безпековою потребою. У міжкультурній комунікації це особливо важливо, оскільки одна й та сама ступінь прямоти може по-різному інтерпретуватися носіями різних комунікативних норм. Експліцитне rationale не усуває цих відмінностей, проте зменшує залежність розуміння від неозвучених інституційних припущень.

У моделі D–R–N пояснення причини може бути інтегрованим у те саме речення або винесеним в окремий предикативний блок. Інтегрована форма є компактною: "Stay behind the line because the area is not clear". Паратактична форма є структурно простішою: "Stay behind the line. The area is not clear yet". Вибір між ними визначається

не уявною перевагою однієї граматичної моделі, а співвідношенням терміновості, когнітивного навантаження та потреби в однозначності. За умов стресу й дефіциту часу короткі незалежні клаузи можуть бути стійкішими до Grammatical Fragility, оскільки знижують вимоги до планування складного синтаксису й водночас зберігають функціонально необхідну причинність.

Прагматично невдалими є два протилежні варіанти. Перший — необґрунтований директив, коли цивільний адресат отримує лише "Move back" або "Wait here" без будь-якої доступної причини в ситуації, де пояснення можливе. Другий — надмірне пояснення, що перевантажує повідомлення деталями й затримує виконання дії. Модель D–R–N пропонує проміжне рішення: директив має передувати або негайно супроводжуватися коротким rationale, після чого зазначається наступний крок. За критичної небезпеки порядок може бути ще жорсткішим: спочатку максимально короткий директив, потім причина, якщо комунікативний ресурс це дозволяє.

Отже, пояснення причини вимоги доцільно трактувати як окрему прагматичну стратегію англомовної військово-цивільної комунікації, функція якої полягає у зв'язуванні директивної сили з доступною причинною рамкою та прогнозованою процедурою подальших дій. Наукова новизна запропонованого підходу полягає у виділенні мікропослідовності D–R–N та описі її реалізації через каузальні конструкції, паратактичні пояснення, інституційне we need to, маркери ввічливості й часово-умовні засоби Next Action. Модель може бути використана для конструювання навчальних англомовних сценаріїв, у яких операційна ясність поєднується з прагматично коректним поясненням вимоги. Подальша перевірка моделі потребує емпіричних даних про розуміння й виконання інструкції цивільними адресатами.

В. Мошаренков, Т. Мошаренкова, І. Коваленко

ВІЙСЬКОВІ РИТУАЛИ ЯК ПРОСТІР ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ОФІЦЕРА НОВОГО ПОКОЛІННЯ: БЕЛЬГІЙСЬКИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОМПАРАТИВНИЙ ДОСВІД

V. Mosharenkov, T. Mosharenkova, I. Kovalenko

MILITARY RITUALS AS A SPACE FOR SHAPING THE VALUE ORIENTATIONS OF A NEW-GENERATION OFFICER: A COMPARATIVE STUDY OF BELGIAN AND UKRAINIAN EXPERIENCE

Сучасні виклики та трансформації безпекового середовища вимагають докорінної зміни підходів до військової освіти, де підготовка офіцера нового покоління виходить за межі суто праксеологічного навчання. Замість механічного засвоєння тактико-технічних алгоритмів сучасна вища військова освіта орієнтується на соціокультурний і психолого-педагогічний процес аксіогенезу лідерського потенціалу особистості. В основі цієї парадигми лежить філософія інституційної стійкості, що базується на історичній тяглості та спадкоємності, які забезпечують нерозривний зв'язок між поколіннями.

Головним інструментом цієї спадкоємності виступають військові ритуали — не формальний елемент церемоніалу, а дієвий простір інтеграції мілітарної історії, корпоративної культури та актуальних суспільних запитів. Через ритуалізацію абстрактні концепції обов'язку, честі і побратимства набувають конкретно-чуттєвого й емоційного виміру, що сприяє інтерналізації професійно-етичного

кодексу. Компаративний аналіз бельгійського (на прикладі Королівської військової академії, RMA) та українського досвіду дозволяє експлікувати специфіку адаптації мілітарних традицій як до умов стабільного безпекового середовища НАТО, так і до викликів екзистенційної конвенційної війни задля вдосконалення наявної моделі ціннісних орієнтирів офіцерського корпусу.

Перехід від теоретичного осмислення цінностей до їхнього практичного втілення в повсякденну діяльність курсантів RMA забезпечується через цілісну систему щоденних військових ритуалів і знакових заходів. Більшість із них мають тривалу історію та формують підґрунтя для сучасної моделі військового лідерства. Навчально-виховний процес реалізується за чотирма взаємопов'язаними напрямами:

- ініціація (початкова військова підготовка): етап адаптації, під час якого в умовах інтенсивних навантажень закладаються базові навички дисципліни та міжособистісної взаємодії;
- символізм та внутрішня мотивація: формування через історичні символи й мілітарні традиції стійких ціннісних орієнтирів, гордості за належність до офіцерського корпусу і відданості державі;
- наступність поколінь: розгалужена система наставництва, яка забезпечує передачу унікального коду військової культури;
- психологічне розвантаження: комплекс формальних і неформальних інструментів для відновлення ментального ресурсу командира.

Яскравим прикладним втіленням зазначеної концепції в RMA є унікальна традиція «Офіційних Хрещених» (нідерл. Promotiepeters en meters). Вона спрямована на реалізацію принципів взаємодопомоги й патронату через побудову вертикальної моделі «наставник — курсант». Церемонія інституціоналізації цього зв'язку відбувається під час урочистостей з нагоди початку нового навчального року: першокурсники представляють офіційних наставників (кадрових офіцерів або офіцерів у відставці), які символічно беруть на себе відповідальність за їхнє моральне та професійне виховання. Історичні витоки традиції пов'язані з діяльністю коменданта академії генерал-лейтенанта Жоржа Беєрнартса (1946–1951 рр.), який відродив цю практику задля надійної трансляції військових чеснот: доброчесності, честі, відповідальності, мужності та відданості службі.

Іншим прикладом символічного акта входження першокурсників до військово-академічної спільноти є «Смолоскипна хода» (нідерл. Fakkelintocht), під час якої факельний вогонь передається від наставників до вихованців як знак спадкоємності мілітарних знань. Безперервний зв'язок поколінь підтримується також традиційним «Парадом синіх беретів» (нідерл. Blauwe mutsen parade), що знаменує успішне завершення первинної військової підготовки, та врученням «Королівського меча» (нідерл. Degen des konings) — найпрестижнішої відзнаки для найуспішнішого випускника академії.

Зазначена бельгійська практика має глибокі паралелі в українській мілітарній культурі, зокрема в інституті козацького наставництва, де система виховання орієнтувалася на формування громадянина-захисника — від джури до козака-лицаря. У Запорізькій Січі перехід від теоретичного засвоєння козацьких чеснот до бойової практики здійснювався за чітким регламентом: досвідчений козак брав під патронат хлопчиків, передаючи їм найкращі лицарські якості. Таке наставництво

реалізовувалось на засадах безкорисливості в різних сферах життєдіяльності та товаришування (виконання спортивних, військових, господарських, ремісничих обов'язків) і тривало від трьох місяців до трьох років. Наріжним каменем виховання захисників була національна ідея та внутрішня громадянська мотивація (відданість вітчизні, любов до рідного краю), які визначали ціннісно-смислові орієнтири козацького соціуму.

Нині ця традиція, яка сприяла підготовці молодого покоління до майбутньої діяльності в конкретних соціально-історичних умовах, знайшла відображення в сучасній парадигмі національно-патріотичного виховання. В умовах повномасштабної конвенційної війни цей історичний досвід адаптується до новітніх безпекових вимог, де мілітарні ритуали та інститут менторства трансформується з формальних церемоній у дієві інструменти формування психологічної стійкості та бойового братерства. Сучасний український підхід, рефлексуючи над козацьким виховним ідеалом, інтегрує його елементи в повсякденну практику вищих військових навчальних закладів. Це дає змогу не лише забезпечити спадкоємність поколінь, а й вдосконалювати унікальну вітчизняну модель аксіогенезу офіцера-лідера, яка гармонійно поєднує інституційні стандарти НАТО із живим, екзистенційним досвідом захисту суверенітету держави.

Важливе місце в обох культурах посідають комеморативні практики. Подібно до RMA, де вшанування жертв воєн та обов'язок перед ветеранами є джерелом морально-психологічної стійкості, українське козацтво через культ предків заклало для наступних поколінь сталу форму ментального спротиву та збереження національної самоідентичності. Оспівуючи героїзм, ідеали свободи, справедливості, честі й людської гідності, наш народ із покоління в покоління, утверджував ідею визвольної боротьби, забезпечуючи психологічне згуртування спільноти перед безпековими викликами.

Отже, компаративний аналіз дозволяє сформулювати такі висновки:

- універсальність інституту наставництва: військове наставництво як у бельгійській, так і в українській мілітарних традиціях є універсальним гуманітарним механізмом трансформації абстрактних ціннісних концептів у практичні бойові та управлінські компетенції майбутнього офіцера. Воно забезпечує ефективну професійну адаптацію курсантів і зміцнює ментальну стійкість майбутніх командирів;
- синергія міжнародного досвіду та національного коду: для сучасних Збройних Сил України, які впроваджують стандарти НАТО (зокрема філософію Mission Command), бельгійська модель «Офіційних Хрещених» є надзвичайно перспективною. Проте її імплементація має органічно спиратися на автохтонну історичну основу — козацькі традиції побратимства і патронату;
- інституціоналізація офіційного менторства: обґрунтовано потребу впровадження в українських військових вишах чіткої системи менторства із залученням як наставників авторитетних бойових офіцерів та ветеранів сучасної російсько-української війни. Це закладе фундамент новітніх мілітарних традицій, що базуються на фіксації живої історії, рефлексії і подоланні колективного травматичного досвіду, а також вихованні української самосвідомості;

– культурна та освітня дипломатія: як відповідь на глобальні безпекові виклики, оновлена система військового виховання має стати важливою соціокультурною платформою. Вона покликана транслювати міжнародній спільноті унікальний український досвід боротьби за свободу та трансформувати фундаментальні смисли розвитку оновленої нації.

П. Волченок

АРХІТЕКТУРНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: МІЖ РУЙНУВАННЯМ І ВІДНОВЛЕННЯМ

P. Volchenok

UKRAINE'S ARCHITECTURAL HERITAGE DURING THE WAR: BETWEEN DESTRUCTION AND RESTORATION

Архітектурна спадщина є важливою частиною історичної пам'яті суспільства та його культурної ідентичності. Історичні споруди відображають розвиток міст, мистецьких традицій і суспільного життя різних епох.

В Україні архітектурне середовище сформувалося під впливом різних культур й архітектурних напрямів. Історичні будівлі формують самобутність міських просторів і допомагають зрозуміти, як розвивалися міста протягом всього часу. Їхнє збереження важливе не лише для історії архітектури, а й для підтримування зв'язків між людьми, місцями та колективною пам'яттю.

Захист культурної спадщини під час війни стає особливо складним завданням. Руйнування історичних споруд призводить до втрати оригінальних матеріалів, декоративних деталей та архітектурних елементів, які не завжди можна відтворити. Крім фізичних пошкоджень такі руйнування впливають і на культурне життя громад, адже споруди, які раніше слугували осередками освіти, релігії, науки та громадської діяльності, стають непридатними для використання.

Збереження архітектурної спадщини в умовах війни є важливим напрямом охорони національної культури. Для цього необхідно документувати наслідки руйнувань, вживати заходів для запобігання подальшому пошкодженню будівель і визначити способи їх відновлення з урахуванням особливостей кожного об'єкта.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 р. створило серйозні проблеми для захисту культурної спадщини. У різних регіонах було пошкоджено історичні будівлі, музеї, релігійні споруди, бібліотека та інші пам'ятки.

За даними UNESCO, станом на 29 вересня 2026 р. підтверджено пошкодження 563 культурних об'єктів (165 релігійних об'єктів, 285 історичних та мистецьких будівель, 43 музеї, 33 пам'ятники, 24 бібліотеки, 8 археологічних пам'яток, 5 архівів).

Харків є прикладом масштабних руйнувань архітектурної спадщини внаслідок війни. Серед пошкоджених пам'яток є Харківський художній музей, колишній Палац праці та магазин «Люкс», будівля економічного факультету ХНУ імені В. Н. Каразіна тощо. Ці споруди мають важливе значення для історії міста.

Руйнування історичних споруд загрожує культурній самобутності Харкова й впливає на життя мешканців. Пошкодження історичних споруд загрожує збереженню ідентичності міста та його культурного життя.

Одним із головних завдань захисту архітектурної спадщини під час війни є документування пошкоджень. Це дає змогу виявити першочергові об'єкти для аварійних робіт, підготувати плани консервації будівлі та реставрації.

Смітсонівська ініціатива з порятунку культурної спадщини SMITHSONIAN CULTURAL RESCUE INITIATIVE разом з українськими та міжнародними партнерами долучилася до заходів із моніторингу пошкоджень культурних об'єктів України. У межах проєкту CONFLICT OBSERVATORY використовували супутникові знімки, відкриті дані та інші докази. Це демонструє важливість цифрових технологій, особливо коли доступ до пошкоджених об'єктів обмежений або небезпечний.

Фотографії, креслення, тривимірні моделі та архівні плани доповнюють традиційні методи дослідження, допомагаючи оцінити стан будівель і визначити вцілілі елементи.

Наступний етап — реставрація із збереженням автентичності, що зберігає початкові матеріали, пропорції та декору. Відновлення без достатніх історичних даних ризикує створити первинний вигляд пам'ятки та знецінити її культурну спадщину.

Відновлення української архітектурної спадщини потребує балансу між безпекою, практичними потребами та культурної цінністю. Ключовими критеріями для визначення черговості робіт є стан об'єкта, ступінь загрози подальшого руйнування та його історична значимість.

Залучення міжнародної фінансової та експертної допомоги є критично важливим, однак воно має спиратися на експертизу українських фахівців і запити місцевих спільнот. Інтеграція відновлених пам'яток у громадське, освітнє чи культурне життя відновлює міське середовище.

Вибір між консервацією, укріпленням чи частковою реконструкцією залежить від масштабів руйнування і вимагає індивідуального підходу до кожної споруди. Також захист спадщини передбачає диджиталізацію, облік пам'яток й антикризове планування для зменшення майбутніх ризиків повторного руйнування чи втрати пам'яток.

Захист архітектурної спадщини України під час війни є важливою складовою збереження культурних цінностей та національної ідентичності. Дані UNESCO демонструють масштаби руйнувань.

Ефективний захист потребує документування пошкоджень, укріплення споруд і реставрації зі збереженням архітектурної автентичності. Важливу роль відіграють цифрові технології, міжнародна співпраця та українські фахівці.

Отже, відновлення архітектурної спадщини — це не лише реконструкція будівель, а й збереження історичної пам'яті та культурної спадкоємності для майбутніх поколінь.

С. Криворутченко

ПІДРОБКИ ЯК УСВІДОМЛЕНИЙ МОДНИЙ ВИБІР

S. Kryvorutchenko

FAKE AS A CONSCIOUS FASHION CHOICE

Підробка як соціокультурне явище супроводжує людство з давнини в ряді сфер суспільного життя, фактично від появи перших матеріальних цінностей. Не стала

виключенням із цього списку і мода. Так, з появою підвищеного попиту стосовно ряду матеріальних благ сформувався широкий пласт підробних виробів. Їх суть полягала в поверхневому відтворюванні певних зовнішніх ознак оригінальних виробів без збереження оригінальних якісних або інакших характеристик. Тим самим вони претендували на сприйняття їх потенційним споживачем як оригінального виробу, створеного оригінальним виробником.

Упродовж тривалого часу підробка як така завжди мала на меті обман споживача (у даному випадку — послідовника моди), та отримання від нього неправомірної вигоди. Покупець купував товар як оригінальний виріб, не підозрюючи про його несправжність. Утім, у сучасній масовій моді, наскрізь просякнутій швидкоплинними модними трендами, підробка набула ще однієї вкрай цікавої особливості побутування. Вона перестала бути лише інструментом введення в оману непідготовленого споживача. В ряді випадків підробка стала усвідомленим модним вибором носія. Зважаючи на все більшу кількість підробленого модного продукту, дослідження такої тенденції в моді має неабиякий мультидисциплінарний науковий інтерес.

Підробки в моді в сучасному розумінні масово з'явилися в середині XIX ст., коли Чарльз Ворт фактично дав початок модній індустрії. Він почав підписувати власні вироби, стаючи знаменитим майстром, до виробів якого хотілося дістатися багатьом. Згодом відкривалося усе більше модних будинків, які створювали вже не просто одяг та аксесуари — вони ставали широко відомими коштовними статусними символами. Відповідно, серед поціновувачів моди збільшувалося бажання володіти такими виробами. Так формувався попит, «задовольнити» який поспішили підробками.

Стрімке збільшення швейної індустрії дозволило вивести виробництво підробленого модного продукту на принципово новий кількісний рівень. Відтоді кількість підробок, їх рівень та асортимент з кожним роком лише наростає. Предметом сучасних підробок стають популярні речі не лише преміум, мідлсегменту, а й масмаркету та інколи навіть бюджетного сегменту, що дозволяє вводити в оману ще більшу кількість споживачів — не лише мисливців за розкішними та статусними брендами, а й пересічних людей, які часто й не здогадуються, що цілком доступні вироби так само підробляють.

Як така, підробка — це в ряді аспектів погіршена, іноді майже аналогічна й надзвичайно рідко покращена копія виробу із чітко позначеним авторством, що має на меті ввести в оману покупця. Тож у традиційному сенсі це те, що через незнання людина купує як оригінальну річ по вартості оригінальної речі або близькій до такої, але що не є оригіналом. Така покупка є неусвідомленою, адже покупець або мав на меті придбання оригінального виробу, проте став жертвою шахрайства, або хотів придбати певний випадково уподобаний виріб, про підробну сутність якого не мав жодного уявлення, як і про існування оригінальної речі. Водночас усвідомлений вибір, покупка та використання підробленого модного продукту, так само відомі здавна, проте донині переважно ретельно приховувані, останнім часом набули широкого розповсюдження та перейшли від маргінальної практики до вкрай поширеного явища, у залученості до якого помічають навіть знаменитостей. На тлі цього формується особливий інтерес: що може мотивувати до свідомого вибору підробки?

Як одну з основних мотивацій можна відзначити притаманне людству з давнини бажання виглядати дорожче, впливовіше та статусніше, ніж це є насправді (і дозволяє бюджет). Вдавати себе тим, ким ви не є. Так, вироби провідних світових брендів вже давно стали бажаними статусними символами, своєрідним «пропуском» чи знаком приналежності до певних впливових кіл. Утім, ці речі є переважно дуже дороговартісними, і для більшості людей такі навіть разові витрати є неможливими. Попри це, бажання мати щось від відомого бренду, повторити образ популярної знаменитості чи вдавати із себе когось більш заможного й впливового нікуди не зникає. Саме тут стають у нагоді підробки. Вони можуть створювати назагал ілюзію розкішного життя без астрономічних витрат. Проте варто відзначити, що гірша підробка, тим швидше це стане помітним назагал, і тоді репутаційні збитки неминучі. Попри це, до такого ризику вдаються часто не лише пересічні модники, але й доволі впливові фігури соцмереж і навіть окремі знаменитості.

Утім, далеко не для всіх й одразу помітно різницю між виробом оригінальним і підробним. Сучасні підробки бувають дуже різної якості, від найдешевших, які помітно одразу, до так званих реплік преміумкласу, які важко відрізнити від оригіналу без присутності оригіналу пліч-о-пліч подекуди навіть фахівцю. Для ряду споживачів покупка таких підробок може здаватися вдалою економією: навіщо більше платити за оригінал, якщо різниці з дешевшою підробкою майже не помітно. Однак варто пам'ятати, що майже ідентична копія коштуватиме ненабагато дешевше оригіналу. Окрім того, те, що є непомітним для одного, є цілком помітним для іншого, хто тримав оригінал у руках.

Ще одним джерелом мотивації до покупки підробок стали соцмережі, а саме — масове бажання справляти враження на незнайомих людей онлайн. Instagram та TikTok сформували фактично культ естетичної «дорогої» картинки. Тож користувачі хочуть виглядати стильно, успішно, мати дорогий образ, привертати увагу та примножувати популярність. Для створення привабливого для реакцій контенту не завжди має значення, справжня річ чи підробка — головне, що вона виглядає ніби оригінал. Висока швидкість перегляду контенту допомагає тримати ілюзію, оскільки на детальний розгляд лишається мало часу.

Власне, як і на пік популярності певних речей. Сучасні модні тренди змінюються надзвичайно швидко, тож витрачати непомірні суми на річ, чия актуальність триватиме декілька місяців (у кращому випадку — рік чи два) здається нераціональним, натомість схожа підробка створює ілюзію залученості до тренду при істотно менших витратах.

Врешті, декого купувати підробки, особливо більш дороговартісні, мотивує і систематичне погіршення якості оригінальних виробів, коли в деяких випадках порівняння пліч-о-пліч з підробкою йде не на їх користь, а ціна лише зростає. Тож придбати річ, що виглядає майже ідентично уподобаній дизайнерській, коштує менше, а по якості не поступається оригіналу — дійсно може виглядати як цілком раціональна витрата, за виключенням юридично-етичної сторони питання.

Загалом, в останні роки світовий ринок підробок став надзвичайно широким та впливовим. Важливу роль у тому, що сьогодні підробки стали новою розкішшю, відіграли ринки та онлайн-маркетплейси. Купити будь-які підробки на будь-який бюджет стало доступнішим, аніж будь-коли. Попри масштабні зусилля оригінальних виробників, покладені на боротьбу з підробками, істотних змін не

відбувається. Підробки на речі з нових колекцій з'являються на таких майданчиках раніше, ніж колекції офіційно надходять у продаж. Тож окремі модні будинки у відповідь на вірусну поширеність підробок на їх товари замість майже безплідної боротьби надихаються цим та випускають нові підробкоподібні вироби. Зокрема, Gucci випустили сумки з навмисне неправильним написанням власного бренду. Індустрія більше не може ігнорувати, що копії стали новим статусним символом. Таким чином, із часом підробки пройшли шлях від підпільних фабрик до ледь не нового люксового сегменту і вже фактично на одному рівні з оригінальним модним продуктом формують сучасну модну дійсність.

Утім, не варто забувати, що підробка все одно лишається підробкою. Окрім очевидного правового статусу та потенційних репутаційних ризиків абсолютно неможливо дізнатися, які матеріали були використані, і наскільки безпечними для здоров'я, життя і майна вони можуть бути. Тож усвідомлений вибір підробного продукту цілком може призвести до не одразу усвідомлюваних деструктивних наслідків.

Є. Задорожня

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ПІДТЕКСТОМ У ПРОЦЕСІ АКТОРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ В ПРИВАТНИХ ТЕАТРАЛЬНИХ СТУДІЯХ

Y. Zadorozhnia

FEATURES OF WORKING WITH SUBTEXT IN ACTOR TRAINING AT PRIVATE THEATRE STUDIOS

У сучасному театральному мистецтві важливим завданням акторської підготовки є формування здатності виконавця не лише відтворювати драматичний текст, а й розкривати його прихований зміст. Особливого значення набуває робота з підтекстом, який допомагає передавати внутрішні думки, почуття та наміри персонажа.

Актуальність цієї проблеми зумовлена необхідністю пошуку ефективних методів навчання в приватних театральних студіях, діяльність яких має певні організаційні особливості порівняно із закладами вищої освіти. Зокрема, учасники театральних студій можуть відрізнятися за віком, рівнем підготовки, досвідом сценічної діяльності та мотивацією. Крім того, навчальний процес часто відбувається в умовах обмеженого часу й передбачає поєднання теоретичної роботи з практичними вправами. Це зумовлює потребу в індивідуалізованому підході до опрацювання підтексту та розроблені методів, які сприяють розвитку сценічної виразності й психологічної переконливості виконання.

Метою дослідження є визначення особливостей роботи з підтекстом у процесі акторської підготовки в приватних театральних студіях, з'ясування відмінностей цього процесу від навчання в закладах вищої освіти та обґрунтування практичних методів опрацювання підтексту з урахуванням індивідуальних можливостей учасників театральної студії.

Підтекст у сценічному мистецтві можна визначити як прихований зміст висловлювання, що розкривається через внутрішні наміри персонажа, його ставлення до обставин і взаємодію з іншими дійовими особами. Він не завжди збігається з буквальним значенням вимовлених слів, оскільки персонаж може приховувати справжні почуття, уникати прямої відповіді або використовувати слова для досягнення певної мети.

У науковій праці Г. Локарєвої та І. Резниченко, присвяченій проблемі розуміння й осмислення майбутніми акторами підтексту драматичного твору, розглядається значення усвідомленого сприйняття прихованого змісту тексту в акторській підготовці. Це дає змогу розглядати роботу з підтекстом як важливий складник формування здатності виконавця до осмисленого сценічного спілкування.

На відміну від навчання в закладах вищої освіти, де акторська підготовка зазвичай здійснюється відповідно до освітньої програми, передбачає послідовне опанування професійних дисциплін і систематичне оцінювання результатів, приватні театральні студії можуть мати більш гнучку організацію занять. Навчальний процес у них нерідко спрямований на швидке опанування практичних навичок, підготовку окремих сцен або участь у творчих проєктах. Водночас учасники театральної студії можуть мати різний рівень акторського досвіду: від початківців без попередньої підготовки до людей, які вже мають сценічну практику. За таких умов викладачеві необхідно адаптувати завдання відповідно до індивідуальних потреб кожного учасника, не втрачаючи загальної мети заняття. Робота з підтекстом у цьому контексті має бути доступною для початківців і водночас достатньо глибокою для тих, хто вже володіє базовими акторськими навичками.

Важливою особливістю роботи з підтекстом у приватній театральній студії є індивідуалізація практичних завдань. Наприклад, під час опрацювання діалогу учасникам театральної студії можна запропонувати визначити приховану мету персонажа, його ставлення до партнера та причини, через які він не висловлює справжніх намірів безпосередньо. Учасники з початковим рівнем підготовки можуть працювати з короткими репліками й простими запропонованими обставинами, тоді як досвідченішим учасникам доцільно пропонувати складніші ситуації, у яких слова персонажа суперечать його внутрішнім переживанням. Наприклад, персонаж може демонструвати байдужість, намагаючись приховати ревнощі, образу або страх втрати. Завдання полягає не в зовнішньому зображенні певної емоції, а в пошуку внутрішнього мотиву, який визначає поведінку персонажа та характер його взаємодії з партнером.

Обмежений навчальний час у приватних театральних студіях зумовлює необхідність раціонально організовувати роботу над підтекстом. Доцільно поєднувати аналіз драматичного матеріалу з короткими практичними вправами, етюдами та імпровізацією. На початковому етапі учасники театральної студії визначають мету персонажа й обставини сцени, після чого перевіряють власне розуміння підтексту через практичну дію. Наприклад, одну й ту саму репліку можна виконати з різними внутрішніми намірами, простежуючи, як змінюються інтонація, паузи, погляд і поведінка. Такий метод дає змогу за короткий проміжок часу продемонструвати залежність сценічного мовлення від внутрішнього завдання персонажа. Водночас важливо передбачати час для обговорення результатів, щоб учасники могли усвідомити власні творчі рішення та отримати зворотний зв'язок від викладача.

На нашу думку, ефективна робота з підтекстом у приватних театральних студіях має ґрунтуватися на поєднанні трьох принципів: доступності завдань, індивідуального підходу та поступового ускладнення практичного матеріалу. Викладачеві важливо не нав'язувати учасникам театральної студії готове емоційне рішення, а спрямовувати їх до самостійного пошуку прихованих мотивів персонажа.

При цьому необхідно враховувати не лише рівень підготовки, а й особливості сприйняття, темп засвоєння матеріалу та здатність до імпровізації. Послідовне застосування таких методів сприяє розвитку творчої самостійності, сценічної уваги та здатності органічно взаємодіяти з партнером.

Отже, робота з підтекстом у приватних театральних студіях має специфіку, зумовлену гнучкою організацією занять, неоднорідним рівнем підготовки учасників, потребою в індивідуалізації завдань та обмеженим навчальним часом. На відміну від систематизованої професійної підготовки в закладах вищої освіти, у приватних студіях особливої ваги набуває адаптація методів до конкретної групи та практичних цілей навчання. Поєднання аналізу драматичного тексту, етюдної роботи, імпровізації та індивідуального зворотного зв'язку створює умови для глибшого розуміння підтексту й формування психологічно переконливої сценічної поведінки.

В. Степанов

ФОРСАЙТ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

V. Stepanov

FORESIGHT AS A TOOL FOR THE STRATEGIC DEVELOPMENT OF TOURISM ACTIVITIES

Туристична діяльність розвивається під впливом економічних, соціокультурних, технологічних, інституційних та екологічних чинників. Зміни споживчих уподобань, загострення конкуренції, цифровізація послуг і кризові явища посилюють невизначеність функціонування туристичного ринку. За таких умов зростає потреба в інструментах, які дають змогу обґрунтовувати довгострокові управлінські рішення. Традиційне прогнозування не завжди забезпечує належне врахування альтернативних напрямів розвитку та взаємодії різних чинників. Тому актуальним є застосування форсайту як інструменту дослідження можливих сценаріїв майбутнього та визначення стратегічних пріоритетів туристичної діяльності.

Форсайт доцільно розглядати як систематизований процес дослідження можливих варіантів майбутнього. Він передбачає аналіз тенденцій, оцінювання невизначеностей, залучення експертів і формування узгоджених уявлень про перспективи розвитку певної сфери. На відміну від прогнозування, яке переважно спрямоване на визначення ймовірних змін, форсайт охоплює альтернативні сценарії та дає змогу визначати дії для досягнення бажаних результатів. Його практична цінність полягає у використанні отриманих результатів для формування, реалізації та коригування стратегічних рішень.

Застосування форсайту в туристичній діяльності потребує комплексного аналізу чинників, які визначають стан і перспективи галузі. До них належать платоспроможний попит, поведінка споживачів, транспортна доступність, туристична інфраструктура, цифрові технології, державна політика, екологічні обмеження та безпекова ситуація. Вплив цих чинників залежить від територіальних особливостей, виду туризму й часового горизонту дослідження. Це зумовлює необхідність адаптації форсайт-досліджень до національного, регіонального та локального рівнів управління.

Для практичного застосування форсайту пропонується структурно-логічна послідовність, що охоплює шість взаємопов'язаних етапів.

Перший етап — діагностика стану туристичного ринку. Передбачає оцінювання поточного стану туристичної діяльності, аналіз попиту й пропозиції, визначення основних тенденцій і конкурентних позицій територій. Водночас досліджуються наявні туристичні ресурси та інфраструктурні можливості. Результатом є аналітична характеристика вихідного стану ринку, яка визначає основу подальшого дослідження.

Другий етап — визначення чинників і невизначеностей розвитку. На цьому етапі систематизуються внутрішні та зовнішні чинники, оцінюється їхній можливий вплив і визначаються процеси з непередбачуваною динамікою. Для цього можуть використовуватися моніторинг тенденцій, PEST-аналіз, SWOT-аналіз та експертні обговорення. Результатом стає перелік ключових чинників і невизначеностей, які необхідно враховувати під час формування сценаріїв.

Третій етап — експертне оцінювання перспектив. Передбачає залучення представників туристичного бізнесу, органів державної влади й місцевого самоврядування, наукових та освітніх установ, а також місцевих громад. Для отримання й зіставлення експертних оцінок можуть застосовуватися метод Дельфі, анкетування та фокус-групові обговорення. Це дає змогу визначити спільні позиції, виявити розбіжності в оцінках і встановити перспективні напрями розвитку.

Четвертий етап — формування альтернативних сценаріїв. На основі результатів попередніх етапів розробляються можливі варіанти розвитку туристичної діяльності. Вони можуть відображати сприятливі умови, продовження наявних тенденцій або реалізацію несприятливих чинників і ризиків. Сценарії мають враховувати можливі зміни попиту, доступності ресурсів, технологічного середовища та безпекових умов. Їх зіставлення дає змогу оцінити наслідки управлінських рішень і підготуватися до різних варіантів розвитку подій.

П'ятий етап — визначення стратегічних пріоритетів. Передбачає зіставлення сформованих сценаріїв із цілями розвитку туристичної території, наявними ресурсами та інтересами зацікавлених сторін. На цій основі обґрунтовуються перспективні напрями діяльності. Серед них можуть бути модернізація інфраструктури, цифровізація послуг, диверсифікація туристичної пропозиції, розвиток внутрішнього туризму та впровадження екологічно відповідальних практик. Вибір конкретних пріоритетів має ґрунтуватися на результатах дослідження, а не на заздалегідь визначених припущеннях.

Шостий етап — розроблення заходів і критеріїв оцінювання результативності. На цьому етапі визначаються конкретні заходи, відповідальні виконавці, необхідні ресурси та строки реалізації. Одночасно встановлюються показники досягнення стратегічних цілей. Для оцінювання результатів можуть використовуватися динаміка туристичних потоків, тривалість перебування відвідувачів, обсяг надходжень від туристичної діяльності, рівень зайнятості, задоволеність туристів і місцевих жителів, а також показники екологічного навантаження. Регулярний моніторинг дає змогу виявляти відхилення від запланованих результатів і своєчасно коригувати управлінські рішення.

Важливо також зазначити, що сценарний аналіз, своєю чергою, дає змогу обґрунтувати стратегічні пріоритети й визначити відповідні заходи. Результати

моніторингу використовуються для повторної діагностики та оновлення сценаріїв. Отже, форсайт доцільно розглядати не як одноразову аналітичну процедуру, а як циклічний процес стратегічного планування та адаптації до змін.

Умовою результативності форсайту є взаємодія зацікавлених сторін. Органи влади формують інституційні умови розвитку галузі та визначають напрями державної й місцевої підтримки. Туристичні підприємства забезпечують формування конкурентоспроможної пропозиції. Наукові й освітні установи здійснюють аналітичний супровід і сприяють використанню обґрунтованих методів дослідження. Місцеві громади беруть участь у визначенні прийнятних підходів до використання територіальних ресурсів. Узгодження позицій цих учасників підвищує обґрунтованість рішень і створює передумови для їх практичної реалізації.

Отже, форсайт є перспективним інструментом стратегічного розвитку туристичної діяльності. Його застосування дає змогу досліджувати альтернативні варіанти майбутнього, оцінювати невизначеності та визначати обґрунтовані напрями управлінських дій. Запропонована структурно-логічна послідовність поєднує діагностику туристичного ринку, аналіз чинників розвитку, експертне оцінювання, сценарне моделювання, визначення стратегічних пріоритетів і моніторинг результатів. Вона може бути використана як методична основа для розроблення стратегій розвитку туристичної діяльності на різних територіальних рівнях.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на адаптацію запропонованого підходу до умов туристичного ринку України. Особливої уваги потребують регіональні відмінності, вплив безпекових чинників, ресурсні обмеження та зміни туристичного попиту. Важливим напрямом залишається розроблення системи показників для оцінювання результативності форсайт-досліджень і практичного впровадження сформованих стратегій.

СЕКЦІЯ:
ДОКУМЕНТНО-КОМУНІКАЦІЙНІ СТРУКТУРИ СУСПІЛЬСТВА: ТЕОРІЇ, СТРАТЕГІЇ, ІННОВАЦІЇ

І. Давидова

ФІЛОСОФІЯ ІНФОРМАЦІЇ ТА КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ

I. Davydova

PHILOSOPHY OF INFORMATION AND COMMUNICATION IN THE CONTEXT OF DIGITAL CULTURE

Розгортання цифрового суспільства, як стратегічного напряму розвитку комунікаційного простору людства, потребує як вирішення суто практичних питань використання цифрових технологій, мережевих форматів і засобів комунікації, так і низки суто наукових проблем, пов'язаних з онтологічним статусом інформації, способами її створення та зберігання, роллю в процесах пізнання й комунікації, впливом цифрового середовища на когнітивні можливості людини та її самоідентифікацію.

Думки вчених стосовно онтологічного статусу інформації різняться в достатньо широкому діапазоні: від розуміння інформації як атрибутивної властивості матерії (А. Урсул), кількісної міри змісту сигналу (Н. Вінер), міри відображення (І. Новік) до найбільш поширеного визначення У. Ешбі, в рамках якого інформація розглядається як зображена різноманітність у будь-яких об'єктах (процесах) живої та неживої природи. В умовах цифрової культури найбільш прагматичним визначенням оперує обчислювальна техніка, в якій інформація є змістом, що привласнюється даними (В. І. Першиков, В. М. Савінков). Таке розуміння певною мірою звужує роль і місце інформації в цифровому просторі, акцентуючи лише на техніко-технологічному аспекті.

Філософія інформації у XXI ст. пропонує підхід до інформації не просто як вивчення технічних способів передачі даних, а її осмислення як фундаментального феномену, що впливає на розуміння та сприйняття людиною світу, системи комунікацій особистості і суспільства. Дослідження онтологічного статусу інформації, запропоноване в наукових розвідках Лучано Флоріді, ґрунтується як на традиційному підході до розуміння інформації, так і окреслює напрями інноваційного потрактування концептуальних основ інформації та інформаційного суспільства. Інформація постає як фундаментальне й ключове поняття, яке в інформаційному просторі розгортається як однорівневе з поняттями енергії, матерії, людського буття. Таке розуміння ґрунтується на концепції ноосфери, яке було запроваджено в науковому дискурсі французькими дослідниками П. Тейяром де Шарденом і Е. Леруа, а також незалежно від них — В. І. Вернадським. Концепція ноосфери як сфери розуму має на меті визначення взаємодії природи і суспільства, в межах якої розумова людська діяльність стає головним фактором розвитку.

Соціальний і технологічний прогрес останніх десятиліть, який сприяє формуванню цифрового суспільства, кардинально змінює як номенклатуру існуючих комунікаційних практик, так і способи їх реалізації. Новий статус інформації, як складової сучасної фізичної картини світу, формує єдиний інформаційно-комунікаційний простір, що призводить до структурно-ієрархічного ускладнення реальності та формування нового віртуального середовища існування людства. Слід зазначити, що сучасний користувач функціонує одночасно в межах трьох рівнів реальності: матеріальної, цифрової та гібридної, кожна з яких потребує формування відповідного рівня культури.

Реальність фізичних об'єктів і тілесної присутності людини взаємодіють із простором даних та цифрових комунікацій, мережевих взаємодій та створюють середовище взаємопроникнення матеріальних і цифрових процесів, у якому цифрові технології та комунікації утворюють єдину систему. При цьому, дії людини і феномени, які ці дії породжують, постійно перетікають через межі рівнів, долають певні комунікаційні бар'єри та створюють зони контакту середовищ. У цьому сенсі інформація як загальна структура проявляє властивості переходу через бар'єри всіх сфер реальності без втрати своєї сутності і змісту. Саме ці унікальні можливості інформації зумовлюють потребу у відповідальному ставленні кожної людини до комунікаційних процесів, формування власної культури цифрової комунікації й розвитку когнітивних та соціокомунікаційних складників свідомості.

Д. Міллер

ФАКТ В ІНФОДЕМІЇ

D. Miller

FACT IN THE INFODEMIC

В інфодемічному середовищі достовірність окремих фактів не гарантує обґрунтованості повідомлення, у якому їх використано. Надлишок інформації ускладнює зіставлення свідчень, відновлення контексту та оцінювання висновків. Всесвітня організація охорони здоров'я визначає інфодемію як надмір інформації, зокрема хибної або оманливої. Тут інформаційне перенасичення розглянуто в ширшому соціокомунікаційному контексті криз, зосереджуючись на способах використання фактів. Мета полягає в розкритті механізмів, через які правдиві відомості можуть вводити в оману. Окрему увагу приділено тому, чому перевірені факти можуть переставати бути спільно визнаною підставою для оцінки подій.

Для аналізу слід розмежувати факт, повідомлення про нього та інтерпретацію. Факт розуміємо як установлене явище або обставину, підтверджену належними свідченнями. Повідомлення передає відомості про це явище або обставину, а інтерпретація пояснює їх значення. Правдивість повідомлення ще не доводить обґрунтованості такого пояснення. Наприклад, одночасність двох подій не означає, що одна спричинила іншу. Так само окремий випадок не свідчить про поширеність явища.

Факт допомагає орієнтуватися в невизначеній ситуації та спростовувати помилкові твердження. Водночас перевірена деталь може надавати переконливості висновкам, які з неї не випливають. Тому слід з'ясовувати, як наведений факт пов'язаний із висновком і чи доречне запропоноване порівняння. Це узгоджується з концепцією фреймінгу Р. Ентмана: добір і підкреслення певних аспектів дійсності спрямовують пояснення та оцінювання подій.

Особливої уваги потребує замовчування обставини, суттєвої для оцінки події. Усі наведені відомості можуть бути правдивими, проте створювати оманливе уявлення через неповноту викладу. Таке викривлення складно виявити перевіркою лише озвучених тверджень. Потрібно з'ясувати, які важливі відомості пропущено і чи змінює їх урахування запропоновану оцінку. Це не передбачає вичерпного опису події, але потребує врахування даних, без яких конкретний висновок стає оманливим.

Розглянемо умовний приклад політичного коментаря. Посадовець вимагає від партнерів припинити певну економічну співпрацю з третьою стороною, а згодом сам погоджується на таку взаємодію. Партнери критикують невідповідність його дій попереднім вимогам. Сторонній коментатор наголошує на тому, що вони самі продовжують співпрацю, і називає їхню критику подвійними стандартами. Замовчуючи попередні вимоги посадовця, він створює враження, ніби партнери осуджують лише сам факт співпраці.

Так із викладу зникає причина їхніх звинувачень — розбіжність між вимогами посадовця до інших і його власними діями.

Цей механізм можна уточнити через поняття paltering, яке Т. Роджерс та співавтори визначають як активне використання правдивих тверджень для

створення оманливого враження. Автори розмежовують його з пасивним замовчуванням релевантної інформації та висловленням неправди. Для аналізу інфодемічної комунікації це розрізнення корисне тим, що дозволяє досліджувати цілеспрямовану побудову оманливого повідомлення з достовірних складників. У наведеній умовній ситуації значення має поєднання пропуску обставини з активним нав'язуванням певного порівняння.

До споріднених операцій належать вибірковий добір свідчень, необґрунтоване узагальнення та використання даних без урахування часу й умов їх отримання. Різні інтерпретації потребують перевірки того, наскільки вони узгоджуються з доступними даними. Самі розбіжності не доводять маніпуляції, а намір автора не можна встановлювати лише за оманливим ефектом повідомлення. Первинне викривлення та подальше поширення також слід розглядати окремо. Користувач може сумлінно відтворювати вже спотворене пояснення, не знаючи про пропущені відомості.

Інфодемічне перенасичення ускладнює відновлення контексту. Цитати й числа можуть поширюватися без відомостей про їхнє походження та умови отримання. Коли багато ресурсів повторюють одне повідомлення, може здаватися, що кожен із них перевірив його самостійно. За таких обставин факт зберігається у вигляді впізнаваного фрагмента, але його доказова роль стає незрозумілою. Аудиторія бачить твердження, не маючи можливості простежити, який саме висновок воно обґрунтовує.

Подальший вимір проблеми становить фрагментація спільного інформаційного світу. Персоналізований добір повідомлень може розводити аудиторії за доступними їм наборами відомостей та ієрархіями джерел. Люди тоді відрізняються не лише оцінками відомої всім події, а й тим, про які її обставини взагалі знають. Генеративний ШІ додає можливість індивідуального формування пояснення у відповідь на конкретний запит. Тут доцільно досліджувати ризик індивідуалізації контексту. Водночас персоналізація не обов'язково ізолює користувача. Достовірність факту має перевірятися незалежно від способу його подання.

Для уточнення цієї проблеми доречне розмежування епістемічних бульбашок та ехо-камер у праці К. Т. Нгуєна. Епістемічна бульбашка виникає, коли важливі джерела чи погляди залишаються поза інформаційним оточенням людини. Це може відбуватися ненавмисно. В ехо-камері зовнішні джерела активно дискредитують. Навіть перевірене повідомлення тоді можуть відкинути через недовіру до джерела. Доступність відомостей ще не гарантує, що аудиторія врахує їх під час оцінки події.

У такому контексті метафору «смерті факту» пропонується використовувати для позначення втрати його суспільної дієвості. Йдеться про ситуацію, коли встановлена обставина перестає бути спільно визнаною підставою для перевірки тверджень і перегляду позицій. Люди не погоджуються щодо того, яким джерелам довіряти та як перевіряти повідомлення. Цю ситуацію слід відрізняти від наукової незгоди. Різні результати можуть пояснюватися, наприклад, відмінними умовами досліджень. Змістовна дискусія залишається можливою, доки учасники готові перевіряти аргументи й ураховувати нові свідчення.

Отже, роль факту в інфодемії визначається його місцем у процесах пояснення та суспільного визнання знання. Правдиві відомості здатні підтримувати обґрунтоване судження, проте їх вибіркове поєднання й відрив від суттєвих

обставин створюють оманливу картину подій. На рівні окремого повідомлення це потребує перевірки достатності контексту та обґрунтованості висновку. На рівні інформаційного середовища постає завдання підтримувати доступні й прозорі процедури зіставлення свідчень. Факт зберігає суспільну дієвість за умов, коли можна з'ясувати, що саме він підтверджує, у яких межах застосовний і на яких підставах може бути уточнений.

О. Стороженко

БІБЛІОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ ПУБЛІКАЦІЇ ЗА ТЕМОЮ «ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ» (2023–2025 РР.)

O. Storozhenko

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THE PUBLICATION ON THE TOPIC "INFORMATION AND ANALYTICAL ACTIVITY" (2023–2025)

Сучасний етап розвитку вітчизняного бібліотекознавства характеризується необхідністю перегляду усталених підходів до організації бібліотечної діяльності та пошуку її нових форм і методів. Така потреба зумовлена комплексом чинників, серед яких особливе місце посідають інформатизація та цифровізація суспільства. Під їхнім впливом змінюється саме розуміння призначення бібліотеки: від традиційного зберігання книжкових фондів установи поступово переходять до виконання ширшого кола завдань, пов'язаних із накопиченням, збереженням і забезпеченням доступу до документів, інформації та знань. Це актуалізує інформаційно-аналітичний вектор діяльності бібліотек і, відповідно, зростання цікавості широкого кола вітчизняних науковців та практиків до інформаційно-аналітичної діяльності в цілому.

Метою цього дослідження є бібліометричний аналіз публікації за темою «Інформаційно-аналітична діяльність» (2023–2025 рр.).

Дослідження здійснено на базі вебресурсів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ). Зокрема, були проаналізовані дані «Реферативної бази даних», бази даних «Наукова періодика України», бази «Автореферати дисертацій», електронного каталогу «Книжкові видання та компакт-диски» та бази «Журнали та продовжувані видання». Пошуковий запит — «інформаційно-аналітична діяльність» (ключові слова без закінчень). Хронологічні межі дослідження — 2023–2025 рр.

До інформаційного масиву включено лише документи, які безпосередньо присвячені інформаційно-аналітичній діяльності (інформаційно-аналітичному забезпеченню, супроводу, системам). Записи, що потрапили до результатів пошуку формально, через збіг слів «інформаційний», «аналітичний», «діяльність», а також дублікати одних і тих самих документів у різних базах даних було вилучено.

За запитом «інформаційно-аналітична діяльність» у базах даних НБУВ знайдено 1912 записів. Найбільше їх у Реферативній базі даних (1303), менше — у базах «Наукова періодика України» (308), «Автореферати дисертацій» (205), у каталозі книжкових видань (76) та базі «Журнали та продовжувані видання» (20). Потік великий за обсягом, але багато записів потрапляє до результатів лише через збіг слів «інформаційний», «аналітичний», «діяльність», тому знайдене обов'язково треба перевіряти за змістом.

До масиву публікацій з інформаційно-аналітичної діяльності за 2023–2025 рр. увійшло 52 документи (рис. 1). Майже всі вони — статті в наукових журналах (46; 88,5%). Книг — 5 (9,6%): 2 монографії та 3 навчальні посібники. Автореферат дисертації один (1,9%). Газетних публікацій немає. Тобто тему досліджують переважно в науковій періодиці, а книг, які б узагальнювали знання з теми, мало.

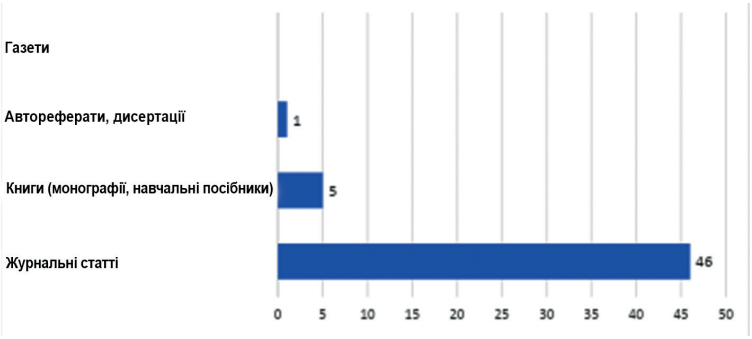

Рис. 1. Розподіл документів за видами.

За роками документи розподілилися так: 2023 р. — 22 (42,3%), 2024 р. — 12 (23,1%), 2025 р. — 18 (34,6%). Кількість публікацій суттєво не зменшується, інтерес до теми тримається (рис. 2).

Рис. 2. Розподіл публікацій за роками.

Найчастіше (рис. 3) інформаційно-аналітичну діяльність розглядають в економіці та управлінні підприємствами (34,6%), а також у праві й правоохоронній сфері (32,7%). Далі йдуть державне управління (9,6%), бібліотечна справа (7,7%), освіта (5,8%), міжнародні відносини та теорія інформаційно-аналітичної діяльності (по 3,8%), ЗМІ (1,9%). Здебільшого цю діяльність розглядають як підґрунтя для ухвалення управлінських рішень і забезпечення безпеки.

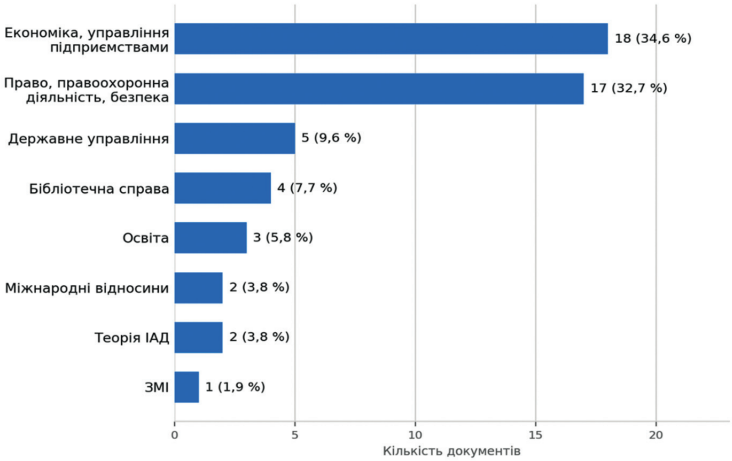

Рис. 3. Розподіл документів за галузями.

Бібліотекам у масиві публікацій за 2023–2025 рр. присвячено 4 документи: монографії А. Л. Потіхи та О. О. Пестрецової, статті Н. Іванової та Г. Охріменко. Усі вони пов'язані з НБУВ, яка й залишається головним осередком вивчення інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек. Враховуючи місце бібліотечно-інформаційної науки (фінансування, кількість дослідників, наукових установ та видань тощо) у науковій сфері України, можна констатувати те, що вона відіграє досить високу роль у розвитку інформаційної аналітики в країні.

Найбільше статей надруковано в журналах «Право і суспільство» та «Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право» (по 5). Навчальні посібники видали заклади освіти системи МВС України (видання розраховані на науковців, викладачів, фахівців-практиків і студентів).

Проведений бібліометричний аналіз публікацій засвідчив міжгалузевий характер досліджень і сталий інтерес наукової спільноти до цієї проблематики.

Отримані результати також свідчать про актуальність подальшого вивчення інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек, зокрема її можливостей для вдосконалення бібліотечного обслуговування, оптимізації управлінських процесів, підвищення рівня інформаційного забезпечення та загальної адаптації бібліотечних установ до сучасних викликів та загроз. Важливим напрямом подальших досліджень є розширення кола наукових публікацій, присвячених практичному застосуванню інформаційної аналітики в бібліотечній діяльності.

О. Бойко

ІНТЕГРОВАНА МОДЕЛЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: ДОКУМЕНТОЗНАВЧИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТИ

O. Boiko

AN INTEGRATED MODEL OF ELECTRONIC DOCUMENT FUNCTIONING IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION: DOCUMENTARY STUDIES AND INTERNATIONAL PERSPECTIVES

Цифрова трансформація змінює умови створення, використання й збереження документованої інформації. Електронний документ функціонує в середовищі, де зміст, реквізити, метадані та інформаційні системи взаємопов'язані. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» визначає електронний документ як інформацію, зафіксовану у вигляді електронних даних, включно з обов'язковими реквізитами. Однак керування ним потребує міждисциплінарного підходу.

Метою дослідження є обґрунтування інтегрованої моделі функціонування електронного документа з урахуванням документознавчих засад, стандартів керування документами, цифрової довіри й архівного збереження. Застосовано структурно-функціональний, порівняльний методи та концептуальне моделювання на основі нормативно-методичних рішень України, ЄС і США.

Стандарт ISO 15489-1:2016 розглядає створення, захоплення до системи та керування документами незалежно від їхніх структури або форми. Водночас ISO 23081-1:2017 визначає принципи управління метаданими документів у зв'язку з процесами, системами та організаційною відповідальністю. Ці положення дають підстави відмовитися від спрощеного протиставлення реквізитів як елементів «усередині» документа і метаданих як відомостей «поза» ним: суттєвішими є їхнє призначення, контекст та роль у документуванні управлінських дій.

Запропоновано модель із сімома взаємопов'язаними компонентами: інформаційним (зміст і структура), документознавчим (реквізити та призначення), метаданих (контекст, події, зв'язки), правовим (засвідчення й нормативні вимоги), технологічним (засоби оброблення), архівним (збереження автентичності й доступності) та цифрової взаємодії (обмін між системами).

Особливістю моделі є поєднання процесів оперативного документообігу й довгострокового цифрового збереження. Референтна модель OAIS, оновлена як ISO 14721:2025, розглядає архівне середовище як систему технологічних, інформаційних та організаційних процедур, відповідальну за збереження інформації для визначеної спільноти користувачів. У запропонованому підході вимоги майбутнього архівування необхідно враховувати ще на етапі створення електронного документа, зокрема через збереження його контексту, форматів і метаданих.

Практична значущість інтеграції простежується у вимогах NARA Universal Electronic Records Management Requirements (версія 3, 2023 р.), що охоплюють захоплення, використання, вилучення, передавання, метадані та звітність. У ЄС Регламент 2024/1183 модернізує eIDAS і створює Європейську рамку цифрової ідентичності. Ці інструменти регулюють різні, але взаємодоповнювальні аспекти документних процесів.

Окремий результат дослідження становить пропозиція багатовимірного класифікаційного профілю електронного документа. На відміну від одновимірного поділу за окремою ознакою, профіль передбачає одночасне врахування походження, функціонального призначення, правового режиму, способу засвідчення, структурованості, цифрової репрезентації, середовища функціонування та стадії керування. Це усуває логічне змішування категорій: один документ може водночас бути службовим, юридично значущим, первинно цифровим і таким, що підлягає довгостроковому збереженню.

Модель може слугувати основою вимог до електронного документообігу, схем метаданих і передавання до цифрових архівів. Проте її ефективність потребує експертної й емпіричної апробації; концептуальне зіставлення стандартів саме по собі її не доводить.

Отже, інтегрований підхід дозволяє розглядати електронний документ як елемент документно-комунікаційної системи, у якій правові, інформаційні, технологічні та архівні вимоги мають застосовуватися узгоджено. Науково-практичне значення пропозиції полягає у формуванні цілісної основи для подальшого вдосконалення керування електронними документами в Україні.

О. Мар'їна

ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛЕЙ ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ В ЕПОХУ ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

O. Marina

TRANSFORMATION OF MODELS FOR ACCESSING INFORMATION IN THE ERA OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Використання генеративного штучного інтелекту (ШІ) для пошуку інформації в мережевому середовищі стало новим трендом останніх років. Користувачі дедалі частіше звертаються до ШІ-сервісів з інформаційними запитами, отримують відповіді в межах їхніх інтерфейсів та не відвідують ресурси з першоджерелами. Відбувається докорінна зміна моделей пошуку й доступу до інформації, способів її інтерпретації, споживання і використання. Особливо тривожною є ситуація навколо ресурсів наукової та культурної спадщини.

Технічно цей феномен виявляється через т. зв. «ефект нульового кліку» (англ. "Zero-Click"), зростання ШІ-трафіку та зниження вебометричних показників відвідуваності користувачами цифрових знаннєвих ресурсів — електронних бібліотек, цифрових архівів, інституційних репозитаріїв, наукових баз даних та ін. Проте за незначною, на перший погляд, проблемою скорочення прямих заходів користувацьких аудиторій на сайти наукових та культурних установ стоїть набагато більш загрозливий сценарій перерозподілу контролю над доступом до знань.

По-перше, у довгостроковій перспективі скорочення безпосередньої взаємодії користувачів з цифровими ресурсами негативно позначається на процесах дослідження користувацької аудиторії (демографічних і географічних метрик), особливостей їхньої поведінки (використання пристроїв, джерел трафіку, відстеження теплових карт і сесій відвідуваності, логіки та історії пошукових запитів, аналізу збережень документів у персоналізованих кабінетах, завантажень та ін.) й подальшої оптимізації структури, дизайну, навігації сайтів. Традиційні

вебометричні показники перестають відображати реальну цінність ресурсу для відвідувачів. Зростає показник відвідуваності сайтів ШІ-агентами. Фактична втрата даних про аудиторію та конверсії ускладнює завдання оцінювання ефективності знаннєвих вебресурсів, залучення нових користувацьких аудиторій, реалізації стратегій цифрового маркетингу та обґрунтування інвестицій і необхідностей подальшого фінансування для розвитку цифрової інфраструктури.

По-друге, іншим негативним проявом є логіка роботи ШІ-сервісів та асистентів, які подають користувачеві фрагментарні готові відповіді на запити, часто викривлені, без контекстуалізації та додаткової аргументації інформації, зазначення авторства й урахування наукометричних показників науковців, посилання на першоджерело тощо. У випадку, коли користувачі працюють в інтерфейсі ШІ-сервісів та не здійснюють безпосередній перехід на наведені оригінальні джерела на сайти наукових вебресурсів, формується т. зв. "attribution gap", послаблюється видимість наукових робіт, окремих авторів, авторських колективів; відбуваються репутаційні втрати наукових установ.

По-третє, легкість і швидкість роботи збільшують довіру користувачів до ШІ-інструментів та вносять зміну в логіку їхнього пошуку інформації, її використання й опрацювання. Для переважної більшості вебресурси цифрових бібліотек, електронних архівів, репозитаріїв, електронних каталогів, довідників, енциклопедій, баз даних тощо, перестають виступати в якості осередка знань. Користувацька аудиторія під тиском динаміки розвитку ШІ відмовляється від самостійного пошуку інформації, взаємодії з цифровими ресурсами та фондами, дослідження цифрових об'єктів у контексті систематизованих колекцій, повторного повернення й використання контенту наукової та культурної спадщини. ШІ стає новим потужним каналом отримання інформації та разом з тим «алгоритмізує» знання, наприклад, подає у відповідь на запит лише ті, до яких має доступ або ті, що мають більшу цифрову представленість на великих платформах. На тлі цього бібліотеки поступово втрачають роль посередників у наданні доступу до інтелектуальних активів у цифровому середовищі, що є суттєвим стратегічним ризиком.

У відповідь на означені виклики вже сьогодні перед бібліотеками постають завдання підвищення видимості та належної ідентифікації ресурсів наукової і культурної спадщини для ШІ з одночасним забезпеченням коректного використання метаданих (назв, авторства, ідентифікаторів, ключових слів та ін.); розроблення спеціалізованих бібліотечних ШІ-асистентів, які будуть працювати з перевіреними вебресурсами та спрямовуватимуть користувачів до першоджерел.

Д. Гончаров

АРХІТЕКТУРА ВЗАЄМОДІЇ ШІ-АГЕНТІВ У БІБЛІОТЕЧНОМУ ОБСЛУГОВУВАННІ

D. Honcharov

COORDINATING AI AGENTS IN LIBRARY SERVICES

Упродовж останніх років бібліотеки набувають експертизи у використанні штучного інтелекту (ШІ), апробують різні технології для генерації зображень, пошуку інформації, підготовки презентацій тощо. Досвід Львівської обласної бібліотеки для дітей став успішним прикладом публічного упровадження ШІ-агентів

для консультування користувачів, рекомендації релевантної літератури, допомоги в роботі бібліотекарів, пошуку інформаційних маніпуляцій, відновленні старих фотографій та інших завдань. Багаторічний професійний досвід і розуміння специфіки бібліотечних процесів дозволяє фахівцям бібліотек послідовно уточнювати запити до ШІ й критично оцінювати достовірність результату, але користувачі бібліотек недостатньо обізнані зі специфікою, складом та структурою бібліотечних ресурсів, тому не можуть чітко формулювати свої запити до ШІ.

У 2012 р., ще до поширення генеративного ШІ, А. Соляник пов'язувала впровадження бібліотечних інновацій з необхідністю повнішого задоволення інформаційних потреб користувачів і комфортністю обслуговування, О. Дікунова наголошувала на важливості комунікативних умінь бібліотекаря й рекомендувала проводити відповідні тренінги, у 2017 р. Є. Тодорова відокремлювала навичку кваліфікованого передпошукового інтерв'ю для з'ясування реальних інформаційних потреб як одну з основних вимог фахової підготовки бібліографів. Нині ШІ поступово трансформує традиційні форми бібліотечного обслуговування, фахівці залучатимуть дедалі більше вузькопрофільних ШІ-агентів, тому виникає потреба в розробці правил покрокового впровадження нових ШІ-помічників у працюючу екосистему бібліотеки зі збереженням та підвищенням якості її сервісів.

Пропонується створювати окремого цифрового асистента-координатора для взаємодії з користувачем, передбачивши здійснення всіх звернень до ШІ-агентів виключно через нього, що спростить користувачам формулювання промтів та сприятиме зниженню ризику кібератак у зв'язку з обмеженим доступом до технічної реалізації завдань і внутрішньої інфраструктури бібліотеки. Бібліотекар-координатор мусить постійно перевіряти пошукові ознаки користувацьких запитів, забезпечуючи дотримання вимог щодо точності формулювання тематики, мови, авторів, назви конкретного видання та інших реквізитів документа, а також пропонувати варіанти їх уточнення. Для цього в бібліотеці формується спеціальний реєстр, який містить відомості про функції і обмеження всіх автономних ШІ-систем, а також перелік питань, вирішення яких завжди потребує залучення бібліотечного фахівця. Головний асистент аналізує доступність посилань та достовірність результату, а існування двох згенерованих результатів, що посилаються на одне першоджерело, не вважається незалежним підтвердженням. Для подальшого вдосконалення архітектури ШІ-бібліотеки, за підсумками кожної сесії її взаємодії з користувачем бібліотекар-координатор має фіксувати, яких відомостей бракувало в початковому запиті та які уточнення допомогли розв'язати питання.

Розглянемо приклад створення автономного ШІ-помічника бібліотекаря, що вміє шукати статті в журналі «Вісник Книжкової палати» (visnyk.ukrbook.net), але узагальнимо структуру інструкції, щоб її можна було використати вдруге для розробки нових агентів:

Призначення та межі компетенції — цей блок повинен надавати перелік доручень, які може вирішувати агент, а також обмежувати його повноваження — деякі завдання одразу повертаються координатору. Наш помічник вміє шукати статті у «Віснику Книжкової палати» за номером журналу, роком випуску, автором, ключовими словами, назвою та анотаціями, проте не переходить за посиланнями на повні тексти статей та заощаджує токени, тому подає результати виключно в текстовому форматі, без файлів і зображень.

Ресурсне забезпечення — ця частина вказівок дозволяє системі контролювати джерела, з якими працює агент, а також знати порядок використання інших ШІ-агентів. У нашому випадку ШІ-помічник знає формат посилання на архів усіх номерів журналу, на конкретний випуск і на конкретну статтю (наприклад, visnyk.ukrbook.net/issue/view/) та відмовляється переходити за іншими посиланнями. Якщо завдання вимагає того, що суперечить викладеним правилам, то агент має спробувати частково його виконати, але рекомендувати координатору долучити інших агентів з реєстру або бібліотекаря.

Вхідні дані та порядок виконання — цей компонент визначає необхідні і достатні відомості для початку обробки змісту запиту користувача, способи його декомпозиції та механізми контролю дотримання вимог запиту. Наприклад, на початку алгоритм повинен знайти в запиті обов'язкові фільтри або запропонувати їх вказати; якщо фільтр не містить номеру випуску, то потрібно починати з найновішого номера, допоки не назбирається щонайменше 5 прикладів, а пошук у кожному примірнику розглядається як окреме доручення. Між завданнями ШІ-агент має постійно перевіряти, що результат не суперечить початковим фільтрам.

Умови прийняття рішень — необхідно вказати підстави для уточнення завдання через координатора. Як тільки стає відомо, що якийсь критерій не вдалося виявити, то ШІ-асистент має повідомити про це бібліотекаря-координатора до того, як починати пошук. З метою економії ресурсів, ШІ-агент має погоджуватися повторювати той самий пошук у межах однієї сесії тільки один раз і лише за умови впевненого обґрунтування.

Реагування на відхилення — ШІ-агент має знати можливі способи усунення помилок без зміни запиту. Якщо сайт журналу не відповідає, то рекомендується почекати дві хвилини і повторити запит.

Порядок взаємодії з координатором — ШІ-агент має відрізняти вирішене, частково вирішене або невиконане завдання та дотримувати формату відповіді. Результат пошуку має містити посилання на джерела, які підтверджують коректність згенерованого тексту та рекомендації щодо залучення інших агентів чи фахівців. Для ШІ-асистента «Вісник Книжкової палати» успішним є результат, коли вдалося відшукати хоча б 5 релевантних запиту статей, і неуспішним — якщо не знайдено жодної. Фінальна відповідь має містити критерії відбору інформації, за якими здійснювався пошук, посилання на знайдені статті та пояснення, чому кожна зі статей підходить під критерії, а також пропозиції щодо подальшого пошуку за потреби.

Запропонована методика дозволяє об'єднати ШІ-агентів у злагоджену систему, але для подальшого її вдосконалення потрібно регулярно оцінювати зворотній зв'язок, статистику використання, рекомендації від ШІ-помічника, фінансові затрати та відгуки від бібліотечних фахівців. A. Yehudai зі співавторами проаналізували тестові середовища з готовими наборами кейсів для перевірки ШІ-агента (WebArena, WebCanvas, SWE-bench, τ-Bench, GAIA, AgentBench) і програмні інструменти, які допомагають перевіряти агента на власних сценаріях (LangSmith, Langfuse, Google Vertex AI Evaluation, Arize AI, Galileo Agentic Evaluation), та зазначили, що, попри розвиток методів контролю якості ШІ-агентів, залишаються суттєві прогалини в аспектах кібербезпеки; оцінюванні ефективності рішень, котрі приймає LLM, та співвідношенні цінності і витрат.

Таким чином, запропонований підхід до координації ШІ-агентів у бібліотечному середовищі передбачає поступовий перехід від використання окремих агентів до формування цілісної екосистеми інтелектуальних помічників.

В. Мамон

СЕМАНТИЧНА ІНТЕРОПЕРАБЕЛЬНІСТЬ ЦИФРОВИХ БІБЛІОТЕК: УЗГОДЖЕННЯ ОНТОЛОГІЙ І МОДЕЛЕЙ МЕТАДАНИХ

V. Mamon

SEMANTIC INTEROPERABILITY OF DIGITAL LIBRARIES: ALIGNMENT OF ONTOLOGIES AND METADATA MODELS

Цифрові бібліотеки розвиваються нерівномірно й часто незалежно одна від одної. Кожна установа виходить зі складу власних фондів, усталених практик опису та доступних технологічних рішень. У результаті поруч існують ресурси, які порізному структурують відомості про документи, використовують різні словники й не завжди однаково трактують близькі за назвою елементи. Для локальної роботи це здебільшого не критично. Проблема стає помітною тоді, коли такі ресурси потрібно поєднати, забезпечити наскрізний пошук або повторне використання даних поза межами окремої системи.

Саме тут важливо розрізняти технічну та семантичну інтероперабельність. Система може коректно передати набір метаданих, інша — прийняти його, але це ще не означає, що зміст переданих елементів буде витлумачено так само. Семантичний рівень стосується не стільки самого обміну, скільки збереження значення. Для цифрової культурної спадщини це особливо суттєво, оскільки в одному середовищі трапляються бібліотечні, архівні, музейні та інші традиції опису.

На концептуальному рівні цю проблему пов'язують з онтологіями та моделями даних. Онтологія формалізує поняття певної предметної сфери і зв'язки між ними. Модель метаданих працює ближче до практики конкретного ресурсу: вона визначає, які властивості об'єкта фіксуються і як саме вони подаються. Між цими рівнями немає жорсткої межі, однак для аналізу їх доцільно розрізняти. Несумісність може виникати як між концептуальними моделями, так і в локальній структурі полів, навіть якщо програмне середовище двох систем однакове.

Найскладніші випадки з'являються там, де формальна подібність створює враження очевидної відповідності. Одне поняття може бути деталізоване порізному; окреме поле в одній системі інколи відповідає фрагменту складнішого опису в іншій. Трапляється й протилежне: однакові або близькі назви приховують різний зміст. У такій ситуації механічний mapping за назвами елементів дає лише видимість сумісності.

Між різними бібліографічними моделями існують не лише термінологічні, а й концептуальні відмінності. Це доведено в дослідженні H. S. Patrício, P. N. Ramos та M. I. Cordeiro, де порівняно стандарти та моделі бібліографічних метаданих LRM, RDA і BIBFRAME. Автори показують, що в розглянутих стандартах різниться рівень гранулярності, а окремі сутності не мають простої взаємно однозначної відповідності. Наприклад, поняття bf:Work у BIBFRAME не збігається повністю з розмежуванням Work та Expression у LRM і RDA. Якщо таку різницю проігнорувати, частина змісту втрачається вже на етапі зіставлення.

Попарні crosswalks залишаються корисним інструментом, проте їх можливості не безмежні. Чим більше моделей залучено до інтеграції, тим складніше підтримувати систему окремих відповідностей і тим важче працювати з неоднозначними випадками. Patrício, Ramos та Cordeiro пропонують інший шлях — використання референтної онтології як проміжного шару. Вихідні моделі при цьому не замінюються. Вони співвідносяться через спільний рівень, який дозволяє описати еквівалентність або близькість понять точніше, ніж пряме зіставлення «один до одного».

Для цифрових бібліотек такий підхід важливий насамперед тим, що не вимагає повної уніфікації локальних моделей. Уніфікація зручна там, де всі ресурси створюються за спільними правилами від самого початку. Реальна цифрова культурна спадщина формувалася інакше: багато колекцій уже мають власну структуру, термінологію та історію розвитку. Змінювати їх лише заради формальної однаковості не завжди виправдано. Значно практичніше описати правила взаємодії між моделями і зафіксувати, де відповідність є прямою, де частковою, а де її взагалі немає.

Близьку логіку демонструє Europeana Data Model. EDM створена як інтеграційна модель для ресурсів різного походження, але не вимагає, щоб усі установи описували свої колекції абсолютно однаково. Спільний семантичний каркас поєднується з профілями та розширеннями, які дають змогу враховувати специфіку окремих типів об'єктів. Інакше кажучи, сумісність тут досягається через узгодження, а не через стирання відмінностей між локальними практиками.

Українські цифрові бібліотеки дають простий приклад того, як така проблема проявляється вже на рівні метаданих. Для ілюстрації було зіставлено окремі елементи Digital Law Library Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та електронної бібліотеки «Історична спадщина України» Національної історичної бібліотеки України. Обидва ресурси працюють на Omeka S. Проте спільна платформа не привела до однакової семантики полів.

Показовим є поняття «походження». У Digital Law Library відповідне поле використовується для фіксації провенансних ознак конкретного примірника — штампів, екслібрисів, суперекслібрисів, написів та інших слідів його побутування. В «Історичній спадщині України» елемент «Місце видання (Походження)» позначає географічне місце публікації. Назви близькі, але предмет опису різний. Автоматичне зіставлення за самим словом «походження» створило б семантично помилковий зв'язок.

Цей приклад не свідчить про недолік однієї з систем. Він показує інше: локальна модель може бути цілком послідовною у власному середовищі й водночас потребувати додаткового тлумачення при інтеграції з іншими ресурсами. Тому перед перенесенням або агрегуванням даних необхідно з'ясувати, яке поняття репрезентує елемент, до якого рівня опису він належить і за яких умов його можна співвіднести з елементом іншої моделі.

На цьому рівні узгодження онтологій і моделей метаданих стає не абстрактним теоретичним завданням, а практикою організації обміну даними. Іноді вистачає прямого mapping. У складніших випадках потрібні правила трансформації чи контрольовані словники, а локальні відомості без повного аналога в цільовій

моделі доводиться представляти окремо. Саме тут і перевіряється реальна якість семантичної інтероперабельності.

Для України значення цієї проблеми зростатиме разом із розвитком загальнонаціональних цифрових ресурсів. Наявні бібліотечні колекції вже накопичили власні практики опису; їх не можна розглядати як порожні системи, які легко привести до одного шаблону. Формування Національної електронної бібліотеки України неминуче вимагатиме роботи з цією спадщиною метаданих, якщо йдеться про подальшу інтеграцію з національними та міжнародними цифровими інфраструктурами.

Є підстави сподіватися, що робота над Національною електронною бібліотекою України стане також майданчиком для вироблення узгоджених підходів до семантики метаданих. Це не обов'язково має бути одна модель для всіх цифрових бібліотек. Практичнішу цінність могли б мати задокументовані правила відповідності між моделями; там, де це виправдано, їх варто доповнювати спільними словниками й рекомендаціями щодо локально специфічних даних. Такі напрацювання згодом могли б використовуватися й іншими українськими цифровими проєктами.

Семантична інтероперабельність, таким чином, залежить не від формальної однаковості моделей. Її основою є коректне співвіднесення понять і збереження змісту під час обміну даними. Для цифрових бібліотек це означає роботу одночасно з концептуальними моделями та з практичними структурами метаданих. Координація між ними дає змогу інтегрувати ресурси без обов'язкової відмови від локальної специфіки.

Л. Бутко, О. Чернявська

СОЦІОЛОГІЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ АУДИТОРІЇ ЯК ОСНОВА СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ КОМУНІКАЦІЯМИ БІБЛІОТЕКИ

L. Butko, O. Cherniavska

SOCIOLOGY OF THE LIBRARY AUDIENCE AS A BASIS FOR STRATEGIC MANAGEMENT OF LIBRARY COMMUNICATIONS

Цифрова трансформація суспільства, зміна інформаційної поведінки населення та посилення конкуренції за увагу аудиторії актуалізують потребу в переосмисленні комунікаційної політики бібліотек. Ефективність сучасної бібліотеки визначається не лише якістю інформаційних ресурсів і різноманітністю послуг, а й здатністю розуміти потреби громади, прогнозувати зміни читацьких інтересів і будувати довготривалі відносини з користувачами. За таких умов соціологія бібліотечної аудиторії набуває значення інструменту стратегічного управління, що забезпечує обґрунтованість комунікаційних рішень і сприяє посиленню суспільної ролі бібліотеки.

Бібліотечну аудиторію доцільно розглядати як сукупність реальних і потенційних користувачів, які відрізняються соціально-демографічними характеристиками, інформаційними потребами, цифровими компетентностями, мотивацією та практиками взаємодії з бібліотекою. Її дослідження не може обмежуватися обліком відвідувань і кількістю виданих документів. Важливо з'ясовувати, чому певні групи регулярно користуються бібліотечними послугами, що спонукає інших звертатися до цифрових ресурсів, які бар'єри перешкоджають відвідуванню бібліотеки та які очікування залишаються незадоволеними.

Показовим у цьому контексті є дослідження G. D. Shin, K. Jeon та H.-E Lee "Public library needs assessment to build a community-based library: Triangulation method with a social media data analysis" («Оцінювання потреб користувачів публічної бібліотеки для розбудови бібліотеки, орієнтованої на громаду: метод тріангуляції з аналізом даних соціальних мереж»). Автори поєднали напівструктуровані інтерв'ю, анкетування й аналіз даних соціальних мереж для вивчення потреб користувачів і тих, хто не користується бібліотекою. Результати засвідчили важливість розвитку культурних просторів, орієнтованих на громаду, та врахування очікувань різних груп населення. Такий підхід демонструє переваги методологічної тріангуляції: зіставлення різних джерел інформації дає змогу отримати повніше уявлення про аудиторію, ніж використання одного методу дослідження.

Важливим теоретико-практичним орієнтиром є рекомендації Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (IFLA Strategy 2024–2029), які передбачають використання опитувань, статистичного аналізу, фокус-груп, систем зворотного зв'язку й взаємодії з користувацькими спільнотами для визначення потреб бібліотечної аудиторії. Це означає, що соціологічне дослідження має бути не разовим заходом, а систематичним елементом управлінського циклу. Його результати повинні впливати на визначення пріоритетів, розподіл ресурсів, розроблення комунікаційних повідомлень і планування бібліотечних послуг.

Вебсайти, соціальні мережі, бібліотечні блоги, віртуальні виставки, подкасти та інші цифрові формати, на думку науковців Л. В. Бутко, Д. П. Василенко й В. І. Саранча, є ефективними засобами розширення комунікаційних можливостей бібліотечної установи. У розвідці «Соціокультурна діяльність бібліотеки в умовах її цифровізації» автори зазначають, що означені на початку абзацу складові забезпечують реалізацію соціокультурних завдань бібліотеки в умовах цифровізації, однак стратегічне використання цих каналів передбачає врахування не лише їхньої технічної доступності, а й особливостей аудиторії: її інформаційних запитів, звичних платформ, характеру споживання контенту та готовності долучатися до взаємодії.

Стратегічне управління комунікаціями бібліотеки передбачає послідовний перехід від збирання інформації про аудиторію до ухвалення управлінських рішень і оцінювання їхніх результатів. На першому етапі здійснюють соціологічну діагностику, визначаючи склад аудиторії, її потреби, очікування та комунікаційні бар'єри. На другому — сегментують аудиторію за значущими для бібліотеки характеристиками, наприклад за віком, інформаційними інтересами, інтенсивністю користування послугами, цифровими навичками або характером участі в житті громади. На третьому — формулюють цілі комунікації, добирають канали, формати й повідомлення для відповідних груп. Завершальний етап передбачає оцінювання результативності, отримання зворотного зв'язку та коригування стратегії.

Дослідники L. Butko, S. Fedorenko та A. Lushakova в публікації "Communication strategy of the museum: Peculiarities of formation by means of pr technologies" наголошують, що комунікаційна стратегія установи повинна базуватись на дослідженні аудиторії, а не лише на уявленні установи про власну привабливість.

Інноваційність сучасного бібліотечного менеджменту полягає в поєднанні традиційних соціологічних методів із цифровою аналітикою. Опитування та інтерв'ю можна доповнювати аналізом пошукових запитів на бібліотечному

сайті, статистикою використання електронних ресурсів, охопленням дописів у соціальних мережах і тематикою звернень користувачів. Такий підхід допомагає виявляти незадоволені інформаційні потреби, визначати найбільш ефективні канали комунікації та своєчасно реагувати на зміни аудиторної поведінки. Водночас цифрові показники не можна ототожнювати з реальним суспільним впливом: велике охоплення публікації не обов'язково свідчить про довіру до бібліотеки або готовність користувачів брати участь у її діяльності.

Відповідно до стратегічного підходу Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ на 2024–2029 рр., бібліотеки мають посилювати свою роль як партнерів у розвитку громад і забезпечувати змістовні суспільні зміни. У цьому контексті соціологічне вивчення аудиторії дає змогу перейти від одностороннього інформування про послуги до діалогової комунікації, залучення користувачів до створення програм і спільного визначення пріоритетів бібліотеки. Важливими показниками результативності стають задоволеність послугами, доступність комунікації для різних соціальних груп, повторна участь у заходах, довіра до бібліотеки, якість партнерських зв'язків і здатність установи залучати тих, хто раніше залишався поза її аудиторією.

Отже, соціологія бібліотечної аудиторії є інформаційною основою стратегічного управління комунікаціями бібліотеки, оскільки забезпечує перехід від інтуїтивних управлінських рішень до обґрунтованого планування, адресної взаємодії та оцінювання суспільного ефекту. Поєднання соціологічної діагностики, цифрової аналітики й партисипативних практик створює умови для формування гнучкої комунікаційної стратегії, орієнтованої на реальні потреби громади. Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення системи показників, яка дасть змогу оцінювати не лише охоплення бібліотечної аудиторії, а й якість комунікації, рівень довіри й соціальну цінність бібліотечних послуг.

Г. Колоскова

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ ЯК ФАКТОР ДИСТАНЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ СТРУКТУР

H. Koloskova

INFORMATION CULTURE SPECIFICITY AS A FACTOR OF REMOTE SERVICE IN THE MINDS OF DIGITIZATION OF POWER DOCUMENT AND INFORMATION STRUCTURES

Сьогодні під впливом подій, що відбуваються в зовнішньому середовищі, постійно підвищуються роль та значення дистанційного інформаційного обслуговування різних категорій населення державними й приватними структурами. В таких умовах інформаційну культуру особистості доцільно розглядати як фактор, що визначає ефективність сприйняття інформації та дистанційного обслуговування громадян. В Українській бібліотечній енциклопедії термін «Інформаційна культура особистості» визначається як сфера буття, що пов'язана з функціонуванням інформації в суспільстві, формуванням інформаційних навичок особистості. Також, залежно від суб'єкта, який виступає носієм інформаційної культури, окремо визначається

рівень інформаційної культури особистості як одна зі складових людської культури, система знань і умінь, що забезпечують цілеспрямовану діяльність індивіда щодо задоволення власних інформаційних потреб із використанням як традиційних джерел інформації, так і новітніх інформаційних технологій (Українська бібліотечна енциклопедія, https://ube.nlu.org.ua/). Нині більшість українських дослідників наголошує на тому, що цифрові технології сприяють трансформації та розвитку сучасного інформаційного простору й суспільства загалом. У цьому контексті цифрові навички громадян і вміння користуватися цифровими гаджетами є елементами інформаційної культури особистості та важливим фактором для надання дистанційних послуг державними й приватними структурами.

Як відомо, інформаційна культура людини забезпечує здатність шукати, відбирати, аналізувати та оцінювати інформацію, а також використовувати її відповідно до етичних і правових норм. Інформаційна культура формує інтелектуальний рівень та розвиток людини, її критичне мислення, відповідальну поведінку в цифровому інформаційному просторі. До основних елементів інформаційної культури належать інформаційна грамотність, критичне мислення, інформаційна етика, інформаційна безпека та правові знання. Інформаційна грамотність дозволяє самостійно шукати та ефективно використовувати інформацію. У 2023 р. в Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара відкрито нову освітню програму «Диджитальні медіа». Сьогодні, вже протягом трьох років навчаючи студентів медіаграмотності, основам цифрової грамотності й основам інформаційної безпеки, викладачі водночас розвивають і інформаційну культуру особистості здобувачів вищої освіти. У публічних бібліотеках міста Дніпро постійно діють цифрові хаби, які проводять навчальні тренінги з основ цифрової грамотності та інформаційної безпеки для всіх категорій громадян. Особливо актуальною така форма навчання є для людей середнього й поважного віку.

В інтернеті функціонують освітні платформи, які надають можливість безкоштовного навчання основам цифрової грамотності, медіаграмотності та інформаційної безпеки. Для прикладу варто назвати такі освітні платформи, як «Прометеус», «Едера», «Дія.Освіта» тощо. Процеси навчання молоді в ДНУ ім. Олеся Гончара та громадян різного віку в цифрових хабах, вивчення освітніх курсів на різних навчальних онлайнових платформах сприяють формуванню інформаційної культури членів сучасного суспільства, адаптованого до цифрового середовища. В умовах воєнного стану в м. Дніпро особливого значення для громадян набувають різні формати дистанційного обслуговування, а також і інформаційні ресурси, продукти та сервіси, які представлені на вебсайтах державних документно-інформаційних структур.

Тому далі розглянемо результати вивчення дистанційних послуг на сайтах державних документно-інформаційних структур м. Дніпро. Державний архів Дніпропетровської області (https://dp.archives.gov.ua/index.php/zvernenia-gromadian) надає громадянам можливість звернення із запитом до архіву електронною поштою. На сайті названої установи представлено перелік запитів, які виконує державний архів області, а також вимоги до оформлення звернень, зокрема до тих, що надсилаються до архіву електронною поштою. У 2025 р. громадяни звертались до Державного архіву Дніпропетровської області в основному із соціально-правовими запитами, а саме: трудовий стаж, розмір заробітної платні, навчання, громадянський

стан, репресії, розкуркулення, проживання на окупованих територіях, перебування на примусових роботах та у полоні в Німеччині, депутатство, усиновлення. Також були і запити, що стосуються заснування, історії населених пунктів, підприємств, організацій, тощо.

На вебсайті Головного управління пенсійного фонду в Дніпропетровській області (https://www.pfu.gov.ua/dp/) громадянам надається інформація про державні соціальні послуги, державні соціальні виплати, страхові виплати, субсидії та пільги, інші види актуальної інформації. Подано зразки документів для оформлення різних звернень, надано можливість звернення в дистанційному режимі з приводу оформлення або перерахунку пенсії, житлових субсидій, пільг, отримання відомостей про трудову діяльність, подання інших видів звернень. На сайті Центру надання адміністративних послуг м. Дніпро (https://cnap.dniprorada.gov.ua/online-services/) представлено перелік онлайнових послуг та відповідних документів для звернень громадян, надано можливість зареєструватися на прийом до адміністратора ЦНАП. Публічні бібліотеки м. Дніпро надають послуги онлайн-запису до бібліотеки, віртуальної довідки, електронної доставки документів, бронювання книг, дистанційного доступу до електронних каталогів та колекцій. Досвід роботи таких державних документно-інформаційних структур, як Державний архів Дніпропетровської області, Центри надання адміністративних послуг м. Дніпро, Головне управління Пенсійного фонду України в Дніпропетровській області та бібліотек м. Дніпро, засвідчує, що надання дистанційних послуг різним категоріям користувачів є одним з головних напрямів їх діяльності в умовах воєнного стану.

Важливо відзначити, що нині не всі громадяни мають можливість особисто відвідувати державні установи, тому особливо затребуваними стали різні формати дистанційного обслуговування населення, які надаються саме державними структурами. За таких умов володіння цифровими навичками, вміння користуватися цифровими гаджетами та застосовувати базові знання з основ цифрової та медіаграмотності стали важливими елементами інформаційної культури особистості, які відіграють ключову роль у забезпеченні інформаційних потреб і впливають на якість дистанційного інформаційного обслуговування громадян. Відтак, у сучасному суспільстві інформаційна культура особистості є істотним фактором сприйняття інформації та дистанційного обслуговування громадян в умовах цифровізації державних документно-інформаційних структур. Водночас подальший розвиток цифрових навичок і набуття знань з основ цифрової та медіаграмотності стали вимогами часу та життя сучасної людини.

Т. Кулієва

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ БІБЛІОТЕК У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ВІД ІНФОРМУВАННЯ ДО МЕДІАГРАМОТНОСТІ

T. Kulieva

COMMUNICATION STRATEGIES OF LIBRARIES IN THE DIGITAL ENVIRONMENT: FROM INFORMING TO MEDIA LITERACY

Еволюція документно-комунікаційних структур у постінформаційному суспільстві зумовила перехід від класичного лінійного поширення інформації до багаторівневих інтерактивних моделей взаємодії з користувачем. За умов

інтенсивної цифровізації, трансформація комунікаційних стратегій провідних інформаційних інституцій, зокрема таких як Національна наукова медична бібліотека України, набуває стратегічного значення. Тривалий час домінуючою моделлю бібліотечної комунікації у віртуальному просторі залишалася стратегія одновимірного інформування. Вона полягала в статичному сповіщенні користувачів про нові надходження, графік роботи, відкриття виставок чи проведення соціокультурних заходів за допомогою вебсайтів або базових інформаційних розсилок. Проте перенасичення сучасного медіапростору, лавиноподібне зростання обсягів неструктурованих даних та агресивне поширення недостовірного контенту, особливо в медичній та науковій сферах, виявили обмеженість такої пасивної моделі. Сучасний споживач інформації потребує не просто доступу до документальних масивів, а експертної допомоги у верифікації знань, подоланні інформаційного шуму та фільтрації маніпулятивних повідомлень.

Зважаючи на ці тенденції, передові бібліотечні установи переорієнтовують свої комунікативні зусилля з площини формального реферування та анонсування в площину активної медіаосвіти. Цей перехід передбачає впровадження комплексних стратегій, спрямованих на формування медіаграмотності, критичного мислення та цифрових компетенцій користувачів. Соціальні медіа й профільні цифрові платформи (Facebook, Instagram, Telegram) трансформуються зі звичайних дошок оголошень на інтерактивні майданчики для діалогу, консультування та навчання. Інформаційно-просвітницька діяльність бібліотеки в цифровому середовищі набуває вираженого безпекового характеру: створення електронних дайджестів перевірених наукових джерел, розвінчування поширених медіаміфів та адаптація складного наукового контенту для широких верств населення стають пріоритетними напрямами роботи. Бібліотекарі починають виступати у ролі медіапедагогів та інформаційних навігаторів, які не лише зберігають документальну спадщину, а й створюють безпечне інтелектуальне середовище для розвитку суспільства.

Практична реалізація медіаосвітньої стратегії вимагає від інституцій модернізації контент-політики та диверсифікації форматів взаємодії. Традиційні текстові списки літератури поступаються місцем динамічному мультимедійному контенту: інфографікам, відеороз'ясненням, інтерактивним тестам та віртуальним круглим столам за участі експертів. Особливого значення набуває розвиток навичок фактчекінгу серед користувачів, де бібліотека транслює чіткі алгоритми перевірки першоджерел, оцінки авторитетності авторів та розпізнавання прихованої реклами чи маніпуляцій. У такий спосіб комунікаційні стратегії сучасних бібліотек замикають повний цикл управління знаннями в цифровому середовищі: від первинного накопичення та систематизації документів до безпосереднього захисту інформаційного суверенітету особистості, перетворюючи установу на ключового суб'єкта формування високої інформаційної культури соціуму.

Підсумовуючи, зазначимо, що успішна інтеграція бібліотечних установ у сучасні документно-комунікаційні структури суспільства безпосередньо залежить від їхньої здатності адаптувати свої комунікативні моделі до нових цифрових реалій. Перехід від традиційного інформування до комплексної медіаосвітньої діяльності є логічним етапом розвитку бібліотечного менеджменту. Соціальні медіа, функціонуючи як ефективні інструменти комунікаційної стратегії, дозволяють бібліотекам не просто розширювати коло своїх користувачів, а й здійснювати

вагомий вплив на підвищення рівня медіаграмотності суспільства. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі пов'язані з детальним вивченням механізмів упровадження технологій штучного інтелекту в процеси автоматизованого фактчекінгу та розробкою інноваційних інтерактивних методик навчання критичного мислення у віртуальному бібліотечному просторі.

Є. Чуйко, В. Шостак

АУДІОКНИГИ ТА ПОДКАСТИ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНІ КАНАЛИ ПОШИРЕННЯ ВИДАВНИЧОГО КОНТЕНТУ

Ye. Chuiko, V. Shostak

AUDIOBOOKS AND PODCASTS AS ALTERNATIVE CHANNELS FOR PUBLISHING CONTENT DISTRIBUTION

Сучасне суспільство суттєво змінює свої звички в споживанні інформації. Друковані тексти, які століттями були головними, дедалі активніше поступаються місцем аудіоформатам. Популярність аудіокниг та подкастів — глибока зміна, яка повертає нас до сприйняття світу через звук. Це явище часто називають «вторинною усністю». На відміну від давніх часів, коли люди ще не вміли писати, сучасна усність спирається на технології, але в її основі все ще перебуває написаний текст. Аудіокниги та подкасти об'єднують стабільність літератури з емоційністю сучасних технологій. Раніше вважалося, що аудіокниги створені переважно для дітей або людей із проблемами зору, і це навіть називали «лінивим читанням». Але сьогодні аудіоформати стали самостійним і дуже прибутковим напрямом.

Цифрові аудіокниги стрімко розвиваються. Якщо у 2010 р. вони приносили лише 1,96% загального доходу книжкового ринку, то у 2020 р. — вже 8,3%. У 2025 р. доходи видавців від аудіокниг у США зросли ще на 9%, досягнувши $2,43 млрд. Очікується, що до 2030 р. цей ринок сягне $13,3 млрд і матиме понад 1,75 млрд слухачів у всьому світі. Подкасти розвиваються ще швидше, випереджаючи зростання традиційних медіа у 2,5 рази. У 2025 р. у світі було близько 584 млн слухачів подкастів, а у 2026 р. очікується 619 млн. До 2030 р. глобальний ринок подкастів може зрости до $131,1 млрд (за даними https://beamly.com/podcast-statistics/, https://www.authorsrepublic.com/learn/blog/127/5-audiobook-market-publishing-trends-set-to-d).

Нині люди слухають аудіокниги та подкасти частіше, ніж музику. Через це формати починають змішуватися: подкасти стають довшими, а аудіокниги адаптуються під слухача, тому чітка межа між ними поступово зникає. Видавці дедалі частіше випускають аудіокниги у вигляді серіалів, де короткі епізоди приносять гроші через рекламу або платні підписки. З іншого боку, автори подкастів часто називають свої довгі проєкти «розмовними аудіокнигами». Зараз єдиною спільною рисою подкасту є те, що це розмовне аудіо, яке поширюється в інтернеті. Також з'явилися твори, які створюються спеціально для аудіо, без попереднього друку на папері. У 2025 р. доходи від таких проєктів зросли на 50% і склали $136 млн (за даними https://www.audiopub.org/surveys).

Слухати аудіо не лише зручно. Перехід від читання до слухання вимагає іншої уваги. Аудіокниги та подкасти дозволяють зануритися в історію, не відриваючись від реального життя. Люди слухають аудіо, щоб розважитися, розслабитися або

навчитися чогось нового, паралельно роблячи інші справи. Наприклад, 38 % користувачів, за даними https://podcastatistics.com/, слухають подкасти за кермом. Аудіо також створює відчуття особистого спілкування з автором або диктором, чого складно досягти через звичайний текст. Саме живий голос і його інтонації дуже добре утримують увагу: якщо текстові статті дочитують повністю лише близько 20 % людей, то подкасти дослуховують до кінця 52% (за даними https://blog.ringostat.com/uk/audiokontent-shcho-tse-take-ta-yak-vykorystovuvaty-v-prosuvanni/).

Отже, аудіокниги та подкасти це вже не просто додаток до звичайних книг, а самостійний і потужний спосіб передачі інформації. Формати постійно змінюються і змішуються, вимагаючи нових підходів. Люди все ще найбільше цінують справжні людські емоції та живий голос, що робить цей формат унікальним та затребуваним каналом комунікації.

Л. Козоріз

ЦИФРОВИЙ АРХІВ ДОКУМЕНТІВ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ: ВІД ЗБЕРЕЖЕННЯ ПАМ'ЯТІ ДО ФОРМУВАННЯ УСНОЇ ІСТОРІЇ

L. Kozoriz

DIGITAL ARCHIVE OF DOCUMENTS ON THE RUSSO-UKRAINIAN WAR: FROM PRESERVING MEMORY TO SHAPING ORAL HISTORY

Цифрова трансформація культурної сфери розширює можливості бібліотек у створенні, збереженні та поширенні документальної спадщини. В умовах повномасштабної російсько-української війни особливого значення набуває оперативне збирання і довготривале збереження цифрових матеріалів, що фіксують перебіг подій, свідчать про наслідки російської агресії та український спротив. Водночас цифрове документування є важливим складником протидії втраті суспільно значущої інформації й формування джерельної бази для майбутніх історичних і культурологічних досліджень.

Тому є потреба узагальнити досвід Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка у формуванні та розвитку Цифрового архіву документів про російсько-українську війну, а також окреслити перспективу доповнення цифрового документального масиву усними історіями про культурний спротив на Харківщині.

Проєкт «Цифровий архів документів про російсько-українську війну» розвивається на основі ініціативи Всеукраїнської громадської організації Українська бібліотечна асоціація «Архівування документів про війну», започаткованої у 2022 р. Його було реалізовано у 2024 р. за підтримки Українського культурного фонду, а координацію подальшого розвитку проєкту здійснює ХДНБ ім. В. Г. Короленка. Означений досвід засвідчує цінність партнерської моделі, за якої бібліотека зберігає матеріали та організовує їх систематизацію і представлення в єдиному цифровому середовищі.

Функціонування архіву передбачає внесення й редагування метаданих, керування користувачами й правами доступу. Для описування документів застосовується міжнародний стандарт Dublin Core, який дає змогу структурувати відомості про автора, назву, джерело, анотацію, дату та інші характеристики матеріалу. Пошукові можливості платформи полегшують виявлення документів за

назвою, ключовими словами, авторами, видавцями й іншими параметрами. Такий уніфікований опис слід розглядати як важливу передумову для впорядкування різнорідних матеріалів і їх подальшого використання в дослідницькій та освітній діяльності.

Документи архіву організовано за дев'ятьма тематичними напрямами: «Державна політика», «Докази російської агресії», «Докази українського спротиву», «Волонтерський рух в Україні», «Міжнародна підтримка», «Культура під час війни», «Наука під час війни», «Освіта під час війни» та «Спорт під час війни». Така структура забезпечує тематичну навігацію й дозволяє розглядати події війни в різних вимірах суспільного життя. Станом на 1 жовтня 2026 р. в Цифровому архіві було представлено понад 36 тис. текстових, фото- та відеодокументів.

Значущим чинником розвитку ресурсу є інтеграція партнерських ініціатив. На платформі представлено 12 проєктів, що документують події війни в різних регіонах України, зокрема в Дніпропетровській, Чернігівській, Харківській, Донецькій, Вінницькій, Рівненській, Тернопільській і Закарпатській областях, а також загальнонаціональні ініціативи. Об'єднання матеріалів різних установ і спільнот сприяє збереженню локальних свідчень у ширшому загальноукраїнському контексті та посилює репрезентативність цифрової документальної спадщини війни.

Перспективним напрямом подальшого розвитку Цифрового архіву документів про російсько-українську війну є формування колекції усних історій, що дадуть змогу доповнити документальну спадщину війни особистими свідченнями її сучасників. У межах майстерні з публічної пам'яті в громадах «Самі про себе», організованої ГО «Пост Беллум — Україна» у серпні 2026 р., команда ХДНБ ім. В. Г. Короленка увійшла до п'ятірки команд, відібраних для піврічної менторської підтримки. Було представлено проєктну ідею «Бібліотекарі Харківщини: голоси культурного спротиву», спрямовану на збирання усних історій бібліотекарів регіону та збереження їхнього досвіду як складника культурної пам'яті Харківщини. Наразі триває робота над розвитком цієї ініціативи, опрацюванням підходів до запису свідчень і перспективами їх представлення в цифровому просторі.

Поєднання цифрових документів і усних історій розширить можливості архіву: поряд із публікаціями, фотографіями й відео із офіційних та громадських джерел він зможе представляти особисті свідчення людей, які зберігали культурні цінності й підтримували життя громад в умовах війни. Така робота потребує відповідального ставлення до свідків, уважного документування контексту та врахування етичних аспектів збирання й оприлюднення воєнних історій.

Таким чином, досвід Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка демонструє, що цифровий архів може не тільки виконувати функцію збереження й систематизації матеріалів, а й відігравати значну роль інфраструктури суспільної пам'яті. Поєднання стандартизованого опису, тематичної організації, міжінституційного партнерства та перспективного напряму роботи з усними історіями створює підґрунтя для подальшого розвитку ресурсу й більш комплексного документування подій російсько-української війни.

Ю. Калініна

БЕЗПЕКОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ БІБЛІОТЕК ТА ЗАХИСТ КНИЖКОВОЇ СПАДЩИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ ПРОТИСТОЯНЬ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Yu. Kalinina

SECURITY MANAGEMENT OF LIBRARIES AND THE PROTECTION OF THE BOOK HERITAGE DURING ARMED CONFLICTS: INTERNATIONAL EXPERIENCE

В умовах збройних конфліктів бібліотечні заклади втрачають статус виключно цивільних об'єктів і перетворюються на першочергові мішені ідеологічного пресингу. Цілеспрямоване системне знищення книжкових фондів тоталітарними режимами стає засобом ліквідації колективної пам'яті та національної ідентичності супротивника. В аспекті теорії «лібрициду» Р. Кнут руйнування бібліотек та архівів ніколи не є випадковим наслідком воєнних дій. Навпаки, воно виступає заздалегідь продуманим на інституційному й ідеологічному рівнях проявом репресивних режимів, зорієнтованим на кардинальну зміну соціокультурного середовища. Лібрицид супроводжує явища етноциду та геноциду, коли книга розглядається як загрозливий засіб альтернативної історичної пам'яті, що передбачає лише її повну утилізацію. Управління захистом документальної спадщини в зоні воєнних конфліктів потребує розроблення таких управлінських моделей, що спроможні знизити ризики фізичної та інформаційної втрати національного ресурсу задля встановлення інформаційного суверенітету держави.

Класичні моделі бібліотечного менеджменту мирного часу абсолютно втрачають сенс в умовах сучасних гібридних воєн та невизначеності. Управління бібліотеками переходить з площини гуманітарно-просвітницької до безпекового адміністрування, логістики ризиків та динамічного проєктування. Очільник сучасної книгозбірні змушений реалізовувати функції антикризового менеджера, здатного скоординувати діяльність установи на фоні руйнації логістичних шляхів, дефіциту фінансування, порушення зв'язку та фізичної загрози персоналу й фондам. Міжнародно-правова база цієї сфери ґрунтується на положеннях Гаазької конвенції про захист культурних цінностей від 14 травня 1954 р. та її Другого протоколу від 26 березня 1999 р.

Згадані нормативні акти закладають основи превентивного менеджменту, спонукаючи профільні відомства заздалегідь, ще в мирний час впроваджувати заходи безпеки. Адміністративний апарат культурних установ має завчасно забезпечити розроблення поетапних евакуаційних планів і облаштування сховищ; проведення інвентаризації та резервне копіювання облікових документів і каталогів; підготовче маркування об'єктів захисною емблемою «Блакитного щита»; а також організацію навчання працівників щодо дій під час воєнного стану. Утім, історична ретроспектива продемонструвала недостатню ефективність виключно декларативного права, оскільки конвенційні норми часто зневажаються агресором, а самі бібліотеки зазнають прямих атак. Це потребує від адміністрації вживати конкретних автономних заходів.

Досвід Балканської кризи 1990-х рр. (зокрема руйнація бібліотеки в Сараєві у серпні 1992 р.) показав, що непідготовленість інституцій та відсутність каналів

взаємодії з військовим командуванням оборони міста зумовили втрату понад 1,5 млн томів рідкісних пам'яток. Трагедія довела ЮНЕСКО потребу залучення армії до порятунку фондів через фіксацію норм захисту в профільних військових посібниках для обов'язкового навчання офіцерських структур процедурам ідентифікації та збереження об'єктів під час планування бойових операцій.

Інший аспект бібліотечного адміністрування пов'язаний із подіями 2003 р. в Іраку. В умовах інституційного безладу єдиним дієвим управлінським ресурсом Багдадської бібліотеки стала довіра місцевої спільноти. Організація неформального комунікування та перемовин з релігійними громадами дозволила таємно передати книги на зберігання в тимчасові сховища при мечетях і будинках містян, що підтвердило спроможність установ культури вижити завдяки соціальному об'єднанню з локальною громадою за відсутності державних безпекових служб.

Нові виклики на Близькому Сході через акти культурного тероризму та нищення літератури в Мосулі вимагали впровадження практики дистанційного моніторингу та супутникової фіксації втрат у режимі реального часу. Отримані аналітичні звіти супутникових знімків стали юридичним підґрунтям для притягнення виконавців до відповідальності в Міжнародному кримінальному суді, що засвідчило перехід від фізичного контролю об'єкта до збирання цифрових доказів.

Важливу роль відіграють і низові волонтерські мережі. Прикладом того є таємна евакуація понад 350 тис. давніх манускриптів із Центру Ахмеда Баби в Малі у 2012–2013 рр. в обхід офіційних інституцій. Управлінський успіх операції ґрунтувався на засадах повної децентралізації, залученні цивільних волонтерів, водіїв, міжнародних донорів та динамічній зміні логістики громадських мереж.

Сучасний стан розвитку глобального інформаційного соціуму свідчить про зміщення акцентів безпекового менеджменту в площину кіберпростору. Накопичений досвід протидії повномасштабній російській агресії в Україні з 2022 р. наочно продемонстрував світовій спільноті, що створення цифрової присутності та забезпечення суб'єктної збереженості даних є запорукою функціонування сучасної бібліотечної системи. Фізичне руйнування будівель більш не ототожнюється з повним знищенням бібліотеки як інформаційного осередку у випадку, коли її цифрова інфраструктура оперативно евакуйована та належним чином захищена на хмарних платформах. Вкрай актуальним управлінським починанням у цьому контексті стало розгортання міжнародної волонтерської місії Saving Ukrainian Cultural Heritage Online (SUCHO), яка об'єднала більш як 1500 фахівців світу. Прикладна роль проєкту полягала в оперативному дзеркалюванні та вебархівуванні понад 5000 сайтів, цифрових каталогів та репозиторіїв вітчизняних установ, збереженні понад 50 ТБ даних; застосуванні хмарних технологій для перенесення відомостей у захищені сховища; а також безкоштовному постачанні новітнього оцифрувального обладнання для продовження роботи в локальних приміщеннях.

Таким чином, аналіз світового досвіду безпекового менеджменту бібліотек дозволяє стверджувати, що ефективна модель управління нею під час збройного протистояння має базуватися на принципах обов'язкової випереджувальної цифровізації, перевірки сховищ, адаптивного кадрового менеджменту та налагодження гнучких партнерських зв'язків як з військовими структурами, так і з міжнародним волонтерським сектором. Питання адміністрування сучасних

книгозбірень протягом воєнних дій остаточно втратило вузькогалузевий характер і перебуває сьогодні на перетині соціокультурних технологій, кібербезпеки, військової логістики та практичної психології.

С. Федоренко, Л. Бутко

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОСТІ ТА ЦИФРОВОЇ ДОСТУПНОСТІ ВЕБСАЙТУ ДЕРЖАВНОЇ АРХІВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ АРХІВНОЇ СПРАВИ

S. Fedorenko, L. Butko

ENSURING INCLUSIVITY AND DIGITAL ACCESSIBILITY OF THE STATE ARCHIVAL SERVICE OF UKRAINE WEBSITE AS A COMPONENT OF THE MODERNIZATION OF ARCHIVAL AFFAIRS

В умовах інформаційного суспільства доступність інформації є важливою передумовою реалізації права людини на інформацію та її повноцінної участі в суспільному житті. Розвиток цифрових технологій розширює можливості отримання інформації, актуалізуючи тим самим проблему усунення бар'єрів, які можуть обмежувати доступ до неї для окремих категорій користувачів. Міжнародним нормативним підґрунтям забезпечення такого доступу є Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, зокрема її статті 9 «Доступність» і 21 «Свобода вираження поглядів та переконань і доступ до інформації».

На національному рівні важливим стратегічним документом є Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 р., схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 366-р. від 14 квітня 2021 року. Вона визначає орієнтири державної політики щодо усунення бар'єрів у різних сферах суспільного життя, зокрема в інформаційному та цифровому середовищі.

У сфері архівної справи важливе значення має Рекомендація ЮНЕСКО щодо збереження та забезпечення доступу до документальної спадщини, зокрема в цифровій формі (2015), яка наголошує на важливості збереження документальної спадщини та забезпечення доступу до неї. Практичні орієнтири для оцінювання цифрової доступності вебресурсів містять Настанови з доступності вебвмісту (WCAG) 2.1, розроблені Консорціумом Всесвітньої павутини. Зазначені документи дають змогу розглядати інклюзивність цифрового середовища як важливу умову створення доступних і зручних для користування інформаційних ресурсів.

Для архівної справи ці питання мають особливу актуальність, оскільки цифрові ресурси державних архівних установ є важливим каналом поширення суспільно значущої інформації. Забезпечення їхньої інклюзивності та цифрової доступності становить один із напрямів модернізації архівної справи.

Важливе місце в цьому процесі посідає Державна архівна служба України (Укрдержархів) — центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері архівної справи та діловодства.

Офіційний вебсайт Державної архівної служби України є каналом інформування громадськості про діяльність архівних установ, оприлюднення нормативних документів та інших інформаційних матеріалів. Функціонування офіційного вебпорталу регламентується наказом Державної архівної служби України «Про функціонування офіційного вебпорталу Державної архівної служби України» № 101 від

19 грудня 2022 р. Водночас практична цінність вебресурсу визначається не лише змістом розміщеної інформації, а й зручністю користування та доступністю для різних категорій громадян.

На сьогодні в інтернеті доступні стара та оновлена версії вебсайту Державної архівної служби України, між якими передбачено перехід. Оновлена версія вебсайту демонструє сучасні підходи до представлення інформації та організації взаємодії з користувачами, зокрема завдяки наявності засобів налаштування доступності.

Вебсайт передбачає можливість адаптувати відображення інформації до індивідуальних потреб користувачів, зокрема людей із порушеннями зору. Для цього доступні налаштування розміру тексту та кольору тла сторінки.

Додаткові функції зосереджено в меню «Інструменти доступності», яка відкривається після натискання відповідної піктограми. Користувач може збільшувати або зменшувати розмір тексту, змінювати контрастність, обирати відтінки сірого або режим негативного контрасту, налаштовувати колір тла, підкреслювати посилання та змінювати шрифт на варіант, призначений для полегшення читання. Такі можливості сприяють індивідуальному налаштуванню вебсторінок відповідно до потреб користувачів.

Окремої уваги заслуговує функція озвучування виділеного тексту. Вона розширює способи отримання інформації та може бути корисною для людей із порушеннями зору, користувачів, яким складно сприймати великі обсяги тексту візуально, а також тих, хто надає перевагу слуховому сприйняттю інформації. Для реалізації цієї функції використовуються технології синтезу мовлення, що перетворюють текст на звукове повідомлення. Зокрема, віджет GSpeech пропонує механізм озвучування фрагмента тексту, виділеного користувачем.

Водночас практичне використання функції виявляє певні обмеження, пов'язані з точністю озвучування. Зокрема, можуть виникати помилки у вимові слів, визначенні наголосів і прочитанні скорочень. Наприклад, позначення «ХХ ст.» може відтворюватися некоректно. Такі випадки вказують на труднощі автоматичного опрацювання окремих текстових конструкцій і можуть ускладнювати сприйняття інформації користувачами, які покладаються на її слухове відтворення.

У цьому аспекті актуальним є вдосконалення технологій синтезу мовлення на основі досягнень штучного інтелекту. Їхній розвиток відкриває можливості для підвищення природності мовлення та точності відтворення тексту. Водночас ефективне застосування таких технологій в архівній сфері потребує врахування специфіки документальної інформації, зокрема особливостей прочитання дат, римських цифр, абревіатур і спеціальної термінології.

Отже, наявність інструментів налаштування доступності та озвучування тексту розширює можливості взаємодії користувачів з офіційним вебсайтом Державної архівної служби України. Водночас забезпечення цифрової доступності передбачає не лише впровадження відповідних функцій, а й оцінювання якості їхньої роботи. Подальше вдосконалення засобів озвучування з урахуванням мовних і термінологічних особливостей архівної інформації може стати одним із напрямів модернізації цифрових ресурсів архівних установ.

С. Грінченко

ВІД КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДО ЗМІН СТРАТЕГІЧНОГО ДОКУМЕНТА: ДОСВІД ГРОМАДСЬКОГО ОБГОВОРЕННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ХАРКОВА ДО 2029 Р.

S. Hrinchenko

FROM CULTURAL STUDIES EXPERT REVIEW TO CHANGES IN A STRATEGIC DOCUMENT: THE EXPERIENCE OF PUBLIC DISCUSSION OF THE KHARKIV DEVELOPMENT STRATEGY TO 2029

Стратегічне планування українських міст у воєнний період дедалі виразніше охоплює культурну спадщину, культурну інфраструктуру, пам'ять, локальну ідентичність та участь мешканців. Проте сама наявність культурної тематики в стратегії ще не свідчить про достатню конкретність її репрезентації. Для культурологічного аналізу принциповим є зв'язок між задекларованою культурною метою, запланованою дією, показником результату, джерелом даних і можливістю надалі оцінити фактичні зміни. Саме з цієї позиції було проведено культурологічну експертизу проєкту Стратегії розвитку Харківської міської територіальної громади до 2029 р. та матеріалів стратегічної екологічної оцінки.

Документальну основу дослідження становлять проєкт Стратегії, План заходів, Звіт про стратегічну екологічну оцінку, матеріали проведеної культурологічної експертизи та офіційна Довідка про результати розгляду пропозицій громадськості. Робота передбачала послідовне зіставлення культурних положень Стратегії з передбаченими заходами, показниками результату, просторовими даними та відповідними положеннями Звіту СЕО. Окремо аналізувалися культурна участь, функціональне відновлення установ, територіальна доступність культурних послуг, цифрове документування, культурна спадщина, історичне середовище та їх представлення в СЕО. За результатами експертизи до громадського обговорення було підготовлено і подано 18 адресних зауважень і пропозицій: 13 стосувалися Стратегії та пов'язаних із нею рівнів реалізації, п'ять — Звіту СЕО.

Початкова редакція Стратегії вже містила змістовно важливі культурні положення. Оперативна ціль 2.3 пов'язувала культуру з ідентичністю та соціальною згуртованістю, передбачала цифрове документування спадщини, архів історії війни та відбудови, маршрути пам'яті й безпечні культурні простори. Недолік полягав у невідповідності між широтою культурних завдань і системою їх оцінювання. Для оперативної цілі 2.3 у Плані заходів було передбачено 17 позицій, тоді як на стратегічному рівні використовувалися два узагальнені показники — кількість культурно-масових заходів і рівень оновлення Харківського зоопарку. За таких умов окремо не простежувалися захист пошкодженої культурної спадщини, фактична культурна участь населення та повернення основних функцій культурних установ.

Для усунення цієї невідповідності було запропоновано доповнити оцінювання показниками, що характеризують культурну участь, функціональне відновлення культурних установ і стан пошкодженої спадщини, а територіальні відмінності доступу відображати через наявну міську геоінформаційну систему. Пропозиція не передбачала створення окремої паралельної системи збору даних: для культурної участі запропоновано використати щорічне муніципальне опитування, для

функціонування установ — профільну звітність, для територіального аналізу — Геопортал Харкова. За результатами громадського обговорення до щорічного муніципального опитування включено питання культурного життя громади, а районне представлення культурної інфраструктури та доступу пов'язано з використанням Геопорталу Харкова.

Інший приклад стосувався цифрового архіву історії війни та відбудови. Сам захід був передбачений Планом, однак показником його виконання визначалася «кількість маршрутів», що відповідало наступному заходу про маршрути пам'яті, а не змісту цифрового архіву. Експертиза зафіксувала цю змістову невідповідність і запропонувала оцінювати архів за наповненням, каталогізацією та збереженням цифрових матеріалів. Після розгляду пропозиції показник було скориговано: результат пов'язано з кількістю оцифрованих, збережених і долучених до архіву одиниць. Така зміна зробила спосіб оцінювання безпосередньо пов'язаним із фактичним змістом запланованої діяльності.

Найістотніші уточнення стосувалися Звіту СЕО. Початкова редакція не виокремлювала культурну, архітектурну й археологічну спадщину та історичне середовище як самостійний предмет скринінгу, тому вплив окремих просторових рішень на спадщину не простежувався достатньо чітко. Було запропоновано включити відповідні питання до скринінгової частини, оцінювати культурно значущі заходи адресно та зіставляти альтернативи для великих просторових втручань з огляду на можливий вплив на спадщину. Після громадського обговорення до скринінгової таблиці введено категорію «Культурна спадщина та історичне середовище», описову частину доповнено окремим підрозділом, а для великих втручань передбачено зіставлення альтернатив за критеріями впливу на культурну спадщину. До подальшого спостереження також включено культурно релевантні показники, пов'язані з культурною участю, функціональним відновленням культурних об'єктів, станом пошкодженої спадщини та її просторовим представленням.

Офіційні результати розгляду засвідчили позитивний статус 14 із 18 поданих позицій: десять було повністю враховано, чотири — враховано, щодо чотирьох надано обґрунтування відхилення. Для дослідження важливе не саме числове співвідношення, а характер змін. Частина культурних положень отримала точніший зв'язок із показниками, джерелами даних, просторовою диференціацією та подальшим оцінюванням. Громадське обговорення в цьому разі стало етапом, на якому результати професійного аналізу були переведені в конкретні зміни стратегічних документів.

Порівняльний аналіз документів інших громад дозволяє визначити напрями подальшого розвитку харківського підходу. Вишгородські технічні картки культурних об'єктів пов'язують інфраструктуру з користувачами, функціональним результатом, строками, відповідальними та фінансуванням, що може бути корисним для оцінювання відновлення великих культурних об'єктів Харкова. Лубенські матеріали поєднують цифровізацію музейних фондів, паспортизацію спадщини та фактичні матеріали моніторингу; для Харкова це актуально з огляду на розвиток міської ГІС і цифрового архіву. Чернігівські документи пов'язують історико-культурне середовище з доступністю, безбар'єрністю та маршрутами пам'яті. Лисичанський матеріал розмежовує ремонт будівлі й відновлення культурної послуги, що дозволяє точніше оцінювати результат культурного відновлення.

Такі практики доцільно використовувати як матеріал для адаптації, а не як готові рішення для прямого перенесення.

Наукова новизна дослідження полягає в документальному простеженні послідовності від культурологічної експертизи до офіційно зафіксованої зміни стратегічного документа. Проведена робота показала, що вдосконалення культурної складової Стратегії полягає не у збільшенні кількості згадок про культуру, а в підвищенні точності її представлення та оцінювання. Культурна участь стала відокремлюватися від простого підрахунку заходів; відновлення культурного об'єкта — від самого факту ремонту; цифровий архів — оцінюватися відповідно до його фактичного наповнення; культурна спадщина та історичне середовище — окремо враховуватися під час аналізу просторових рішень. Унаслідок цього культурна складова Стратегії та Звіту CEO стала більш конкретною, внутрішньо узгодженою і придатною для подальшого оцінювання результатів. Реальний вплив цих змін на культурне життя Харкова потребуватиме окремого аналізу вже на етапі виконання Стратегії.

О. Вдовіна, М. Баранецька

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК ЧИННИКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ

O. Vdovina, M. Baranetska

STRATEGIC COMMUNICATIONS AND MEDIA LITERACY AS FACTORS OF INFORMATION RESILIENCE

Повномасштабна війна суттєво загострила інформаційні загрози, посиливши вплив дезінформації та маніпулятивних повідомлень на суспільну довіру. Українське суспільство вже має досвід протидії таким впливам, проте відповідні заходи не завжди утворюють узгоджену систему. Державні та військові структури розвивають стратегічні комунікації, тоді як освітні й просвітницькі ініціативи сприяють формуванню медіаграмотності громадян. Водночас ці напрями переважно розглядаються окремо, що обмежує можливості їх спільного використання для забезпечення інформаційної стійкості. У зв'язку з цим постає необхідність визначення механізмів їхньої взаємодії та ролі довіри у формуванні стійкого інформаційного середовища.

Стратегічні комунікації та медіаграмотність утворюють два взаємодоповнювальні контури забезпечення інформаційної стійкості. Інституційний контур (стратегічні комунікації) відповідає за узгодженість інформаційної політики та послідовність комунікаційної діяльності, тоді як громадянський контур (медіаграмотність) забезпечує здатність суспільства критично сприймати інформацію, розпізнавати маніпуляції та перевіряти джерела. Ефективність їхньої взаємодії залежить від функціонування кожного: навіть достовірні повідомлення можуть не забезпечувати належного розуміння за недостатнього рівня медіаграмотності аудиторії, а розвинена медіаграмотність не усуває наслідків непрозорої чи суперечливої комунікації інституцій.

На нашу думку, інформаційну стійкість доцільно розглядати не лише як здатність протидіяти дезінформації, а й як результат постійної взаємодії інституційного та громадянського контурів. Особливу роль у цій взаємодії відіграє

довіра, яка формується та зміцнюється завдяки можливості перевірки достовірності повідомлень, відкритості інституцій до суспільного діалогу й готовності визнавати й виправляти помилки. Водночас певний рівень довіри створює передумови для подальшої комунікації, тому її доцільно розглядати одночасно як умову та результат взаємодії.

Виходячи з цього, пропонуємо авторську довіроцентричну модель формування інформаційної стійкості, яка поєднує три взаємозалежні компоненти:

- інституційно-комунікаційний — забезпечує змістову та організаційну узгодженість стратегічних комунікацій;
- особистісно-критичний — відображає здатність громадян критично оцінювати інформацію та усвідомлено брати участь в інформаційній взаємодії;
- інтерактивно-довірчий — спрямований на формування та підтримання довіри між інституціями й громадянами через відкритість комунікації та механізми зворотного зв'язку.

Інституційно-комунікаційний компонент передбачає достовірність стратегічних повідомлень, своєчасність реагування на інформаційні загрози та послідовність комунікаційної поведінки. Його призначення полягає у формуванні передбачуваного інформаційного середовища, у якому громадяни можуть ідентифікувати відповідальні джерела інформації та оцінювати надійність їхніх повідомлень. Важливою умовою є не лише узгодженість інформаційних матеріалів, а й відповідність комунікаційної діяльності реальним діям інституцій.

Особистісно-критичний компонент характеризує здатність аудиторії самостійно оцінювати інформаційні повідомлення, розрізняти факти й оцінні судження та усвідомлювати можливі наслідки поширення неперевіреної інформації. У межах запропонованої моделі медіаграмотність набуває не лише захисного, а й комунікативного значення, оскільки створює передумови для обґрунтованого оцінювання інституційних повідомлень та конструктивної участі громадян у суспільному діалозі.

Інтерактивно-довірчий компонент виконує інтеграційну функцію, поєднуючи інституційний і громадянський контури в єдину систему. Він передбачає можливість уточнення повідомлень, публічне реагування на інформаційні запити, врахування потреб різних аудиторій та відкритість до критичних зауважень. Саме через цей компонент стратегічні комунікації й медіаграмотність переходять від паралельного функціонування до взаємодії, у процесі якої формується та підтримується суспільна довіра.

Механізм функціонування запропонованої моделі ґрунтується на двосторонньому характері комунікаційного процесу. Інституції не лише поширюють інформацію, а й отримують зворотний зв'язок щодо її сприйняття, зрозумілості та можливих причин недовіри. Громадяни, своєю чергою, виступають не пасивними адресатами повідомлень, а учасниками комунікації, здатними критично оцінювати інформацію та впливати на якість суспільного діалогу. Отриманий зворотний зв'язок дає змогу коригувати зміст, способи та канали комунікації відповідно до потреб аудиторії. Таким чином, довіра підтримується не лише змістом повідомлень, а й послідовністю дій, відкритістю інституцій та їхньою готовністю до взаємодії.

Практичне застосування моделі можливе в діяльності органів державної влади, військових установ та закладів освіти. Зокрема, підготовка стратегічних повідомлень має враховувати рівень медіаграмотності цільових аудиторій, тоді як освітні заходи

доцільно спрямовувати не лише на розпізнавання дезінформації, а й на розвиток навичок критичного оцінювання інституційних комунікацій. Для оцінювання результативності такої взаємодії пропонуємо використовувати три групи критеріїв: комунікаційні (зрозумілість, узгодженість і своєчасність повідомлень), когнітивні (здатність перевіряти інформацію та розпізнавати маніпуляції) і довірчо-поведінкові (рівень довіри до інституційних джерел, готовність використовувати канали зворотного зв'язку та відповідально поширювати інформацію).

Отже, стратегічні комунікації та медіаграмотність доцільно розглядати як взаємодоповнювальні чинники інформаційної стійкості, ефективність яких залежить від узгодженості інституційної комунікації та здатності громадян критично сприймати інформацію. Запропонована довіроцентрична модель розкриває механізм їхньої взаємодії через відкритий діалог і зворотний зв'язок, у межах якого довіра виступає одночасно передумовою та результатом відповідальної комунікації. Авторський внесок полягає в обґрунтуванні взаємозв'язку інституційного й громадянського контурів та визначенні критеріїв оцінювання їхньої взаємодії. Практичне застосування моделі може сприяти вдосконаленню комунікаційної діяльності інституцій та розвитку медіаграмотності громадян як взаємопов'язаних засад інформаційної стійкості.

Г. Єрмолаєва

ПРАВОВИЙ КОМПЛАЄНС В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: ПОНЯТТЄВО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АСПЕКТ

H. Yermolayeva

LEGAL COMPLIANCE IN THE INFORMATION ACTIVITIES OF PUBLIC AUTHORITIES: A CONCEPTUAL AND CATEGORICAL ASPECT

Сучасна інформаційна діяльність органів публічної влади характеризується зростанням обсягів документованої інформації, цифровізацією документаційних процесів та зростанням вимог до її створення, опрацювання, зберігання, використання й поширення. За таких умов особливого значення набуває забезпечення правової відповідності документно-інформаційних процесів, оскільки дотримання встановлених правових вимог є необхідною умовою належного документування управлінської діяльності, забезпечення достовірності інформації, реалізації права на доступ до неї, захисту персональних даних та інформаційної безпеки.

Поняття «комплаєнс», «правовий комплаєнс» та «інформаційна діяльність органів публічної влади» перебувають у логічному взаємозв'язку, водночас відображаючи різні за змістом явища та рівні їх осмислення. Їх розмежування є необхідною умовою визначення змісту правового комплаєнсу в документно-інформаційній діяльності органів публічної влади, оскільки дає змогу визначити його предмет, функціональне призначення та місце в системі забезпечення правової відповідності інформаційних і документаційних процесів.

Поняття «комплаєнс» походить від англійського compliance — «відповідність», «дотримання встановлених вимог». У сучасному науковому та управлінському дискурсі комплаєнс розглядається як системний підхід до забезпечення відповідності діяльності організації визначеним правовим, нормативним, етичним та внутрішньоорганізаційним вимогам. International Compliance Association

трактує комплаєнс як здатність діяти відповідно до встановлених правил, вимог або приписів, що акцентує на практичному забезпеченні відповідності діяльності визначеним нормам.

У структурі комплаєнсу окреме місце посідає правовий комплаєнс, орієнтований на забезпечення відповідності діяльності вимогам законодавства та інших нормативно-правових актів.

Правовий комплаєнс інформаційної діяльності органів публічної влади — це система превентивних, контрольних та коригувальних заходів, спрямованих на забезпечення відповідності документно-інформаційних процесів органу публічної влади вимогам законодавства та мінімізацію ризиків порушення встановлених вимог.

Специфіка правового комплаєнсу в інформаційній діяльності органів публічної влади зумовлена особливим статусом документованої інформації як засобу фіксації, забезпечення та реалізації управлінських процесів. У цьому контексті правовий комплаєнс спрямований на забезпечення відповідності вимогам законодавства не лише окремих інформаційних дій, а всієї сукупності взаємопов'язаних процесів створення, оформлення, опрацювання, руху, зберігання, використання та поширення документованої інформації. Його специфіка полягає в необхідності одночасного врахування правового режиму інформації, вимог до документування управлінської діяльності та встановлених процедур роботи з документами. Відтак правовий комплаєнс виступає системною характеристикою документно-інформаційної діяльності, що забезпечує її відповідність установленим правовим вимогам.

Важливою складовою правового комплаєнсу в інформаційній діяльності органів публічної влади є забезпечення відповідності процесів оприлюднення інформації встановленим правовим вимогам. Це передбачає дотримання визначених законодавством вимог щодо змісту, обсягу, строків, способів і форм поширення інформації. Водночас правова відповідність у цій сфері потребує попереднього визначення правового режиму інформації з урахуванням наявності в ній відомостей з обмеженим доступом, зокрема персональних даних. Таким чином, комплаєнс у процесах оприлюднення спрямований на узгодження принципу відкритості інформаційної діяльності з установленими законом обмеженнями щодо поширення інформації.

Проблематика правового комплаєнсу інформаційної діяльності органів публічної влади є актуальною не лише для практики забезпечення правової відповідності, а й для професійної підготовки фахівців документно-інформаційної сфери. У Національному університеті кораблебудування імені адмірала Макарова здобувачі другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» у межах освітньо-професійної програми «Документно-інформаційна діяльність органів публічної влади» вивчають навчальну дисципліну «Правовий комплаєнс інформаційної діяльності в органах публічної влади». Зміст дисципліни спрямований на формування системного розуміння поняття правового комплаєнсу, його змісту, функціонального призначення та специфіки застосування до документно-інформаційних процесів, а також на виявлення й оцінювання пов'язаних із ними правових ризиків. Це зумовлює необхідність уточнення понятєво-категоріального апарату правового

комплаєнсу, розмежування його із суміжними категоріями та визначення його місця в системі забезпечення правової відповідності інформаційної діяльності органів публічної влади.

Л. Прокопенко

«ЗАЯВА ІФЛА ЩОДО АВТОРСЬКОГО ПРАВА ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ (ШІ)»: ОРІЄНТИРИ ДЛЯ БІБЛІОТЕК

L. Prokopenko

"IFLA STATEMENT ON COPYRIGHT AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI)": GUIDELINES FOR LIBRARIES

Розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) зумовлює появу нових способів створення, використання та опрацювання контенту, актуалізуючи питання правових умов доступу до даних і їх використання для навчання систем ШІ. Для бібліотек ця проблематика має особливе значення, оскільки вони є посередниками в забезпеченні доступу до інформації, розпорядниками значних масивів даних і цифрових колекцій та установами, які підтримують наукову діяльність. У цих умовах авторське право стає одним із чинників, що визначають можливості бібліотек щодо використання ШІ та забезпечення широкого й рівноправного доступу до знань. Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій та установ (International Federation of Library Associations and Institutions, IFLA, ІФЛА) приділяє увагу цим питанням у межах своєї професійної діяльності. Важливим результатом такої роботи стала «Заява ІФЛА щодо авторського права та штучного інтелекту (ШІ)» («IFLA Statement on Copyright and Artificial Intelligence (AI)»), затверджена Правлінням ІФЛА 4 квітня 2025 р. Документ покликаний допомогти бібліотекам-членам ІФЛА орієнтуватися у питаннях авторського права, пов'язаних із використанням ШІ, та підтримати розроблення відповідних бібліотечних програм і послуг.

Мета цієї роботи — проаналізувати «Заяву ІФЛА щодо авторського права та штучного інтелекту (ШІ)», визначити основні напрями представлених у ній рекомендацій та окреслити можливості їх використання в українській бібліотечній практиці.

У Заяві ІФЛА авторське право розглядається в контексті розвитку та застосування технологій ШІ, у взаємозв'язку з питаннями доступу до інформації, приватності, свободи слова, рівності, етики та суб'єктності людини. ІФЛА звертає увагу на можливості використання ШІ бібліотеками, зокрема для навчання систем ШІ, каталогізації, пошуку інформації, покращення доступу до бібліотечних ресурсів, удосконалення довідкового обслуговування та міжбібліотечного абонемента тощо. Бібліотеки постають не лише як користувачі готових ШІ-інструментів, а й як установи, здатні впливати на їх розвиток і використання.

Водночас ІФЛА звертає увагу на тенденцію до обмеження правовласниками використання контенту для навчання систем ШІ та застосування інструментів ШІ у бібліотечній діяльності. Наголошується на необхідності забезпечення винятків й обмежень в авторському праві, які дають змогу здійснювати наукові дослідження та інтелектуальний аналіз текстів і даних, зокрема використовувати законно отриманий контент для навчання систем ШІ. Оскільки відповідне законодавче регулювання існує не в усіх країнах, ІФЛА рекомендує бібліотекам обстоювати

розширення таких винятків та недопущення договірних умов, що звужують передбачені законодавством права бібліотек і користувачів.

Окрему увагу приділено доступності даних та проблемі упередженості систем ШІ. ІФЛА пов'язує обмежений доступ до даних із ризиком викривлення результатів роботи таких систем і рекомендує бібліотекам сприяти максимально широкому доступу до інформаційних ресурсів і забезпечувати готовність своїх цифрових колекцій до використання в системах ШІ, зокрема шляхом дотримання принципів FAIR і CARE та забезпечення ліцензійних умов. Водночас бібліотекам рекомендується моніторити ШІ-сервіси, які вони використовують, з метою виявлення можливих проявів упередженості та оцінювання їх відповідності принципам різноманітності й рівноправного доступу до інформаційних ресурсів для усіх категорій користувачів.

Важливим напрямом рекомендацій є розвиток компетентностей і відповідальних практик використання ШІ. ІФЛА наголошує на необхідності навчання працівників, дослідників і користувачів бібліотек, забезпечення прозорості та доброчесності ШІ-інструментів, підтримки бібліотеками авторів в умовах розвитку технології. Професійна готовність до використання ШІ передбачає не лише технологічні навички, а й здатність оцінювати умови та наслідки його застосування.

Заява ІФЛА наголошує на необхідності подальшої підтримки авторів в умовах поширення технологій ШІ. Для бібліотек це означає збереження уваги до інтересів творців контенту поряд із забезпеченням доступу до інформації та використанням цифрових технологій. Такий підхід дає змогу розглядати бібліотеку як посередника, який має враховувати інтереси різних учасників процесів створення, поширення та використання інформації, зокрема авторів, правовласників і користувачів.

Окремий аспект, який випливає з рекомендацій ІФЛА, стосується вироблення бібліотеками власних правил використання ШІ. Йдеться про визначення допустимих практик роботи з такими інструментами, вимог до захисту даних, критеріїв вибору та перевірки використовуваних сервісів, умов використання результатів, отриманих за допомогою ШІ. Формування таких правил може стати основою для узгодженого підходу бібліотеки до використання технології та сприяти прозорості й відповідальності відповідних практик.

ІФЛА застерігає від використання авторського права як універсального механізму вирішення етичних та інших проблем, пов'язаних із ШІ. Під час розроблення законодавства у сфері ШІ урядам рекомендовано керуватися міжнародними конвенціями про захист прав людини. Таким чином, документ розмежовує питання авторського права та ширше коло проблем, пов'язаних із ШІ, зокрема приватність, безпеку, охорону здоров'я та етичні аспекти його розроблення і використання.

Заява виходить за межі рекомендацій безпосередньо бібліотекам. ІФЛА визначає напрями діяльності урядів та компаній, що працюють у сфері ШІ, зокрема щодо підтримки бібліотек, розроблення етичних практик і захисту знань. Важливе місце посідає також ліцензування: ІФЛА виступає проти договірних положень, які необґрунтовано обмежують використання ШІ користувачами бібліотек або унеможливлюють застосування передбачених законодавством винятків та обмежень авторського права, і підтримує заяву ICOLC (International Coalition of Library Consortia, Міжнародна коаліція бібліотечних консорціумів) щодо ШІ в ліцензуванні.

Для українських бібліотек важливими є положення Заяви ІФЛА щодо правових умов використання контенту в системах ШІ, зокрема для наукових досліджень

та інтелектуального аналізу текстів і даних, рекомендації щодо ліцензування й обстоювання законних прав бібліотек і користувачів. Документ може бути корисним і для участі бібліотек в обговоренні питань авторського права та ШІ. Важливим для українського професійного середовища є також адвокаційний потенціал Заяви. ІФЛА розглядає бібліотеки не лише як установи, що мають пристосовуватися до чинного регулювання, а й як учасників формування політики у сфері ШІ та авторського права, які можуть інформувати осіб, що ухвалюють рішення, про необхідність створення правових умов для наукових досліджень, інтелектуального аналізу текстів і даних та широкого доступу до інформації.

Наукова новизна роботи полягає в аналізі «Заяви ІФЛА щодо авторського права та штучного інтелекту (ШІ)», систематизації представлених у ній правових, професійних та етичних орієнтирів і визначенні можливостей їх адаптування до умов діяльності бібліотек України.

«Заява ІФЛА щодо авторського права та штучного інтелекту (ШІ)» визначає три взаємопов'язані напрями, важливі для бібліотек: правовий — забезпечення законних умов використання ШІ, зокрема для наукових досліджень та інтелектуального аналізу даних, професійний — розвиток компетентностей та відповідальних практик використання ШІ, етичний — забезпечення прозорості, дотримання прав людини, подолання упередженості та рівноправного доступу до інформації. Документ розширює уявлення про роль бібліотеки в умовах розвитку ШІ: від користувача технологічних інструментів до учасника формування правових і етичних умов розвитку ШІ, забезпечення доступу до даних та інформації й узгодження інтересів авторів, правовласників, розробників технологій та користувачів бібліотек.

О. Федотова, З. Голубовська

КАДРОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ЧИННИК ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

O. Fedotova, Z. Golubovska

HUMAN RESOURCE POTENTIAL AS A FACTOR IN INFORMATION AND ANALYTICAL ACTIVITIES

Успіх будь-якої організації сьогодні значною мірою визначається не технікою чи обсягом інформаційних ресурсів, а людьми, які вміють цю інформацію знаходити, аналізувати й перетворювати на знання. Кадровий потенціал є основою ефективної інформаційно-аналітичної діяльності, адже жодна система чи програмний продукт не в змозі повністю замінити людський інтелект, досвід і аналітичне мислення. Під кадровим потенціалом маємо на увазі сукупність знань, навичок, компетенцій і мотиваційних характеристик працівників, які забезпечують здатність організації досягати поставлених цілей.

У сфері інформаційно-аналітичної роботи цей потенціал набуває особливої важливості, оскільки саме люди перетворюють потоки даних на цінну аналітичну інформацію, на базі якої керівництво ухвалює управлінські рішення. Рівень кваліфікації аналітиків, їхня здатність працювати з великими масивами даних, уміння користуватися сучасними інформаційними системами та розуміти контекст проблеми зумовлюють якість кінцевого аналітичного продукту. Якщо персонал недостатньо підготовлений, навіть найточніші дані можуть бути

неправильно інтерпретовані, що призведе до помилкових висновків і неефективних управлінських дій. Навпаки, висококваліфіковані фахівці здатні забезпечити глибокий і об'єктивний аналіз, виявити приховані закономірності та запропонувати оптимальні рішення.

Варто зауважити, що кадровий потенціал — це не лише професійна підготовка. Він охоплює також мотиваційні аспекти, тобто бажання працівника вдосконалюватися, досягати результатів, працювати на спільну мету. Без належної мотивації навіть досвідчені спеціалісти можуть втратити інтерес до роботи, що негативно позначається на якості аналізу. Тому важливо формувати таке середовище, у якому співробітники відчувають свою цінність, мають можливість розвиватися й бачать перспективу професійного зростання.

Крім того, суттєву роль у зміцненні кадрового потенціалу відіграє корпоративна культура. Вона визначає, як працівники взаємодіють між собою, наскільки відкрито обмінюються даними, ставляться до нових ідей. У сфері інформаційно-аналітичної роботи культура співпраці має особливе значення, оскільки більшість аналітичних завдань виконуються командно. Від рівня довіри й комунікації між колегами залежить не лише швидкість, а й точність прийнятих рішень.

Ще одним чинником є здатність до навчання й адаптації. Інформаційно-аналітична діяльність — це сфера, яка стрімко змінюється під впливом нових технологій, цифрових платформ і штучного інтелекту. Тому співробітники мають бути готові постійно оновлювати свої знання, опановувати нові інструменти аналізу, методики прогнозування та моделювання ситуацій. Організація, яка інвестує у розвиток власних кадрів, фактично інвестує у власну конкурентоспроможність. Підготовка фахівців у сфері інформаційно-аналітичної діяльності сьогодні відіграє вирішальну роль для ефективного функціонування будь-якої установи.

Кількість даних, з якими доводиться працювати, постійно зростає, і від того, наскільки професійно людина здатна їх обробляти, залежить якість управлінських рішень. Тому система освіти має не лише передавати знання, а й формувати аналітичне мислення, вміння зіставляти факти та бачити причинно-наслідкові зв'язки й закономірності. Сучасний аналітик повинен глибоко розуміти принципи роботи з інформацією. Його фахова підготовка охоплює знання з методології збору, обробки й аналізу даних, основ інформаційного менеджменту, аналітичного моделювання, інформаційних технологій та правового регулювання у сфері даних. Важливо, щоб студент умів не лише накопичувати інформацію, а й перетворювати її на висновки, які допомагають приймати рішення. Саме в цьому і полягає сутність аналітичної компетентності.

Професійна підготовка неможлива без практичної складової. Саме тому майбутній фахівець повинен навчитися самостійно проводити аналітичні дослідження, користуватися сучасними програмами обробки даних, створювати довершений інформаційний продукт (огляди, довідки, звіти, прогнози тощо). Це передбачає роботу з реальними інформаційними кейсами, базами даних, статистичними показниками. На таких прикладах студенти навчаються приймати обґрунтовані рішення в умовах невизначеності.

Хороший аналітик — не просто знавець цифр чи текстів. Це людина, яка вміє критично мислити, помічати деталі, робити логічні висновки й чітко аргументувати свою позицію. Важливою рисою є вміння навчатися самостійно, шукати нові

підходи та адаптуватися до змін. Аналітична робота рідко має стандартні рішення, тому гнучкість мислення й ініціатива тут цінуються не менш, ніж технічні знання.

Освітні програми з підготовки таких фахівців повинні бути міждисциплінарними (поєднувати економіку, інформаційні технології, менеджмент, соціальні комунікації та правові аспекти роботи з даними). Принципово, щоб навчання не обмежувалось теорією, оскільки майбутні аналітики повинні бачити, як їхня діяльність впливає на реальні процеси в організації. Саме практика формує впевненість і професійне відчуття відповідальності за результати своєї роботи. З людської точки зору, ефективна інформаційно-аналітична робота — це не лише про точність цифр чи алгоритмів, а передусім про відповідальність, критичне мислення та розуміння контексту.

Грамотний аналітик не просто шукає дані, а й уміє бачити за ними закономірності, причини і можливі наслідки. Саме тому кадровий потенціал є не абстрактним поняттям, а реальним ресурсом, що зумовлює успішність функціонування організації.

Таким чином, поєднання знань, практики та внутрішньої культури мислення формує справжнього професіонала, який здатен перетворювати інформацію на дієві висновки та рекомендації. Кадровий потенціал доречно порівняти з енергетичним ядром будь-якої аналітичної структури. Без нього навіть найдосконаліші інформаційні системи залишаються лише «порожньою оболонкою». Тому створення потужного, мотивованого та компетентного колективу — завдання, від якого залежить не тільки ефективність інформаційно-аналітичної діяльності, а й стабільність розвитку організації загалом. Кадровий потенціал виступає ключовим фактором результативності аналітичної роботи. Саме він формує якісний інформаційний простір, у якому керівництво здатне приймати оптимальні рішення. Без сильного кадрового ресурсу неможливо забезпечити аналітичну глибину, достовірність і практичну цінність інформації.

Отже, питання підготовки, розвитку та мотивації фахівців у цій сфері виступає одним із пріоритетних напрямів кадрової політики будь-якої сучасної установи.

О. Кобєлєв

«АНАЛІТИКА ТЕКСТУ» У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ЗА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ «ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ»

O. Kobieliev

"TEXT ANALYTICS" IN THE MASTER'S TRAINING SYSTEM UNDER THE EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL PROGRAM "INFORMATION-ANALYTICAL ACTIVITY"

Підготовка бібліотечних фахівців в Україні відбувається в умовах, коли змінюються і самі бібліотеки, і підходи до їхнього навчання, при цьому слід особливо відзначити той факт, що загальносвітові освітні тенденції (інформатизація та цифровізація, посилення ролі освіти для людини й суспільства, її масовість і безперервність, орієнтація на потреби того, хто навчається, (тобто т. зв. студентоорієнтованість), активне опанування способів пізнання) накладаються на вітчизняні реалії: військові дії і, відповідно, збільшення через це недофінансування

науки, культури та освіти, постійні реформи, за допомогою яких намагаються подолати негативні явища в освітній сфері, нові вимоги практики, зокрема, в нашому випадку, до бібліотечних спеціалістів. Також необхідно зазначити, що проблема фахової бібліотечно-інформаційної освіти завжди залишалася у сфері уваги вітчизняних науковців, варто згадати фундаментальні дослідження на рівні докторських дисертацій та відповідно, монографій В. Ільганаєвої «Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку» (1996 р.), А. Гуменчука «Вища бібліотечно-інформаційна освіта: еволюційні трансформації та закономірності розвитку» (2024 р.). Звісно, існує й достатньо велика кількість статей, присвячених актуальним питанням бібліотечної освіти, серед останніх можна згадати, наприклад, публікацію Н. Бачинської «Концептуальні основи розвитку спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» у 2022 р. Звісно, у фаховому документному потоці з означеної бібліотечно-освітньої проблематики, є й публікації, присвячені окремим навчальним дисциплінам, зокрема у 2012 р. нами була представлена робота «Аналітика тексту» як навчальний курс для бакалаврів з спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографознавство».

Це дослідження має на меті висвітлити роль курсу «Аналітика тексту» у підготовці магістрів за освітньо-професійною програмою (ОПП) «Інформаційно-аналітична діяльність» у межах спеціальності В13 Бібліотечна, інформаційна та архівна справа.

ОПП «Інформаційно-аналітична діяльність» на магістерському рівні була запроваджена в Харківській державній академії культури у 2025 р. Курс «Аналітика тексту» в ній є одним з провідних. Порівняно з його викладанням на бакалаврському рівні, він зазнав, звичайно певних змін, що насамперед відображається в кількості та формі навчальних годин. Зокрема, на балакавраті «Аналітиці тексту» відводилося 20 лекційних годин та 28 годин для практичних занять. В ОПП «Інформаційно-аналітична діяльність» курсу «Аналітика тексту» відводиться 4 кредити ЄКТС (120 годин), які включають 16 лекційних годин, 4 години на семінарські заняття та 20 годин на практичні заняття. 80 годи передбачено на самостійну роботу магістрів.

Необхідність курсу випливає з того, що без знання властивостей тексту неможливі ні переробка інформації, ні створення якісних інформаційних продуктів і послуг, ні інформаційно-аналітична діяльність бібліотеки загалом. Виникнення інформаційно-аналітичних центрів, оглядово-аналітичних документів і відповідних аналітичних технологій потребує підготовки і фахівців з самої інформаційної аналітики, і бібліотекарів, які вміють аналізувати тексти. Тому в зарубіжних бібліотеках вже досить давно існують посади «менеджер знань», «референт-аналітик», в Україні в організаційній структурі деяких бібліотек різного рівня існують спеціалізовані інформаційно-аналітичні підрозділи. Це зумовлено насамперед тим, що бібліотека виконує як інформаційну функцію (формування й організація ресурсів, доступ до них, поширення) і когнітивну (доступ до знань, їх аналіз, синтез і надання, наукові дослідження). Посилення другої пов'язане з тим, що соціально-комунікативна діяльність виникла як відповідь на потребу обробляти, зберігати й передавати знання, а також зі змінами в системі соціальних комунікацій. Через це аналіз текстів стає важливим інструментом підготовки компетентних відповідей на нетипові запити користувачів.

Мета курсу «Аналітика тексту» в ОПП «Інформаційно-аналітична діяльність» полягає в посиленні теоретичної і практичної професійної підготовки магістрів у контексті сучасних досягнень теорії бібліотекознавства та соціальних комунікацій. Він викладається в 3 семестрі і продовжує формування навичок аналізу інформації, закладених дисциплінами «Інформаційний аналіз і консалтинг», «Іноземна мова» (за професійним спрямуванням), «Організація інформаційно-аналітичної діяльності»; тісно пов'язаний з курсами «Інтелектуальний аналіз даних» та «Соціальна інформатика»; є однією з основ дисципліни «Цифровий маркетинг в документно-інформаційних системах». Практична частина курсу включає поетапний аналіз текстів різних жанрів під конкретні аналітичні завдання із самостійним плануванням блок-схем аналізу й освоєнням прикладних програм аналізу текстів.

Завдання дисципліни полягає у формуванні професійних знань і навичок аналізу тексту. Для цього в майбутніх магістрів необхідно сформулювати чіткі уявлення про текст, його властивості й ознаки, продемонструвати різницю між семіотичним та інформаційним аналізом, виробити знання та навички основних процедур аналізу й уміння створювати блок-схеми для конкретних завдань, закріпити навички роботи з текстами різного призначення й розвинути формально-логічні здібності. Студентам ОПП «Інформаційно-аналітична діяльність» магістерського рівня надаються знання з історії вивчення тексту та його системних властивостей, показуються та порівнюються підходи семіотики, герменевтики, текстології й когнітивної психології. Вони також інформуються про досягнення формальної та математичної логіки, оволодівають поняттєвий апаратом і методами інформаційного аналізу, знайомляться з типологією текстів, розмаїттям аналітичних завдань і механізмами їх розв'язання. Особлива увага магістрів звертається на критерії відтворюваності та достовірності результатів і напрями зниження суб'єктивності. На семінарських і практичних заняттях вони вчиться формулювати цілі й завдання аналізу текстів, обирати методи, розробляти блок-схеми, аналізувати тексти різних функціональних, тематичних і жанрових типів, користуватися прикладними програмами та пакетами для статистичної обробки даних і доводити результати до практичних рекомендацій.

Все це створює підстави для формування, в процесі вивчення дисципліни «Аналітика тексту», таких загальних компетентностей (відповідно до освітньо-професійної програми):

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
- здатність генерувати нові ідеї (креативність).

Серед професійних компетентностей, які формуються в процесі вивчення дисципліни «Аналітика тексту» (відповідно до ОПП «Інформаційно-аналітична діяльність»):

- здатність використовувати автоматизовані технології для вирішення практичних, управлінських, науково-дослідних і прогностичних завдань у професійній діяльності;
- здатність застосовувати технології та процедури аналітико-синтетичного опрацювання наукової та управлінської інформації.

Очікуваними результатами навчання магістрів ОПП «Інформаційно-аналітична діяльність» з дисципліни «Аналітика тексту» є спроможність:

– проводити процедури аналітико-синтетичного опрацювання наукової та управлінської інформації;
– здійснювати бібліо- та вебометричний аналіз інформаційних потоків та масивів;
– застосовувати прикладні соціокомунікативні технології для організації ефективного спілкування на професійному, науковому та соціальному рівнях на засадах толерантності, діалогу і співробітництва;
– використовувати методи проведення експертизи цінності, систематизації, обліку документів та формування архівних фондів.

Загалом можна констатувати, що зміст курсу «Аналітика тексту» розкриває історичні, теоретичні та методологічні основи інформаційно-аналітичного аналізу тексту й надає магістрам відповідний обсяг теоретичних і практичних знань. Подальша робота полягає в оновленні й підвищенні рівня методичного забезпечення даної навчальної дисципліни.

СЕКЦІЯ:
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ГЛОБАЛЬНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

Л. Філіпова

НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ІНФОРМАЦІЙНИЙ СЕРВІС: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

L. Filipova

SCIENTIFIC AND INFORMATION ACTIVITIES AND INFORMATION SERVICES: MODERN DEVELOPMENT TRENDS

Науково-інформаційна діяльність (НІД) за своєю специфікою охоплює різні види інформаційної діяльності й підпорядкована наданню різноманітних (освітніх, дозвіллєвих, комунікаційних та інших) матеріалізованих і нематеріалізованих продуктів і послуг (або сервісів).

Донедавна на різних підприємствах функціонували спеціальні підрозділи науково-технічної інформації (НТІ), відділи з патентно-ліцензійної діяльності тощо, але сучасні вимоги та виклики акцентують увагу на створенні нової системи інформаційного забезпечення, яка із часом повинна перетворитися на систему інтелектуального управління, яка б охоплювала інформацію консолідовану, аналітичну, оброблену та підготовлену для споживачів. Повсюдний та швидкий розвиток науково-технічної діяльності, наявність багатьох інформаційних джерел вимагають якісного інформаційно-аналітичного забезпечення управлінців, науковців, виробників.

В цьому контексті особливого значення набуває сервісна діяльність, яка пов'язана з наданням послуг, що задовольняють загальні або індивідуальні потреби суб'єктів; а її специфіка полягає в обов'язковому включенні в неї самого споживача послуг. Фахівці в галузі інформації виокремлюють певні види професійної сервісної діяльності, серед яких послуги (або сервіси):

– в межах власне сервісної діяльності;

– у межах виробничо-технологічної діяльності;
– в межах організаційно-управлінської діяльності.

Відзначають особливо швидкий розвиток саме інформаційного сервісу, який супроводжується активним упровадженням інформаційних технологій (ІТ), розробленням програмних засобів, формуванням баз даних (БД), наданням доступу до інтернету, включаючи консультації в галузі програмного забезпечення, телекомунікаційні послуги (електронна пошта, дошки оголошень та інше).

Слід відзначити, що з минулого сторіччя спостерігається бурхливий розвиток інформаційних технологій, що сприяло зниженню впливу географічних, відомчих, часових та інших бар'єрів, що стоять на шляху забезпечення доступності інформації. Інформаційне обслуговування почало орієнтуватися на використання таких сукупних інформаційних ресурсів суспільства, як: електронні каталоги як окремих бібліотек, так і бібліотечних консорціумів; міжбібліотечний абонемент, який трансформувався в електронну доставку документів. Таким чином, можна прослідкувати тенденцію постійного розширення електронної ресурсної бази обслуговування. Інформаційні ресурси, доступність яких забезпечується за рахунок сучасних ІТ, виявляються тим компонентом, від повноти і якості якого багато в чому залежить кінцевий результат, тобто якість інформаційного продукту чи послуги.

Розмаїття напрямів і форм спеціалізації НІД на ринку інформації показує, що на сьогодні актуальним є завдання — не замикатися в колі споживачів, обмеженому відомчими чи тематичними рамками, а шукати й знаходити споживачів у суміжних та дотичних галузях. Поряд із цим з'явилася об'єктивна необхідність поглиблення спеціалізації інформаційних органів і створення на цій основі високооперативних інформаційних виробництв загальносистемного й локального характеру з наступним перетворенням їх у високоінтегровані автоматизовані системи, об'єднані в загальнодержавну інформаційну мережу.

Відзначають різні форми спеціалізації, що охоплюють всі інформаційні служби. Серед них виокремлюють такі форми спеціалізованої НІД:
– *тематична* — за тематикою комплектування і змістом інформаційної продукції;
– *видова* — за профілюючими видами матеріалів, що комплектуються й обробляються (відділи і групи патентної інформації, служби стандартизації, неопублікованої інформації, з питань культури та мистецтва тощо);
– *функціональна* — за видами інформаційного продукту (бібліотечно-бібліографічне, довідково-інформаційне обслуговування, оглядово-аналітична інформація, супровід цільових комплексних програм, серверні служби тощо);
– *технологічна* — за способами переробки інформації (ручна обробка, поліграфічна, електро- і фотографічна, мікрофільмування, розробка й супровід комп'ютерних БД). Фундаментом розвитку технологічної спеціалізації є комп'ютерна технологія, яка дозволила переводити інформацію на електронні носії, обмінюватися ними і використовувати в практиці обслуговування споживачів;
– *операційна* — за змістом технологічних стадій і операцій, які виконуються в процесі виробництва інформаційного продукту (з використанням засобів автоматизації тощо). Вона полягає в спеціалізації на виконанні окремих стадій виробництва інформаційної продукції, результатом яких є проміжний

продукт, що підлягає подальшій обробці в межах заданого технологічного циклу (підготовка службами інформації продуктів для тиражування, обробка первинних джерел інформації для вводу в автоматизовані БД, створення певних БД тощо)[1].

Отже, сучасні тенденції цифрової трансформації в суспільстві суттєво впливають на організаційну та змістовну складові результатів НІД в інформаційно-документних структурах різних організацій, розвивають та вдосконалюють засоби інформаційних комунікацій та оперативність задоволення інформаційних потреб різних категорій і рівнів споживачів.

О. Тур, В. Шабуніна

ГЕНЕРАТИВНИЙ ШІ ЯК ПОСЕРЕДНИК ІНФОРМАЦІЙНОГО ПОШУКУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОШУКОВОЇ ПОВЕДІНКИ КОРИСТУВАЧІВ

O. Tur, V. Shabunina

GENERATIVE AI AS AN INTERMEDIARY IN INFORMATION SEARCH: TRANSFORMING USER SEARCH BEHAVIOR

Надзвичайно швидке поширення генеративного штучного інтелекту (GenAI) змінює технологічні інструменти роботи з інформацією, усталені моделі її пошуку, відбору, оцінювання та використання. Традиційна пошукова система функціонує переважно як навігаційний механізм: у відповідь на запит користувач отримує ранжований перелік інформаційних ресурсів і самостійно переходить до джерел, порівнює їх, визначає релевантність і достовірність знайденої інформації. Генеративний ШІ істотно змінює цю взаємодію. Між користувачем та інформаційними ресурсами з'являється активний технологічний посередник, який не лише сприяє пошуку, а й здійснює відбір, узагальнення, структурування та синтез інформації, репрезентуючи результат у формі зв'язної відповіді.

Метою дослідження є концептуалізація структурної трансформації пошукової поведінки користувача в умовах GenAI-опосередкованого інформаційного пошуку та визначення основних змін у взаємодії «користувач — генеративна система — інформаційні джерела».

Традиційний інформаційний пошук можна умовно представити як послідовність: інформаційна потреба → формулювання запиту → пошукова система → множина результатів → вибір джерел → опрацювання джерел → зіставлення інформації → оцінювання → формування відповіді користувачем. У цій моделі пошукова система забезпечує доступ до потенційно релевантних документів, проте їх відбір, оцінювання, зіставлення та узагальнення здійснює людина.

У GenAI-середовищі видима для користувача послідовність скорочується: інформаційна потреба → промпт → GenAI → синтезована відповідь → уточнення → верифікація → використання. Значна частина проміжних операцій переміщується з користувацького рівня в алгоритмічну площину. Для характеристики цього явища пропонуємо поняття «компресія пошукового маршруту», під яким

1 Основи інформаційно-аналітичної діяльності : навч. посіб. / І. В. Захарова, Л. Я. Філіпова, І. С. Задорожний, Д. А. Тарасенко. 2-ге вид., доп. Черкаси : Східноєвропейський університет імені Р. Аблязова, 2024. 345 с. https://suem.edu.ua/storage/doc/books/osnovy-informaciyno-analitychnoi-dialnosti-zaharova2.pdf

розуміємо скорочення кількості видимих для користувача проміжних операцій між виникненням інформаційної потреби та отриманням змістовно оформленої відповіді внаслідок делегування генеративній системі частини пошукових та аналітико-синтетичних операцій. Компресія пошукового маршруту не означає технологічного спрощення самого процесу пошуку. Навпаки, за генеруванням відповіді можуть стояти складні механізми пошуку, ранжування, опрацювання та синтезу інформації. Йдеться про зміну досвіду користувача: частина інформаційних операцій стає для людини «невидимою».

Однією з перших структурних змін є трансформація характеру пошукового запиту. Традиційний вебпошук передбачає використання ключових слів і словосполучень, за допомогою яких користувач адаптує інформаційну потребу до логіки пошукової системи. Взаємодія з GenAI наближає запит до природної комунікації: користувач може сформулювати проблему розгорнутим реченням, пояснити контекст, установити обмеження, визначити бажаний формат і рівень деталізації відповіді. Таким чином, відбувається перехід від запиту як пошукової формули до промпту як комунікативного акту. Другою зміною є перехід від одноразового запиту до діалогового пошуку. Отримана відповідь не обов'язково завершує пошуковий процес, а стає підставою для наступної взаємодії: користувач уточнює запит, звужує або розширює проблему, просить навести аргументи, приклади чи джерела, змінити спосіб представлення інформації. Шуцлер Р. М. та ін. в праці «Пошук і не тільки: інформаційна поведінка в умовах застосування генеративного штучного інтелекту» характеризують взаємодію з GenAI як ітеративну та виокремлюють різні способи повторної взаємодії із системою, зокрема уточнення й контекстуалізацію запиту. Пошук набуває циклічної структури, у якій кожна відповідь потенційно породжує нову інформаційну потребу. Третя трансформація стосується форми репрезентації результатів. Традиційна пошукова система представляє інформаційне середовище як множину потенційно релевантних ресурсів, між якими користувач має здійснити вибір. Генеративна система натомість пропонує синтезовану відповідь: змінюється й об'єкт оцінювання: замість питання «Яке із цих джерел варто обрати?» користувач має вирішувати: «Чи можна довіряти цій відповіді?».

Когнітивна робота між користувачем і системою перерозподіляється. Частина операцій, які в традиційному пошуку виконує людина, тобто первинний відбір, зіставлення, структурування та узагальнення інформації, делегується алгоритму.

Ще одна трансформація стосується очікуваного результату пошуку. У традиційній моделі користувач переважно шукає інформацію або документ, який містить необхідні відомості. GenAI дає змогу безпосередньо запитувати результат в обробленій формі: пояснення, порівняння, рекомендацію, структуру, резюме, класифікацію, план або інший інформаційний продукт. Новітні дослідження пошукових намірів в умовах поширення GenAI поряд із пошуком знань і рекомендацій виокремлюють *output-seeking* — орієнтацію користувача на отримання певного готового результату. Це дозволяє говорити про поступовий перехід від пошуку інформації до запиту на інформаційний продукт.

На основі зазначених тенденцій пропонуємо структурну модель трансформації пошукової поведінки користувача в умовах GenAI-посередництва, що охоплює шість взаємопов'язаних переходів: пошуковий запит → діалоговий промпт;

множина результатів → синтезована відповідь; самостійний відбір → алгоритмічно опосередкована селекція; навігація між документами → ітеративне уточнення; оцінювання джерел → верифікація відповіді та її джерельної основи; пошук інформації → запит на інформаційний продукт.

Для характеристики одного з ключових наслідків пошукової поведінки користувача пропонуємо поняття «компресія пошукового маршруту», що акцентує не на технологічному спрощенні пошуку, а на скороченні кількості проміжних інформаційних операцій, безпосередньо виконуваних користувачем. Запропонована модель дає змогу розглядати трансформацію інформаційного пошуку через зміни способу формулювання запиту, форми представлення результатів, характеру взаємодії із системою, розподілу когнітивних операцій, механізмів верифікації та очікуваного кінцевого результату.

Водночас компресія пошукового маршруту створює низку ризиків. Зв'язна, структурована й мовно переконлива відповідь GenAI може формувати враження інформаційної завершеності та знижувати мотивацію до переходу до першоджерел. Проблема посилюється здатністю великих мовних моделей генерувати фактологічно помилкові або непідтверджені твердження.

Вважаємо за доцільне розрізняти дві можливі траєкторії GenAI-опосередкованої пошукової поведінки. За відповідь-орієнтованої траєкторії синтезована відповідь сприймається як кінцевий результат пошуку й переходить у подальше використання без системної перевірки її джерельної основи. За джерело-орієнтованої траєкторії відповідь GenAI виконує функцію первинної інформаційної карти: допомагає окреслити проблему, визначити поняття, ключові аспекти й можливі напрями подальшого пошуку, після чого користувач переходить до ідентифікації, перевірки та опрацювання першоджерел. Для освітньої, наукової та професійної інформаційної діяльності продуктивнішою є друга траєкторія, оскільки вона дозволяє використовувати переваги GenAI для первинної орієнтації в інформаційному просторі, не передаючи системі остаточне рішення щодо достовірності, релевантності та цінності інформації.

Отже, поширення генеративного ШІ спричиняє якісну трансформацію пошукової поведінки. Її сутність полягає не стільки в заміні однієї пошукової платформи іншою, скільки в перебудові взаємодії людини з інформаційним середовищем. Пошук стає діалоговим, ітеративним, персоналізованим і значною мірою алгоритмічно опосередкованим; користувач дедалі частіше взаємодіє не безпосередньо з множиною інформаційних ресурсів, а із синтезованим системою інформаційним продуктом. Компресія пошукового маршруту робить отримання відповіді швидшим і зручнішим, але збільшує дистанцію між користувачем і першоджерелом. Показником ефективної пошукової поведінки стає швидкість отримання інформації, здатність користувача свідомо визначати межі алгоритмічного посередництва, повертатися до джерел і здійснювати незалежну верифікацію отриманих відомостей.

О. Романюк

ІНФОРМАЦІЙНО-КУЛЬТУРНА СКЛАДОВА РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

O. Romaniuk

THE INFORMATIONAL AND CULTURAL COMPONENT OF RUSSIA'S AGGRESSION AGAINST UKRAINE

Агресивна війна, яку Росія розв'язала проти України, має гібридний характер. Разом із конвенційними формами ведення війни агресор широко використовує й неконвенційні (терористичні акти, кримінальне насильство, інформаційно-психологічні операції тощо). Неконвенційні форми використовуються для досягнення стратегічних і політичних цілей шляхом дестабілізації українського суспільства зсередини, підриву його інститутів та послаблення спротиву. У гібридній війні неконвенційні форми відіграють значно більшу роль, ніж конвенційні. Вони охоплюють собою як військову сферу, так і невійськові (політичну, економічну, соціальну та культурну).

Культурна сфера посідає особливе місце в російській воєнній стратегії. Головними завданнями агресора в цій сфері є заперечення української суб'єктності, виправдання своєї загарбницької політики, деструкція української тотожності, дестабілізація українського суспільства всередині країни та демонізація України на міжнародній арені. Реалізація цих завдань здійснюється через великий інформаційний вплив. Сьогодні дослідники все більше сходяться на думці про те, що головним полем гібридної війни є інформаційна війна.

Інформаційна війна Росії проти України у сфері культури почалася задовго до вторгнення російської армії в межі України. Спочатку вона стосувалася культурних прав етнічних росіян та так званого російськомовного населення, які нібито порушуються українською владою. Однак в міру того як російський політичний режим повертався до тоталітарної якості, а його зовнішня політика набувала реваншистського та імперіалістичного характеру, інформаційні диверсії проти України посилювалися. Українська Революція гідності, яка у 2014 р. знесла проросійський режим Януковича, що набував явно маріонеткового характеру, стала тим тригером, який запустив безпосередню підготовку російської агресії проти України. У ході цієї підготовки інформаційно-культурний напрям посів одне з провідних місць.

Основним змістом інформаційних диверсій стало заперечення існування самостійної української держави. Українська державність оголошується «штучним» явищем, яке не має своїх історичних та культурних коренів. Реанімуючи традиції російської імперської історіографії, Київська Русь трактується як колиска російської державності, а Переяславський договір 1654 року, який являв собою угоду про військово-політичний союз двох держав — Гетьманщини (української держави часів Богдана Хмельницького) та Московського царства — як «возз'єднання України з Росією». Виникнення ідеї української державності на початку російської агресії було приписано Генеральному штабу австро-угорської армії в роки Першої світової війни. Пізніше Путін заявив, що українську державу придумав Ленін. Відбувається фальсифікація історії національно-визвольних змагань українського

народу та дискредитація багатьох її постатей і діячів, яких таврують «зрадниками», «терористами», «колаборантами».

Разом з державою заперечується існування української нації. Росіяни й українці оголошені «єдиним народом». Для обґрунтування цього стверджується, що немає ніякої української мови, а є «південноруська говірка», «так звана українська мова» являє собою російську мову, що була «зіпсована поляками» в часи, коли Україна перебувала у складі Речі Посполитої. Заперечуються надбання української культури. Стверджується, що українська література має хуторянський характер і жодного внеску у світову літературу не зробила. Українські митці, які творили за часів Російської імперії в образотворчому та музичному мистецтві, оголошувалися представниками російської культури.

Особлива роль у культурній експансії Росії відводиться церковному питанню. Попри те, що одержання канонічності Російською Православною церквою має доволі сумнівну історію, стверджується, що справжньою канонічною православною конфесією в Україні є місцева філія московського патріархату, а Православна Церква України, яка в 2019 р. отримала автокефалію від Вселенського (Константинопольського) патріарха, є «розкольницькою сектою». При цьому ігнорується той історичний факт, що з часу свого виникнення Київська митрополія входила до Константинопольського патріархату. І тільки в 1686 р. Вселенський Патріарх під тиском османської влади, яку підкупили московські дипломати, видав Синодальну грамоту, яка надавала Московському патріарху право лише висвячувати Київського митрополита, обраного духовенством і мирянами в Києві. При цьому митрополит мав залишатися під опікою Константинополя. Проте Московський патріархат одразу ж порушив цю угоду. Ліквідувавши автономію Київської митрополії, він перетворив її на свою звичайну єпархію.

Інформаційно-культурний фронт російської агресії розгортається стосовно трьох основних об'єктів, що зумовлює специфіку завдань та особливості засобів їх здійснення.

Перший об'єкт — українське суспільство. На початку повномасштабної війни це було головним напрямом інформаційно-культурного фронту, оскільки, починаючи її, російське керівництво плекало надію, що українське населення, особливо на Сході, буде «з квітами» зустрічати російські війська. Для реалізації цього задуму російські спецслужби та органи пропаганди роками намагалися підживлювати всередині українського суспільства конфлікти за політико-ідентифікаційними, регіональними, мовними, релігійними уподобаннями. Головним завданням було позбавлення населення України власної національної ідентичності. Денаціоналізація культурного поля мала позбавити громадян відчуття патріотизму, а отже через це й налаштування на спротив агресії. Проте ці розрахунки виявилися марними. Більшість українського суспільства згуртувалась на справі відсічі російській агресії. Хоча, попри систему застережних заходів, запроваджену українською владою, певний вплив на окремих громадян російська пропаганда справляє. Інша ситуація склалася на окупованих територіях, де окупаційна влада проводить політику асиміляції українського населення, цілеспрямовано змінює культурний ландшафт. На цих територіях відбувається насадження російських освітніх програм, українська література вилучається з бібліотек, російське телебачення заполонило етер.

Другий об'єкт — населення Росії, де головними завданнями є забезпечення підтримки російського керівництва в його агресії проти України та сприяння мобілізації російського населення на несправедливу по своїй суті війну. В інформаційному впливі на російське населення акцентується на вигаданих культурних і соціальних утисках етнічних росіян та російськомовного населення в Україні. Схід та Південь України оголошуються споконвічно російськими територіями — Новоросією. Входження Криму до складу України трактується як «подарунок п'яного Хрущова».

Третій об'єкт — міжнародна спільнота. Головне завдання на міжнародному рівні полягає в тому, щоб схилити політичні керівництва та громадську думку інших країн на свою користь стосовно російсько-української війни. Результатом цього має стати зменшення оборонної та фінансової підтримки України та зняття з Росії запроваджених санкцій. Через різні канали (дипломатичні представництва, проксі-медіа, соціальні мережі, російські культурні центри) ведеться систематичне формування образу України як «недієздатної держави». Висувається теза про штучність не тільки східних, але й західних кордонів України, які «були створені Сталіним» напередодні та після закінчення Другої світової війни через «приєднання польських, румунських та угорських територій». Насаджується думка, що національні меншини на цих територіях зазнають таких самих культурних утисків, що й росіяни на Сході України. На жаль, вона знаходить відгук не тільки в діяльності радикально-націоналістичних партій та організацій, але й у політичних керівництвах низки країн, про що яскраво засвідчила позиція минулого угорського уряду Віктора Орбана.

І. Довжинець

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В МУЗИЧНІЙ ОСВІТІ: ПРОБЛЕМИ І ВИКЛИКИ

I. Dovzhynets

INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN MUSIC EDUCATION: ISSUES AND CHALLENGES

Сучасний світ стає все більш технологічним, що впливає на всі сфери життєдіяльності, зокрема музичне мистецтво й музичну освіту. Інформаційні технології активно використовуються в концертних проєктах, композиторській творчості, аранжуванні, нотному редагуванні, поширенні музичної інформації, створенні електронних баз даних, а також у навчальному процесі професійної підготовки музиканта. В умовах дистанційної освіти актуальним є використання цифрових інструментів комунікації (Telegram, Viber, Zoom) у проведенні онлайн-занять у режимі реального часу.

Аналізуючи переваги музичного онлайн-навчання, зауважимо, що найбільш прийнятним є проведення занять з історико-теоретичних дисциплін. Одним з вагомих аргументів є доступність — можливість долучитись до лекції з будь-якої локації. До плюсів викладання можна віднести змогу широкого використання аудіо- і відеоматеріалів, слайдових презентацій, інтернет-ресурсів, що значно підвищує якість освітнього процесу. Зручним є також формат перевірки знань та оцінювання результатів навчання здобувачів освіти, інструментарій якого доволі широкий: тестові завдання з вибором відповідей та відкритим полем для введення тексту; реферати, есе та інші форми письмових робіт; інтерактивні форми

контролю, зокрема онлайн-опитування, проведення вебінарів, семінарів у режимі відеоконференції. Автоматизований контроль знань забезпечує об'єктивність і неупередженість оцінювання набутих компетентностей. Перевірка академічних текстів на антиплагіат за допомогою спеціалізованих платформ сприяє дотриманню академічної доброчесності.

Проведення онлайн-занять з інструментальної підготовки є доволі складним процесом, хоча в сучасному глобалізованому світі саме ця форма набуває все більшої актуальності. Тенденція вчитися, залишаючись вдома, у комфортному середовищі, позначає тренди теперішнього способу життя, коли живе спілкування заміщується віртуальним діалогом, цифровими комунікаціями та онлайн-взаємодією.

До деструктивних чинників інструментальних онлайн-занять передусім належить відсутність особистісного контакту між викладачем та здобувачем освіти, що нівелює емоційний зв'язок, важливий у процесі індивідуальних занять.

Вербально-візуальна форма також значно ускладнює практичне засвоєння прийомів гри й набуття необхідних навичок у становленні виконавської майстерності. Швидке коригування постановки рук, положень тулуба, затиснень тощо в безпосередній тактильній взаємодії є найбільш продуктивним у формуванні виконавського апарату музиканта.

Вкрай проблематичною так само є робота над звуком (інтонуванням, нюансуванням, педалізацією тощо). Недоліки інтернет-зв'язку (нестабільна швидкість, затримки передання даних тощо) значно ускладнюють досягнення тембрального різнобарв'я, регістрового колориту, витонченого нюансування, звукової глибини та тендітних, прозорих звучань відповідно до смислового наповнення твору.

Онлайн-заняття унеможливлюють таку форму, як ансамблеве музикування, що сприяє розвитку важливих навичок, як-то ансамблева злагодженість і відчуття партнера (співтворчість), акустичний баланс між партіями виконавців, осягнення всієї фактури твору, єдність фразування, узгодженість трактування художньої ідеї композитора, психологічна взаємодія і взаєморозуміння тощо.

Водночас онлайн-заняття інтенсифікують самостійну роботу студентів, сприяють посиленню інтересу до набуття нових знань і умінь, пошуку власних інтерпретаційних стратегій у реалізації авторського задуму, збагаченню практичного досвіду в процесі опанування професії.

І. Захарова

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ВИМІРИ АРХІВНОЇ АДВОКАЦІЇ

I. Zakharova

SOCIO-COMMUNICATIVE AND THEORETICAL-METHODOLOGICAL DIMENSIONS OF ARCHIVAL ADVOCACY

У межах соціокомунікаційного підходу архівна адвокація розглядається як специфічна, науково обґрунтована форма стратегічної комунікації. Її першочерговою метою є реконфігурація наявного інформаційного простору навколо архіву задля кардинальної зміни суспільних уявлень про його місію та функції.

Саме тому ми можемо стверджувати, що архівний простір постає не просто пасивним сховищем документів, а автономним соціальним полем, яке володіє

потужним, але часто латентним «символічним капіталом» — документальною пам'яттю людства, автентичними свідченнями історії та національною культурною спадщиною. Архівна адвокація, таким чином, теоретично обґрунтовується як усвідомлений процесуальний механізм конвертації цього символічного капіталу (історичної правди, унікальності фондових колекцій) у капітал соціальний (довіра та емпатія суспільства) і політичний (визнання з боку владних інституцій, правова суб'єктність та стабільне фінансування).

Стратегічна комунікація в межах архівної адвокації суттєво відрізняється від класичних зв'язків з громадськістю (PR). Архівна адвокація актуалізує діалог між архівістами та різними групами стейкхолдерів (науковцями, митцями, управлінцями, журналістами, краєзнавцями), створюючи умови для спільного усвідомлення цінності ретроспективної інформації. Це дозволяє подолати традиційну закритість архівних установ, трансформуючи їх із «інституцій зберігання» в «простір активної соціокультурної взаємодії».

З погляду сучасної теорії інформаційного права та філософії права, архівна адвокація постає як вищий рівень захисту та забезпечення фундаментальних прав людини: права на інформацію, права на свободу вираження поглядів, права на доступ до культурних надбань та права на участь у культурному житті суспільства.

У структурі цілісного методологічного аналізу архівної адвокації науково доцільно виокремити три взаємопов'язані рівні її теоретичного функціонування: макрорівень, мезорівень та мікрорівень.

1. Макрорівень (філософсько-ідеологічний) передбачає теоретичне осмислення архівної адвокації як глобальної місії зі збереження національної ідентичності, колективної пам'яті народу та протидії гібридним загрозам, інформаційним війнам та фальсифікаціям історії в сучасному глобалізованому інформаційному просторі.

2. Мезорівень (інституційно-галузевий) зосереджений на теоретичному обґрунтуванні та моделюванні системної взаємодії архівної системи з іншими інституціями соціальної пам'яті — бібліотеками, музеями, науковими установами та закладами вищої освіти. Методологічним підґрунтям тут виступає сучасна міжнародна концепція GLAM (Galleries, Libraries, Archives, Museums). У межах цієї концепції доводиться, що інтеграція зусиль цих установ у єдиний адвокаційний фронт дозволяє максимізувати комунікаційний ефект, створити потужний спільний ресурс для лобіювання спільних інтересів перед урядовими структурами та міжнародними донорами, а також сформувати консолідовану систему збереження та презентації культурної спадщини.

3. Мікрорівень (особистісно-професійний) спрямований на дослідження внутрішньої трансформації професійної ідентичності самого архівіста в сучасному суспільстві. Методологія цього рівня основується на працях вітчизняних та зарубіжних теоретиків архівознавства, які констатують неминучість переходу фахівця від пасивної, традиційної ролі «класичного охоронця фондів» до активної, динамічної ролі «суспільного комунікатора, модератора інформаційних потоків та адвоката культурної спадщини» (advocate). Цей перехід вимагає формування абсолютно нової архівознавчої дидактики та розширення переліку професійних компетентностей, про що слушно зазначають вітчизняні дослідники, зокрема професор Валентина Бездрабко.

Адвокація архівної справи — це діяльність, спрямована на підтримку, популяризацію та захист інтересів архівної галузі, а також на привернення уваги суспільства й органів влади до важливості збереження документальної спадщини та розвитку архівної системи. Основні цілі адвокації архівної справи:

- підвищення суспільної значущості архівів як інституцій історичної пам'яті;
- забезпечення доступу до архівної інформації для громадян, науковців та дослідників;
- підтримка державної політики у сфері архівної справи та вдосконалення законодавства;
- розвиток цифрових технологій в архівах (оцифрування документів, створення електронних архівів);
- захист і збереження документальної спадщини, особливо в умовах воєнних дій або надзвичайних ситуацій.

Адвокація архівної справи є інтегральним процесом, який поєднує різнопрофільні інструменти. Вона допомагає архівам виходити за межі закритих корпоративних систем, ставати активними учасниками суспільного та культурного життя, надійно захищати документальну спадщину й формувати стійке позитивне ставлення громадськості до фахової галузі.

Отже, цілісний теоретико-методологічний фундамент архівної адвокації формується на поліцентричному перетині архівознавства, соціології комунікацій, філософії культури та інформаційного права. Архівна адвокація є базовим фактором стабілізації, що гарантує життєздатність, модернізацію та стратегічну сталість інституцій пам'яті в умовах перманентних суспільних трансформацій та технологічних викликів XXI століття.

В. Кудлай, А. Андибор

ЦИФРОВА СТІЙКІСТЬ ДІЛОВОДСТВА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИЙ ВИМІР

V. Kudlai, A. Andybor

DIGITAL RESILIENCE OF RECORDS MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION UNDER MARTIAL LAW: AN INFORMATION AND COMMUNICATION DIMENSION

Воєнний стан в Україні радикально змінив умови функціонування закладів вищої освіти та загострив вимоги до безперервності їх інформаційно-комунікаційних процесів. Переміщення установ, територіальна розосередженість працівників і здобувачів освіти, перебої в роботі інфраструктури, посилення кіберризиків та необхідність оперативної взаємодії з органами влади і партнерами перетворили діловодство з допоміжної адміністративної функції на один із механізмів інституційної стійкості. Управлінський документ у таких умовах одночасно виконує правову, інформаційну, комунікаційну та меморіальну функції, а здатність університету своєчасно створювати, передавати, погоджувати, підписувати, зберігати й відтворювати документи безпосередньо впливає на сталість освітньої, наукової та соціокультурної діяльності.

Метою дослідження є обґрунтування інформаційно-комунікаційного підходу до організації цифрового діловодства закладу вищої освіти під час воєнного стану та визначення складників його стійкості. Такий ракурс пов'язує проблематику

діловодства з інформаційно-комунікаційними технологіями глобального соціокультурного простору, адже сучасний університет функціонує в розподіленому цифровому середовищі. Його адміністративні комунікації охоплюють системи електронного документообігу, хмарні сервіси, електронну ідентифікацію та підпис, корпоративні комунікаційні платформи, цифрові архіви, інформаційні системи партнерів і державні електронні ресурси. Матеріалом для апробації підходу слугує досвід організації діловодних процесів релокованого Маріупольського державного університету у 2022–2026 рр.

Ключовою тенденцією є перехід від локальної моделі, у якій документи й процедури прив'язані до робочого місця, до мережевої моделі цифрового діловодства. У ній документ існує в керованому цифровому середовищі протягом життєвого циклу, а його рух визначається регламентованими ролями, маршрутами погодження, рівнями доступу та підтвердженням юридично значущих дій. Для ЗВО така модель передбачає узгоджене використання системи електронного документообігу, кваліфікованого електронного підпису, хмарної спільної роботи, електронних реєстрів, резервного копіювання та інструментів контролю виконання. Вирішальною є не кількість цифрових сервісів, а їх взаємодія в межах єдиної логіки управління документами й даними.

У глобальному соціокультурному просторі цифровий документ стає засобом підтримання інституційної присутності університету: фіксує управлінські рішення, забезпечує координацію структурних підрозділів, підтримує академічні та міжнародні зв'язки, уможливлює дистанційне обслуговування здобувачів освіти та зберігає безперервність організаційної пам'яті. Водночас використання неузгоджених каналів комунікації, персональних облікових записів, локальних копій файлів і неформальних месенджерів здатне спричинити фрагментацію інформації, дублювання документів, втрату контексту управлінських рішень та ускладнення архівного зберігання. Отже, цифрова комунікація має бути інтегрована в систему діловодства, а не існувати паралельно з нею.

До специфічних ризиків воєнного часу належать фізична недоступність приміщень і паперових масивів, нестабільність електропостачання та мережевого з'єднання, вимушена зміна місця роботи працівників, кадрова мобільність, кібератаки, фішинг і компрометація облікових записів. За таких умов ефективність діловодства доцільно оцінювати не лише за швидкістю проходження документа, а й за здатністю процесу зберігати керованість у разі порушення звичайного режиму роботи. Це передбачає актуальні регламенти, визначених власників процесів, резервні канали взаємодії, контрольований доступ, відновлювані копії, фіксацію версій та процедури переведення критичних операцій в альтернативний режим.

Наукова новизна запропонованого підходу полягає в трактуванні цифрового діловодства ЗВО як інформаційно-комунікаційної інфраструктури організаційної стійкості. Для її опису пропонується п'ятикомпонентна модель: нормативно-процедурний компонент охоплює локальні регламенти, маршрути документів і правила електронного підписання та зберігання; технологічний — системи електронного документообігу, хмарні платформи, електронну ідентифікацію, інтеграції та резервування; безпеково-резильєнтний — управління доступом, захист облікових записів, сценарії відновлення і тестування критичних процесів; комунікаційний — єдині правила службової взаємодії та простежуваність

цифрових комунікацій; компетентнісний — цифрові навички працівників, культуру відповідального поводження з документною інформацією та здатність діяти за кризовими сценаріями.

Практична реалізація моделі має починатися з інвентаризації документних процесів і визначення тих, припинення яких створює найбільші ризики для освітньої та управлінської діяльності. Для кожного критичного процесу доцільно встановити цифровий маршрут, відповідальних осіб, допустимі канали обміну, правила резервування та умови відновлення. Важливо розмежувати документи, що потребують юридично значущого електронного підпису, оперативні службові повідомлення та інформаційні матеріали, щоб уникнути підміни офіційного документообігу неформальною комунікацією. Окремим завданням є формування узгодженої системи метаданих і назв файлів, яка забезпечує пошук, контроль версій, передавання документів між підрозділами та подальше архівне опрацювання.

Перспективним напрямом інновацій є застосування засобів штучного інтелекту для розпізнавання документів, автоматизованої класифікації, пошуку реквізитів, маршрутизації та підготовки типових проєктів текстів. Водночас використання таких інструментів потребує принципу контрольованої автоматизації: остаточне управлінське рішення, перевірка змісту, визначення строків зберігання, робота з персональними даними та підтвердження юридичної значущості документа мають залишатися у сфері відповідальності уповноваженого працівника. Інноваційність у діловодстві тому доцільно розуміти як збалансоване поєднання технологій, нормативної визначеності, інформаційної безпеки та професійної експертизи.

Отже, інноваційна організація діловодства ЗВО під час воєнного стану формується на перетині документознавства, інформаційних технологій, кібербезпеки та організаційних комунікацій. Результативною є не окрема цифровізація документа, а створення стійкої екосистеми, у якій технологічні інструменти підтримують нормативно врегульовані процеси, безпечну взаємодію, інституційну пам'ять і збереження документної інформації. Запропонована п'ятикомпонентна модель може бути використана як основа для діагностики стану цифрового діловодства закладу вищої освіти та розроблення практичних заходів із його удосконалення. Подальше дослідження передбачає апробацію моделі на матеріалах Маріупольського державного університету та формування рекомендацій щодо адаптації документних процесів до тривалих кризових і післявоєнних умов.

С. Савченко

БІБЛІОТЕКА ЯК ПРОСТІР ТА ІНСТРУМЕНТ КОМЕМОРАЦІЇ: ДО ПОСТАНОВКИ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ПРОБЛЕМИ

S. Savchenko

THE LIBRARY AS A SPACE AND TOOL OF COMMEMORATION: FRAMING THE RESEARCH PROBLEM

«Сила пам'яті сьогодні настільки велика, що комеморативний апетит епохи підкорив собі все, аж до самого прагнення керувати цим феноменом. Тож вираз "місця пам'яті" — знаряддя, створене для того, щоб критично висвітлити цей феномен, — було одразу перетворено на інструмент тієї ж таки меморації», — писав французький історик П'єр Нора. Дійсно, нині всі суспільства стурбовані

проблематикою пам'яті: сучасність створює свій власний, прийнятний для себе образ у минулому, незалежно від того, яким це минуле було насправді, вона ж визначає, що пам'ятати, як саме пам'ятати, а що забувати. В цьому суть політики комеморації.

Сучасна бібліотека дедалі виразніше виходить за межі уявлення про неї як установу, що лише збирає, зберігає й надає доступ до документованої інформації. У цифровому середовищі вона одночасно є публічним комунікатором, організатором культурних практик, учасником суспільних дискусій та суб'єктом репрезентації минулого. Особливо помітно це саме у сфері меморіальної діяльності, де відбір подій, постатей, дат і символів перетворюється на спосіб упорядкування колективних уявлень про минуле.

Постає питання: чи є бібліотека нейтральним посередником, який лише забезпечує доступ до вже сформованого історичного знання, чи сама бере участь у творенні картини минулого? Якщо друге — якими засобами це здійснюється і наскільки однакові результати в різних інституціях?

Проблема ускладнюється тим, що бібліотечна комеморація не зводиться до окремих пам'ятних заходів. Вона формується сукупністю повторюваних репрезентацій: тематикою виставок, добором персоналій, календарями пам'ятних дат, цифровими проєктами, видавничими ініціативами, характером описів історичних подій і способами представлення самої бібліотеки в публічному просторі. У результаті виникає система взаємопов'язаних образів минулого — інституційний меморіальний наратив. Наше завдання полягало не у встановленні відповідності бібліотечних репрезентацій певній об'єктивній історії чи оцінюванні їх з погляду політичної правильності, а у виявленні способів організації меморіального матеріалу та принципів відбору, ієрархізації й інтерпретації минулого.

Після суспільно-політичних трансформацій останнього десятиліття проблема конструювання пам'яті в Україні набула особливої гостроти. Революційні події, масштабна війна, символічна деколонізація суттєво вплинули на публічну репрезентацію минулого. Водночас ці зміни не приводять автоматично до єдиного меморіального дискурсу: різні інституції по-різному співвідносять локальну історію, загальноукраїнський канон, культурну спадщину, політичну історію та досвід сучасності.

Саме тому бібліотека є цікавим об'єктом дослідження пам'яті. На відміну від суто політичних інституцій, вона включена в декілька комунікаційних систем: з одного боку, працює в межах державної культурної та інформаційної політики, з другого — залежить від місцевого культурного середовища, професійних традицій, аудиторії, партнерських зв'язків та власної інституційної історії. Меморіальна репрезентація формується на перетині цих впливів, тому не є простим відображенням ні державного канону, ні локальної пам'яті.

В теоретичному сенсі проблематика бібліотечної комеморації найтісніше пов'язана з «місцями пам'яті» П'єра Нора. Місце пам'яті не обмежується фізичним простором — ним може бути подія, особа, текст, символ, дата чи культурна практика, довкола яких концентрується суспільне ставлення до минулого. Важливим є не лише те, що зберігається в колективній пам'яті, а й механізми, завдяки яким певні елементи минулого отримують привілейований статус. Цей аспект узгоджується з концепцією культурної пам'яті Яна Ассмана, яка розглядає пам'ять як систему

соціально підтримуваних символів і способів комунікації. Бібліотека постає одним із середовищ закріплення й передавання образів минулого, хоча її роль сьогодні не варто абсолютизувати. У неї чимало конкурентів.

Основна увага приділялася способам публічного представлення історичної та культурної спадщини самими установами — тобто інституційній авторепрезентації: що бібліотека вважає важливим показати аудиторії та як вона це робить.

Емпіричну основу становили матеріали офіційних вебресурсів бібліотек: цифрові виставки, тематичні публікації, подієві хроніки, календарі пам'ятних дат, видавничі та культурно-просвітницькі проєкти. Основний часовий акцент припадав на останні роки, коли вебресурси бібліотек перетворилися на повноцінний інструмент публічної комунікації, хоча враховувалися й давніші матеріали, якщо вони дозволяли простежити сталість чи зміну певної комеморативної лінії.

Методологічно дослідження основувалось на поєднанні дискурс-аналізу та порівняльного аналізу. У першому випадку увага зосереджувалася на характері репрезентації: виборі лексики, формулюванні назв, тематичній ієрархії, типах оцінювання, героїзації, травматизації, критичній рефлексії чи терапевтичному представленні минулого. У другому — порівнювалися різні інституції для виявлення не лише спільних ознак, а й відмінностей у структурі меморіальної діяльності.

Для впорядкування спостережень сформовано аналітичну систему, яка враховує інституційну місію бібліотеки, характер джерельної репрезентації, домінантні дискурси, склад пантеону пам'яті, наявні та недостатньо представлені теми, часову структуру, моделі історичної спадкоємності, характер меморіального повідомлення, інтенсивність ідеологічної компоненти, просторовий масштаб та рівень культурної інклюзії.

Принципово важливою є відмова від прямого ототожнення бібліотечного наративу з пам'яттю регіону. Між суспільною пам'яттю та її інституційною репрезентацією існує значна кількість опосередковуючих чинників: кадровий склад установи, її керівництво, місцева культурна політика, професійні традиції, партнерські зв'язки, характер аудиторії, технічні можливості тощо.

Такий підхід дозволив зафіксувати суттєву неоднорідність меморіальної діяльності бібліотек. Відмінності проявляються не стільки в наявності певних тем, скільки в їхній структурній вазі. Та сама постать чи подія може бути присутньою в комеморації різних бібліотек, але в одній установі залишатися периферійним елементом, тоді як в іншій — перетворюватися на організуючий центр цілої серії репрезентацій. Отже, предметом порівняння має бути не тільки що згадується, а і яке місце ця згадка займає в архітектурі інституційного наративу.

Проведений аналіз, що буде викладено, сподіваємося, незабаром в окремій книжці, дає підстави розглядати бібліотеку як активного учасника формування культурної пам'яті, хоча й не як її єдиного чи визначального творця. Меморіальна функція реалізується через добір, повторення та ієрархізацію образів минулого, унаслідок чого бібліотечний інформаційний простір набуває властивостей меморіального середовища, у якому окремі події, постаті та історичні періоди отримують різну символічну вагу. Водночас дослідження не підтверджує припущення про існування однорідної моделі бібліотечної комеморації, попри намагання державних інституцій централізувати офіційну політику пам'яті. Навпаки, спостерігається співіснування різних способів організації пам'яті:

орієнтація на військово-політичну історію, державницьку традицію, літературно-культурну спадщину, локальну історію, науково-технічні досягнення, травматичний досвід, інклюзивні й терапевтичні практики або деколонізаційне переосмислення минулого. Ці варіанти не завжди існують у чистому вигляді: конкретна бібліотека може поєднувати декілька принципів, утворюючи своєрідну конфігурацію.

І. Парфенюк

«ЦИФРОВІ БУЛЬБАШКИ» В СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА: ВИКЛИКИ ІНФОРМАЦІЙНОМУ РІЗНОМАНІТТЮ

I. Parfeniuk

"DIGITAL BUBBLES" IN SOCIAL MEDIA: CHALLENGES TO INFORMATION DIVERSITY

Сучасна епоха характеризується великою кількістю інформації, яка швидко примножується й знаходить нові способи поширення внаслідок розвитку новітніх технологій. Перенасичення даних зумовило необхідність їх таргетування та перерозподілу відповідно до потреб, інтересів і запитів людей. Алгоритмічні системи в соціальних медіа почали структурувати інформацію і фактично створювати персональну стрічку новин для кожного користувача, враховуючи його попередню поведінку, пошук, розташування, мову й ще велику сукупність показників. Таким чином, алгоритми почали прогнозувати, який контент потенційно буде цікавий користувачу та відсікати те, що не вписується в окреслені межі. З огляду на це, людина опинилася в певній «цифровій бульбашці» відібраної інформації, що має з одного боку ряд переваг, але з іншого — викликає занепокоєння щодо того, чи не становить це загрозу інформаційному різноманіттю.

Мета наукових тез — проаналізувати виклики, що виникають унаслідок формування «цифрових бульбашок» у соціальних медіа, та загрози інформаційному різноманіттю. На основі мети, поставлено завдання: 1) розглянути специфіку формування «цифрових бульбашок» у соціальних медіа; 2) дослідити вплив алгоритмічної персоналізації на інформаційне різноманіття користувацького середовища; 3) виокремити можливості збереження інформаційного різноманіття в умовах функціонування алгоритмічних систем.

Як вже зазначалося, «цифрова бульбашка» в соціальних медіа утворюється в результаті роботи алгоритмів, що генерують контентну стрічку на основі поведінки користувача в мережі, його територіального розташування, мови спілкування тощо. Проте не варто її формування пов'язувати виключно із цим фактором, адже люди самостійно підписуються на обрані сторінки, ігнорують або блокують джерела, що містять небажаний контент, обирають цікаві для них події і комфортних співрозмовників. Крім того, користувачі схильні формувати соціальні зв'язки з тими людьми, які мають схожі цінності, інтереси та інформаційні уподобання. Тому однорідність отримуваної інформації не є виключно наслідком роботи алгоритмів, а також включає поведінковий та соціальний вибір користувача.

Отже, алгоритмічна персоналізація сприяє тому, що людина бачить ту інформацію, яка відповідає її інтересам та попереднім реакціям на контент. Разом з тим, вона може зменшувати ймовірність отримування альтернативних матеріалів з тематикою і позиціями, які не відповідають сформованому профілю користувача.

Як наслідок, певні типи контенту починають переважати у стрічці соціальних медіа, інші — зменшуються або ж зовсім туди не потрапляють.

Звичайно, це не означає, що людина опиняється в повній ізоляції з одноманітним контентом без можливості почути інші позиції чи оцінки. Однак, відбувається зниження ймовірності отримання альтернативної інформації. Також звужується тематичне різноманіття: користувачі отримують дані з обмеженого кола джерел, медіа та спільнот, натомість алгоритм збільшує кількість контенту з темами, до яких раніше був виявлений інтерес.

Варто зазначити, що подекуди алгоритмічні системи можуть підкидати й нові теми, щоб протестувати, як на них реагуватиме користувач, що частково може розширювати його інформаційне поле. Однак, після його пасивної реакції, знову повертаються до перевіреного контенту. Таким чином, алгоритмічна персоналізація не усуває, але зменшує інформаційне різноманіття, визначаючи, яка тематика, позиції і джерела будуть видимі або не з'являтимуться в стрічці користувача.

З огляду на зазначене, актуальним стає питання щодо збереження інформаційного різноманіття в умовах функціонування алгоритмів. Тут можна виокремити кілька можливостей:

- розвиток алгоритмічної грамотності: користувач, який розуміє особливості роботи алгоритмів та вплив його поведінки в інтернеті на стрічку рекомендацій, переваги й недоліки таких систем, може більш усвідомлено працювати з пошуком, джерелами та підписками, що вплине на підбір інформації в соціальних медіа;
- свідоме розширення джерел: підписка на різні канали, авторів і спільноти дозволяє частково розширити тематику рекомендацій;
- користувацький контроль: уміння змінювати параметри рекомендацій, обирати теми, перемикатися між персоналізованою та хронологічною стрічкою допомагає урізноманітнювати контент.

Звичайно, лише дій самого користувача замало, щоб суттєво зменшити проблему інформаційного різноманіття. До цього процесу мають бути долучені й розробники алгоритмічних систем, держава, бізнес, громадянське суспільство, адже вплив алгоритмів позначається на всіх сферах життя. Таким чином, збереження інформаційного різноманіття потребує поєднання усвідомленого використання технологій, прозорості та відповідальної поведінки користувачів соціальних медіа.

Отже, «цифрова бульбашка» в соціальних медіа не є станом суцільної інформаційної ізоляції, хоча й значною мірою обмежує інформаційне різноманіття. Алгоритмічні системи допомагають отримувати більш релевантну інформацію, але водночас відсікають альтернативні теми. Тому, зменшення деструктивного впливу персоналізації в соціальних медіа потребує розуміння специфіки функціонування алгоритмів, прозорості систем рекомендацій у соціальних медіа та уваги державних і громадських інституцій до проблем інформаційного різноманіття.

Л. Бутко

СТРАТЕГІЧНІ СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ В УПРАВЛІННІ ІНФОРМАЦІЙНИМИ УСТАНОВАМИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

L. Butko

STRATEGIC SOCIAL COMMUNICATIONS IN THE MANAGEMENT OF INFORMATION INSTITUTIONS IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION

Цифрова трансформація змінює не лише технології створення, зберігання та поширення інформації, а й принципи управління інформаційними установами. Бібліотеки, архіви, музеї та інформаційно-аналітичні центри функціонують у комунікаційному середовищі, де користувачі одночасно є споживачами інформації, учасниками її поширення та співтворцями цифрового контенту. За таких умов соціальні комунікації набувають стратегічного значення, оскільки впливають на репутацію установи, довіру до її ресурсів, залучення аудиторії та результативність управлінських рішень.

Стратегічні соціальні комунікації в управлінні інформаційною установою доцільно визначати як цілеспрямовану, системно сплановану діяльність із формування та підтримання взаємодії між установою, її користувачами, партнерами й іншими заінтересованими сторонами для досягнення довгострокових організаційних цілей. На відміну від ситуативного інформування, стратегічний підхід передбачає узгодження комунікацій із місією установи, пріоритетами її розвитку, потребами цільових аудиторій та критеріями оцінювання результатів. Корпоративні комунікації є важливим складником управління взаєминами із зацікавленими сторонами, формування ідентичності та репутації організації[1].

У контексті цифрової трансформації стратегічні комунікації виконують взаємопов'язані управлінські функції: інформаційну, координаційну, репутаційну, аналітичну й кризову. Вони забезпечують поширення перевіреної інформації, узгодженість внутрішньої та зовнішньої комунікації, підтримання довіри, вивчення потреб користувачів та своєчасне реагування на інформаційні загрози. Відповідно, комунікаційна діяльність має бути інтегрована в систему стратегічного планування, управління персоналом, розвитку послуг і контролю якості, а не обмежуватися веденням сторінок у соціальних мережах.

Н. Бачинська та В. Касьян обґрунтовують необхідність комплексного поєднання онлайн- і офлайн-каналів комунікації публічних бібліотек, наголошуючи на значенні соціальних мереж, дослідження цільової аудиторії та створення контенту, що відповідає її потребам[2]. Це дає підстави розглядати вибір комунікаційних каналів як управлінське рішення, що має спиратися на дані про аудиторію, доступні ресурси установи та очікувані результати.

---

1 Cornelissen J. Corporate Communication: A Guide to Theory and Practice. London : SAGE Publications, 2014.

2 Бачинська Н., Касьян В. Маркетингові комунікації в умовах цифрової трансформації публічних бібліотек України. Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук. 2024. № 14. С. 10–19. https://doi.org/10.31866/2616-7654.14.2024.318283

Розвиток цифрової інфраструктури пов'язаний із удосконаленням управління інформаційною установою та популяризацією її послуг[1].

Водночас розширення цифрової присутності установ підвищує ризики поширення недостовірної інформації, маніпуляцій і репутаційних втрат[2]. Для управління інформаційними установами ці результати актуалізують потребу в перевірці джерел, визначенні відповідальних за публікацію інформації, моніторингу цифрового середовища та розробленні протоколів реагування на комунікаційні інциденти.

Практична реалізація стратегічних соціальних комунікацій передбачає кілька послідовних етапів: аналіз комунікаційного середовища та потреб аудиторій; визначення цілей і пріоритетних груп користувачів; вибір каналів і форматів взаємодії; розроблення змістового плану; розподіл відповідальності між працівниками; оцінювання результативності та коригування стратегії. При цьому кількість дописів, переглядів або підписників не може бути єдиним критерієм ефективності. Доцільно враховувати залученість аудиторії, переходи до інформаційних ресурсів, використання послуг, характер зворотного зв'язку, рівень довіри та здатність установи підтримувати комунікацію під час криз.

Загалом стратегічні соціальні комунікації є складником сучасного менеджменту інформаційних установ, що поєднує управління репутацією, взаємодію з користувачами, цифровий маркетинг, аналітику та кризове реагування. Їх результативність залежить не стільки від кількості цифрових каналів, скільки від системності управління, достовірності інформації, розуміння потреб аудиторії та узгодженості комунікацій із місією установи.

Н. Шолухо

РИТОРИЧНІ ЗАСОБИ БІБЛІОТЕЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

N. Sholukho

RHETORICAL MEANS OF LIBRARY COMMUNICATION IN THE DIGITAL ENVIRONMENT

Загальний процес медіатизації інституцій синхронізується в українському соціокультурному контексті з необхідністю цифровізувати галузі культурних індустрій, бібліотечної та архівної систем, що зумовлено ризиками активної фази війни за незалежність України. Водночас в Україні реалізується Стратегія розвитку читання на період до 2032 р. «Читання як життєва стратегія»: розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.03.2023 р. № 190-р. Тому існує потреба наукової артикуляції риторичних засобів бібліотечної комунікації, зокрема варто зосередити увагу на комунікаційному потенціалі риторики в соціальних мережах, що постають культурно-інформаційним простором і одним із каналів реалізації національної безпеки України.

1 Butko L., Fedorenko S., Lushakova A. Communication Strategy of the Museum: Peculiarities of Formation by Means of PR Technologies. Socio-Cultural Management Journal. 2023. Vol. 6, № 2. P.72–85. https://doi.org/10.31866/2709-846X.2.2023.291291

2 Бутко Л. В., Федоренко С. А., Книш М. О. Соціальні мережі як платформа для маніпуляції: вітчизняний досвід в умовах російсько-української війни. Вісник Харківської державної академії культури. 2025. Вип. 67. С. 8–23. https://doi.org/10.31516/2410-5333.067.01

Питання бібліотечної комунікації в соціальних мережах досліджували, зокрема, К. Теллерос, Г. Арата, М. Джин Лі та Р. Блум, а також Т. Купрій, Н. Маринчак, Т. Яворська. Теоретичним підґрунтям віральності риторичних фігур у цифровізованому контексті роботи з аудиторією є концепція неориторики Х. Перельмана і Л. Ольбрехтс-Титека.

Риторичний аспект бібліотечної комунікації враховує не лише добір мовних засобів відповідно до мети, але й такі принципи медіатизації інституцій, як семантична придатність для каналів комунікації і трансформація кінцевого результату в медійний продукт. Тому в цифровому середовищі повідомлення може бути вербальним, візуальним або аудіовізуальним, що зумовлене форматом, змістом повідомлення, а також характеристиками цільової аудиторії.

Риторичне структурування повідомлення короткого формату TikTok або Reels в Instagram передбачає такі складники, як основна теза, релевантність і коректність інформації, а також послідовність її репрезентації засобами медіа. Доречними будуть логічні (факти, приклади, порівняння, зв'язки), етичні (довіра до комунікатора через його обізнаність у питанні, фах, академічні регалії, приналежність до організації) та емоційні (читацький досвід, інтереси, цінності аудиторії) аргументи.

Послуговуючись понятійно-категоріальним апаратом неориторики, необхідно також виокремити «точки згоди» в роботі з аудиторією в значенні вихідних положень, що забезпечують зворотний зв'язок. За умов роботи з соціальними мережами інтерактивна взаємодія уможливлюється через конструювання дописів із відкритими формами запитань, ведення діалогу в коментарях, опитування, уподобання, емоджі, реакції акаунтів бібліотечних установ на репости, зроблені дописувачами тощо. Емоційно забарвлене підґрунтя, створене за допомогою технічних можливостей соціальних мереж, стає запорукою інформування користувачів, популяризації документних ресурсів, а також залучення до читання й демонстрації всього спектру бібліотечних послуг.

Контекст цифрової комунікації зумовлює інтерпретацію віральності як поширення контенту в результаті взаємодії користувачів соціальних мереж із повідомленням шляхом перегляду, коментування та поширення. Однак необхідно враховувати, що окрім риторичних інструментів впливу на аудиторію, віральність також залежить від алгоритмів соціальних мереж, тематичної актуальності контенту, соціокультурного контексту його розповсюдження та реакції аудиторії. Тому кількісні показники переглядів не є ознакою результативності у сфері цифрової комунікації бібліотек. Тоді як більш інформативною є фіксація переходів користувачів до бібліотечних ресурсів і їх залучення до використання бібліотечних послуг онлайн і офлайн.

Отже, риторичні засоби цифровізованої комунікації зумовлюють принципи структурування бібліотечних повідомлень. Узгодженість форми та змісту, посилена емоційним забарвленням, сприяє комунікаційній меті. Тому риторична компетентність є складником не тільки підготовки майбутніх представників професії, але й навичкою для дійсних фахівців бібліотечно-інформаційної сфери за умов формування національної стійкості України.

О. Супрун, Ж. Дейнеко

МУЛЬТИМОДАЛЬНА СЕНСОРНА ІМЕРСІЯ В XR-СЕРЕДОВИЩАХ

O. Suprun, Zh. Deineko

MULTIMODAL SENSORY IMMERSION IN XR ENVIRONMENTS

Сучасні системи віртуальної та доповненої реальності поступово переходять від відтворення зображення до моделювання комплексного сенсорного досвіду. Традиційна VR-взаємодія переважно спирається на зір і слух, тоді як фізична взаємодія людини зі світом додатково включає дотик, пропріоцепцію, вестибулярні та інші сигнали. Саме тому реалістичність цифрового середовища визначається не лише якістю графіки, а й узгодженістю різних каналів сприйняття. Огляд 105 досліджень мультимодальної VR показав позитивний вплив додаткових сенсорних стимулів у 84,8 % проаналізованих праць, а хаптика була найчастіше застосованим додатковим стимулом у 86,6 % досліджень.

Мультимодальна сенсорна інтеграція — це процес, за якого нервова система об'єднує інформацію від різних органів чуття для побудови узгодженого уявлення про подію або об'єкт. У цифровому середовищі цей принцип відтворюється штучно: система генерує кілька сигналів, які мають сприйматися як прояв однієї події. Тому удар по віртуальному предмету може одночасно супроводжуватися зміною зображення, коротким звуковим імпульсом і вібрацією контролера.

Дослідження мультимодального зворотного зв'язку демонструють, що візуальний, аудіальний і тактильний канали мають різну інформаційну природу та різні вимоги до кодування. Візуальний канал ефективний для просторової структури, форми, кольору й руху; слуховий — для подій, напрямку та часової динаміки; тактильний — для контакту, удару, вібрації, тиску та опору. У сукупності вони можуть формувати більш переконливу модель події, ніж кожен канал окремо (рис. 1).

Рис. 1. Концептуальна модель мультимодальної сенсорної імерсії.

Зоровий канал формує основну просторову модель цифрового середовища: положення об'єктів, перспективу, глибину, освітлення, рух та зміни стану сцени. У VR він також забезпечує візуальну відповідність між рухами голови й зміною точки огляду. Проте навіть високоякісна графіка не відтворює повністю фізичні характеристики об'єктів. Обмеження стосуються, зокрема, глибини, масштабу та взаємодії з поверхнями.

Аудіальний супровід виконує щонайменше три функції: сигналізує про подію, передає просторову інформацію та підтримує відчуття безперервності середовища. Просторовий звук дає змогу створювати враження джерела, розташованого позаду, збоку або на певній висоті від користувача. Особливо важливою є синхронізація звуку з візуальною подією. Якщо зображення удару та його звук мають помітну затримку, мозок може сприймати їх як різні події. Аудіальний канал також може компенсувати частину навантаження на зір, повідомляючи про зміни поза центральним полем зору. У мультимодальних сценаріях це створює додатковий інформаційний контур, який особливо корисний у тренажерах, іграх, навігаційних системах та інтерактивному навчанні.

Тактильний канал є принципово важливим для моделювання контакту. Вібрація, тиск, сила опору та короткі імпульси можуть повідомляти користувачу про зіткнення, натискання, захоплення, зміну поверхні або фізичний опір. Сучасні хаптичні пристрої розвиваються від простих вібромоторів до рукавичок, екзоскелетних елементів і м'яких актуаторів. Наприклад, нові двомодові системи поєднують високочастотну вібрацію з низькочастотним пневматичним тиском, розширюючи діапазон тактильних відчуттів (таблиця 1).

Табл. 1.

Порівняльна характеристика сенсорних каналів

Канал	Основна функція	Тип сигналу	Перевага	Типове обмеження
Зоровий	Просторова модель	Зображення, рух, глибина	Висока інформаційна місткість	Візуальні конфлікти, втома
Слуховий	Події та напрямок	Мова, шум, просторовий звук	Швидке попередження	Маскування, складність локалізації
Тактильний	Контакт і взаємодія	Вібрація, тиск, сила	Фізична переконливість	Обмеження актуаторів і точності
Комбінований	Цілісна подія	Синхронний мультимодальний сигнал	Вища присутність і керованість	Потреба у синхронізації

Ключовим параметром мультимодальної системи є не кількість стимулів, а їхня узгодженість. Візуальна, аудіальна й тактильна події повинні мати спільну часову мітку, просторову прив'язку та зрозумілу причинно-наслідкову структуру. Платформи для дослідження мультимодальної інтеграції спеціально забезпечують часову когерентність стимулів, оскільки вона є критичною умовою кросмодального об'єднання. Таким чином, архітектура системи має передбачати єдиний механізм керування подіями, який розподіляє відповідний сигнал між каналами (рис. 2). Це дає змогу уникати ситуації, коли користувач бачить контакт раніше, ніж відчуває його, або чує звук із неправильного напрямку.

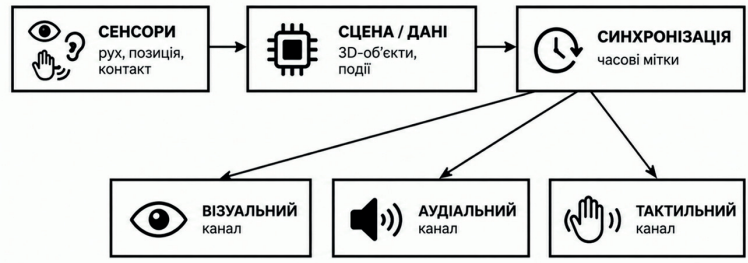

Рис. 2. Узагальнена архітектура мультимодальної сенсорної системи.

Основними технологічними проблемами залишаються точність часової синхронізації, просторове позиціонування, затримка системи, комфорт носимих пристроїв, енергоспоживання та масштабованість хаптичних рішень. Додатковою проблемою є сенсорне перевантаження: збільшення кількості стимулів не завжди означає покращення досвіду. Система має відбирати лише ті сигнали, які доповнюють один одного.

Перспективним напрямом є адаптивна мультимодальність, у якій інтенсивність кожного каналу змінюється залежно від контексту, дій користувача та рівня навантаження. Важливу роль можуть відіграти алгоритми машинного навчання, здатні прогнозувати необхідність тактильного або аудіального підсилення. Паралельно розвиваються нові хаптичні актуатори, здатні створювати комбінації вібрації, імпульсу та сили. Мультимодальна сенсорна імерсія є переходом від «віртуального зображення» до комплексного цифрового середовища, у якому різні сенсорні канали формують єдину подію. Найвищий потенціал виникає не від простого додавання каналів, а від їхньої синхронізації та семантичної узгодженості. Тому перспективи розвитку VR/AR значною мірою пов'язані з переходом до адаптивних систем, які керують сенсорними стимулами як єдиним інформаційним комплексом.

К. Прокоф'єва, О. Решетілова

ПУБЛІКАЦІЯ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ ЯК ДОДАТКОВА МОЖЛИВІСТЬ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА СПРИЯННЯ КУЛЬТУРНОМУ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

K. Prokofieva, O. Reshetilova

PUBLICATION OF ARCHIVAL DOCUMENTS AS AN ADDITIONAL OPPORTUNITY FOR PRESERVING HISTORICAL MEMORY AND PROMOTING THE CULTURAL DEVELOPMENT OF SOCIETY

Публікаторська діяльність архівів є важливою складовою їх роботи, адже вона забезпечує доступ до документів і матеріалів, що зберігаються в архівах, а також сприяє популяризації історичної пам'яті та культури. Основні аспекти публікаторської діяльності архівів включають передусім видання документів. Архіви часто випускають збірники документів, які можуть містити як оригінальні матеріали, так і їхні коментарі, аналізи та дослідження. Це допомагає розширити

знання про певні історичні події чи періоди. Архіви активно співпрацюють з науковими установами та дослідниками, публікуючи результати наукових досліджень, що базуються на архівних матеріалах.

Видання архівних документів є важливим аспектом роботи архівів, оскільки це допомагає забезпечити доступ до історичної інформації та підвищити обізнаність про культурну спадщину. Ключові аспекти цього процесу:

1) формати видань:
   – збірники документів (найпоширеніший формат, який включає тематично або хронологічно об'єднані документи. Вони часто містять коментарі, передмови та наукові статті, що допомагають контекстуалізувати матеріали);
   – книги (деякі великі державні архіви публікують монографії, що містять глибокий аналіз певних тем або періодів, підкріплений архівними матеріалами, які зберігаються в їхніх фондах);
   – електронні публікації (більшість архівів переходить до електронних форматів, пропонуючи доступ до оцифрованих документів через свої вебсайти).
2) відбір документів для публікації залежить від їх значущості, інтересу суспільства та можливості представлення нових наукових ідей. Часто відбираються документи, які висвітлюють ключові події, соціальні процеси або культурні явища.
3) науковий супровід (для кращого розуміння документів до публікацій додаються наукові коментарі, які пояснюють контекст, авторство, мету створення документів і їх значення. Це робить видання більш корисними для дослідників та ширшої аудиторії).
4) співпраця з науковцями (архіви часто співпрацюють з істориками, дослідниками та науковими установами для підготовки видань. Це може включати проведення спільних досліджень або використання архівних матеріалів у наукових публікаціях).

Видання архівних документів підтримує наукові дослідження, дозволяючи дослідникам і студентам отримати доступ до первинних джерел, що, у свою чергу, сприяє розвитку історичної науки.

Також треба відзначити ще кілька форм популяризації архівних матеріалів, а саме:

– виставки на основі архівних документів можуть допомогти візуалізувати історію і залучити більшу аудиторію. Вони можуть мати різну тематику, від локальних історій до загальнонаціональних подій;
– освітні програми (архіви можуть проводити лекції, семінари та майстер-класи, щоб розповісти населенню про важливість архівних документів і навчити методам роботи з ними);
– презентації (видані документи часто супроводжуються презентаціями, які допомагають привернути увагу до нових публікацій та заохочують відвідувачів до вивчення архівних матеріалів).

Архіви реалізують свої видання через книжкові магазини, бібліотеки, наукові конференції, онлайн-платформи, активно співпрацюють з медіаресурсами. Це сприяє поширенню знань і забезпечує легкий доступ до історичних джерел.

Такі ініціативи не лише зберігають історію, а й сприяють її активному обговоренню та аналізу в сучасному суспільстві. Отже, видання архівних документів та інші форми їхньої популяризації не лише зберігають історичну пам'ять, але й активно сприяють науковому та культурному розвитку суспільства.

Л. Пугач

ТРАНСФОРМАЦІЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК У КООРДИНАТАХ СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ: ПОГЛЯДИ ВЧЕНИХ

L. Pugach

TRANSFORMATION OF LIBRARY MARKETING ACTIVITIES WITHIN THE FRAMEWORK OF THE KNOWLEDGE SOCIETY: SCHOLARLY PERSPECTIVES

Бібліотечні установи зазнають докорінної трансформації, яка переходить від традиційної моделі статичного збереження фондів до сучасної маркетингової орієнтації на користувача. Відтак, бібліотечний продукт розглядається як специфічна форма інтелектуальної послуги. Відповідно маркетинг бібліотечних послуг — це система дій, спрямована на вивчення потреб читачів, формування актуальних інформаційних продуктів та просування бібліотеки як необхідного суспільного центру. Йдеться не про рекламу в класичному комерційному значенні, а про здатність бібліотеки зрозуміти конкретний запит користувача та надати послугу, яка буде реально затребуваною. Виклик сучасної бібліотеки полягає у високій конкуренції з цифровими платформами, соціальними мережами, електронними архівами, пошуковими системами тощо. Саме тому бібліотечний маркетинг пов'язаний із постійним аналізом аудиторії, оновленням форм роботи та створенням комфортного інформаційного середовища.

Теоретико-методологічний фундамент для розгляду комплексної проблематики модернізації бібліотечно-інформаційної галузі, упровадження новітніх систем менеджменту, маркетингових і комунікаційних стратегій в умовах глобальної диджиталізації та воєннокризових викликів складають фундаментальні й прикладні праці вітчизняних і зарубіжних учених.

Проблематикою дослідження сучасного менеджменту, стратегічного розвитку установ займаються такі українські дослідники, зокрема: М. Шкільняк, С. Домбровська, Р. Кухар і Н. Мотько, Л. Несух та О. Червякова, І. Фріман, а також О. Трута. Питання стимулювання стратегічного рівня управління та загальної методології наукових досліджень публічно-управлінської сфери ґрунтовно проаналізовано О. Ястремською, О. Куліковим, А. С. Тутовою, П. М. Петровським. Процеси прийняття управлінських рішень та оптимізації моделей менеджменту в організаційних структурах досліджено в наукових розвідках І. Кузнецової, Ю. Карпенка, О. С. Балабаш, А. Дегтяря, В. Ковальчука, Т. Павленко, а також М. Балджи. Контекст розбудови інформаційного суспільства, глобальної диджиталізації та впровадження інноваційних цифрових технологій в управлінську й документознавчу практику сформовано на основі досліджень В. Воронкової та Н. Метеленко, О. Проніної та О. П'ятикоп, Ж. Мини та Т. Білущак, Ю. Є. Петруні та О. Івашини, а також В. Прохорової. Управління інтелектуально-знаннєвим

капіталом як критичним ресурсом сучасних установ висвітлено у праці Й. Ситника та Л. Струтинської.

Особливого значення в умовах сучасних турбулентних реалій та воєнного стану набувають методології проєктного, антикризового та ризик-менеджменту, які дозволяють бібліотекам трансформуватися в простори інформаційного захисту. Розробку та імплементацію проєктних моделей, управління стартап-проєктами та проактивне керування цінністю в наукомістких галузях вивчено L. Shynkaruk, R. Feshchur, S. Shyshkovskyi, Н. Грицюк, О. Івашко, Т. Сак, Н. Корчак, Н. Обушною, Д. Волинець, Н. Гавловською, Є. Рудніченком, О. Данченко, Т. Дзюбою. Антикризові стратегії, управління в умовах високої невизначеності та ризик-менеджмент відображено в працях Н. Подольчака, О. Перхач, Н. Цигилик, А. Руснака, І. Нетреби, В. Пекаря, Є. Шаховалової, Л. Ситник, В. Савчука, а також у дослідженнях менеджменту в умовах цифрового суспільства.

Центральний вектор дослідження, пов'язаний із модернізацією іміджу, розробкою маркетингових технологій та бренд-орієнтованим розвитком установ, основується на вагомому доробку фахівців у галузі комунікацій та маркетингу. Безпосередні прикладні аспекти формування іміджу установ закладено в праці В. Маслака. Широкий спектр класичного, стратегічного, міжнародного та інноваційного маркетингу, MarTech-технологій та моделі 7P розкрито у фундаментальних дослідженнях Ф. Котлера, А. Мазаракі, О. Лабурцевої, Н. Гораль, Н. Васильців, О. Карпій, І. Кутліної, А. Кулік, К. Завальнюк, В. Писаренка, М. Багорки, О. Бурліцької, В. Фаловича, Р. Буряка, В. Збарського, В. Даценка, В. Парсяка, І. Гамової, О. Гірної. Питання брендингу територій, управління брендами в бізнесі та психологічних / нейромаркетингових аспектів впливу реклами та брендів на споживача висвітлено М. Савченком, О. Марченко, М. Джонсоном, П. Гуманом та Е. Файві.

Зокрема, комунікаційний менеджмент, PR, рекламний менеджмент, теорію маркетингових комунікацій та мерчандайзинг детально проаналізовано І. Мудрою, Є. Крикавським, Л. Морозом, К. Калинець, Є. Роматом, С. Прищенко, Р. Раджаманнаром, Р. Калениченком, Є. Телебеневою, а також I. Arakelova, L. Lytvynenko. Кадрова політика, психологія управління, тайм-менеджмент та соціокультурні виміри діяльності установ, що є базовими для трансформації бібліотек у сучасні соціокомунікаційні простори, перебувають у полі зору таких дослідників, як О. Герасименко, А. Чикуркова, І. Ясінецька, Д. Фурман, Д. Супрун, Н. Замкова, Н. Корж, Н. Махначова, В. Брич, Л. Алексеєнко, Р. Тягур, І. Ткачівська, Б. Лісовський, Р. Дубас, О. Кучмєєв, Р. Августин, Г. Рачинська, А. Дєгтяр, Т. Лозинська. Фінансово-статистичне та бюджетне забезпечення згаданих процесів структурують наукові доробки Л. Гальків, О. Сорочака, С. Качули, Л. Лисяк, Н. Гуляєвої, І. Вавдійчик, а також О. Просович та І. Кулиняка.

Відповідно до вищевикладеного історіографічного матеріалу нашого дослідження зазначимо, що інтерес в сучасній науковій думці до тлумачення поняття «маркетинг бібліотечно-інформаційних послуг» перестав сприйматися виключно як інструмент популяризації читання чи реклами окремих подій. Як бачимо, сучасні дослідники розглядають маркетингову діяльність бібліотек як комплексну філософію виживання та розвитку бібліотечної установи в умовах гіперконкурентного цифрового середовища.

М. Белла

ГІПЕРТЕКСТОВІ ТА МЕРЕЖЕВІ ПРАКТИКИ ЯК ЧИННИК КОНСТРУЮВАННЯ ГЛОБАЛЬНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

M. Bella

HYPERTEXT AND NETWORK PRACTICES AS A FACTOR IN CONSTRUCTING THE GLOBAL SOCIO-CULTURAL SPACE

Глобальна цифрова трансформація комунікаційної екосистеми змінює просторово-часові та змістовні параметри людського буття. Традиційні соціокультурні інститути, орієнтовані на лінійні, монументальні та односпрямовані медіаформати, поступово витісняються або адаптуються до поширення нелінійних мережевих і гіпертекстових практик. Цифрове середовище перетворилося на повноцінний віртуалізований соціокультурний простір, у якому формуються колективні ідентичності, дискурси та транснаціональні зв'язки. Масштаби цих змін засвідчують глобальні статистичні показники: понад 63 % населення планети користуються інтернетом, а кількість активних акаунтів у соціальних мережах досягла 4,65 мільярда й охоплює майже три чверті населення планети віком від 13 років.

Наукова проблема полягає в необхідності концептуального осмислення гіпертексту не лише як технічної системи зв'язування даних за допомогою HTTP-протоколів, а скоріш як соціально-комунікаційної практики. Гіпертекст змінює традиційні уявлення про авторство, канонічність тексту та територіальну прив'язаність культури, формуючи нові моделі знання й екстериторіальні символічні простори. Таким чином, метою дослідження є виявити та систематизувати роль гіпертекстових і мережевих практик, зокрема нелінійної навігації, трансмедійного оповідання, вірусного контенту та партисипативної реплікації змістів, у конструюванні глобального соціокультурного простору.

Фундаментальна зміна текстової культури пов'язана з переходом від друкованого кодексу, який передбачає послідовне читання, до відкритої мережевої архітектури. У концепції Джорджа Ландоу гіпертекст складається з автономних текстових або мультимедійних блоків — «лексій», поєднаних електронними зв'язками. Така структура відображає постструктуралістське розуміння інтертекстуальності. Тобто знання постає не як статичний архів, а як динамічна система взаємопов'язаних смислів, у якій значення окремого елемента залежить від його зв'язків з іншими.

Соціально-комунікаційна специфіка гіпертексту визначається кількома властивостями. *Нелінійність* забезпечує індивідуальну навігацію відповідно до когнітивних потреб користувача. *Фрагментарність* передбачає поділ інформаційного масиву на автономні смислові блоки, здатні функціонувати в різних контекстах. *Контекстна релевантність* дає змогу актуалізувати інформацію відповідно до запитів аудиторії. Водночас відбувається *трансформація суб'єкт-об'єктних відносин*. Користувач з пасивного реципієнта перетворюється на активного учасника комунікації, який впливає на добірку, інтерпретацію та поширення змістів.

У мережевому суспільстві фізичні території доповнюються «простором потоків», у якому соціальні зв'язки організовуються цифровими комунікаційними мережами. Вони долають державні кордони та формують техносоціальність — нову форму соціального буття на перетині технологій і людської взаємодії. Користувачі цифрових платформ (Facebook, Twitter/X, Instagram, Telegram, TikTok) об'єднуються навколо спільних інформаційних вузлів, утворюючи транснаціональні віртуальні гіперспільноти. Інтерактивний характер мережевої комунікації стимулює появу мережевих субкультур, глобальних соціальних рухів та електронної демократії, які формують власні ціннісні системи поза контролем традиційних медіамонополій.

Важливим чинником конструювання глобального соціокультурного простору є конвергенція медіа, що поєднує традиційні й цифрові формати та залучає аудиторію до створення і поширення контенту. *Інтернет-меми* передають стислі культурні коди й адаптуються до локальних контекстів. *Мешапи* та *ремікси* забезпечують переосмислення наявного текстового, аудіального й візуального матеріалу, формуючи нові гібридні культурні тексти та змінюючи традиційні уявлення про авторське право. *Користувацький контент* (User-Generated Content, UGC) перетворює масову аудиторію на суб'єкта медіавиробництва, здатного впливати на суспільний порядок денний.

Особливе значення має *трансмедійне оповідання* (Transmedia Storytelling), яке виступає вищою формою гіпертекстової організації наративу, за якої сюжетний всесвіт розгортається на кількох медіаплатформах. Водночас кожен медіаканал робить свій унікальний внесок у розкриття загального задуму. Наочним прикладом трансмедійного конструювання є франшиза «Матриця», досліджена Генрі Дженкінсом. Її сюжет розширювався через короткометражні анімаційні фільми («Аніматриця»), комікси та відеоігри. Зокрема, у відеогрі "Enter the Matrix" гравці управляли другорядними персонажами фільму — Ніобою та Ґостом. Події гри не просто адаптували сюжет кінострічки, а відбувалися паралельно, доповнюючи та розкриваючи ключові сюжетні прогалини основного фільму (наприклад, пояснювали, як саме Ніоба здобула важливу інформацію для порятунку людства). Таким чином, цілісна картина художнього світу збиралася аудиторією шляхом колективного інтелекту через міжмедійну навігацію.

Поширення цифрового контенту зумовлює переосмислення поняття «вірусності». Генрі Дженкінс пропонує концепцію «циркульованих медіа» (spreadable media), наголошуючи на активній ролі користувачів у поширенні інформації. Вони свідомо відбирають, адаптують і переосмислюють повідомлення, передаючи їх власними мережами. Потрапляючи в інше соціокультурне середовище, контент набуває нових інтерпретацій, сприяючи гібридизації глобальної культури.

Попри демократизаційний та інтеграційний потенціал, гіпертекстові практики породжують низку ризиків. Поєднання нелінійної навігації з алгоритмічною персоналізацією сприяє виникненню «фільтрувальних бульбашок» (filter bubbles) та «ехо-камер». Алгоритми відбирають контент, що підтверджує наявні переконання користувачів, обмежуючи доступ до альтернативних поглядів. Наслідком стає фрагментація глобального соціокультурного простору на ізольовані інформаційні середовища, що ускладнює міжкультурний діалог і посилює соціальну поляризацію.

Змінюються й когнітивні стратегії роботи з інформацією. Поверхневе читання та швидке сканування контенту можуть витісняти поглиблений аналіз тексту.

Фрагментарна організація інформації сприяє кліповому сприйняттю, ускладнюючи осмислення складних і розгорнутих наративів. Крім того, надмірна кількість посилань може спричиняти дезорієнтацію в гіпертекстовому середовищі, втрату початкової мети пошуку та когнітивне перевантаження.

Таким чином, гіпертекстові та мережеві практики функціонують не просто як комунікаційні каналізатори чи технічні методи презентації даних, а як активні, системоутворювальні механізми конструювання глобального соціокультурного простору. Завдяки скасуванню лінійної ієрархії, атомізації знання на лексії, деінституціоналізації авторства та впровадженню моделей партисипативної культури сформовано новий техносоціальний порядок. У цьому порядку символічна влада перерозподіляється на користь активної мережевої аудиторії, а соціокультурний простір набуває вигляду екстериторіальної, динамічної мережі.

Гіпертекстова комунікація кардинально змінює суб'єкт-об'єктну топологію культури, перетворюючи пасивного реципієнта на активного співавтора та навігатора семантичного поля. Мережеві вірусні практики (меми, UGC, трансмедійні наративи) виступають інструментами створення універсальної мови глобального спілкування, забезпечуючи швидку реплікацію та адаптацію змістів у транснаціональних віртуальних спільнотах. Водночас функціонування гіпертекстового середовища супроводжується ризиками фрагментації суспільства через алгоритмічні фільтрувальні бульбашки, а також трансформацією когнітивних стратегій читання на користь поверхневого кліпового сприйняття.

Л. Ткач

«ЦИФРОВА АМНЕЗІЯ» В УМОВАХ РОЗВИТКУ ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ: ВІД ЗБЕРІГАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ДО ДЕЛЕГУВАННЯ ПАМ'ЯТІ

L. Tkach

"DIGITAL AMNESIA" IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF DOCUMENT-INFORMATION SYSTEMS: FROM INFORMATION STORAGE TO MEMORY DELEGATION

Цифровізація змінює не лише способи створення, зберігання та пошуку документної інформації, а й характер взаємодії людини з нею. Електронні каталоги, цифрові бібліотеки, хмарні сховища, пошукові системи та інші документно-інформаційні системи (далі — ДІС) дають змогу швидко повторно знаходити потрібні відомості. За таких умов користувачеві дедалі менше потрібно запам'ятовувати саму інформацію, оскільки частину операцій можна делегувати цифровому середовищу.

У цьому контексті привертає увагу поняття «цифрова амнезія». Воно вже використовувалося у фаховому документознавчо-інформаційному контексті, однак розвиток сучасних ДІС дає підстави розглянути його крізь нову проблематику. У цих тезах «цифрова амнезія» розглядається не як психологічний феномен, а як своєрідний індикатор трансформації роботи людини з документною інформацією. Проблема «цифрової амнезії» для ДІС полягає не в тому, що цифрові технології «погіршують пам'ять», а в тому, що вони змінюють сам спосіб взаємодії людини з документною інформацією. Тому постає питання: *як розвиток ДІС змінює цю взаємодію, якщо функції збереження, пошуку та відтворення інформації дедалі більше делегуються цифровим системам?*

Одним із проявів такої трансформації є зміна того, що саме користувач має пам'ятати. Він може не утримувати в пам'яті зміст документа, але пам'ятати його назву, автора, ключове слово, місце зберігання, пошуковий запит або ідентифікатор, за допомогою якого документ можна знову знайти. Відбувається зміщення від запам'ятовування змісту документа до запам'ятовування способу доступу до нього, а згодом — до делегування системі пошуку та відтворення потрібної інформації. Ця зміна безпосередньо впливає на вимоги до ДІС. Якщо система стає своєрідним зовнішнім середовищем інформаційної пам'яті користувача, її завдання вже не обмежується зберіганням документа і забезпеченням доступу до нього. Важливими стають точна ідентифікація документа, його пошуковість, збереження контексту, можливість повторного знаходження, перевірки інформації. Зростає значення метаданих: назви, авторства, ідентифікаторів, тематичних характеристик, зв'язків між документами. У такому середовищі змінюється і характер роботи користувача. Якщо раніше важливою була здатність запам'ятати та відтворити інформацію, то цифрове середовище висуває на перший план здатність *знайти, ідентифікувати, перевірити, оцінити, повторно використати* інформацію. Така компетентність дедалі більше пов'язується не лише з володінням інформацією, а й зі здатністю ефективно взаємодіяти із системою, яка забезпечує її пошук і доступ.

Подальший розвиток інтелектуальних технологій посилює цю тенденцію. Якщо традиційна пошукова система переважно допомагає знайти документ, то інтелектуальні сервіси можуть додатково структурувати його зміст, формувати стислий виклад, встановлювати зв'язки між документами та надавати відповідь на запит користувача. Цифровим системам поступово делегуються не лише функції пошуку, а й окремі операції опрацювання документної інформації.

«Цифрову амнезію» можна розглядати як один із проявів трансформації інформаційної поведінки. Її значення для документознавства полягає не у встановленні того, чи «погіршують» цифрові технології пам'ять людини, а в дослідженні того, як змінюється функціональна роль пам'яті у взаємодії людини з документом. У цьому контексті ДІС поступово переходить від моделі зберігання інформації до моделі її зовнішнього збереження, пошуку, відтворення та опрацювання. Відтак актуальним стає дослідження нової моделі взаємодії «людина — документ — документно-інформаційна система», у якій здатність знайти, ідентифікувати, перевірити та використати документну інформацію набуває не меншого значення, ніж її запам'ятовування.

О. Супрун

ІМЕРСИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ НОВОГО ДОСВІДУ ВЗАЄМОДІЇ З МУЗЕЙНИМИ ЕКСПОНАТАМИ

O. Suprun

IMMERSIVE TECHNOLOGIES IN SHAPING A NEW EXPERIENCE OF INTERACTION WITH MUSEUM EXHIBITS

Цифрова трансформація музейної діяльності поступово змінює традиційне уявлення про музейну експозицію. Якщо класична модель передбачає переважно візуальне спостереження за експонатом та отримання інформації з текстового опису, то сучасні цифрові технології дають змогу створювати інтерактивне

середовище, у якому відвідувач стає активним учасником процесу сприйняття. Особливе значення в цьому контексті мають імерсивні технології, які забезпечують просторове занурення користувача в цифрове або змішане середовище.

До основних технологій, які можуть застосовуватися в музейному середовищі, належать доповнена реальність (AR), віртуальна реальність (VR), змішана реальність (MR), просторове аудіо, 3D-моделювання, технології просторового картографування та інтерактивна візуалізація. Їх використання дозволяє доповнювати фізичний експонат цифровими шарами інформації: тривимірними реконструкціями, анімацією, відео, аудіокоментарями, історичними фотографіями, інтерактивними картами та іншими мультимедійними матеріалами.

Принципова відмінність імерсивного підходу полягає в тому, що цифровий контент не просто демонструється користувачеві, а пов'язується з його положенням у просторі, напрямком погляду, жестами, переміщенням або іншими формами взаємодії. Наприклад, під час наведення камери смартфона на музейний експонат система може визначити його та відобразити додаткову інформацію. Для історичного артефакту це може бути реконструкція його первинного вигляду, а для архітектурного об'єкта — тривимірна модель споруди в певний історичний період.

Важливою складовою імерсивного досвіду є відповідність цифрового контенту фізичному експонату. Якщо віртуальний об'єкт неправильно позиціонується в просторі, переміщується із затримкою або не відповідає реальному масштабу, це знижує достовірність сприйняття. Тому сучасна музейна система повинна забезпечувати не лише якісну візуалізацію, а й стабільне просторове позиціонування цифрового контенту.

Табл. 1.

Основні імерсивні технології в музейному середовищі

Технологія	Основний принцип	Приклад використання	Результат для відвідувача
AR	Накладання цифрового контенту на реальний простір	Додаткова інформація про експонат	Розширене сприйняття
VR	Повне занурення у віртуальне середовище	Віртуальна екскурсія	Просторове занурення
MR	Взаємодія фізичних і цифрових об'єктів	3D-реконструкція артефакту	Інтерактивна взаємодія
3D-модель	Створення цифрової копії об'єкта	Віртуальна модель експоната	Деталізоване дослідження
Просторове аудіо	Прив'язка звуку до положення в просторі	Аудіорозповідь біля експоната	Емоційне та просторове сприйняття
Spatial Mapping	Побудова цифрової карти приміщення	Просторове розміщення AR-контенту	Стабільна взаємодія

Для систематизації процесу взаємодії доцільно розглядати імерсивний музей як комплексну інформаційно-комунікаційну систему. У ній фізичний експонат

виступає первинним джерелом культурної інформації, сенсорний рівень забезпечує отримання даних про навколишній простір, програмний рівень здійснює розпізнавання та позиціонування, а мультимедійний рівень формує цифрове представлення експоната. На рис. 1 запропоновано узагальнену модель такої взаємодії.

Рис. 1. Узагальнена модель імерсивної взаємодії користувача з музейним експонатом.

Запропонована модель передбачає наявність зворотного зв'язку. Результати взаємодії можуть використовуватися для адаптації цифрового контенту, зміни рівня деталізації, вибору способу подання інформації або формування персоналізованого маршруту. Таким чином, музейна система переходить від статичної демонстрації інформації до адаптивної взаємодії.

Для оцінювання якості імерсивного музейного досвіду доцільно враховувати декілька взаємопов'язаних характеристик: просторову стабільність, якість візуалізації, інтерактивність, інформаційну відповідність та комфорт користувача.

Використання імерсивних технологій особливо важливе для експонатів, які складно досліджувати безпосередньо. Цифрова копія може забезпечити можливість детального розгляду об'єкта, зміни масштабу, перегляду прихованих елементів, порівняння різних історичних станів та реконструкції втрачених частин. Водночас цифрове представлення не повинно замінювати оригінальний експонат, якщо його фізична присутність є важливою складовою музейного досвіду. Доцільніше розглядати імерсивні технології як додатковий інформаційний шар.

Табл. 2.

Критерії оцінювання імерсивного досвіду взаємодії

Критерій	Що оцінюється	Основний показник
Просторова стабільність	Стабільність положення цифрового об'єкта	Просторовий дрейф
Точність позиціонування	Відповідність цифрового та реального об'єктів	Похибка позиціонування
Інтерактивність	Реакція системи на дії користувача	Час реакції

Критерій	Що оцінюється	Основний показник
Візуальна якість	Якість 3D-моделей, текстур та анімації	Роздільність, деталізація
Інформаційна відповідність	Відповідність цифрового контенту експонату	Експертна оцінка
Комфорт	Зручність та природність взаємодії	Оцінка користувача
Залученість	Ступінь активної взаємодії	Тривалість взаємодії

Отже, імерсивні технології змінюють характер взаємодії відвідувача з музейним експонатом: від пасивного спостереження система переходить до просторової, інтерактивної та мультимедійної взаємодії. Цифрові технології дають можливість не лише доповнювати експонат додатковою інформацією, а й формувати навколо нього цілісне інформаційне середовище. Відвідувач отримує можливість досліджувати тривимірні моделі, переглядати історичні реконструкції, взаємодіяти з анімованими об'єктами, отримувати аудіовізуальні пояснення та самостійно визначати послідовність ознайомлення з матеріалами. У результаті музейний експонат перестає бути виключно статичним об'єктом спостереження та стає елементом інтерактивної цифрової комунікації. Особливого значення набуває інтеграція AR/VR/MR, просторового картографування, 3D-моделювання, комп'ютерного зору та штучного інтелекту, що створює можливості для адаптації цифрового контенту до конкретного експоната, просторового контексту та потреб користувача.

О. Совгар

ГЕНЕРАТИВНИЙ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У МІЖКУЛЬТУРНОМУ ДІАЛОЗІ: МОВНІ, ПРАГМАТИЧНІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ

O. Sovhar

GENERATIVE AI IN INTERCULTURAL DIALOGUE: LANGUAGE, PRAGMATIC AND ETHICAL CONSIDERATIONS

Генеративний штучний інтелект (ШІ) трансформує міжкультурну комунікацію, розширюючи можливості перекладу, створення багатомовного контенту та адаптації повідомлень до різних комунікативних ситуацій. Водночас використання великих мовних моделей актуалізує проблеми відтворення культурних значень, прагматичної доречності висловлювань і дотримання етичних принципів. Граматична правильність згенерованого повідомлення не гарантує адекватного передавання намірів мовця, соціальних норм і культурно зумовлених смислів.

Мета роботи полягає у визначенні особливостей впливу генеративного ШІ на міжкультурний діалог і формулюванні підходів до його відповідального використання з урахуванням мовних, прагматичних та етичних чинників.

Мовний аспект взаємодії людини зі штучним інтелектом пов'язаний з можливістю подолання мовних бар'єрів, удосконалення перекладу та адаптації текстів. Проте багатомовність моделей не забезпечує повного врахування культурної специфіки. Згенеровані повідомлення можуть відображати ціннісні орієнтири окремих культур, відтворювати стереотипи або недостатньо точно передавати

культурно марковані поняття. Важливим чинником є спосіб формулювання запиту: визначення культурного контексту допомагає конкретизувати очікуваний результат, але не усуває ризику упереджених або неточних відповідей. Отже, ефективність застосування ШІ залежить не лише від обраної мови, а й від повноти контексту та критичного оцінювання згенерованого змісту.

Прагматичний аспект охоплює здатність інтерпретувати комунікативні наміри, непрямі висловлювання, ввічливість, іронію та соціальну дистанцію між співрозмовниками. Мовна модель може створювати природні за формою повідомлення, однак не завжди враховує ситуаційні й культурні передумови їх використання. Особливої уваги потребує адаптація ділового листування, офіційних звернень і повідомлень, у яких вибір мовних засобів залежить від статусу адресата, комунікативної мети та прийнятих норм взаємодії. Тому використання ШІ доцільно супроводжувати перевіркою змістової точності, доречності й відповідності повідомлення конкретній ситуації.

Етичний вимір використання генеративного ШІ пов'язаний із культурною репрезентативністю, недопущенням дискримінації, захистом персональних даних і відповідальністю за поширювану інформацію. Якщо відповіді моделі відображають обмежене коло культурних перспектив, вони можуть створювати хибне уявлення про універсальність певних цінностей і норм. За таких умов важливого значення набувають критичне осмислення результатів генерації, перевірка культурно чутливої інформації та збереження людського контролю над змістом комунікації.

Наукова новизна дослідження полягає в концептуальному обґрунтуванні взаємозв'язку мовного, прагматичного та етичного аспектів використання генеративного ШІ в міжкультурному діалозі. Запропоновано розглядати культурну адекватність згенерованого повідомлення як результат узгодження трьох складників: мовної точності, прагматичної доречності та етичної прийнятності. Такий підхід дає змогу оцінювати результат роботи мовної моделі не лише за правильністю мовного оформлення, а й за відповідністю культурному контексту, комунікативним намірам і принципам відповідальної взаємодії.

Практичне значення запропонованого підходу полягає в можливості його застосування під час перекладу, підготовки міжкультурних комунікативних матеріалів та іншомовної підготовки. Доцільно перевіряти згенеровані повідомлення за критеріями точності передавання змісту, урахування культурного контексту, прагматичної доречності й дотримання етичних норм. Це сприятиме розвитку критичного ставлення до результатів роботи ШІ та формуванню відповідальної цифрової комунікативної поведінки.

Отже, генеративний штучний інтелект створює нові можливості для міжкультурного діалогу, але не усуває потреби в культурному розумінні та людському судженні. Його ефективне використання передбачає поєднання технологічних можливостей із міжкультурною компетентністю, критичним мисленням і відповідальністю користувача. Запропонований підхід до оцінювання мовної точності, прагматичної доречності та етичної прийнятності може слугувати основою для подальшого дослідження якості взаємодії людини з генеративними мовними моделями в різних культурних середовищах.

Т. Андріяш, О. Баюш

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗРОБКИ СТАНДАРТУ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ В13 «БІБЛІОТЕЧНА, ІНФОРМАЦІЙНА ТА АРХІВНА СПРАВА»

T. Andriyash, O. Baiush

CURRENT STATUS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE PROFESSIONAL PRE-HIGHER EDUCATION STANDARD FOR SPECIALTY B13 “LIBRARY, INFORMATION AND ARCHIVAL STUDIES”

Стандартизація є важливим чинником розвитку сучасної освіти, спрямованим на забезпечення її якості та відповідності суспільним потребам. Прийняття Закону України «Про фахову передвищу освіту» створило нормативно-правове підґрунтя для розроблення освітніх стандартів і стало важливим етапом реформування цієї освітньої ланки. Сучасні виклики зумовлюють необхідність подальшого вдосконалення системи фахової передвищої освіти (далі — ФПО), зокрема її узгодження з міжнародними підходами до підготовки фахівців та актуальними потребами ринку праці.

Важливим кроком у цьому напрямі стало прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. № 1021 «Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти». Документом запроваджено оновлений перелік галузей знань і спеціальностей, узгоджений із Міжнародною стандартною класифікацією освіти (ISCED), що зумовило необхідність розроблення відповідних освітніх стандартів. Згідно із Законом України «Про фахову передвищу освіту», стандарт ФПО визначає сукупність вимог до освітньо-професійних програм (далі — ОПП), спільних для всіх програм у межах відповідної спеціальності.

Метою дослідження є аналіз проблемних питань розроблення проєкту стандарту ФПО за спеціальністю В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» (раніше — 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа») та визначення підходів до формування його змісту з урахуванням сучасних вимог до професійної підготовки. Дослідження ґрунтується на безпосередньому досвіді участі одного з авторів у роботі над проєктом стандарту.

У процесі розроблення робоча група керувалася Методичними рекомендаціями щодо розроблення стандартів фахової передвищої освіти від 8 червня 2026 р. № 899, які визначають вимоги до структури та змісту стандарту, зокрема характеристики предметної області, освітньої кваліфікації, обсягу кредитів ЄКТС, компетентностей і результатів навчання, форм атестації здобувачів освіти, академічних і професійних прав випускників, а також забезпечення якості освіти.

Роботу над проєктом розпочато в березні 2026 р., і вона триває дотепер. За основу його розроблення, відповідно до рекомендацій Державного агентства України з питань мистецтв та мистецької освіти, взято чинний професійний стандарт «Фахівець бібліотечної справи». Також враховано положення документа QAA Subject Benchmark Statement for Librarianship, Information, Knowledge, Records and Archives Management (квітень 2025 року) та інші нормативні й методичні документи, що регулюють розроблення освітніх стандартів.

Розроблення стандарту за спеціальністю B13, як і попереднього стандарту за спеціальністю 029, супроводжується низкою проблемних питань, серед яких доцільно виокремити такі:

1) комплексний характер спеціальності та багатокомпонентність її змісту. Спеціальність поєднує декілька взаємопов'язаних, але водночас відносно самостійних напрямів професійної діяльності, кожен із яких має власну предметну специфіку та професійні завдання. Її особливістю є інтеграція традиційних практик документознавства, бібліотечної та архівної справи, збереження документальної й культурної спадщини із сучасними інформаційними, цифровими та аналітичними технологіями. Це ускладнює визначення єдиних підходів до формування компетентностей і результатів навчання, які мають відображати специфіку всіх складових спеціальності;

2) розмежування змісту спеціальностей B13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» та D6 «Секретарська та офісна справа». Одним із найбільш дискусійних питань стало виокремлення на основі спеціальності 029 двох спеціальностей: B13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» в межах галузі знань B «Культура, мистецтво та гуманітарні науки» та D6 «Секретарська та офісна справа» в межах галузі знань D «Бізнес, адміністрування та право» відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 1021.

За логікою такого розмежування документознавчий компонент, передбачений попереднім стандартом спеціальності 029, мав би знайти відображення насамперед у змісті підготовки за спеціальністю D6. Водночас під час розроблення стандарту B13 було рекомендовано зосередити основну увагу на підготовці фахівців бібліотечної справи, зокрема з урахуванням особливостей діяльності бібліотек селищних територіальних громад.

Такий підхід викликає дискусії, оскільки звуження документознавчої складової не повною мірою відповідає комплексному характеру спеціальності B13. Досвід викладацької та наукової діяльності розробників стандарту засвідчує, що документознавчий компонент має наскрізне значення для бібліотечної, інформаційної та архівної діяльності, забезпечуючи їхню змістову єдність і формування базових професійних компетентностей.

Важливо також враховувати відмінності в рівнях підготовки фахівців. За спеціальністю B13 передбачено можливість здобуття освіти на рівні фахової передвищої освіти, а також на першому (бакалаврському), другому (магістерському) і третьому (освітньо-науковому) рівнях вищої освіти. Натомість підготовка за спеціальністю D6 здійснюється лише на рівні фахової передвищої освіти. З огляду на це вилучення документознавчої складової зі змісту стандарту B13 може негативно позначитися на тяглості освітньої підготовки та цілісності формування професійних компетентностей;

3) необхідність адаптації змісту підготовки до умов цифрової трансформації професійної діяльності. Одним із концептуальних орієнтирів розроблення стандарту є забезпечення готовності здобувачів ФПО до роботи в сучасному інформаційно-цифровому середовищі. Це зумовлено розширенням сфер професійної діяльності випускників спеціальності B13 та зростанням ролі цифрових технологій у процесах створення, опрацювання, систематизації, зберігання, пошуку й використання документів та інформації. Випускники цієї спеціальності можуть

здійснювати професійну діяльність у бібліотеках, архівах, інформаційних центрах, службах документаційного забезпечення управління, органах державної влади та місцевого самоврядування, закладах освіти й культури, а також на підприємствах, в установах та організаціях різних форм власності, діяльність яких пов'язана з управлінням документно-інформаційними ресурсами. Відповідно, зміст стандарту має забезпечувати формування компетентностей, необхідних для застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, роботи з електронними документами, цифровими інформаційними ресурсами та автоматизованими системами управління інформацією.

Окреслені проблемні питання визначили основні підходи робочої групи до формування змісту проєкту стандарту, насамперед до узгодження компетентностей і результатів навчання з урахуванням специфіки бібліотечної, інформаційної та архівної діяльності.

Проєкт передбачає взаємоузгоджені загальні та спеціальні компетентності й результати навчання, досягнення яких є обов'язковою умовою присвоєння здобувачам освіти освітньо-професійного ступеня фахового молодшого бакалавра за спеціальністю В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа».

До переліку загальних компетентностей включено компетентності, спільні для спеціальностей галузі знань В «Культура, мистецтво та гуманітарні науки», спрямовані на всебічний розвиток особистості, формування громадянської свідомості та професійних якостей майбутніх фахівців.

Спеціальні компетентності сформовано з урахуванням трикомпонентної структури спеціальності, що поєднує бібліотечну, інформаційну та архівну діяльність, відображає спільну документознавчу основу цих напрямів і необхідність застосування сучасних цифрових технологій у професійній практиці.

Робочою групою також враховано необхідність формування навичок інформаційно-консультаційної діяльності, сприяння вирішенню соціально значущих питань у межах професійної компетенції та забезпечення доступу користувачів до цифрових послуг і ресурсів.

З огляду на зазначені підходи робочою групою визначено десять спеціальних компетентностей, які відображають основні напрями професійної діяльності та забезпечують можливість реалізації різних за спрямуванням освітньо-професійних програм:

1. СК 01. Здатність застосовувати теоретичні знання, поняття та принципи бібліотечної / інформаційної / архівної справи в практичній діяльності.
2. СК 02. Здатність до виконання професійних завдань з формування, опрацювання, впорядкування масивів документів та спеціалізованих баз даних у бібліотечних / архівних / інформаційних установах.
3. СК 03. Здатність створювати метадані для описування, ідентифікації, пошуку та довготривалого збереження документів, зокрема рідкісних і цінних видань та архівних джерел.
4. СК 04. Здатність до швидкого опанування та застосування в роботі цифрових інструментів і технологій.
5. СК 05. Здатність створювати вторинні інформаційні форми / продукти на основі первинних документів або даних.

6. СК 06. Здатність виконувати інформаційні запити користувачів у межах наявного доступу до джерел у фізичному та віртуальному вимірах.
7. СК 07. Здатність виявляти, аналізувати та задовольняти інформаційні та культурні потреби користувачів на основі достовірних джерел інформації.
8. СК 08. Здатність творчо та нестандартно презентувати документно-інформаційні ресурси, продукти та послуги організацій, їхню роль у соціокультурному та професійному середовищі.
9. СК 09. Здатність взаємодіяти з індивідуальними користувачами та різними цільовими групами споживачів документно-інформаційних послуг із дотриманням принципів безбар'єрності та професійної етики.
10. СК 10. Здатність організовувати документообіг та документаційне забезпечення управління в організаціях відповідно до державних стандартів та нормативно-правових вимог.

Важливою особливістю запропонованого переліку є збереження компетентності щодо організації документообігу та документаційного забезпечення управління (СК 10). Її включення дає змогу врахувати різноманітність освітньо-професійних програм за спеціальністю В13 та зберегти документознавчий компонент підготовки, попри виокремлення спеціальності D6 «Секретарська та офісна справа».

У пояснювальній записці до проєкту стандарту наголошено, що визначений перелік компетентностей і результатів навчання є базовим, проте не вичерпним. Заклади ФПО мають право під час розроблення освітньо-професійних програм доповнювати його компетентностями, програмними результатами навчання та формами атестації відповідно до особливостей освітньої програми, регіональних потреб, запитів роботодавців і вимог професійної діяльності. Обов'язковою умовою такого доповнення залишається забезпечення досягнення результатів навчання, визначених стандартом.

Таким чином, розроблення проєкту стандарту ФПО за спеціальністю В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» засвідчило необхідність узгодження традиційного змісту професійної підготовки із сучасними вимогами цифрового середовища. Принциповим завданням залишається забезпечення збалансованого представлення трьох складових спеціальності зі збереженням їхньої спільної документознавчої основи. Передбачена можливість доповнення базових компетентностей і результатів навчання на рівні освітньо-професійних програм створює умови для врахування потреб роботодавців, регіональної специфіки та розвитку нових напрямів професійної діяльності.

Yu. Laktina

ARTIFICIAL INTELLIGENCE TOOLS IN TRANSLATION PRACTICE: TRANSFORMING THE TRANSLATOR'S ROLE IN DIGITAL COMMUNICATION

Ю. Лактіна

ІНСТРУМЕНТИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПЕРЕКЛАДАЦЬКІЙ ПРАКТИЦІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЛІ ПЕРЕКЛАДАЧА В ЦИФРОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ

The rapid development of artificial intelligence (AI) has substantially changed the technological environment of professional translation and, consequently, the position of the translator within contemporary digital communication. Translation practice is no

longer limited to interaction between a human translator and conventional computer-assisted translation tools. Neural machine translation, generative AI systems, terminology-management platforms, automated quality-assurance tools and intelligent writing assistants increasingly participate in different stages of the translation process. These developments make it necessary to reconsider the translator's professional functions, responsibility and communicative agency.

The purpose of this study is to outline the principal transformations of the translator's role caused by the integration of AI tools into professional translation and to identify the competencies that become particularly important in a digitally mediated communicative environment. The scientific novelty of the proposed approach consists in viewing AI-assisted translation not merely as a technological acceleration of linguistic transfer, but as a redistribution of tasks between human and machine participants in intercultural communication. In this model, the translator remains the central agent responsible for meaning, contextual adequacy, communicative purpose and final quality, while AI performs a growing number of supporting and generative operations.

Current AI tools can be incorporated into translation practice at several stages. Before translation, they may assist with preliminary text analysis, extraction and organization of terminology, identification of domain-specific concepts, preparation of glossaries and clarification of background information. During translation, neural and generative systems can offer draft equivalents, alternative formulations, paraphrases and possible solutions to terminological or syntactic difficulties. At the post-translation stage, digital tools may support consistency checking, stylistic revision, error detection and comparison of alternative versions. Thus, the translation workflow is becoming increasingly hybrid: human decision-making is combined with automated linguistic processing.

However, the expansion of AI does not eliminate the need for professional translation competence. On the contrary, the apparent fluency of machine-generated output can create additional risks. A grammatically natural target text may contain semantic inaccuracies, inappropriate terminology, omissions, invented information or pragmatic shifts that are difficult to notice without sufficient subject knowledge and critical reading. Generative systems may also produce convincing but contextually unsupported solutions. Consequently, the translator's task increasingly involves not only producing a target text but also evaluating, verifying and correcting machine-generated content.

This transformation can be described as a movement from predominantly text production towards a broader model of linguistic and communicative supervision. The professional translator becomes an editor, post-editor, terminology manager, fact-checker and quality controller. At the same time, the translator continues to perform functions that cannot be reduced to automated substitution of linguistic units: interpretation of implicit meanings, recognition of genre conventions, adaptation to the communicative situation, preservation of pragmatic effects and consideration of cultural expectations. These functions are particularly significant in specialized, institutional and public communication, where an inaccurate choice may affect not only textual quality but also the interpretation of professional information.

Another important change concerns the concept of translation competence. In an AI-mediated environment, advanced foreign-language proficiency and knowledge of translation strategies remain fundamental, but they are increasingly complemented

by digital and critical competencies. A translator should be able to formulate effective instructions for AI systems, assess the reliability of generated suggestions, compare alternative outputs, recognize systematic errors and determine when the use of automated assistance is inappropriate. Competence therefore includes the ability to decide not only how to translate a particular unit, but also which technological resource can be used, for what purpose and under what degree of human control.

The use of AI also raises questions of professional responsibility. Translation decisions may be technologically assisted, but responsibility for the final text cannot simply be transferred to an algorithm. The translator must take into account confidentiality, protection of sensitive information, intellectual property, possible algorithmic bias and the reliability of factual content. This is especially relevant when freely accessible generative systems are used for texts containing personal, institutional, legal, medical or commercially sensitive information. Digital literacy in translation should therefore include an understanding of the ethical and professional limitations of particular technological solutions.

The growing role of AI has direct implications for translator training. Translation courses should not treat generative AI exclusively as either a prohibited shortcut or an automatic replacement for conventional translation practice. A more productive educational approach is to integrate controlled AI-assisted tasks that develop comparison, evaluation and post-editing skills. Students can compare their own translations with machine-generated versions, identify semantic and pragmatic problems, justify corrections, test different prompts and analyse how changes in context influence AI output. Such activities shift attention from passive acceptance of a generated answer to conscious professional decision-making.

Within this framework, the human translator's value is increasingly associated with informed judgement. Speed and linguistic fluency, once among the most visible indicators of professional performance, can now be partially provided by automated systems. Human expertise becomes especially important where the task requires contextual interpretation, responsibility, creativity, audience awareness and verification. Therefore, AI should be understood not simply as a competitor to the translator, but as a factor that changes the structure of translation work and increases the importance of higher-order professional skills.

It can be concluded that artificial intelligence is transforming translation practice from a predominantly human-centred process supported by software into a hybrid communicative activity in which human and machine contributions interact continuously. The translator's role is not disappearing; it is being reconfigured. Professional relevance increasingly depends on the ability to combine linguistic expertise with technological literacy, critical evaluation, ethical awareness and responsibility for the communicative result. In the global digital environment, the sustainable model of translation practice is therefore based on human control over AI-assisted processes rather than on the uncritical replacement of human translation by automated generation.

О. Гавришків

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТА ДИСТАНЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ КУРСАНТІВ РІВНІВ А1–А2

O. Havryshkiv

USE OF DIGITAL AND REMOTE RESOURCES FOR ORGANIZING INDEPENDENT WORK OF CADETS AT A1–A2 LEVELS

У сучасних умовах цифровізації освітнього простору та інтенсифікації підготовки майбутніх фахівців особливої актуальності набуває проблема оптимізації позааудиторної діяльності здобувачів вищої освіти. Забезпечення високого рівня іншомовної комунікативної компетенції вимагає шукати нові підходи до організації освітнього процесу.

Теоретико-методологічні засади впровадження цифрових технологій у систему вищої та військово-професійної освіти висвітлено в працях багатьох вітчизняних науковців. Зокрема, питання використання інформаційно-комунікаційних технологій у викладанні іноземних мов досліджували В. Биков, Р. Гуревич та О. Пінчук. Методичні аспекти організації самостійної роботи та цифровізації освітнього середовища розкрили О. Глузман, С. Ніколаєва та О. Кошук. Водночас проблема оптимізації позааудиторної підготовки курсантів рівнів А1–А2 засобами новітніх мобільних платформ в умовах часових обмежень потребує подальшого практичного узагальнення.

Багаторічний педагогічний досвід викладання свідчить про те, що ефективність засвоєння іноземної мови на початкових етапах (рівні А1–А2) безпосередньо залежить від систематичності, контрольованості та інтерактивності самостійної роботи. Традиційні методики позааудиторної підготовки, що базуються переважно на опрацюванні друкованих джерел, наразі демонструють зниження ефективності, що зумовлює необхідність упровадження новітніх цифрових технологій.

Специфіка контингенту здобувачів освіти рівнів А1–А2 вимагає особливого методичного підходу: чіткої структурованості навчального матеріалу, дозованості інформації, наочності та елементів гейміфікації. У практичній діяльності викладач регулярно стикається з двома ключовими проблемами, що перешкоджають якісному виконанню самостійної роботи: гострий дефіцит вільного часу в курсантів, що зумовлений жорстким розпорядком дня, службовими обов'язками та високим загальним навчальним навантаженням; низький рівень початкової мотивації до самостійного вивчення іноземної мови, викликаний психологічним бар'єром перед засвоєнням великих обсягів незнайомої лексики та граматичних структур.

За наявності належного матеріально-технічного забезпечення (мультимедійно оснащеної аудиторії) з'являється можливість побудувати безшовну та високодинамічну модель навчання. Вона поєднує асинхронну самостійну підготовку курсантів у позааудиторний час із синхронним контрольним етапом під час заняття.

У практиці викладання ключову роль відіграє інтеграція двох мультимедійних платформ:

— автоматизація вивчення лексичного матеріалу сучасними цифровими інструментами. Раніше в практиці активно використовувалася платформа Quizlet для створення лексичних карток, проте нині надзвичайно ефективним рішенням

став перехід на більш сучасну та мультифункціональну платформу ENG HUB. Цей ресурс дозволяє організовувати самостійну роботу здобувачів освіти за допомогою готових інтерактивних граматичних та лексичних врап-апів, вербальних та візуальних ігор (наприклад, Fortune Cookies, Doors Quiz, а також інтегрованих ігор Genially). Завдяки цьому курсанти не просто зубрять слова, а практикують лексико-граматичні структури в контексті (як-от прийменники часу чи питальні слова). Це дозволяє курсантам задіювати зорову та аудіальну пам'ять. Завдяки принципу мікронавчання (Microlearning) опрацювання таких інтерактивних завдань займає 5–10 хвилин на день. Це дає змогу здобувачам освіти ефективно використовувати короткі часові інтервали протягом дня, вирішуючи проблему браку часу;

— гейміфікований контроль та рефлексія на базі Kahoot. Етап перевірки якісного засвоєння матеріалу, вивченого самостійно, переноситься в аудиторію та реалізується у формі інтерактивних вікторин і опитувань. Використання Kahoot в оснащеній аудиторії перетворює стандартний поточний контроль на динамічний змагальний процес. Ігровий елемент знижує рівень тривожності курсантів, підвищує загальний тонус групи та стимулює внутрішню мотивацію до якісного позааудиторного виконання завдань задля досягнення кращих результатів у груповому рейтингу.

Узагальнюючи викладений матеріал, варто підкреслити, що системне поєднання індивідуальної позааудиторної роботи на платформі ENG HUB із груповими аудиторними вікторинами Kahoot дозволяє оптимізувати освітній процес, підвищити щільність заняття та забезпечити стійке засвоєння базового лексико-граматичного мінімуму.

Перспективи подальших розвідок полягають у розробці спеціалізованих термінологічних модулів із урахуванням майбутнього професійного спрямування курсантів, а також у створенні комплексної бально-рейтингової системи оцінювання позааудиторної цифрової активності здобувачів освіти.

В. Брусенцев

КОНВЕРГЕНЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І МИСТЕЦТВА: ІНТЕГРАЦІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ, МУЛЬТИМЕДІА ТА ІНТЕРАКТИВНИХ СИСТЕМ У СУЧАСНІ ХУДОЖНІ ПРАКТИКИ

V. Brusentsev

THE CONVERGENCE OF INFORMATION TECHNOLOGY AND THE ARTS: THE INTEGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE, MULTIMEDIA, AND INTERACTIVE SYSTEMS INTO CONTEMPORARY ARTISTIC PRACTICES

Цифрова трансформація культури докорінно змінює середовище існування сучасного мистецтва та зумовлює активне впровадження інформаційних технологій у творчі процеси, сприяючи виникненню нових форм художнього самовираження та мистецької комунікації, трансформуючи традиційні жанри, художні мови та форми висловлювання. Це проявляється у виникненні цифрового, генеративного та інтерактивного мистецтва, а також у переосмисленні традиційних видів творчості через інтеграцію цифрових засобів, які руйнують класичні міжмистецькі кордони, породжуючи гібридні форми творчості та формуючи нову цифрову естетику XXI століття. Процес *представлення* твору став імерсивним завдяки технологіям

VR/AR/XR, 3D-маппінгу та інтерактивним інсталяціям, які перетворюють глядача з пасивного спостерігача на співавтора. На етапі *поширення* глобальні цифрові платформи, мережеві галереї та блокчейн-технології забезпечили миттєву доступність та децентралізацію мистецтва, роблячи його глобальним і водночас персоналізованим. Попри стрімке впровадження цих технологій, їхній вплив на художні практики досі осмислюється фрагментарно.

Конвергенція інформаційних технологій і мистецтва передбачає взаємопроникнення цифрових засобів, програмних систем і традиційних художніх практик у процесі створення та представлення мистецьких творів. Інформаційні технології надають митцю принципово нові інструменти вираження, а мистецтво, своєю чергою, гуманізує технології, наповнює їх сенсами та тестує межі їхніх можливостей.

Використання комп'ютерної графіки, мультимедіа, штучного інтелекту та інтерактивних систем доповнює традиційні засоби виразності, розширюючи творчі можливості митців. Живий звук акустичних інструментів піддається інтерактивній електронній обробці в реальному часі; класичний живопис трансформується в динамічні цифрові полотна; а традиційна театральна декорація замінюється генеративними візуальними проєкціями. Технології стають додатковим, гнучким виміром, розширюючи чуттєвий досвід сприйняття. Водночас виникає питання збереження специфіки «живого» мистецтва та балансу між технологічним ефектом і художнім змістом.

Результатом цієї конвергенції є розмивання кордонів між різними видами мистецтва та поява гібридних міждисциплінарних форматів творчості, у яких поєднуються музика, сценічне мистецтво, відео, хореографія та цифрові інсталяції, створюючи нові форми художнього досвіду й взаємодії з аудиторією. Такі формати потребують командної роботи митців і технічних фахівців та змінюють підходи до професійної підготовки у сфері культури й мистецтва.

Генеративний штучний інтелект відкриває нові можливості для створення текстів, музики, зображень і відео, а також розроблення творчих концепцій, сценографії, музичного супроводу й аудіовізуального контенту. Алгоритми здатні за текстовим запитом (промптом) у реальному часі створювати фотореалістичні чи абстрактні зображення, синтезувати складні багатоголосі музичні партитури, писати поетичні або драматургічні тексти, а також генерувати та монтувати відеоряд. Це істотно скорочує шлях від ідеї до прототипу та відкриває доступ до складних технологій митцям без спеціальної технічної підготовки.

Застосування відповідних моделей дає змогу автоматизувати окремі етапи творчого процесу, експериментувати з художніми формами та реалізовувати міждисциплінарні проєкти. У практичній площині штучний інтелект став потужним асистентом режисерів, сценографів та композиторів. Він використовується для брейнштормінгу та розробки концептуальних ескізів майбутніх вистав чи перформансів. У театральному мистецтві ШІ допомагає проєктувати тривимірні віртуальні декорації (цифрову сценографію), що динамічно адаптуються під дію на сцені. У кіно та медіа-арті алгоритми аналізують настрій сцени та автоматично адаптують музичний супровід і колірну палітру аудіовізуального контенту під задану емоційну тональність. У результаті ШІ виступає інструментом швидкого експериментування та варіативності, який розширює коло творчих рішень.

Водночас взаємодія людини та алгоритму актуалізує питання авторства, оригінальності й відповідальності за створений контент. Оскільки алгоритм навчається на мільйонах створених людиною творів, виникає модель «гібридного мистецтва», де ШІ виступає цифровим партнером. Роль митця при цьому не нівелюється, а трансформується: людина залишається архітектором сенсів, автором первинного творчого задуму та концептуальним куратором, який відбирає, осмислює та комбінує згенеровані машиною результати, надаючи їм філософської глибини. Це актуалізує проблеми авторства, оригінальності та правового статусу результатів, створених за участі ШІ, а також питання прозорості походження навчальних даних. У таких умовах митець зберігає ключову роль у формуванні творчого задуму, відборі результатів і визначенні художньої цінності твору.

Мультимедійні та інтерактивні технології розширюють виражальні можливості різних видів мистецтва, забезпечуючи поєднання звуку, зображення, руху й цифрових ефектів. Цифрові декорації та відеопроєкції дають змогу динамічно трансформувати сценічний простір без зміни фізичних конструкцій. Завдяки технологіям 3D-маппінгу та масштабним відеопроєкціям стіни сцени перетворюються на живі архітектурні чи природні ландшафти, що змінюються за секунди. Інтеграція доповненої (AR) та віртуальної (VR) реальності дозволяє створювати імерсивні вистави, де глядачі через спеціальні окуляри або смартфони бачать цифрових персонажів та метафізичні об'єкти, інтегровані в реальну дію акторів.

У музичному мистецтві цифрові аудіосистеми, інтерактивні звукові середовища та алгоритмічна композиція сприяють створенню нових форм музичної творчості. Новітні цифрові аудіосистеми просторового звуку (Spatial Audio) дозволяють конструювати тривимірне акустичне середовище, де звук рухається навколо слухача, підсилюючи ефект присутності. Інтерактивні звукові інсталяції реагують на шум, температуру або рухи людей у залі, постійно видозмінюючи аудіоряд. Алгоритмічна композиція, своєю чергою, використовує математичні моделі та програмний код для створення музики в реальному часі, пропонуючи принципово нові форми живого електронного перформансу.

Аудіовізуальне мистецтво використовує генеративну графіку, цифрові ефекти та інтерактивне відео, що дозволяє формувати нову екранну культуру, у якій зображення й звук синтезуються як єдина художня система. Генеративна графіка, керована кодом, створює нескінченні абстрактні візуальні потоки, які ніколи не повторюються, а цифрові ефекти складного рендерингу трансформують кінематографічну реальність. Інтерактивність перетворює відеоконтент із лінійного спостережуваного матеріалу на середовище, що змінюється залежно від участі глядача.

У хореографічному мистецтві цифровізація танцю відкрила нові горизонти для дослідження пластики людського тіла. Технології захоплення руху (Motion Capture) фіксують найменші мікрорухи танцівника за допомогою спеціальних сенсорів або систем комп'ютерного зору, його цифрової візуалізації та інтерактивні сценічні середовища: цифрові шлейфи, світлові лінії або тривимірні графічні метаморфози на екрані. Інтеграція цих засобів сприяє формуванню інноваційних художніх форматів і посиленню взаємодії між митцем, твором та аудиторією.

Цифрова конвергенція звільняє митця від обмежень фізичних матеріалів, відкриваючи доступ до нескінченного інструментарію, сприяє появі нових форм художньої комунікації, персоналізації мистецького досвіду та активному залученню аудиторії до інтерактивної взаємодії. Вона також розширює канали комунікації з аудиторією, роблячи мистецтво доступнішим незалежно від географічних і фізичних обмежень. Інтерактивні системи докорінно змінюють статус глядача, перетворюючи його з пасивного реципієнта на активного співавтора та перформера. Це підвищує емоційну залученість і формує індивідуальний досвід сприйняття, унікальний для кожного перегляду чи виконання.

Водночас їх використання супроводжується етичними, правовими й технологічними викликами, зокрема проблемами авторського права, достовірності згенерованого контенту та залежності від цифрових платформ. У правовому полі розмиваються межі авторського права через використання ШІ, який навчається на чужих роботах. Поява дипфейків та генеративного маніпулятивного контенту ставить під загрозу критерій художньої та фактологічної достовірності. Крім того, митці стають критично залежними від алгоритмів великих цифрових платформ, що загрожує свободі та автономії творчого вираження.

Перспективи розвитку пов'язані з удосконаленням інтелектуальних і мультимедійних систем, поглибленням взаємодії людини та штучного інтелекту й формуванням нових міждисциплінарних художніх практик. Майбутнє конвергенції лежить у площині ще глибшої інтеграції нейротехнологій. Очікується глибша інтеграція цих систем у культурну спадщину, освіту та креативні індустрії, що потребуватиме розроблення етичних стандартів і формування цифрової компетентності митців. Штучний інтелект еволюціонує від генеративного асистента до повноцінного автономного актора артсцени. Важливою умовою цього процесу залишається збереження творчої самостійності митця та відповідальне використання цифрових інструментів.

Інформаційні технології стали системним чинником розвитку сучасного мистецтва: вони змінюють процеси створення, представлення й поширення творів, розширюють виражальні можливості сценічного, музичного, аудіовізуального та хореографічного мистецтва. Конвергенція ІТ і мистецтва виступає не тимчасовою тенденцією, а сталим культурним феноменом, що формує нові міждисциплінарні практики.

Штучний інтелект перебрав на себе роль інтелектуального співавтора та генератора концептів. Мультимедійні системи трансформували простір у багатовимірне сенсорне середовище. Разом вони формують нові мистецькі форми, у яких технологія стає частиною художньої мови.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на вивчення ефективності застосування цифрових інструментів у мистецькій діяльності, особливостей співпраці людини та штучного інтелекту, а також етичних і правових аспектів цифрової творчості. Важливим напрямом залишається пошук балансу між технологічними інноваціями та збереженням художньої самобутності мистецтва.

А. Шелестова

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ПЕРСОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ ТА МЕХАНІЗМИ ІНТЕГРАЦІЇ ВЕЛИКИХ МОВНИХ МОДЕЛЕЙ У ПЕРСОНАЛЬНІ БАЗИ ЗНАНЬ

A. Shelestova

TRANSFORMATION OF PERSONAL KNOWLEDGE MANAGEMENT SYSTEM AND MECHANISMS FOR INTEGRATING LARGE LANGUAGE MODELS INTO PERSONAL KNOWLEDGE BASES

Насиченість цифрового простору найрізноманітнішими форматами та видами даних, документів, ресурсів, матеріалів все більше змушує кожного користувача замислюватися про способи організації, опрацювання, збереження та навігації в цих масивах та сховищах інформації. Все популярнішими стають теорії та практики персонального управління знаннями. Традиційна модель персонального управління знаннями (Personal Knowledge Management, PKM) базується на активній участі самого користувача при відборі інформаційних матеріалів, написанні нотаток, створенні категорій, формуванні зв'язків і періодичному перегляді накопиченого контенту з метою його актуалізації та відсіювання застарілого матеріалу. В цьому випадку ефективність традиційної системи PKM залежить від дисципліни користувача під час документування, продуманості структури системи персонального знання та здатності користувача час від часу повертатися до попередніх напрацювань та матеріалів.

Останніми роками інтеграція технологій штучного інтелекту (ШІ) у всі сфери людської діяльності змінює характер взаємодії з персональним інформаційним середовищем. На заміну суто навігаційному доступу до різних матеріалів користувач отримує можливість формулювати пошукові запити природною мовою та отримувати змістовні відповіді, сформовані на основі релевантних документів.

У цьому ключі важливо розмежувати три рівні такої трансформації системи PKM за рахунок інтеграції механізмів великих мовних моделей:

1. Перший рівень полягає в автоматизації таких інформаційних операцій, як видобуток основних положень, ідей із документів, створення резюме, класифікація матеріалів, виділення понять і формування метаданих.
2. Другий рівень передбачає інтелектуальне опрацювання знань, зокрема порівняння джерел, виявлення тематичних перетинів у різних документах та ресурсах, формування концептуальних карт і пошук змістових зв'язків між раніше створеними нотатками.
3. Третій рівень забезпечує підтримку та асистування інтелектуальної діяльності через генерування дослідницьких запитань, пошук суперечностей та інсайтів, підготовку альтернативних пояснень і допомогу в розробці нових концепцій на основі наявного інформаційного масиву.

Зазначені рівні не є загальновизнаною універсальною класифікацією PKM, а запропоновані в межах дослідження теми трансформації системи PKM.

Принципова відмінність від традиційної моделі PKM полягає в тому, що інструменти ШІ забезпечують не лише пошук у збереженому матеріалі, а й здатні допомагати інтерпретувати його в контексті кожного нового завдання, яке постає перед користувачем. Наприклад, персональна база знань дослідника може містити

наукові публікації, статті, матеріали конференцій, методичні матеріали та власні висновки і замість ручного перегляду кожного документа та ресурсу користувач може поставити запитання про відмінності методів дослідження однієї і тієї теми різними авторами в різних публікаціях, встановити приховані причинно-наслідкові зв'язки між даними, знайти аргументи на підтримку певної позиції або виявити недостатньо досліджені аспекти теми тощо.

Однак відповідь моделі, побудованої на асистуванні ШІ не слід ототожнювати з остаточно сформованим знанням, оскільки вона є результатом машинного опрацювання доступного великій мовній моделі контексту, який потребує критичного оцінювання, перевірки доказів та інтеграції з професійним досвідом самого користувача.

Інтелектуалізація управління знаннями стає можливою за рахунок комбінування наявних у великих мовних моделях певних технологічних механізмів різного призначення, таких як семантичний пошук, пошуково-доповнена генерація, генерація метаданих та структурування, мультимодальне опрацювання, агентні сценарії роботи.

В основі семантичного пошуку, на відміну від пошуку за точним збігом слів, лежать числові представлення змісту текстів, т. зв. embeddings, або векторні представлення. Це дозволяє віднаходити близькі за значенням матеріали, навіть тоді, коли в пошуковому запиті використано інші формулювання. Наприклад, запит про «довготривале збереження цифрових знань» може відшукати та виявити нотатки про стійкість форматів, способи архівування та переносимості даних у цифрових середовищах.

Пошуково-доповнена генерація (Retrieval-Augmented Generation, RAG) поєднує пошук релевантних даних у зовнішньому джерелі знань із генеруванням змістовної відповіді тією чи іншою мовною моделлю. В загальному вигляді алгоритм роботи полягає в отриманні запиту користувача, знаходженні відповідних фрагментів документів з подальшою передачею цих фрагментів мовній моделі як контексту для формування відповіді.

Саме для персонального управління знаннями такий алгоритм роботи є принципово важливим, оскільки відповідь мовної моделі може спиратися на власні документи користувача, а не лише на параметричні знання самої моделі. За належної реалізації запиту система також надає посилання на джерела, що полегшує перевірку отриманих тверджень.

Генерацію метаданих і структурування можливо реалізувати завдяки великим мовним моделям, які спроможні пропонувати назви нотаток, тематичні категорії, ключові поняття, короткі описи та зв'язки з іншими матеріалами, документами та ресурсами. Цей механізм дозволяє зменшити обсяги рутинної роботи, однак запропоновані мовною моделлю категорії, ключові слова тощо потребують перевірки самим користувачем, оскільки автоматична класифікація може не врахувати індивідуальні цілі, контекст або термінологію користувача в межах його дослідження, завдань, проєктів, інтересів тощо.

Сучасні мовні моделі, розширюючи роботу з текстом за рахунок аналізу PDF-файлів, презентацій, зображень, аудіо- та відеоматеріалів (залежно від форматів, що підтримуються самою системою), забезпечують процес мультимодального опрацювання інформації. Так, стає реальною можливість об'єднувати інформацію з

різнорідних матеріалів та ресурсів в єдиному тематичному просторі для подальшого опрацювання та збереження цієї інформації.

Агентні сценарії роботи притаманні новішим інструментам та моделям, що дозволяє підтримувати та реалізувати складніші послідовності дій, у яких система спроможна розбивати завдання на етапи, використовувати пошук, аналізувати результати та формувати проміжні матеріали та результати. Проте автоматизоване виконання послідовності операцій не є тотожним достовірному науковому висновку, тобто кожен критично важливий результат має перевірятися користувачем.

Поєднання та комбінування розглянутих процесів та механізмів дає підстави говорити про персональну базу знань не лише як про звичайне сховище документів, а і як цифрове середовище інтерактивної роботи зі змістом цих документів.

І. Петрова, Є. Овдієнко

УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ALM-КОНЦЕПЦІЇ

I. Petrova, Ye. Ovdiienko

THE UKRAINIAN EXPERIENCE OF IMPLEMENTING THE ALM CONCEPT

Сучасні етапи розвитку інформаційного суспільства та глобалізаційні виклики ставлять перед гуманітарною сферою України завдання докорінного переосмислення підходів до збереження культурної та історичної спадщини. У цьому контексті дедалі більшої актуальності набуває ALM-концепція або її розширений варіант GLAM (з додаванням галерей), яка передбачає тісну міжінституційну інтеграцію закладів пам'яті, зокрема архівів, бібліотек, музеїв.

Розглядаючи ролі кожної з установ у цьому процесі, Т. Деркач і Н. Міглей резюмують, що музеї переважно виступають генераторами контенту та майданчиком для його експонування, архіви забезпечують науковий опис, систематизацію й надійне довготривале зберігання, а бібліотеки створюють розвинений пошуковий апарат та забезпечують масовий і зручний доступ для користувачів. Лише поєднання цих трьох функцій дозволяє створити повноцінний цифровий чи фізичний простір культурної пам'яті.

Український кейс упровадження ALM-концепції має низку проблем, починаючи від відсутності єдиного словника термінів, несумісності програмних платформ, різноманітності форматів кодування інформації, проблеми авторського права до обмеженого фінансування та кадрового дефіциту фахівців, здатних працювати на стику трьох галузей тощо. Щодо останньої проблеми, її вирішення потребує ґрунтовного підходу. За твердженнями С. Шемаєва часто працівники установ просто не готові до співпраці або не бачать її переваг, що підтверджується порівняно низьким відсотком інституцій, які офіційно вважають одне одного партнерами.

Важливо зазначити, що однією з ключових перепон є відсутність в українському законодавстві єдиного нормативно-правового документа, який би комплексно регламентував спільну роботу та інтеграцію цих трьох установ (або чотирьох, якщо розглядати формат GLAM). Наразі діяльність архівів, бібліотек, музеїв та галерей регулюється окремими профільними законами, що консервує їхню відомчу розрізненість. Такий об'єднавчий закон / стратегія міг би регламентувати низку критично важливих питань: затвердження єдиних національних стандартів

метаданих для цифрового обміну; спільне використання авторських прав (наприклад, упровадження відкритих ліцензій Creative Commons для оцифрованої спадщини); механізми перехресного фінансування міжінституційних проєктів, щоб кошти не блокувалися в межах одного відомства; а також протоколи спільної евакуації та порятунку фондів в умовах воєнного стану. Крім того, такий документ має закріпити правовий статус загальнонаціональних цифрових баз даних, які б об'єднали ресурси всіх установ.

Попри всі складнощі, в Україні вже є успішні приклади взаємодії. Передусім це спільні виставки та краєзнавчі дослідження. Зокрема, успішною є взаємодія краєзнавчого музею та бібліотеки на Миколаївщині, а також спільна розробка бібліографічних посібників фахівцями музеїв, архівів та бібліотек Харківщини. Яскравим прикладом ресурсної інтеграції є корпоративний консорціум «Історична Волинь», який акумулював ресурси музеїв, архівів та бібліотек для збереження інформації про свій регіон.

На окрему увагу заслуговує освітній вимір реалізації ALM-концепції. Дослідники В. Власенко та К. Мовчан описують інноваційну практичну модель Мукачівського державного університету, де здобувачі вищої освіти на практиці реалізують міжінституційну інтеграцію. Студенти спершу працюють з історичними першоджерелами в міських архівах, потім на основі знайдених даних описують та атрибутують предмети в університетському музеї прикладного мистецтва, а на завершальному етапі оцифровують результати на базі наукової бібліотеки, створюючи єдиний інтерактивний цифровий ресурс. Цей приклад яскраво доводить, що саме заклади освіти можуть стати тими інтелектуальними хабами, які успішно долають відомчу ізольованість і об'єднують сектор.

Ключовим елементом сучасної ALM-концепції є тотальна цифровізація. Одним з підтверджень цієї тези має стати створення Національної електронної бібліотеки України (НЕБУ). Цей проєкт має на меті об'єднати документальну спадщину з різних фондів у єдину централізовану систему з віддаленим доступом, інтегрувавши українські ресурси у світові платформи, такі як Europeana.

Особливо гостро питання злиття зусиль та захисту фондів постало після 24 лютого 2022 року. Як відзначають науковці, оборона культурного капіталу під час війни включає евакуацію фондів, очищення публічного простору від імперських і радянських наративів, а також термінове створення резервних цифрових копій. Л. Ковальська та її співавтори наголошують, що оцифрування сьогодні стало базовим питанням національної безпеки та запобіжником втрати історії. Важливим кроком також стало «ініціативне фондоутворення» — збирання усних свідчень, фотографій та щоденників воєнних подій, про що свідчать ініціативи вітчизняних установ.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що реалізація ALM-концепції в Україні нині перебуває на етапі безпрецедентно швидкої та глибокої трансформації. Якщо раніше повноцінній інтеграції заважали бюрократичні, технічні та психологічні бар'єри, то стрімка цифровізація, а особливо жорсткі виклики воєнного стану, змусили інституції пам'яті швидко адаптуватися і гуртуватися. Законодавче врегулювання їхньої спільної роботи, створення єдиних пошукових баз даних, національних проєктів на зразок НЕБУ, а також освітня інтеграція на базі університетів сприяють перетворенню архівів, бібліотек та музеїв на єдиний, монолітний і сучасний фронт збереження української культурної спадщини.

М. Книш

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ВІЙСЬКОВОГО ПІДРОЗДІЛУ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

M. Knysh

SOCIAL COMMUNICATION STRATEGIES OF A MILITARY UNIT IN THE MODERN INFORMATION SPACE

В умовах повномасштабної війни соціокомунікаційна діяльність військового підрозділу набуває стратегічного значення, оскільки впливає на внутрішню згуртованість військовослужбовців, взаємодію з громадськістю, сприйняття військової служби та довіру до Сил оборони України. Розвиток цифрових платформ, поширення соціальних мереж і зростання швидкості інформаційного обміну змінюють принципи комунікаційної взаємодії військових формувань із різними аудиторіями. За таких обставин комунікація не може обмежуватися оприлюдненням новин і висвітленням окремих подій. Вона потребує системного планування, узгодженості повідомлень, розуміння суспільних запитів і дотримання вимог інформаційної безпеки.

Соціокомунікаційну стратегію військового підрозділу доцільно визначати як систему довгострокових цілей, принципів, комунікаційних каналів, змістових орієнтирів та організаційних рішень, спрямованих на забезпечення ефективної взаємодії між особовим складом, командуванням, суспільством і партнерами підрозділу. Її особливість полягає в необхідності поєднання внутрішньої комунікації, що підтримує поінформованість, взаєморозуміння та довіру в колективі, із зовнішньою комунікацією, яка формує суспільне уявлення про діяльність військових, їхні цінності та внесок у захист держави.

Нині актуальними є стратегічні наративи, координація комунікаційних спроможностей і кризової комунікації в умовах інформаційних загроз[1]. На рівні окремого підрозділу ці положення актуалізують потребу узгоджувати публічні повідомлення із загальними комунікаційними принципами Сил оборони України, забезпечувати достовірність інформації та уникати суперечливого представлення діяльності військової організації.

Важливим напрямом розвитку соціокомунікаційних стратегій є цифрова комунікація. Цифрові платформи впливають на способи представлення військової організації, побудову стратегічних наративів і взаємодію з міжнародною аудиторією[2].

Сучасні наукові розвідки дають підстави для ширшого осмислення цифрових каналів як інструментів системної взаємодії організації з її аудиторіями[3]. У військовому середовищі цей підхід може бути адаптований до ведення офіційних сторінок, створення інформаційних матеріалів, підтримання зворотного зв'язку та

1 Гарькавий Є. М., Сірий С. В. Стратегічні комунікації сил оборони України як об'єкт політологічного дослідження. Політологічний вісник. 2022. Вип. 89. С. 103–123. https://doi.org/10.17721/2415-881x.2022.89.103-123

2 Massa A., Anzera G. The platformization of military communication: The digital strategy of the Israel Defense Forces on Twitter. Media, War & Conflict. 2022. Volume 16, Issue 3. https://doi.org/10.1177/17506352221101257

3 Книш М., Бажан В. Застосування соціокомунікативних інтернет-технологій для підвищення конкурентоспроможності ВНЗ. Людина в інформаційному просторі: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кременчук, 30 листопада 2023 р.). Кременчук, 2023. С. 81–82.

послідовного представлення цінностей підрозділу. Водночас специфіка військової діяльності вимагає суворішого контролю оприлюднюваної інформації та чіткого розмежування відкритих відомостей і даних, що не підлягають публікації.

Ефективна соціокомунікаційна стратегія має ґрунтуватися на кількох взаємопов'язаних принципах. Системність передбачає узгодження комунікаційних цілей із завданнями підрозділу. Достовірність вимагає перевірки фактів і недопущення поширення непідтверджених повідомлень. Адресність передбачає врахування інформаційних потреб особового складу, членів родин військовослужбовців, представників громади, волонтерських організацій і медіа. Оперативність означає своєчасне надання перевіреної інформації в межах повноважень відповідальних осіб. Етичність передбачає повагу до гідності військовослужбовців, збереження приватності та відповідальне використання фото- й відеоматеріалів. Визначальним принципом залишається інформаційна безпека: заборонено оприлюднювати відомості, які можуть розкрити місця перебування, переміщення, чисельність, поточні завдання, персональні дані чи інші чутливі характеристики підрозділу.

Управлінська реалізація стратегії передбачає визначення комунікаційних цілей, аналіз аудиторій, добір каналів взаємодії, планування змісту повідомлень, розподіл відповідальності та оцінювання результатів. Для внутрішньої комунікації важливими є зрозумілість управлінських повідомлень, регулярне інформування в межах дозволеного, можливість отримувати роз'яснення та наявність визначених каналів зворотного зв'язку. Зовнішня комунікація має забезпечувати послідовне й достовірне інформування суспільства, висвітлення дозволених аспектів діяльності підрозділу, роз'яснення його суспільної ролі та взаємодію з громадами й партнерами. Особливого значення набуває кризова комунікація, яка потребує завчасно визначених відповідальних осіб, узгодженого порядку перевірки інформації та оперативного реагування на чутки й неправдиві повідомлення без розголошення чутливих даних.

Інноваційність соціокомунікаційної стратегії полягає й у запровадженні аналітичного та людиноцентричного підходів. Аналіз відкритих показників взаємодії з аудиторією, тематичних запитів і зворотного зв'язку допомагає визначати зрозумілість повідомлень, оцінювати комунікаційні потреби та коригувати формат інформаційних матеріалів. Результативність стратегії доцільно оцінювати за сукупністю показників: своєчасністю й достовірністю інформування, узгодженістю повідомлень, рівнем залучення аудиторії, якістю зворотного зв'язку та дотриманням правил інформаційної безпеки. Кількісні показники охоплення не повинні бути єдиним критерієм успіху, оскільки головне завдання військової комунікації полягає не в максимізації популярності, а у формуванні відповідального, послідовного й безпечного інформаційного середовища.

Важливим напрямом розвитку соціокомунікаційних стратегій військового підрозділу є забезпечення інформаційної стійкості в цифровому середовищі. Соціальні мережі, з одного боку, розширюють можливості оперативного інформування громадськості, а з іншого — створюють умови для швидкого поширення маніпулятивного контенту, дезінформації та повідомлень, спрямованих на підрив довіри до військових інституцій[1].

1 Бутко Л. В., Федоренко С. А., Книш М. О. Соціальні мережі як платформа для маніпуляції: вітчизняний досвід в умовах російсько-української війни. Вісник Харківської державної академії культури. 2025. Вип. 67. С. 8–23. https://doi.org/10.31516/2410-5333.067.01

Отже, соціокомунікаційна стратегія військового підрозділу є важливим складником сучасного управління, що поєднує внутрішню комунікацію, цифрову присутність, взаємодію з громадськістю та інформаційну безпеку. Її ефективність визначається узгодженістю комунікаційних цілей, професійністю відповідальних осіб, достовірністю повідомлень і здатністю враховувати потреби різних аудиторій. Поєднання стратегічного планування з відповідальним використанням цифрових технологій створює передумови для зміцнення внутрішньої згуртованості, суспільної довіри та належного представлення військового підрозділу в інформаційному просторі.

В. Гришин

ІНТЕГРАЦІЯ СИСТЕМ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ В ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

V. Hryshyn

INTEGRATION OF ELECTRONIC DOCUMENT MANAGEMENT SYSTEMS INTO THE PUBLIC ADMINISTRATION INFORMATION SPACE

Інтеграція систем електронного документообігу в спільний інформаційний простір органів державної влади змінює не лише спосіб роботи з документами, а й саму логіку державного управління. Ще донедавна цифровізацію установ нерідко пов'язували передусім із переходом від паперових документів до електронних файлів. Проте наявність електронної системи сама собою не гарантує швидкої та узгодженої роботи. Якщо різні органи влади використовують інформаційні ресурси, які не взаємодіють між собою, документ може залишатися цифровим за формою, але зберігати традиційні недоліки паперового діловодства: повторне введення відомостей, затримки під час передавання, дублювання інформації та залежність від ручного опрацювання. Тому справжня цінність електронного документообігу виявляється тоді, коли він функціонує в межах спільного інформаційного простору держави, забезпечуючи узгоджену взаємодію між установами, а не залишається ізольованим інструментом окремої організації. На значення цифрової трансформації для прозорості та ефективності державних органів звертають увагу О. О. Ковіненко та Д. О. Лавренко, розглядаючи розвиток систем електронного документообігу в Україні.

Важливо розуміти, що інтеграція таких систем не зводиться до об'єднання програмного забезпечення. За кожним електронним документом стоїть управлінський процес: його створюють, погоджують, передають відповідальному виконавцеві, використовують для ухвалення рішень і зберігають відповідно до встановлених правил. Якщо інформаційні системи не узгоджені між собою, труднощі виникають не лише в роботі з даними, а й у взаємодії між установами. Натомість взаємодія в межах спільного інформаційного простору дає змогу скоротити кількість проміжних операцій, забезпечити узгоджений рух документів, швидше отримувати необхідні відомості та зменшувати навантаження на працівників. У цьому сенсі інтеграція є не стільки питанням упровадження нових технологій, скільки способом зробити державні інституції послідовнішими у своїй повсякденній роботі.

В Україні одним із практичних механізмів такої взаємодії є система електронної взаємодії органів виконавчої влади (СЕВ ОВВ). Її функціонування пов'язане з

нормативними вимогами до організації електронного документообігу, зокрема з постановою Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 55 та змінами, внесеними постановою від 8 квітня 2025 р. № 404. Значення цієї системи полягає в тому, що вона забезпечує електронну взаємодію між органами виконавчої влади та сприяє формуванню спільного інформаційного простору, у межах якого документи можуть передаватися між установами без зайвих проміжних операцій. Водночас така взаємодія має забезпечувати не тільки швидкість, а й достовірність документа, можливість перевірити його походження та дотримання встановлених вимог до електронного підпису й захисту інформації. Отже, цифровий обмін набуває управлінської цінності лише тоді, коли його результати можна використовувати в офіційній діяльності без втрати юридичної значущості документа.

Окремо варто розглядати зв'язок електронного документообігу з державними інформаційними ресурсами. Постанова Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2016 р. № 606 визначає засади електронної взаємодії електронних інформаційних ресурсів. Для державних установ це питання має цілком практичний вимір. Під час підготовки рішення або опрацювання звернення працівникам часто потрібні відомості, які вже містяться в інших інформаційних системах. Якщо отримати їх можна лише через окремі запити, ручне копіювання або повторне введення, цифровізація не усуває зайвих процедур, а лише надає їм нової форми. Натомість узгоджений обмін дає змогу використовувати наявні дані без невиправданого дублювання. Водночас доступ до інформації має здійснюватися в межах визначених повноважень, адже зручність обміну не може бути підставою для послаблення вимог до конфіденційності та захисту даних.

Практичний бік інтеграції розкриває інформація державного підприємства «ДІЯ» про підключення до СЕВ ОВВ. Зокрема, взаємодія може передбачати використання програмного інтерфейсу API, який забезпечує автоматизований обмін даними між відомчою системою документообігу та іншими інформаційними системами, сприяючи їх інтеграції в спільний інформаційний простір. Проте технічна можливість такого підключення ще не означає, що установа автоматично отримає відчутний результат. Якщо внутрішні процедури залишаються надмірно складними, відповідальність між працівниками розподілена нечітко, а дані ведуться за різними правилами, навіть сучасне програмне забезпечення не усуне цих проблем. Тому впровадження інтеграції має супроводжуватися переглядом організації роботи, визначенням відповідальних осіб і встановленням зрозумілих правил руху документів.

У контексті інтеграції особливо важливо, щоб технологічні зміни не перетворювалися на самоціль. Їх варто оцінювати за тим, чи справді вони полегшують роботу установи: чи скорочується час проходження документа, чи зменшується кількість помилок, чи стає простіше контролювати виконання доручень і чи можуть працівники отримувати необхідну інформацію без зайвих звернень. Такий підхід дає змогу розглядати цифрові рішення не за кількістю впроваджених програм, а за змінами, які вони приносять у повсякденну діяльність державного органу.

Отже, інтеграція систем електронного документообігу є важливою передумовою формування спільного інформаційного простору органів державної влади та подолання інформаційної роз'єднаності між установами. Вона створює умови для швидшого обміну документами, раціональнішого використання вже наявних даних

і скорочення процедур, які не додають цінності управлінським рішенням. Водночас результат залежить не лише від технічних можливостей систем, а й від якості нормативного регулювання, узгодженості робочих процесів і відповідального ставлення до інформаційної безпеки. Саме тому подальший розвиток електронного документообігу доцільно пов'язувати з розбудовою спільного інформаційного простору та оцінюванням реальних результатів інтеграції: наскільки швидше установи обмінюються документами, скільки зайвих операцій вдається усунути та чи поліпшується завдяки цьому якість державного управління.

А. Погорілов

ЦИФРОВА СОЦІОІСТОРІЯ ПОШУКОВИХ ЗАПИТІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИВЧЕННЯ КОЛЕКТИВНОЇ УВАГИ

A. Pohorilov

DIGITAL SOCIO-HISTORICAL OF SEARCH QUERIES AS A TOOL FOR STUDYING COLLECTIVE ATTENTION

В епоху глобалізації гуманітаристика проходить етапи свого розвитку і трансформацій. Зокрема поява все більше й більше різноманітних цифрових технологій сприяє тому, що історія як наука отримує різноманітні додаткові методи дослідження. Розшарування методів дослідження сприяє тому, що історія отримує дедалі більшу властивість інтердисциплінуватись і залучати свої аналітичні методи до різноманітних тем. Однією з таких є цифрова соціоісторія пошукових запитів.

Пошукові запити в інтернеті є неймовірно важливим джерелом дослідження колективної уваги. Аналіз ключових пошукових слів дає можливість відстежити зростання або спад інтересу до конкретного явища. За визначенням частоти пошукових запитів про конкретне явище ми можемо зрозуміти, коли явище привертало більше чи менше уваги. Актуалізація використання такого методу дослідження є важливою з кількох причин. Пропонуємо їх розглянути.

По-перше, традиційні джерела відслідковування колективної думки, зокрема преса, опитування, мемуари, інтерв'ю, кількісні чи якісні соціологічні дослідження та антропологічні дослідження, відображають те, що людина готова озвучити публічно. Безперечно, між реальною думкою і відповіддю людини дуже часто діє соціальна бажаність. Натомість, пошуковий запит є невідредагованою думкою для співрозмовника.

По-друге, розвиток маркетингу й поява все більшої кількості спеціалізованих ресурсів для дослідження ринку може стати в нагоді і дослідникам цифрової соціоісторії. Маркетингові дослідження проводяться з метою створення чіткого розуміння про цільову аудиторію, її потреби, а також того, якою мовою звертатись до цієї аудиторії. Зокрема маркетологи для створення робочих рекламних креативів, чи комунікаційної стратегії досліджують ключові слова, за якими люди шукають певний продукт, ресурс чи явище. Наприклад, чітке розуміння ключових пошукових слів сприяє правильному налаштуванню рекламних кампаній у ресурсу для їх запуску у Google — Google Ads. Галузь маркетингу, яка працює з ключовими словами, називається SEO (Search Engine Optimization).

По-третє, нині існування таких ресурсів уже не є новиною, вони «вистоялись часом», тому дають можливість аналізувати суспільство не лише в межах короткого

етапу, але й десятиліть. Історія пошукових запитів дозволяє нам зрозуміти, що шукають люди, які теми є для них сьогодні актуальними, як вони змінюються, як пошукові інтереси людей стратифікуються і як зберігається тенденція цікавості. За допомогою аналітики ключових слів ми можемо аналізувати суспільство крізь призму цікавості.

Сама назва — «цифрова соціоісторія» — передбачає дослідження цифрової активності суспільства в інтернеті, а через накопичення даних із часом така галузь переводить дослідження із площини чистої соціології в площину історії, культурології і антропології, даючи можливість вивчати трансформацію соціокультурних трендів.

Отже, цифрова соціоісторія пошукових запитів — це напрям, який досліджує те, що цікавило людей у різні періоди часу і як ці інтереси трансформуються на основі аналізу того, що люди шукали в інтернеті протягом останніх десятиліть.

Для дослідження пошукових запитів найрелевантніше використовувати ресурс Google Trends. Цей ресурс дозволяє дослідити трендові пошукові запити в інтернеті. Сучасна аналітична база має дані з 2004 р. Цей ресурс дає можливість:

а) дослідити тенденцію росту чи спаду пошукового запиту і таким чином виміряти інтерес до явища, продукту, події, особи тощо протягом останніх років;
б) дослідити географічну зацікавленість — ми можемо проаналізувати країни, а також конкретні області чи регіони і виміряти, де саме є більше чи менше зацікавлення ключовим словом;
в) дослідити більш детально ключові запити та в якому контексті люди можуть шукати слова.

Спробуймо, використовуючи Google Trends, проаналізувати пошуковий запит «трипільська культура». За результатами маємо такі висновки:

1. Ключовий запит має чітку сезонність. Найвищим інтересом є період вересень — жовтень (≈ 26), а найнижчий — у липні і серпні (≈ 2). Суміжні ключові запити «реферат», «презентація», «конспект», «коротко, що таке трипільська культура» — є типовими студентськими запитами. Отож, можемо зробити попередній висновок, що більшість людей, які шукають це ключове слово, є студентами або учнями.
2. За регіональним розподілом найвищими значеннями пошуку є Черкаська (100), Волинська і Тернопільська (по 84), Вінницька (83), Хмельницька (81) області. Меншими — Донецька (21), Луганська (17), Крим (2). Імовірно, через окупацію цих регіонів РФ з 2014 р. і зміну в регіонах системи освіти — ключовий запит «трипільська культура» є найнижчим з-поміж інших регіонів України.
3. Щодо аналітики суміжних запитів, то найвищі: «трипільська культура на території України» (100), «трипільська культура» (96). Тематичне поле: археологічна культура, скіфи, енеоліт, неоліт, хвойка. Ці дані дають нам можливість зрозуміти, що люди шукають ключовий запит «трипільська культура» в контексті тематичного поля.

На основі цих даних ми можемо висунути гіпотезу, що цей ключовий запит здебільшого шукають студенти. Це підтверджується чіткою сезонністю ключових запитів, зокрема піками у вересні і в жовтні (початок навчального року), а також характером суміжних ключових запитів. Зокрема ми можемо помітити чіткий розподіл інтересу — на окупованих територіях інтерес набагато нижчий, ніж на неокупованих.

Отже, цифрова соціоісторія пошукових запитів дає змогу вивчати колективну увагу на основі аналізу динаміки зміни ставлення, географічної стратифікації а також контексту суміжних запитів. Метод такого дослідження, безумовно, є пріоритетним і може використовуватись для різноманітних досліджень, проте має і обмеження. Найголовнішим є те, що шкала Google Trends є відносною, а не абсолютною. Тому ми не можемо визначити точну кількість людей, які шукали запит. Ймовірно, у період 2004–2010 рр. частотність пошукових запитів була більшою. Проте запит може бути більшим стосовно до сьогоднішнього часу. В минулому менше людей мали доступ до інтернету — нині ситуація змінилась. Зокрема чим новіші дані, тим вони точніші. Зважаючи на розвиток технологій і накопичення даних, такий метод дослідження є перспективним і потребує майбутніх доробок.

О. Супрун, І. Жиляк

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ДВІЙНИКІВ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ІМЕРСИВНИХ ОСВІТНІХ СЕРЕДОВИЩ

O. Suprun, I. Zhyliak

USE OF DIGITAL TWINS FOR CREATING IMMERSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENTS

Цифрова трансформація освіти поступово переходить від використання окремих цифрових ресурсів до формування просторових, інтерактивних і контекстно-адаптивних освітніх середовищ. Одним із перспективних інструментів такого переходу є технологія цифрових двійників, яка забезпечує створення цифрового представлення реального об'єкта, процесу або середовища та його зв'язок із відповідним фізичним прототипом. У поєднанні з технологіями доповненої, віртуальної та змішаної реальності цифровий двійник може перетворитися з пасивної 3D-моделі на динамічний інтерфейс навчання, експериментування та аналізу.

Цифровий двійник в освіті доцільно розглядати як багаторівневу систему. Перший рівень утворюють сенсори та джерела даних, які фіксують стан реального об'єкта або процесу. Другий рівень відповідає за просторове представлення, локалізацію та синхронізацію. Третій рівень забезпечує інтелектуальну обробку даних, аналіз сценаріїв і формування рекомендацій. Четвертий, XR-рівень, забезпечує взаємодію студента із цифровим середовищем через AR, VR або MR. Така чотирирівнева структура узгоджується з підходом до взаємодії сенсорного, просторового, інтелектуального та XR-рівнів, запропонованим у прикладі.

Ключова перевага цифрового двійника для освіти полягає в можливості організувати навчання через досвід. Студент може досліджувати цифрову копію лабораторної установки, промислового агрегату, архітектурного об'єкта, транспортної системи або складного природного процесу без ризику пошкодити реальне обладнання. Водночас цифровий двійник може демонструвати не тільки зовнішній вигляд об'єкта, а й приховані процеси: рух потоків, розподіл навантажень, зміну температури, роботу механізмів, послідовність технологічних операцій. У результаті навчальний матеріал стає просторовим і поведінковим, а не лише текстовим або ілюстративним.

Імерсивність у такому середовищі формується не самим фактом використання VR чи AR, а поєднанням просторової присутності, інтерактивності, зворотного зв'язку та відповідності цифрової моделі реальному об'єкту. У випадку цифрових двійників студент отримує можливість діяти в середовищі, спостерігати наслідки своїх дій і повторювати експеримент. Це створює модель навчання «дія — результат — аналіз — повторна дія».

Важливою характеристикою освітнього цифрового двійника є синхронізація з реальним середовищем. Якщо стан фізичного об'єкта змінюється, відповідні дані можуть передаватися до цифрової моделі. Для навчання це відкриває можливість працювати не лише зі змодельованими, а й з реальними ситуаціями. Наприклад, студенти можуть аналізувати роботу обладнання в режимі, наближеному до реального часу, визначати відхилення параметрів і прогнозувати можливі наслідки. Таким чином, цифровий двійник стає не просто навчальною моделлю, а середовищем дослідження та прийняття рішень.

Для оцінювання ефективності імерсивного освітнього середовища недостатньо використовувати лише точність просторового трекінгу. Для освіти до цього набору доцільно додати педагогічні показники: рівень засвоєння матеріалу, кількість правильних дій, час виконання завдання, кількість помилок, когнітивне навантаження та рівень залучення. Тоді оцінювання цифрового середовища стає багатокритеріальним.

Узагальнений показник ефективності можна представити як функцію технічних і педагогічних параметрів:

$$\mathbf{E = f(A, S, L, R, C, P, K, I),}$$

де A — позиційна точність; S — стабільність реєстрації; L — затримка; R — стійкість; C — обчислювальна ефективність; P — перцептивна якість; K — результативність навчання; I — рівень інтерактивності.

Технічні параметри визначають якість взаємодії користувача із цифровим двійником. Позиційна точність та стабільність реєстрації забезпечують відповідність цифрового об'єкта його реальному положенню, тоді як мінімальна затримка створює природну реакцію системи на дії студента. Стійкість характеризує здатність системи працювати за зміни освітлення, положення користувача, перекриття об'єктів або появи динамічних елементів. Обчислювальна ефективність, своєю чергою, визначає можливість стабільної роботи складної 3D-моделі, spatial mapping та AI-компонентів у режимі, наближеному до реального часу.

Педагогічні параметри K та I визначають, наскільки технологія сприяє досягненню навчальної мети. Результативність може оцінюватися за рівнем засвоєння матеріалу, кількістю правильних дій, часом виконання практичних завдань та кількістю помилок. Інтерактивність характеризує можливість студента змінювати параметри цифрового двійника, виконувати експерименти, спостерігати наслідки власних дій та отримувати зворотний зв'язок. Відповідно, цифровий двійник набуває педагогічної цінності тоді, коли забезпечує не лише якісну візуалізацію, а й активне експериментальне навчання.

Таким чином, технологічно досконалий цифровий двійник не гарантує автоматичного підвищення ефективності освіти. Висока точність позиціонування, стабільність, швидкість реакції та перцептивна якість повинні бути узгоджені з педагогічними завданнями. Саме тому оцінювання імерсивного освітнього

середовища доцільно здійснювати за багатокритеріальною моделлю, яка поєднує технічні характеристики з результатами навчання.

Окремою перевагою цифрових двійників є можливість багаторазового відтворення складних або небезпечних сценаріїв. У традиційному навчанні кількість практичних експериментів може бути обмежена вартістю обладнання, часом викладача, ризиками та фізичним доступом до лабораторії. Цифровий двійник зменшує ці обмеження, дозволяючи створювати контрольовані сценарії: штатний режим, аварійний режим, відмову компонента, перевантаження, неправильне налаштування або зміну зовнішніх умов.

Табл. 1.

Рівні цифрового двійника в імерсивному освітньому середовищі

Рівень	Основна функція	Приклад в освіті	Результат
Сенсорний	Збір даних про фізичний об'єкт	Датчики обладнання	Актуальний стан
Просторовий	Локалізація та 3D-представлення	Spatial mapping	Просторова модель
Інтелектуальний	Аналіз, прогнозування, адаптація	AI-аналітика дій студента	Персоналізований сценарій
XR	Імерсивна взаємодія	AR/VR/MR-інтерфейс	Практичний досвід

Отже, цифровий двійник може виступати центральним елементом імерсивної освітньої екосистеми, яка об'єднує фізичний об'єкт, дані, просторову модель, штучний інтелект та XR-інтерфейс. На відміну від статичної 3D-моделі, цифровий двійник потенційно підтримує динаміку, взаємодію та аналіз. У поєднанні з AI система може не тільки показувати інформацію, а й розуміти контекст, реагувати на дії студента та адаптувати сценарій навчання. У перспективі це створює передумови для переходу від демонстраційної цифрової освіти до експериментальної та персоналізованої.

Таким чином, використання цифрових двійників для створення імерсивних освітніх середовищ є перспективним напрямом цифрової трансформації освіти. Його потенціал визначається не окремою технологією, а інтеграцією кількох рівнів: сенсорного збору даних, просторового картографування, семантичного розуміння, штучного інтелекту та XR-взаємодії.

Р. Яртим, І. Захарова

ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНА ІНФРАСТРУКТУРА РАЙОННИХ РАД ЯК СЕРЕДОВИЩЕ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

R. Yartym, I. Zakharova

IT INFRASTRUCTURE OF DISTRICT COUNCILS AS A MEDIUM FOR SOCIAL COMMUNICATION PROCESSES

Сучасний етап розвитку публічного управління в Україні характеризується інтенсивною цифровізацією та системною перебудовою інформаційної взаємодії між суб'єктами владних повноважень та інститутами громадянського суспільства.

В умовах розбудови інформаційного суспільства та реалізації концепції «Держава у смартфоні» традиційні інструменти комунікації (друковані медіа, інформаційні стенди, паперові пресрелізи) поступаються провідною роллю високотехнологічним цифровим середовищам — багатокомпонентним екосистемам, що охоплюють інтерактивні вебпортали органів місцевого самоврядування (далі — ОМС), хмарні сервіси відкритих даних, офіційні спільноти в соціальних мережах і месенджерах, платформу «Дія», сервіси електронної демократії та цифрові інституційні репозитарії. Для ОМС районного рівня створення, підтримка та розвиток власної інформаційно-технологічної інфраструктури (далі — ІТІ) є фундаментальною передумовою забезпечення прозорості, підзвітності та реалізації сучасних соціокомунікаційних і PR-технологій.

ІТІ районної ради — це цілісний комплексно-системний ансамбль апаратно-програмних засобів, цифрових платформ, програмного забезпечення, мережевих каналів та нормативно-методичних регламентів, які забезпечують збирання, документування, систематизацію, тривале зберігання (архівування), оперативне поширення та аналіз інформаційних масивів ОМС у цифровому середовищі.

Інфраструктура виступає не просто технічним базисом, а комунікаційним середовищем, у якому трансформуються та реалізуються сучасні PR-технології — від інформування громадськості до впровадження інструментів електронної демократії та розбудови цифрового архіву району.

Аналіз ІТІ районних рад дозволяє виокремити три взаємопов'язані рівні (вектори), які забезпечують безперебійне функціонування соціокомунікаційних процесів у публічній сфері:

1. Внутрішньо-інституційний рівень (back-office), який слугує технологічним фундаментом для створення, опрацювання та збереження інформаційних ресурсів ОМС. На цьому рівні реалізуються внутрішні управлінські й документні процеси за допомогою:

- систем електронного документообігу (далі — СЕД), у середовищі яких використовуються програмні комплекси для реєстрації, маршрутизації та накладання КЕП на рішення ради, розпорядження голови та постійних комісій;
- локальних та хмарних цифрових депозитаріїв, що передбачає впровадження мережевих сховищ та безпечних хмарних сервісів для довготривалого зберігання електронних справ, фото- та відеоархівів сесійних засідань;
- захищеної мережевої інфраструктури, що забезпечується функціонуванням локальних обчислювальних мереж, корпоративної електронної пошти на офіційному домені ОМС, внутрішніх баз даних нормативно-правових актів та інструментів кіберзахисту.

2. Зовнішньо-комунікаційний рівень (front-office), який виконує функцію «цифрової вітрини» районної ради та забезпечує оперативну трансляцію управлінської інформації до зовнішнього середовища через:

- офіційні вебпортали через створення та адміністрування адаптивних сайтів ОМС (зокрема на базі конструкторів за стандартами Gov.ua), що містять структуровані розділи про склад ради, рішення, проєкти документів, новини та публічні звіти;
- представництва в соціальних мережах та месенджерах (SMM-вектор) через використання офіційних сторінок у Facebook, Instagram та публічних Telegram-

каналів для адаптації «сухої» офіційної мови документів у візуально привабливі інфографіки, короткі новини та відеодайджести;
– мультимедійні та стримінгові платформи — організація прямих онлайн-трансляцій засідань сесій та постійних комісій ради на YouTube з подальшим архівуванням відеозаписів та їх прив'язкою до текстових протоколів засідань.

3. Інтеграційно-демократичний рівень (е-демократія і відкриті дані), який представляє собою високотехнологічний майданчик для реалізації двосторонньої симетричної комунікації, забезпечення прозорості владної інституції та залучення жителів громади до прийняття рішень шляхом інтеграції:
– платформ електронної демократії шляхом підключення та адміністрування сервісів електронних петицій, консультацій з громадськістю та громадського бюджету;
– порталів відкритих даних (Open Data) — систематична публікація наборів даних у машинозчитувальних форматах (CSV, XML, JSON) на Єдиному державному вебпорталі відкритих даних (data.gov.ua) та на спеціалізованих сторінках ради (структура ради, закупівлі, реєстри комунального майна);
– інтерактивних комунікаційних інструментів через впровадження діалогових чат-ботів (у Viber/Telegram) для оперативного інформування громадян, надання роз'яснень щодо адміністративних послуг та збору зворотного зв'язку;
– цифрових локальних архівів шляхом створення загальнодоступних електронних виставок, баз даних з історії краю та видатних постатей району на основі документальних масивів ОМС.

Таким чином, ІТІ районних рад у сучасних умовах виступає базовим середовищем реалізації соціокомунікаційних та PR-процесів. Вона об'єднує внутрішньо-інституційні системи документообігу, зовнішні цифрові канали інформування та платформи електронної демократії в єдину комунікаційну екосистему. Ефективність функціонування цієї системи залежить від рівня її технічної оснащеності та безпечності.

В. Матвієнко

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ В ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ: ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ

V. Matviienko

DIGITAL MARKETING COMMUNICATION TOOLS IN THE CULTURAL SECTOR: SPECIFICS OF USE

В умовах цифровізації електронні засоби маркетингових комунікацій виступають ефективними цифровими інструментами просування культурних продуктів, оскільки надають можливість залучати всі доступні інформаційні канали комунікації. Серед основних груп таких каналів комунікації є:
– вебресурси та платформи;
– соціальні медіа і використання інфлюенс-маркетингу (SMM);
– технології занурення (імерсивні технології);
– інструменти прямої та автоматизованої комунікації;
– мобільні застосунки.

До вебресурсів та платформ належать офіційні сайти, лендінги (цільові сторінки, які створюються під конкретну культурну подію) та блоги. Вони найчастіше виступають основним віртуальним джерелом інформації про культурну установу або культурний продукт.

До соціальних медіа та інфлюенс-маркетингу належать візуальні соціальні мережі (наприклад, Instagram, YouTube тощо). У культурній сфері вони частіше за все використовуються для демонстрації короткого естетичного візуального контенту, публікації бекстейджів тощо. Інфлюенс-маркетинг полягає в залученні відомих блогерів для популяризації культурних продуктів.

Технології занурення, зокрема віртуальна (VR) та доповнена (AR) реальність, 3D-мапінг та мультимедійні виставки, використовуються для перетворення фізичного простору (локації) на віртуальний. Ці технології дозволяють забезпечити створення віртуальних екскурсій, можливість віртуально вивчити експозицію музею чи виставки.

До інструментів прямої та автоматизованої комунікації належать email-маркетинг, чат-боти та месенджери (Viber, Telegram). Чат-боти надають цілодобову інформацію споживачам культурних послуг, допомагають знайти відповіді на типові питання клієнтів, через них можна обрати культурну подію, купити квитки, є зворотний зв'язок. Email-маркетинг забезпечує пряму взаємодію зі споживачем культурного продукту, дозволяє надавати персоналізовані пропозиції, створені на підставі аналізу попередньої поведінки споживача.

Мобільні застосунки, які є інтерактивними, поєднують у собі довідкову інформацію та елементи квестів.

Основні цифрові інструменти електронних засобів маркетингових комунікацій залежно від культурного середовища наведено в табл. 1.

Табл. 1.

Основні цифрові інструменти електронних засобів маркетингових комунікацій залежно від культурного середовища

Культурний простір	Електронні засоби маркетингових комунікацій	Завдання, що вирішується
Театри, філармонії, концертні зали	Чат-боти, email розсилки, Viber та Telegram, тригерні листи	Анонси репертуару та прем'єр, створення довірливих відносин з постійними клієнтами, персоналізація культурного продукту
Музеї, галереї	Чат-боти з аудіогідами та якісною візуалізацією, e-mail-дайджести, візуальний сторітелінг, технології занурення	Просвітницька діяльність, залучення та освіта молодіжної аудиторії, залучення спонсорів, створення сучасного іміджу та продаж мерчу
Видавництва	Seo-оптимізація сайтів, таргетована реклама, email-маркетинг, використання соціальних мереж, інфлюенс-маркетинг, контент-маркетинг	Стимулювання інтересу до новинок, створення атмосфери довіри до видавництва, спонукання до передзамовлень

Фестивалі та музичні виконавці	Таргетована реклама, е-маркетинг, використання соціальних мереж, інфлюенс-маркетинг, контент-маркетинг	Просування нових культурних продуктів — пісень, кліпів, залучення спонсорів, швидкий продаж квитків
Історико-культурні пам'ятки та заповідники	SEO-оптимізація, локальний маркетинг, чат-боти з аудіогідами, візуальний сторітелінг, використання соціальних мереж, технології занурення	Надання чіткої інформації щодо логістики, залучення з регіону потенційних клієнтів,
Кінотеатри, кінофестивалі	Відеомаркетинг, широке використання соціальних мереж	Створення атмосфери очикування навколо події, залучення спонсорів, створення сучасного іміджу та продаж мерчу
Незалежні митці	Контент-маркетинг, соціальні мережі, платформи краудфандингу	Створення емоційного зв'язку з потенційними покупцями, можливість показати унікальність кожної роботи

Переваги використання електронних засобів маркетингових комунікацій є очевидними, серед основних: максимальне охоплення цільової аудиторії; багатий цифровий інструментарій (чат-боти, банери, відеоогляди, публікації на спеціальних та сторонніх ресурсах тощо); автоматизація процесів (дозволяє скоротити витрати людських ресурсів, часу та коштів); створення позитивних комунікацій та досвіду користувача тощо. Все це мінімізує вірогідність негативної реакції і сприяє формуванню прихильності користувача та встановленню довгострокової взаємодії із зацікавленими користувачами-клієнтами.

О. Татомир, І. Захарова

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ДОКУМЕНТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ВИЩОЇ ОСВІТИ

O. Tatomyr, I. Zakharova

DIGITAL TRANSFORMATION OF DOCUMENT MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Особливістю сучасного етапу розвитку документаційного забезпечення управління (далі — ДЗУ) закладом вищої освіти (далі — ЗВО) є поступовий перехід від традиційної паперової моделі організації документів до комплексного використання цифрових технологій. У більшості ЗВО використовуються окремі цифрові інструменти, зокрема ЄДЕБО, корпоративна електронна пошта, хмарні сервіси Google Workspace, електронні копії окремих документів та засоби дистанційної взаємодії між структурними підрозділами. Саме тому подальший розвиток системи ДЗУ має здійснюватися поетапно, без різкого переходу до повністю електронного документообігу.

Насамперед, доцільним є поступове формування системи локальних регламентуючих документів, які деталізуватимуть окремі напрями документаційної діяльності ЗВО. До таких документів можуть належати порядок використання

корпоративної електронної пошти, регламент створення та зберігання електронних копій документів, порядок використання хмарних сервісів для колективної роботи над проєктами документів, правила передання документів між структурними підрозділами, а також методичні рекомендації щодо оформлення найбільш поширених видів управлінських документів тощо.

Другим напрямом перспективного розвитку є поетапна цифровізація документаційних процесів. На сучасному етапі для ЗВО більш доцільним є не впровадження повноцінної СЕД, що потребувало б значних фінансових ресурсів, а поступова цифрова модернізація окремих процесів.

Лише після накопичення достатнього практичного досвіду роботи в умовах стандартизованого документообігу доцільно розглядати можливість впровадження повноцінної СЕД із використанням КЕП та автоматизацією погодження управлінських документів. Таким чином, цифрова трансформація повинна здійснюватися еволюційно, що дозволить мінімізувати організаційні ризики та забезпечити адаптацію працівників до нових технологій.

Важливою особливістю концепції цифровізації ДЗУ ЗВО є те, що СЕД не визначається початковим етапом реформування. Навпаки, її впровадження пропонується лише після завершення нормативної, організаційної та технологічної підготовки ЗВО.

Перший етап передбачає нормативну стандартизацію документаційних процесів. Основним результатом цього етапу має стати формування єдиних правил роботи з документами незалежно від структурного підрозділу, що забезпечить уніфікацію маршрутів проходження документів, використання типових форм управлінської документації, впорядкування процедур погодження та реєстрації, а також ліквідацію дублювання паперових та електронних інформаційних потоків.

Після завершення нормативного впорядкування система діловодства переходить до другого етапу — організаційної цифровізації. На цьому етапі пропонується автоматизувати окремі процеси, не змінюючи юридичного статусу документів. Йдеться про створення електронних журналів реєстрації, електронних контрольних карток, внутрішніх реєстрів документів, корпоративного файлового сховища для проєктів документів, а також використання електронних засобів контролю виконання доручень. Такий підхід не потребує значних фінансових витрат, проте дозволяє істотно скоротити час пошуку документів, підвищити прозорість їх руху та посилити виконавську дисципліну.

Наступний етап передбачає інтеграцію цифрових сервісів, що вже використовуються ЗВО. На сьогодні окремі структурні підрозділи застосовують різні цифрові інструменти, які функціонують незалежно один від одного. Запропонована концепція передбачає поступове об'єднання цих інформаційних ресурсів у єдине корпоративне інформаційне середовище. Це дозволить забезпечити автоматичний обмін інформацією між підрозділами, скоротити кількість дублюючих операцій, стандартизувати процедури погодження проєктів документів та підвищити оперативність управлінських процесів.

Четвертий етап має підготовчий характер і спрямований на створення необхідних організаційних передумов для впровадження СЕД. До основних заходів цього етапу належать аудит документаційних процесів після завершення цифровізації, аналіз технічної інфраструктури університету, визначення

функціональних вимог до програмного забезпечення, навчання працівників, а також проведення пілотної експлуатації обраної інформаційної системи в окремих структурних підрозділах. Такий підхід дозволить мінімізувати ризики, пов'язані з масштабним упровадженням нових цифрових технологій.

Лише після завершення попередніх етапів доцільним є перехід до повноцінного електронного документообігу, що становить п'ятий етап концепції. Його реалізація передбачає використання системи електронного документообігу, застосування КЕП для внутрішнього погодження документів у випадках, визначених законодавством, автоматизоване формування електронних маршрутів погодження, використання електронних резолюцій керівництва та створення електронного архіву управлінської документації. Водночас навіть на цьому етапі паперові документи, для яких законодавством установлено обов'язкову паперову форму, продовжуватимуть функціонувати поряд з електронними, що відповідає сучасній практиці діяльності більшості ЗВО України.

Отже, цифрову трансформацію ДЗУ ЗВО слід розглядати як комплексне організаційне перетворення, що охоплює нормативне регулювання, технологію роботи з документами, організацію управлінських процесів, інформаційну інфраструктуру та професійні компетентності працівників. Потреба в цифровій трансформації ДЗУ обумовлена не лише розвитком інформаційних технологій, але й істотною зміною характеру управлінської діяльності ЗВО. Сучасний університет функціонує як складна організаційна система, що забезпечує одночасне виконання освітньої, наукової, міжнародної, кадрової, фінансової та адміністративної діяльності. Кожен із цих напрямів супроводжується значним масивом управлінських документів, оперативність опрацювання яких безпосередньо впливає на якість управлінських рішень.

Д. Лобода, О. Вовк

ВПЛИВ ТИПОГРАФІКИ НА СПРИЙНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ

D. Loboda, O. Vovk

THE IMPACT OF TYPOGRAPHICS ON INFORMATION PERCEPTION

Типографіка є не лише елементом візуального оформлення, а й засобом впливу на сприйняття інформації. Вибір шрифту та особливості його оформлення можуть змінювати те, як людина читає, оцінює та інтерпретує повідомлення. Від типографічного рішення може залежати, чи сприйматиметься інформація як зрозуміла, переконлива, креативна, чи як складна для сприйняття.

Мета дослідження полягає у визначенні впливу типографіки на сприйняття інформації на основі результатів психологічних і дизайнерських досліджень.

Одним із важливих факторів є контрастність тексту та фону. За результатами дослідження Р. Ребера та Н. Шварца, однакові твердження можуть сприйматися порізному залежно від того, наскільки легко їх прочитати завдяки контрасту. Тексти з високою видимістю частіше оцінювалися як правдивіші, ніж ті самі твердження, подані з нижчим контрастом. Це показує, що контрастність забезпечує не лише читабельність, а й може впливати на оцінку інформації.

Такий результат можна пояснити тим, що під час легкого сприйняття тексту людина частіше покладається на загальне враження від інформації. Якщо ж текст читається складніше, це відчуття легкості зникає, і подана інформація може сприйматися менш переконливо (Рис. 1).

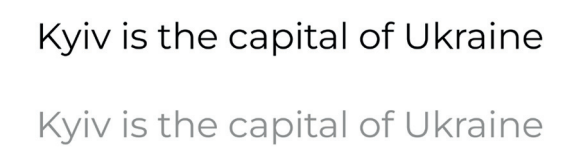

Рис. 1. Приклад впливу контрастності тексту на його сприйняття.

Не менш важливим є вибір шрифту. Від його особливостей залежить те, наскільки легко людина сприймає та опрацьовує інформацію, наскільки уважно ставиться до її змісту. Це підтверджують дослідження Х. Сонг та Н. Шварца, у яких розглядався вплив читабельності шрифту на виявлення помилок у тексті.

Показовим прикладом є так звана «ілюзія Мойсея». Учасникам дослідження пропонували запитання: «Скільки тварин кожного виду Мойсей узяв на ковчег?». Більшість людей відповідала «дві», хоча біблійним персонажем у цій історії є Ной. Через знайомий контекст людина часто автоматично сприймає першу відповідь, що виникає під час читання, не перевіряючи її правильність.

Зміна шрифту впливає на те, наскільки уважно людина перевіряє інформацію. Коли запитання було подано легким для читання шрифтом Arial, помилку помітили лише 7 % учасників. У разі використання складнішого для читання шрифту Brush Script цей показник зріс до 40 % (Рис. 2). Таким чином, незвичне написання не завжди погіршує результат. У певних ситуаціях воно може сповільнити читання та сприяти уважнішій перевірці змісту.

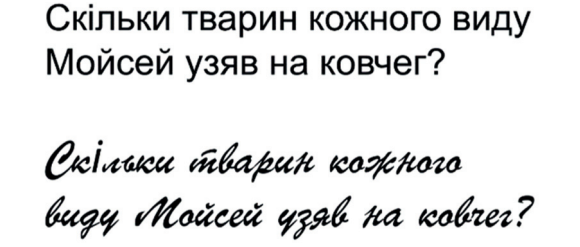

Рис. 2. Приклад впливу накреслення шрифту на виявлення помилки в тексті.

Вплив на сприйняття також має форма графічних елементів. Це можна простежити на прикладі ефекту Буба-Кікі, який показує зв'язок між візуальною формою та звуковими асоціаціями. У дослідженні В. Рамачандрана та Е. Габбарда учасникам пропонували дві фігури, одна з яких мала округлу форму, а інша була загостреною. Їм потрібно було визначити, яку фігуру можна назвати «буба», а яку «кікі» (Рис. 3). У результаті 95–98 % учасників пов'язали округлу фігуру зі словом «буба», а загострену зі словом «кікі».

Рис. 3. Приклад асоціативного сприйняття форми «Кікі» та «Буба».

Отримані результати показують, що форма може викликати певні асоціації ще до того, як людина починає свідомо аналізувати інформацію. У UI/UX-дизайні подібний принцип можна враховувати під час вибору форми шрифту, кнопок, піктограм та інших графічних елементів. Округлі форми можуть створювати м'якше враження, тоді як більш гострі та геометричні елементи можуть сприйматися як виразніші та динамічніші. Тому форма графічних елементів може бути одним із засобів передавання характеру та емоційного забарвлення.

Окремо варто розглянути відповідність шрифту змісту повідомлення. Дослідження Р. Хазлетта, К. Ларсона, Д. Шейха та Б. Чапарро показало, що текст може сприйматися легше, коли характер шрифту відповідає його змісту. Наприклад (Рис. 4), слово «вантажівка», набране масивним шрифтом Impact, сприймається швидше, ніж те саме слово, оформлене декоративним рукописним шрифтом Pacifico. Для слова «квітка» спостерігається протилежний результат, оскільки його зміст краще узгоджується з більш витонченим шрифтом. Гармонійне поєднання шрифту зі змістом може полегшувати та пришвидшувати читання, водночас посилюючи цілісність і виразність візуального оформлення. Натомість невідповідність між характером шрифту та змістом створює візуальний дисонанс, унаслідок чого текст може сприйматися складніше.

Рис. 4. Приклад відповідності накреслення шрифту змісту слова.

Цікавим є вплив складності оформлення тексту на оцінку описаної в ньому дії. У дослідженні Х. Сонг та Н. Шварца однакові інструкції щодо виконання фізичних вправ були представлені шрифтами Arial та Brush Script MT (Рис. 5).

Учасники, які читали інструкції легким для сприйняття шрифтом Arial, оцінювали тривалість виконання вправ приблизно у 8,2 хвилини, тоді як для варіанта, оформленого складнішим для читання шрифтом Brush Script MT, цей показник зростав до 15,1 хвилини. Такий результат свідчить про те, що візуальна складність тексту може переноситися на оцінку складності самої дії. У контексті інтерфейсів це означає, що складне для сприйняття оформлення тексту може формувати в користувача уявлення про більшу складність і тривалість виконання описаної дії.

Опустіть підборіддя до грудей, а потім підніміть його якомога вище. 6–10 повторень. Нахиліть ліве вухо до лівого плеча, а потім праве вухо до правого плеча. 6–10 повторень.

Опустіть підборіддя до грудей, а потім підніміть його якомога вище. 6–10 повторень. Нахиліть ліве вухо до лівого плеча, а потім праве вухо до правого плеча. 6–10 повторень.

Рис. 5. Приклад впливу складності шрифту на оцінку складності завдання.

Сприйняття інформації залежить не лише від тексту, а й від способу її візуального представлення. Це простежується в дослідженні науковців Вашингтонського університету, у якому учасникам пропонували наукові статті про нанотехнології з графічними ілюстраціями, створеними в одному випадку науковцями, а в іншому графічними дизайнерами (Рис. 6). Результати показали, що статті з ілюстраціями, розробленими дизайнерами, частіше оцінювалися як цікавіші, краще написані та науково обґрунтовані. Це свідчить про те, що візуальне оформлення може формувати загальне враження про матеріал і впливати на оцінювання його змісту навіть серед фахової аудиторії.

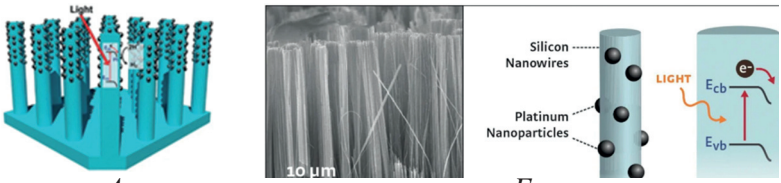

А *Б*

Рис. 6. Варіанти графічних ілюстрацій: А — розроблена науковцями; Б — розроблена графічними дизайнерами

Розглянуті дослідження показують, що типографічне оформлення варто добирати з урахуванням мети повідомлення та умов його сприйняття. Для інформаційних, навчальних і наукових текстів першочерговими є достатній контраст і зручність читання, тоді як у рекламних і творчих матеріалах важливо узгоджувати характер шрифту зі змістом та емоційним забарвленням повідомлення. У цифрових інтерфейсах типографіку доцільно поєднувати з формою графічних елементів, зважаючи на зрозумілість взаємодії та складність описаних дій. Продуманий вибір шрифту, контрасту й графічного оформлення допомагає передавати зміст відповідно до призначення матеріалу та особливостей цільової аудиторії.

Д. Бедрус, І. Захарова

ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОБЛАСНИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

D. Bedrus, I. Zakharova

INFORMATION ACTIVITIES OF REGIONAL STATE ADMINISTRATIONS UNDER MARTIAL LAW

В умовах воєнного стану функціонування системи державних комунікацій зазнало радикальної трансформації, зумовленої зміною пріоритетів суспільства, вимогами безпеки та підвищеною швидкістю поширення інформації. Якщо в мирний період інформаційно-документаційна діяльність обласних державних адміністрацій (далі — ОДА) орієнтувалася переважно на планові публічні заходи, офіційне опублікування нормативних актів у друкованих та електронних виданнях і планомірне адміністрування офіційних вебсайтів, то з початком повномасштабної агресії ключовим імперативом стала оперативність і стійкість комунікаційних каналів.

Інформаційні канали ОДА розглядаються як комплексна система середовищ та інструментів, через які здійснюється фіксація, передання, обробка, зберігання та поширення документаційної та оперативної інформації між суб'єктом управління та суспільством. Цю систему можна розділити на дві основні підсистеми: 1) офіційне (формалізоване) діловодство та документаційні комунікації, що забезпечують юридичну чинність управлінських рішень, їх систематизацію, архівне зберігання та обіг між органами влади (СЕД, офіційні вісники, нормативні розпорядження); 2) оперативні (цифрові) масові комунікації, спрямовані на миттєве інформування цивільного населення, антикризове оповіщення, протидію дезінформації та забезпечення психологічної стійкості громади (Telegram-канали, соціальні мережі, онлайн-медіа, відеохостинги).

Ключовою тенденцією стало зміщення акценту з традиційних інструментів офіційного документообігу та вебпорталів у бік конвергентних цифрових платформ, де першість у часі інформування посідають месенджери.

Комунікаційні канали ОДА доцільно розглядати не ізольовано, а як взаємопов'язану систему інформаційних потоків. Документований управлінський інформаційний потік забезпечує юридично значущу фіксацію рішень, тоді як цифровий комунікаційний потік забезпечує їх оперативне доведення до цільових аудиторій. Відповідно, соціальні мережі та месенджери не замінюють офіційного документа, а виконують функцію оперативного інформаційного каналу, який забезпечує доступність, швидкість поширення та зворотний зв'язок.

Водночас інформація, що поширюється через цифрові канали, може бути похідною від документованої управлінської інформації або слугувати джерелом для подальшого формування управлінських документів. Отже, між документаційним та комунікаційним контурами ОДА існує постійний інформаційний обмін.

Важливим аспектом офіційного діловодства в ОДА під час війни є перехід до концепції безпаперового офісу за допомогою впровадження хмарних рішень для СЕД. В умовах загрози ракетних ударів по адміністративних будівлях збереження паперових документів стало вкрай уразливим місцем. Створення резервних копій

електронних документів, завірених кваліфікованим електронним підписом (КЕП) та збереження їх у захищених хмарних сховищах забезпечили безперервність державних управлінських процесів.

У царині зовнішньої комунікації вагомого значення набули формати побудови контенту. У перші місяці війни традиційний офіційно-діловий стиль документів виявився надто громіздким та неефективним для сприйняття масовою аудиторією в умовах високого рівня стресу. Через це пресслужби ОДА адаптували мовні та графічні формати подачі інформації, керуючись принципами простої мови та інфографіки. До стандартного набору візуальних та цифрових форматів, що використовуються в щоденній роботі ОДА, входять:

– інфографічні карти та дашборди (візуалізація маршрутів евакуації, пунктів незламності, розподілу гуманітарної допомоги, графіків відключення електроенергії);
– короткі відеозвернення та сторителлінг (щоденні або підсумкові відеозвернення голів ОДА з ключовими меседжами доби);
– прямі інструктивні картки (алгоритми дій при виявленні вибухонебезпечних предметів, хімічній або ядерній загрозі, інструкції для ВПО щодо отримання виплат).

Окремим критичним інструментом державних комунікацій під час війни є системи автоматизованого моніторингу інформаційного простору. Пресслужби та підрозділи інформаційної діяльності ОДА використовують спеціалізоване програмне забезпечення (наприклад, Semantrum, YouScan, LOOQME) для здійснення цілодобового аналізу медіаполя. Це дозволяє виявляти:

– випадки несанкціонованого поширення фото / відео наслідків влучань до моменту офіційного оприлюднення;
– цілеспрямовані дезінформаційні кампанії (ІПСО) ворога, спрямовані на дестабілізацію конкретного регіону;
– інформаційні запити та критичні настрої місцевого населення (паніка щодо постачання води, продуктового дефіциту, мобілізаційних заходів).

Разом із тим, використання цифрових масових каналів створює суттєві виклики у сфері кібербезпеки та збереження конфіденційності. Месенджер Telegram, попри свою колосальну популярність та оперативність в Україні, має неоднозначну репутацію з точки зору архітектури збереження даних та відсутності наскрізного шифрування у звичайних чатах. Це змушує органи державної влади, включаючи ОДА, шукати баланс між доставкою критично важливих повідомлень через месенджер та дотриманням строгих протоколів кібербезпеки Держспецзв'язку щодо заборони передачі службової інформації чи службового листування через незахищені цифрові канали.

Констатуємо, що система каналів, форматів та інструментів комунікацій ОДА в умовах воєнного стану розвивається за принципом мультиплатформенності та гібридності.

А. Романенко, О. Вовк

ДОПОВНЕНА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ

A. Romanenko, O. Vovk

AUGMENTED REALITY AS A TOOL FOR THE PRESERVATION AND POPULARIZATION OF UKRAINE'S CULTURAL HERITAGE IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION

Цифрова трансформація суспільства зумовлює зміни в способах збереження, представлення та популяризації культурної спадщини. Традиційні форми її документування та поширення, зокрема друковані видання, музейні експозиції, каталоги й путівники, залишаються важливими засобами передання культурної пам'яті, однак сучасне інформаційне середовище формує потребу в нових способах взаємодії з культурним контентом. Особливого значення це набуває для України, де культурна спадщина зазнає безпосередньої загрози пошкодження та знищення внаслідок російської агресії. У 2024 р. ЮНЕСКО оприлюднило оцінку наслідків війни для культурного та туристичного секторів України, зазначивши значний масштаб пошкоджень культурних об'єктів і необхідність подальших заходів із відновлення та збереження культурної спадщини. За даними ЮНЕСКО, станом на 29 вересня 2026 р. в Україні підтверджено пошкодження 563 об'єктів культури. У таких умовах цифрове документування культурних об'єктів набуває стратегічного значення для збереження історичної пам'яті. Це додатково підтверджує необхідність використання сучасних цифрових інструментів для документування, дослідження та представлення культурних об'єктів. Застосування таких цифрових ресурсів у AR-виданнях може сприяти доступнішому представленню культурної спадщини широкій аудиторії.

Одним із перспективних напрямів цифрової трансформації культурної спадщини є використання доповненої реальності (Augmented Reality, AR). У систематичному огляді Arvind Ramtohul та Kavi Kumar Khedo AR розглядається як перспективний напрям цифрової взаємодії з культурною спадщиною, що охоплює різні типи об'єктів, технології та способи їх використання. Сучасні дослідження засвідчують можливості застосування AR для інтерактивного представлення та популяризації культурних об'єктів. AR передбачає поєднання реального середовища із цифровими об'єктами та інформацією, що можуть містити текст, графіку, звук, відео, анімацію, 3D-моделі. На відміну від повністю віртуального середовища, технологія доповнює фізичний світ цифровим інформаційним шаром, створюючи можливості для візуального представлення, інтерпретації та інтерактивного дослідження культурних об'єктів.

Застосування AR охоплює музейні експозиції, археологію, історичну архітектуру, міське середовище та інші сфери культурної спадщини. Технологія може використовуватися для подання додаткової інформації, візуалізації складних або втрачених об'єктів, відтворення історичного контексту та підвищення зацікавленості аудиторії. Водночас результативність таких рішень залежить від змістового наповнення, способу подання інформації, зручності взаємодії та відповідності технології завданням конкретного культурного продукту.

Особливо перспективним є інтегрування AR з традиційними друкованими виданнями. Друкована сторінка в такому випадку стає основою для запуску цифрового контенту, а мобільний пристрій забезпечує його візуалізацію. Після розпізнавання фотографії, ілюстрації або спеціального AR-маркера користувач може отримати доступ до 3D-моделі пам'ятки, анімації, відео, аудіоматеріалів, інтерактивної карти, цифрової реконструкції чи додаткової інформації. Таким чином, традиційне видання набуває інтерактивного характеру та розширює межі сприйняття культурного контенту.

Практична перспективність такого поєднання підтверджується дослідженнями AR-доповнених книг. Зокрема, у роботі Yaqin Huang, Karina Rodriguez-Echavarria та Simon Julier запропоновано AR-доповнену pop-up-книгу, у якій фізичні елементи видання поєднуються із цифровим контентом. Інше дослідження, присвячене AR-книзі для вивчення архітектурної спадщини, також продемонструвало можливості використання такого формату в освітньому процесі та позитивне сприйняття його користувачами. Отже, AR-видання доцільно розглядати як різновид мультимедійного видавничого продукту, у якому поліграфічна та цифрова складові функціонують як взаємопов'язані елементи.

Для української культурної спадщини AR може бути використана для представлення архітектурних пам'яток, історичних подій, народного мистецтва, традицій, орнаментів, археологічних знахідок та інших елементів матеріальної й нематеріальної культури. Особливу цінність становить можливість відтворення за допомогою 3D-моделей об'єктів, які є недоступними для безпосереднього огляду, були пошкоджені або втрачені. Практичний приклад такого підходу представлено в дослідженні Evren Sertalp та Mehmet Sait Sütcü, присвяченому цифровому відтворенню історичної османської галери за допомогою 3D-моделювання та AR. Такий підхід дає змогу представити втрачений або недоступний об'єкт у цифровому вигляді та зробити його доступнішим для сприйняття. Водночас цифрова реконструкція має виконувати функцію візуальної інтерпретації та представлення об'єкта, а не замінювати його оригінал.

Важливою перевагою AR є можливість поєднання тексту, графіки, фотографій, звуку, відео, анімації та 3D-моделей в одному інформаційному середовищі. Такий мультимодальний формат сприяє активнішій взаємодії користувача з культурним контентом. В огляді Cátia Silva, Nelson Zagalo та Mário Vairinhos проаналізовано використання мобільних AR-застосунків, у яких для представлення культурної спадщини застосовуються ігрові, наративні та творчі елементи. Отримані результати свідчать про потенціал таких підходів для залучення користувачів до пізнання культурної спадщини. Тому AR-видання здатне виконувати одночасно інформаційну, освітню, комунікаційну та популяризаційну функції.

Ефективність AR-видань потребує дотримання певних вимог до їх проєктування. Важливими є якість 3D-моделей, точність інформації, зручність навігації, зрозумілість інструкцій, технічна доступність AR-функцій та оптимізація цифрового контенту. Цифровий контент має бути достовірним і науково обґрунтованим, а реконструкції та авторські інтерпретації — чітко позначеними. Під час розроблення AR-рішень необхідно враховувати технічні, користувацькі та контекстні особливості їх застосування. Якість такого видання визначається сукупністю змістових, поліграфічних, технологічних та UX/UI-параметрів.

У видавничо-поліграфічній діяльності AR-видання доцільно розглядати як гібридний продукт, у якому друкована та цифрова складові функціонують як єдина система. Поліграфічна частина забезпечує структуру, композицію, типографіку та первинну інформацію, тоді як цифрова розширює інформаційні можливості сторінки за рахунок інтерактивного контенту. Досвід створення AR-доповнених книг демонструє можливість органічного поєднання фізичної форми видання із цифровими моделями та мобільними AR-компонентами. Такий підхід створює передумови для формування нової моделі культурно-освітнього видання, орієнтованого не лише на передачу інформації, а й на безпосередню взаємодію користувача з культурним об'єктом.

Отже, AR є перспективним інструментом цифрової трансформації способів збереження, представлення та популяризації культурної спадщини України. Її використання дає змогу розширити інформаційні можливості традиційних видань, візуалізувати недоступні або втрачені об'єкти, забезпечити мультимодальне сприйняття інформації та підвищити залученість аудиторії. Для України доцільним є впровадження AR у культурно-освітні книги, каталоги, путівники та музейні видання; використання 3D-моделей для цифрового відтворення пошкоджених або втрачених пам'яток; створення інтерактивних карт культурної спадщини регіонів; доповнення друкованих матеріалів відео, аудіо, анімаціями та цифровими реконструкціями; а також формування єдиних принципів проєктування AR-контенту з урахуванням достовірності інформації, доступності технології та зручності взаємодії користувача. Поєднання цифрового документування, мультимедійного контенту й традиційних видавничих форматів створює можливості для збереження культурної пам'яті, підвищення доступності культурної спадщини та її популяризації серед широкої аудиторії. Це створює підґрунтя для розроблення AR-орієнтованих культурно-освітніх видань і розвитку сучасних мультимедійних видавничих технологій.

Д. Кучеренко, І. Табакова

ТИПОГРАФІКА ТА ДИЗАЙН ВНУТРІШНЬОІГРОВИХ ДОКУМЕНТІВ

D. Kucherenko, I. Tabakova

TYPOGRAPHICS AND DESIGN OF IN-GAME DOCUMENTS

У сучасних відеоіграх сюжет передається не лише через діалоги та відеоролики, а й за допомогою предметів, які гравець знаходить під час дослідження віртуального світу. До них належать газети, журнали, плакати, службові документи та інші види друкованої продукції. Їх оформлення допомагає передати особливості вигаданого або історичного середовища й доповнює основну сюжетну лінію. У цьому контексті цікавим є використання традиційних видавничих прийомів у цифровому середовищі, зокрема типографіки, модульної верстки та відтворення властивостей друкованих матеріалів.

Одним із прикладів такого підходу є гра "Red Dead Redemption 2", події якої відбуваються наприкінці XIX століття. Розміщені в грі газети оформлені з урахуванням характерних ознак тогочасної американської преси. Вузькі колонки, щільне розташування тексту, тонкі розділювальні лінії та виразна ієрархія заголовків створюють враження справжнього періодичного видання. Для ілюстрацій використовуються зображення, стилізовані під гравюри, а рекламні оголошення

мають декоративні рамки й характерне шрифтове оформлення. Завдяки цим деталям газети сприймаються як частина історичного середовища, а не просто як декоративні об'єкти.

Важливо й те, що внутрішньоігрова преса виконує інформаційну функцію. Зміст окремих публікацій може змінюватися залежно від подій і дій гравця, завдяки чому газети доповнюють уявлення про світ гри. Таким чином, традиційні засоби газетного дизайну використовуються не лише для відтворення певної епохи, а й для передавання сюжетної інформації.

Інший спосіб використання поліграфічного оформлення можна побачити у відеоіграх "Control" та "Ready or Not". Тут важливу роль відіграють службові документи: звіти, накази, досьє, медичні бланки та поліцейські орієнтування. На відміну від історичної преси, вони мають створювати враження повсякденного робочого середовища. Для цього застосовуються стримана композиція, чітка ієрархія тексту та шрифти, характерні для ділової документації. Використання моноширинних гарнітур також може відсилати до друкарських машинок і старих систем документообігу.

У грі "Control" додатковим засобом візуальної комунікації є приховування частини інформації за допомогою чорних плашок. Такий прийом нагадує цензурування офіційних документів і водночас залишає частину змісту невідомою для гравця. У "Ready or Not" документи, листівки та інші предмети оточення допомагають відтворити обставини подій і доповнюють інформацію, яку гравець отримує під час проходження завдань. В обох випадках оформлення документа впливає на сприйняття його змісту та правдоподібність ігрового світу.

Окремої уваги заслуговує відтворення фізичних властивостей друкованої продукції. У тривимірному середовищі навіть правильно зверстаний макет може виглядати неприродно, якщо його поверхня надто чиста й не має характерних ознак матеріалу. Тому під час створення ігрових текстур використовують ефекти, що імітують особливості друку та зношування паперу. Серед них є видимий растр, зміщення кольорів унаслідок імітації порушення суміщення фарб, нерівномірність нанесення фарби та сліди старіння. Текстури поверхні дають змогу передати фактуру паперу, потертості, згини, пошкодження країв і металеві скоби. Такі деталі особливо важливі для документів, які за задумом мають тривалий час перебувати у використанні або зберігатися в несприятливих умовах.

У футуристичному середовищі, наприклад у "Detroit: Become Human", традиційні принципи оформлення видань адаптуються до цифрових носіїв. Інформація подається на екранах й електронних пристроях, однак у дизайні зберігаються знайомі елементи: заголовки, рубрикація, логотипи та поділ матеріалу на окремі блоки. Це демонструє, що принципи видавничого дизайну можуть використовуватися не лише в імітації паперових видань, а й під час створення інтерфейсів внутрішньоігрових інформаційних систем.

Розглянуті приклади показують, що внутрішньоігрова поліграфія поєднує кілька завдань: передавання інформації, формування атмосфери та візуальне відтворення особливостей певного середовища. При цьому результат залежить не тільки від текстового наповнення, а й від шрифтового оформлення, композиції сторінки, характеру ілюстрацій і зовнішнього вигляду матеріалу. Використання прийомів традиційної поліграфії у відеоіграх відкриває можливості для дослідження того, як засоби видавничого дизайну функціонують за межами звичного друкованого формату.

О. Супрун, Я. Ігнатов

ДРУКОВАНІ МАТЕРІАЛИ ВІДЕОГРИ ЯК ЗАСІБ МЕДІАКОМУНІКАЦІЇ БРЕНДУ

O. Suprun, Ya. Ihnatov

PRINTED VIDEO GAME MATERIALS AS A MEANS OF BRAND MEDIA COMMUNICATION

Плакати, колекційні листівки та паковання видань відеогри мають підтримувати її впізнаваний образ. Дослідження фірмового стилю[1] розглядає цілісність айдентики як складову образу бренду. Для ігрового продукту завдання ускладнюється перенесенням екранної графіки на різні друковані носії: зміна формату, композиції або кольору може послабити зв'язок із грою.

Метою є запропонувати критерії оцінювання візуальної узгодженості друкованих матеріалів бренду відеогри та порядок порівняння варіантів оформлення. Об'єктом оцінювання є макети однієї гри для різних носіїв; базою порівняння — затверджені логотип, ключова ілюстрація, палітра й шрифтова система.

Документація Steamworks рекомендує використовувати в магазині ключову ілюстрацію та логотип, пов'язані з пакованням і маркетинговими матеріалами, зберігаючи читабельність назви[2]. Це дає підставу оцінювати узгодженість цифрового і друкованого образів. Водночас макет потрібно адаптувати до площі носія та дистанції перегляду, а не механічно копіювати екранну композицію. Важлива роль покладається на шрифтову систему, контраст та ієрархію у фірмовому стилі[3]. Для друкованих матеріалів гри пропонується перевіряти читабельність назви й супровідного тексту окремо: декоративний логотип не повинен визначати оформлення всього текстового масиву. Основні критерії та способи перевірки наведено в табл. 1.

Табл. 1.

Критерії оцінювання друкованих матеріалів гри

Критерій	Предмет перевірки	Спосіб оцінювання
Узгодженість айдентики	Логотип, образи, характер графіки	Зіставлення з еталонами; визначення гри
Читабельність	Назва гри, супровідний текст	Читання у заданому форматі та з визначеної відстані
Кольоровідтворення	Палітра на обраному матеріалі	Контроль пробного відбитка
Відповідність атмосфері	Асоціації з жанром і світом гри	Оцінка цільової аудиторії за шкалою 1–5

1 Білець Д. Ю., Рула Д. Є. Матеріали для виготовлення елементів фірмового стилю кав'ярні «1654». PMW, матеріали Молодіжної школи-семінару X Міжнар. наук.-техн. конф. Київ : Ліра-К, 2025. Т. 2. С. 255–256. https://openarchive.nure.ua/handle/document/31356.

2 Valve. Store Graphical Assets. Steamworks Documentation. https://partner.steamgames.com/doc/store/assets/standard (дата звернення: 03.10.2026).

3 Білець Д. Ю., Кононенко М. С. Типографічні рішення як основа фірмового стилю. Поліграфічні, мультимедійні та web-технології : матеріали Молодіжної школи-семінару XI Міжнар. наук.-техн. конф. Львів : Світ, 2026. Т. 2. С. 81–83.

Колірну узгодженість слід перевіряти на пробному відбитку, враховуючи матеріал і спосіб друку. Дослідження кольоровідтворення[1] демонструє значення виробничих чинників для якості кольору. Технічна придатність є умовою допуску макета до порівняння; відповідність бренду й читабельність перевіряють окремо[2].

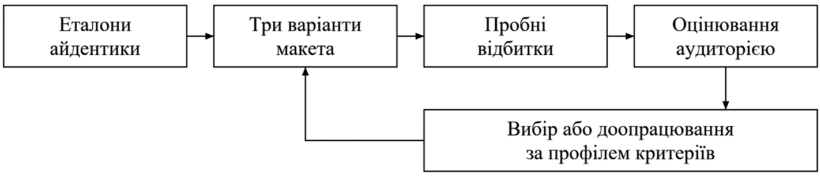

Рис. 1. Запропонований порядок оцінювання макетів.

Пропонується порівнювати три макети, змінюючи лише палітру, типографіку або композицію за незмінних тексту, формату й способу друку (рис. 1). Аудиторії показують макети в змінному порядку за однакового освітлення. Фіксують визначення гри, читання назви та відповідність атмосфері за шкалою 1–5. Знайомих і незнайомих із грою учасників аналізують окремо; вибірку планують заздалегідь. Варіант обирають за профілем оцінок після перевірки придатності до друку. Вища естетична оцінка не компенсує втрату читабельності чи впізнаваності. Суперечливі результати потребують доопрацювання.

Запропоновано систему критеріїв оцінювання візуальної узгодженості друкованих матеріалів бренду відеогри, яка охоплює відповідність айдентиці, читабельність, кольоровідтворення та відповідність загальній атмосфері гри. Визначено порядок порівняння варіантів оформлення з урахуванням особливостей носія, способу друку та умов сприйняття. Такий підхід дає змогу виявляти недоліки макетів до їх тиражування та зберігати цілісність візуального образу бренду. Оцінювання доцільно проводити шляхом порівняння кількох варіантів макета за однакових умов із подальшим залученням цільової аудиторії.

Ю. Сендецька

ЦИФРОВІ ЗАСОБИ ПІДТРИМКИ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ХНУРЕ

Yu. Sendetska

DIGITAL TOOLS FOR SUPPORTING ACADEMIC COURSES AT KHNURE

У Харківському національному університеті радіоелектроніки (далі — ХНУРЕ) впроваджено платформу “NURE Distance Learning”, що надає можливості дистанційного та змішаного навчання студентів. У межах ширшого дослідження ефективності даної платформи було розглянуто практики поєднання додаткових цифрових засобів із офіційною платформою, підтримку діяльності дисциплін через

1 Чеботарьова І. Б., Яценко Л. О. Особливості кольоровідтворення на фабриці флексографського друку «НАРГУС». PMW 2023. Сучасний стан : монографія. Харків : Друкарня Мадрид, 2023. С. 233–260.

2 Супрун О. О., Глущенко І. Д. Оцінка ефективності використання генеративних моделей у поліграфічному дизайні. PMW 2026 : тези доп. XI Міжнар. наук.-техн. конф. Львів : Світ, 2026. Т. 1. С. 155–156.

розподіл функцій і зв'язки між матеріалами, каналами комунікації та навчальними діями.

Метою дослідження є визначити функції зовнішніх цифрових засобів і способи їх поєднання з "NURE Distance Learning" (далі — DL NURE) на основі спостережених навчальних практик ХНУРЕ.

Наукова новизна роботи полягає в розгляді функціоналу платформи DL NURE через підтримку зовнішніх засобів. Завдяки аналізу їх використання та зіставлення із потребами студентів можна розробити нові рекомендації щодо організації курсів та визначити подальші напрями вдосконалення.

Емпіричну основу дослідження становлять авторські спостереження під час навчання за освітньою програмою «Технології електронних мультимедійних видань» та відповіді магістрантів на запитання анкети. Засоби розглянуто за виконуваними функціями, способами доступу до матеріалів і розподілом навчальних дій між ними та DL NURE. Огляд обмежено зафіксованим навчальним досвідом і не претендує на охоплення всіх практик ХНУРЕ.

DL NURE — це офіційна університетська платформа дистанційного та змішаного навчання на основі Moodle. Її функціонал передбачає розміщення й упорядкування навчальних матеріалів, організацію завдань і термінів їх виконання, приймання та оцінювання студентських робіт, тестування й комунікацію між учасниками курсу. Однак згідно зі спостереженнями платформа не забезпечує студентську діяльність самостійно. Викладачі по-різному організовують роботу з курсами, зокрема розподіляють окремі функції між DL NURE та зовнішніми цифровими засобами. Їхню роль розглянуто через способи використання та зв'язки з DL NURE.

У розглянутих практиках найчастіше використовувалися сервіси Google, доступ до яких учасники навчального процесу отримували через університетські облікові записи.

У розглянутих дисциплінах Google Drive (Google Диск) використовувався для зберігання навчальних матеріалів, надання спільного доступу до файлів і папок та їх повторного використання в різних курсах. Зокрема, на ньому розміщували вихідні файли для практичних робіт, приклади, робочі файли великого розміру. Доступ до них надавався через посилання з DL NURE, роблячи платформу точкою доступу до сховища матеріалів у межах дисципліни.

Google Classroom (Google Клас) використовувався для розміщення завдань, установлення строків їх виконання, приймання студентських робіт і надання зворотного зв'язку. Роботу із завданнями викладачі організовували в окремому від DL NURE середовищі, а потім переносили туди готові підсумкові результати навчання.

Варто зазначити, що згідно зі спостереженнями Classroom використовувався в дисциплінах гуманітарного спрямування, зокрема «Основи права» та «Іноземні мови». Викладачі в спілкуванні пояснювали цей вибір простішою та швидшою організацією роботи курсу. У цих випадках зручність повсякденної роботи із завданнями визначала вибір середовища, із чого може випливати припущення про складність використання DL NURE у порівнянні.

YouTube використовувався для розміщення записів лекційних, практичних і лабораторних занять та додаткових відеоінструкцій. У курсах DL NURE

розміщувалися посилання на відеоматеріали та вбудовані відео. Студенти могли повторно переглядати пояснення під час самостійного виконання завдань, а викладачі — використовувати опубліковані записи в подальшому навчанні.

Окрім перегляду записів, у межах конференцій та організаційних заходів проводилися прямі трансляції з можливістю взаємодії. YouTube слугував каналом проведення окремих заходів, доступ до яких не обмежувався сторінкою курсу в DL NURE.

Telegram (Телеграм) — це безкоштовний хмарний кросплатформний месенджер, який у розглянутих практиках використовувався для оперативної комунікації щодо навчання, практики, конференцій, інструктажів, університетських новин тощо. Через нього викладачі надсилали оголошення, нагадування, термінові повідомлення, приклади й посилання на матеріали. Спілкування в Telegram відбувалося паралельно з DL NURE, без прямого посилання з курсу.

Сайт-блог викладача — це самостійно адміністрований вебресурс, який у розглянутих дисциплінах використовувався для публікації навчальних матеріалів, пояснень та інструкцій. Записи блогу доповнювали зміст курсів, дозволяли викладачу самостійно визначати структуру й оформлення публікацій, оновлювати пояснення та створювати мультимедійні публікації. Матеріали накопичувалися на окремому ресурсі, доступ до якого надавався за посиланнями з курсів DL NURE.

Сервер викладача — це інший вид самостійно адміністрованого ресурсу для зберігання та обміну файлів. У розглянутих дисциплінах він поєднував функції сховища навчальних матеріалів, місця подання робіт і спільної бібліотеки студентських напрацювань. Доступ надавався через посилання з DL NURE.

Спостереження за використанням цих засобів у навчальному процесі дають змогу встановити, що потрібно враховувати під час дослідження фактичної організації курсу.

Розміщення матеріалів у зовнішніх сховищах, відеохостингу та блозі означає, що ресурсне забезпечення курсу DL NURE має оцінюватися з урахуванням матеріалів, доступних за посиланнями. Зовнішній ресурс при цьому може обслуговувати декілька курсів. Студентами особливо підкреслюється зручність спільної бібліотеки, оскільки 11 із 13 учасників опитування оцінили її наявність як дуже важливу. Водночас 8 із 13 опитаних віддали перевагу повністю наповненому самодостатньому курсу DL NURE, що свідчить про невідповідність такої практики уподобанням всіх студентів.

Схожий висновок можна зробити щодо Classroom, вибір якого пояснювався простішою організацією роботи, проте 5 із 6 опитаних обрали б розміщення файлів на DL NURE замість комбінованого використання цих платформ.

Використання Telegram показує, що частина навчальної комунікації організована поза структурою посилань курсу. Обов'язковою частиною DL NURE є канал комунікації у вигляді повідомлень та форуму, але згідно з проведеним опитуванням всі студенти надають перевагу більш доступній і оперативній комунікації в месенджері.

Загалом, у розглянутих практиках виявлено три способи поєднання зовнішніх засобів із DL NURE: надання доступу до матеріалів через посилання або вбудовування; паралельне використання окремого каналу комунікації; організація

роботи із завданнями в іншому середовищі з перенесенням підсумкових результатів до DL NURE. Ці способи можуть поєднуватися в межах дисципліни.

Такий розподіл функцій потребує узгодженого порядку роботи: студент має розуміти, де отримувати актуальні матеріали й оголошення, виконувати та подавати завдання, отримувати зворотний зв'язок, шукати канали комунікації. Тому для курсів із зовнішніми засобами доцільно зазначати на сторінці курсу в DL NURE призначення кожного ресурсу та порядок його використання.

Отже, як показали розглянуті практики, зовнішні цифрові засоби підтримували комунікацію, інформування, ресурсне забезпечення та, в особливих випадках, роботу із завданнями в межах дисциплін. Проведений аналіз дозволяє визначити подальші напрями дослідження: з'ясування причин перенесення окремих функцій за межі DL NURE, витрат викладача на підтримку кількох ресурсів та зрозумілості такого порядку роботи для студентів.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ:
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА МУЗЕЄЗНАВСТВА

А. Щербань
ПРОЄКТ «МУЗЕЙ ЖИВОГО ҐРУНТУ»: ПЕРШІ ПІДСУМКИ
A. Shcherban
THE "LIVING SOIL MUSEUM" PROJECT: INITIAL RESULTS 3

Т. Спиридонов
XXI СТОЛІТТЯ — ДОБА ЦИФРОВІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ
T. Spiridonov
THE XXI CENTURY — AN ERA OF DIGITALIZATION OF CULTURAL AND HISTORICAL HERITAGE 5

Н. Коржик
МІЖ ПЕРСОНАЛІЗАЦІЄЮ ТА ДОСТОВІРНІСТЮ: ГЕНЕРАТИВНИЙ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У СТВОРЕННІ МУЗЕЙНОГО ПРОДУКТУ
N. Korzhyk
BETWEEN PERSONALIZATION AND AUTHENTICITY: GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN MUSEUM PRODUCT CREATION 8

A. Merta-Staszczak, J. Stecko
CULTURAL INSTITUTIONS AS SPACES OF VALUES AND EXPERIENCE: PERSPECTIVES OF STUDENTS AT UNIVERSITIES OF TECHNOLOGY
А. Мерта-Сташчак, Ю. Стечко
КУЛЬТУРНІ ІНСТИТУЦІЇ ЯК ПРОСТОРИ ЦІННОСТЕЙ І ДОСВІДУ: ПОГЛЯДИ СТУДЕНТІВ ТЕХНОЛОГІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ 10

О. Бубенок
СПЕЦИФІКА СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО КАТАЛОГУ ПРАБОЛГАРСЬКИХ АРТЕФАКТІВ ІЗ МУЗЕЙНИХ КОЛЕКЦІЙ УКРАЇНИ
O. Bubenok
SPECIFICS OF CREATING AN ELECTRONIC CATALOGUE OF PROTO-BULGAR ARTIFACTS FROM MUSEUM COLLECTIONS IN UKRAINE 12

А. Абузаров
САКРАЛЬНИЙ ПРОСТІР, ІНТЕРПРЕТАЦІЯ І ОБЩИННА ПАМ'ЯТЬ У ГІБРИДНІЙ МОДЕЛІ МУЗЕЮ ГІРСЬКИХ ЄВРЕЇВ У ГИРМИЗИ ГАСАБА
A. Abuzarov
SACRED SPACE, INTERPRETATION, AND COMMUNITY MEMORY IN THE HYBRID MUSEUM MODEL OF MOUNTAIN JEWS IN GIRMIZI GASABA 14

Ю. Нікольченко
АРХЕОЛОГІЯ ПОЛЯ БЕРЕСТЕЦЬКОЇ БИТВИ
J. Nikolchenko
ARCHAEOLOGY OF THE BERESTECHKO BATTLEFIELD 16

М. Тортіка
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ ІСТОРИЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ: ДОСВІД УКРАЇНСЬКО-БОЛГАРСЬКОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ 2026 Р.
M. Tortika
INFORMATION TECHNOLOGIES IN EXPERIMENTAL HISTORICAL RESEARCH: THE EXPERIENCE OF THE 2026 UKRAINIAN-BULGARIAN EXPEDITION 20

L. Babayeva
THE ROLE OF POLISH ARCHITECTS IN THE DEVELOPMENT OF BAKU ARCHITECTURE AT THE END OF THE XIX AND THE BEGINNING OF THE XX CENTURIES
Л. Бабаєва
РОЛЬ ПОЛЬСЬКИХ АРХІТЕКТОРІВ У РОЗВИТКУ АРХІТЕКТУРИ БАКУ НАПРИКІНЦІ XIX — НА ПОЧАТКУ XX СТ. 21

О. Зубченок
ВІД «МІСТА-РУЇНИ» ДО «МІСТА-ГЕРОЯ»: ПУТІВНИКИ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ МІЛІТАРИЗОВАНОЇ ПАМ'ЯТІ СЕВАСТОПОЛЯ, 1857–1969
O. Zubchenok
FROM THE "CITY OF RUINS" TO THE "HERO CITY": GUIDEBOOKS AS A TECHNOLOGY OF MILITARIZED MEMORY IN SEVASTOPOL, 1857–1969 24

О. Ховпун
КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ В СИСТЕМІ СУЧАСНИХ КУЛЬТУРНИХ ПРАКТИК
O. Khovpun
CULTURAL DIPLOMACY IN THE SYSTEM OF CONTEMPORARY CULTURAL PRACTICES 26

О. Вовк, І. Теребій
РОЛЬ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА
У СТВОРЕННІ КОМП'ЮТЕРНИХ ІГОР ІСТОРИЧНОЇ ТЕМАТИКИ
O. Vovk, I. Terebii
THE ROLE OF THE HISTORICAL-CULTURAL ENVIRONMENT
IN THE CREATION OF HISTORICAL COMPUTER GAMES 28

С. Грінченко
РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В СТРАТЕГІЯХ РОЗВИТКУ ГРОМАД І МАТЕРІАЛАХ СТРАТЕГІЧНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОЦІНКИ
S. Hrinchenko
REPRESENTATION OF CULTURAL HERITAGE IN COMMUNITY DEVELOPMENT STRATEGIES
AND STRATEGIC ENVIRONMENTAL ASSESSMENT MATERIALS 31

П. Берест
МЕТАКУЛЬТУРОЛОГІЯ ЯК СИНТЕЗ КУЛЬТУРОЛОГІЇ, МУЗЕЄЗНАВСТВА,
МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА ТА АНТРОПОЛОГІЇ КУЛЬТУРИ
P. Berest
METACULTUROLOGY AS A SYNTHESIS OF CULTUROLOGY, MUSEOLOGY,
ART HISTORY, AND CULTURAL ANTHROPOLOGY 33

Н. Максимовська
ФІЛОСОФІЯ LEGACY LIVING: КУЛЬТУРОЛОГІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ
N. Maksymovska
THE LEGACY LIVING PHILOSOPHY: A CULTUROLOGICAL INTERPRETATION 35

В. Надольська
МУЗЕЙ БЕЗ СТІН: ІДЕЯ ТА ПРАКТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ
V. Nadolska
MUSEUM WITHOUT WALLS: CONCEPT AND IMPLEMENTATION PRACTICES 36

O. Drohobytska
"LIVING HISTORY" IN MODERN MUSEUM PRACTICE
О. Дрогобицька
«ЖИВА ІСТОРІЯ» В СУЧАСНОМУ МУЗЕЙНИЦТВІ 37

О. Бірьова
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ
O. Birova
ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE HISTORICAL AND CULTURAL ENVIRONMENT 38

О. Гузік
ІНТЕРАКТИВНА МУЗЕЙНА ЕКСПОЗИЦІЯ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ
O. Huzik
INTERACTIVE MUSEUM EXHIBITION AS A MEANS OF PRESERVING CULTURAL HERITAGE 39

Н. Бедріна
ІСТОРІОГРАФІЯ І ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ОЦИФРУВАННЯ ПАМ'ЯТОК КУЛЬТУРИ
N. Bedrina
HISTORIOGRAPHY AND SOURCES OF CULTURAL HERITAGE DIGITIZATION 44

К. Рахно
ЕТНОКУЛЬТУРНІ РЕЛІКТИ НАДРОССЯ У ТВОРЧОСТІ ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО
K. Rakhno
ETHNOCULTURAL RELICTS OF THE ROS REGION IN THE WORKS OF IVAN NECHUY-LEVYTSKY 45

К. Радько
МОВА ФОРМИ ТА КОЛЬОРУ В ЕКСПОЗИЦІЇ «МИР НЕБУ І ЗЕМЛІ»
У НАЦІОНАЛЬНОМУ МУЗЕЇ ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ
K. Radko
THE LANGUAGE OF FORM AND COLOR IN THE EXHIBITION "PEACE TO HEAVEN AND EARTH"
AT THE NATIONAL MUSEUM OF DECORATIVE ARTS OF UKRAINE 48

В. Мірошниченко
ПАНТЕОН І НЕКРОІДЕОЛОГІЯ
V. Miroshnychenko
PANTHEON AND NECROIDEOLOGY 50

М. Александрова
ПАРТИСИПАТИВНА МЕМОРІАЛІЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРІ ПАМ'ЯТІ
M. Aleksandrova
PARTICIPATORY MEMORIALIZATION AS A TOOL FOR COUNTERING DISINFORMATION IN CONTEMPORARY UKRAINIAN MEMORY CULTURE 51

Є. Невальонний, О. Вдовіна
МУЗЕЙ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ОБОРОНИ УКРАЇНИ: ВІД ВІЙСЬКОВО-ІСТОРИЧНОЇ КОЛЕКЦІЇ ДО КОМУНІКАТИВНОГО ПРОСТОРУ ПАМ'ЯТІ ПРО ВІЙНУ
Ye. Nevalonnyi, O. Vdovina
THE MUSEUM OF THE NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY OF UKRAINE: FROM A MILITARY-HISTORICAL COLLECTION TO A COMMUNICATIVE SPACE OF WAR MEMORY 54

Г. Афенченко, Н. Шумлянська
КУЛЬТУРА ВИРАЖЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ В УМОВАХ МІСТА
H. Afenchenko, N. Shumlianska
THE CULTURE OF EXPRESSING PUBLIC OPINION IN AN URBAN SETTING 56

І. Медведєв
РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ В УМОВАХ МУЗЕЇВ ЗАСОБАМИ КВЕСТ-КІМНАТ
I. Medvediev
DEVELOPMENT OF STUDENTS' COMMUNICATIVE COMPETENCY IN MUSEUMS THROUGH QUEST ROOMS 57

Н. Дзюба
ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА СЕЛА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ
N. Dziuba
THE HISTORICAL HERITAGE OF THE VILLAGE IN THE CONTEXT OF THE PRESENT DAY 59

Є. Березін
ПРОБЛЕМА ДЕКОЛОНІЗАЦІЇ МУЗЕЙНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ: ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ
Ye. Berezin
THE PROBLEM OF DECOLONIZATION OF MUSEUM SPACE IN UKRAINE: RECONSIDERING HISTORICAL MEMORY AND CULTURAL HERITAGE 61

Р. Множинська, Д. Миронюк
ЕСТЕТИЧНІ ТА ЕТИЧНІ ВИМІРИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ
R. Mnozhynska, D. Myroniuk
AESTHETIC AND ETHICAL DIMENSIONS OF CONTEMPORARY UKRAINIAN CULTURE 64

О. Дабдіна
ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В ІСТОРИЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ ЯК НАПРЯМ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ (З ДОСВІДУ ВЧИТЕЛЬКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ, ЯКА ПІДТРИМУЄ УЧНІВСЬКІ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКІ РОБОТИ)
O. Dabdina
DIGITAL TECHNOLOGIES IN HISTORICAL RESEARCH AS A MEANS OF PRESERVING HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE (BASED ON THE EXPERIENCE OF AN ENGLISH LANGUAGE TEACHER SUPPORTING STUDENTS' RESEARCH PROJECTS) 66

О. Афанасьєв
ЕСТЕТИКА ПОМИЛОК У ПОЛІТИЧНОМУ НЕТ-АРТІ
O. Afanasiev
THE AESTHETICS OF ERRORS IN POLITICAL NET ART 68

М. Чайка
ЖІНКА В КІНО: КІНЕМАТОГРАФІЧНИЙ МІФ ТА МЕХАНІЗМИ ЙОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ
M. Chaika
WOMAN IN CINEMA: CINEMATIC MYTH AND THE MECHANISMS OF ITS FUNCTIONING 70

В. Носик
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМОТВОРЕННЯ ПОРЦЕЛЯНОВИХ ВИРОБІВ ІВАНА ВІЦЬКА 1960–1970 РР.
V. Nosyk
SPECIFICS OF FORM-MAKING IN IVAN VITSKO'S PORCELAIN PRODUCTS OF THE 1960S–1970S 73

Я. Андрієнко
ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТНЬО-КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ ХАРКОВА В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ: РОЛЬ ЄВРЕЙСЬКОЇ ІНСТИТУЦІЇ У ФОРМУВАННІ МУЛЬТИКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА
Ya. Andriienko
THE TRANSFORMATION OF KHARKIV EDUCATIONAL AND CULTURAL SPACE IN THE CONTEXT OF MODERN WAR: THE ROLE OF JEWISH INSTITUTIONS IN SHAPING A MULTICULTURAL ENVIRONMENT 74

В. Меліхов
МЕДІАТИЗАЦІЯ СУЧАСНОЇ ХОРЕОГРАФІЇ ЯК ПРАКТИКИ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ
V. Melikhov
MEDIATIZATION OF CONTEMPORARY CHOREOGRAPHY AS A PRACTICE OF CULTURAL MEMORY 77

Б. Гаврилюк
МИСТЕЦТВО ЄВРЕЙСЬКИХ ГРОМАД ЖИТОМИРЩИНИ XVIII–XIX СТ.
B. Havryliuk
JEWISH COMMUNITY ART IN THE ZHYTOMYR REGION IN THE XVIII–XIX CENTURIES 78

О. Козоріз
ВИКОРИСТАННЯ УКРАЇНЦЯМИ MMORPG-СЛЕНГУ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРНОГО САМОВИРАЖЕННЯ
O. Kozoriz
THE USE OF MMORPG SLANG BY UKRAINIANS IN THE CONTEXT OF CULTURAL SELF-EXPRESSION 79

Д. Лобода
ФЕНОМЕН ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ МУЗЕЙНОЇ ВИСТАВКИ НА ПРИКЛАДІ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ВИСТАВКИ «МАПА ПАМ'ЯТІ: КИЇВ — ЛЬВІВ— ХАРКІВ — ОДЕСА»
D. Loboda
THE PHENOMENON OF THE EXPERIMENTAL MUSEUM EXHIBITION: A CASE STUDY OF THE EXPERIMENTAL EXHIBITION "MAP OF MEMORY: KYIV — LVIV — KHARKIV — ODESA" 82

Є. Коваль
ПОСТДОКУМЕНТАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ ОСМИСЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ НАСЛІДКІВ ВІЙНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ТЕАТРІ
Ye. Koval
POST-DOCUMENTARY STRATEGIES FOR ADDRESSING THE ENVIRONMENTAL CONSEQUENCES OF WAR IN UKRAINIAN THEATRE 83

І. Гончаренко
СПЕЦИФІКА СТВОРЕННЯ МУЗЕЙНИХ ВИСТАВОК ТА ІНСТАЛЯЦІЙ ЗА ВІДСУТНОСТІ ЗБЕРЕЖЕНИХ МАТЕРІАЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ: НА ПРИКЛАДІ МУЗЕЙНОЇ ВИСТАВКИ «НІМЕЦЬКІ КОЛОНІЇ НА ПІВДНІ Й ЛІВОБЕРЕЖЖІ УКРАЇНИ: ІСТОРІЯ ТА СПАДЩИНА»
I. Honcharenko
SPECIFICS OF CREATING MUSEUM EXHIBITIONS AND INSTALLATIONS IN THE ABSENCE OF PRESERVED MATERIAL OBJECTS: THE CASE OF THE MUSEUM EXHIBITION "GERMAN COLONIES IN SOUTHERN AND LEFT-BANK UKRAINE: HISTORY AND HERITAGE" 85

А. Нестерук
ПАМ'ЯТЬ ПРО ГОЛОДОМОР 1932–1933 РР. У МУЗЕЙНОМУ ПРОСТОРІ: ЕКСПОЗИЦІЯ ТА КОЛЕКЦІЯ КРИВОРІЗЬКОГО ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ
A. Nesteruk
MEMORY OF THE HOLODOMOR OF 1932–1933 IN THE MUSEUM SPACE: THE EXHIBITION AND COLLECTION OF THE KRYVYI RIH MUSEUM OF HISTORY AND LOCAL LORE 87

С. Сокрута, А. Бізюк
ТВОРЧИЙ ВНЕСОК ЛЮДИНИ ЯК КРИТЕРІЙ ВИЗНАЧЕННЯ АВТОРСТВА ТВОРІВ, СТВОРЕНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ГЕНЕРАТИВНОГО ШІ
S. Sokruta, A. Bizyuk
HUMAN CREATIVE CONTRIBUTION AS A CRITERION FOR DETERMINING AUTHORSHIP OF WORKS CREATED USING GENERATIVE AI 89

А. О. Сошніков
МУЗЕАЛІЗАЦІЯ ЯК ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ СЕЙФ: АНАТОМІЯ МУЗЕЙНОГО МИСЛЕННЯ В ЕПОХУ ЦИФРОВОГО ХАОСУ
A. Soshnikov
MUSEUMIFICATION AS A CIVILIZATIONAL VAULT: THE ANATOMY OF MUSEOLOGICAL THINKING IN THE AGE OF DIGITAL CHAOS 91

СЕКЦІЯ:
ФІЛОСОФСЬКІ, ПРАВОВІ, ПСИХОЛОГІЧНІ, ГУМАНІТАРНІ
ТА УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ

О. Юркевич, Н. Бевз
ФЕНОМЕН ФІЛОСОФСЬКОГО ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО ТЕКСТУ: СТРУКТУРНА БАГАТОРІВНЕВІСТЬ ТА КУЛЬТУРНА ФОРМА
O. Yurkevych, N. Bevz
PHENOMENON OF THE PHILOSOPHICAL CROSSOVER TEXT: STRUCTURAL MULTILEVEL AND CULTURAL FORM 92

В. Лисенкова
АКСІОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ВИРІШЕННЯ РОДИННИХ ПРОБЛЕМ
V. Lysenkova
AXIOLOGICAL COMPONENT OF SOLVING FAMILY PROBLEMS 95

Р. Множинська, А. Ключинська
МИСТЕЦТВО В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ: ЕТИЧНІ ТА ЕСТЕТИЧНІ ВИМІРИ
R. Mnozhynska, A. Kliuchynska
ART IN THE CONTEXT OF SOCIAL CHALLENGES: ETHICAL AND AESTHETIC DIMENSIONS 97

Р. Множинська, Д. Новикова
ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЙ У СУЧАСНОМУ МИСТЕЦТВІ
R. Mnozhynska, D. Novykova
RETHINKING UKRAINIAN CULTURAL TRADITIONS IN CONTEMPORARY ART 98

Р. Множинська, Я. Ніколюк
ЕТИКА ТА ЕСТЕТИКА СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВА: ЦІННІСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ
R. Mnozhynska, Y. Nikoliuk
ETHICS AND AESTHETICS OF CONTEMPORARY UKRAINIAN ART: VALUE TRANSFORMATIONS 100

Ю. Тагліна
ВИЗНАЧЕННЯ МИСТЕЦТВА В ДОБУ АЛГОРИТМІЧНОЇ ГЕНЕРАЦІЇ
Y. Tahlina
DEFINING ART IN THE AGE OF ALGORITHMIC GENERATION 102

А. Яляудінов
СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ ДОКУМЕНТАЛЬНЕ КІНО: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ВИМІР
A. Alaudinov
CONTEMPORARY UKRAINIAN DOCUMENTARY CINEMA: A CONCEPTUAL DIMENSION 104

А. Бізюк, О. Зелений
ШРИФТОВІ ГАРНІТУРИ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТА ЕЛЕМЕНТ ПОЛІГРАФІЧНОГО ЗАХИСТУ
A. Biziuk, O. Zelenyi
TYPEFACE DESIGNS AS OBJECTS OF LEGAL PROTECTION AND ELEMENTS OF PRINT SECURITY 105

К. Попова-Коряк
АУДІОВІЗУАЛЬНИЙ КОНТЕНТ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СІМЕЙНИХ ЦІННОСТЕЙ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ: ПРАВОВІ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
K. Popova-Koriak
AUDIOVISUAL CONTENT AS A FACTOR IN THE FORMATION OF FAMILY VALUES AMONG THE YOUNGER GENERATION: LEGAL AND CULTURAL ASPECTS 107

М. Бутко
АУДІОВІЗУАЛЬНА СПАДЩИНА ЯК РЕСУРС КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ: ПРАВОВІ ТА ЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ АРХІВНИХ МАТЕРІАЛІВ
M. Butko
AUDIOVISUAL HERITAGE AS A RESOURCE OF CULTURAL MEMORY: LEGAL AND ETHICAL PRINCIPLES FOR USING ARCHIVAL MATERIALS 110

Я. Бондарєва
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ ТЕЛЕКАНАЛІВ У ЦИФРОВОМУ КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ
Y. Bondarieva
LEGAL REGULATION OF REGIONAL TELEVISION CHANNELS IN THE DIGITAL CULTURAL SPACE: NEW OPPORTUNITIES AND RISKS 112

О. Білик
ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ АСПІРАНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ
O. Bilyk
PSYCHOLOGICAL FACTORS OF INTERCULTURAL ADAPTATION OF INTERNATIONAL DOCTORAL STUDENTS DURING THE PROCESS OF LEARNING UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE 114

С. Кучеренко, Р. Багач
ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ФАКТОР ОПТИМАЛЬНОГО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В КОЛЕКТИВІ
S. Kucherenko, R. Bahach
ORGANIZATIONAL CULTURE AS A FACTOR IN AN OPTIMAL SOCIO-PSYCHOLOGICAL CLIMATE WITHIN A GROUP 117

A. Borysova, O. Chubakha
PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF CRISES IN PROFESSIONAL ACTIVITY
А. Борисова, О. Чубаха
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КРИЗ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ 118

А. Борисова, С. Шворак
ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ НА МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ
A. Borysova, S. Shvorak
THE IMPACT OF ECONOMIC CRISES ON AN INDIVIDUAL'S MENTAL HEALTH 120

Д. Приходько, О. Борисова
ВПЛИВ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НА ЗВ'ЯЗОК СПРИЙНЯТОГО СТРЕСУ ТА ГОТОВНОСТІ ДО ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ
D. Prykhodko, O. Borysova
THE ROLE OF QUALITY OF LIFE IN THE RELATIONSHIP BETWEEN PERCEIVED STRESS AND PROSOCIAL BEHAVIORAL INTENTIONS 121

Д. Приходько, М. Шумлянський
ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВПЛИВУ БОЙОВОГО СТРЕСУ
D. Prykhodko, M. Shumlianskyi
FEATURES OF PSYCHOLOGICAL RESILIENCE OF MILITARY PERSONNEL UNDER THE INFLUENCE OF COMBAT STRESS 123

Д. Приходько, В. Адаменко
ОСОБЛИВОСТІ САМООЦІНКИ ОСОБИСТОСТІ ПІД ЧАС ПЕРЕЖИВАННЯ КРИЗИ БЛИЗЬКИХ СТОСУНКІВ У ДОРОСЛИХ В УМОВАХ ВІЙНИ
D. Prykhodko, V. Adamenko
SELF-ESTEEM CHARACTERISTICS IN ADULTS EXPERIENCING A CRISIS IN CLOSE RELATIONSHIPS DURING WARTIME 125

Д. Приходько, Г. Гавриленко
ТВОРЧІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ РЕСУРС СТАБІЛІЗАЦІЇ ТА СМИСЛОУТВОРЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ КРИЗИ
D. Prykhodko, H. Havrylenko
CREATIVITY AS A PSYCHOLOGICAL RESOURCE FOR STABILIZATION AND MEANING-MAKING OF THE PERSONALITY IN CONDITIONS OF CRISIS 126

Д. Приходько, В. Загідулін
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ КОЛЕКТИВУ В УМОВАХ КРИЗИ
D. Prykhodko, V. Zagidulin
SPECIFICS OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL CLIMATE FORMATION IN A TEAM UNDER CRISIS 129

Д. Приходько, І. Клоков
ВПЛИВ ОСОБИСТІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ТА АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НА ПОЧАТКОВИХ ЕТАПАХ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ
D. Prykhodko, I. Klokov
THE IMPACT OF PERSONAL CHARACTERISTICS AND THE ADAPTATION OF MILITARY PERSONNEL DURING THE INITIAL STAGES OF MILITARY SERVICE 130

Д. Приходько, А. Потикун
ПСИХОЛОГІЧНА РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ І КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК РЕГУЛЯЦІЇ СТРЕСУ ТА ТРИВОЖНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ
D. Prykhodko, A. Potykun
PSYCHOLOGICAL RESILIENCE AND COPING STRATEGIES AMONG THE CIVILIAN POPULATION OF UKRAINE AS A FACTOR IN REGULATING STRESS AND ANXIETY IN A WAR ZONE 132

В. Кислий, І. Волошина
ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДО НОВИХ УМОВ ЖИТТЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ
V. Kyslyi, I. Voloshyna
PECULIARITIES OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS TO NEW LIVING CONDITIONS DURING THE WAR 134

В. Кислий, Д. Воронік
САМООЦІНКА ДОРОСЛИХ У ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ З ІНТОЛЕРАНТНІСТЮ ДО НЕВИЗНАЧЕНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ
V. Kyslyi, D. Voronik
SELF-ESTEEM IN ADULTS IN RELATION TO INTOLERANCE OF UNCERTAINTY DURING WARTIME 136

В. Кислий, Ю. Гурарій
МУЛЬТИМОДАЛЬНИЙ ПІДХІД У ПСИХОЛОГІЧНОМУ ПОДОЛАННІ КРИЗОВИХ СТАНІВ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ
V. Kyslyi, Y. Gurarii
MULTIMODAL APPROACH TO PSYCHOLOGICAL COPING WITH CRISIS STATES AMONG THE CIVILIAN POPULATION DURING HOSTILITIES 137

В. Кислий, А. Дика
ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ОСІБ, ЯКІ ПЕРЕЖИВАЮТЬ КРИЗУ ВИМУШЕНОЇ ЕМІГРАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ
V. Kysliy, A. Dyka
PECULIARITIES OF PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF PEOPLE EXPERIENCING THE CRISIS OF FORCED EMIGRATION DURING WAR 139

В. Кислий, І. Єрємєєва
МЕХАНІЗМИ УПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПОДОЛАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ В ПРАЦІВНИКІВ СФЕРИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВІЙНИ
V. Kyslyi, I. Yeriemieieva
MECHANISMS FOR PREVENTING AND OVERCOMING PROFESSIONAL BURNOUT IN SOCIAL SERVICE WORKERS DURING WARTIME COMBINE INDIVIDUAL PSYCHOLOGICAL COPING STRATEGIES, ORGANIZATIONAL MANAGEMENT REFORMS, AND SYSTEMIC STATE SUPPORT 141

В. Кислий, В. Таран
ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ЖІНОК ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНОК
V. Kyslyi, V. Taran
PECULIARITIES OF THE SOCIO-PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF FORCIBLY DISPLACED WOMEN 144

В. Кислий, О. Шляхова
ТІЛЕСНА УСВІДОМЛЕНІСТЬ ЯК РЕСУРС ЕМОЦІЙНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ
V. Kyslyi, O. Shliakhova
BODY AWARENESS AS A RESOURCE FOR EMOTIONAL SELF-REGULATION IN INTERNALLY DISPLACED PERSONS 145

В. Кислий, І. Ляшенко
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СТРЕСОСТІЙКОСТІ ТА ТРИВОЖНОСТІ З ВИБОРОМ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
V. Kisliy, I. Lyashenko
THE RELATIONSHIP BETWEEN STRESS RESILIENCE AND ANXIETY AND THE CHOICE OF COPING STRATEGIES IN INDIVIDUALS UNDER MARTIAL LAW 147

В. Кислий, Н. Рон
TEAM BUILDING ЯК МЕТОД ПІДВИЩЕННЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ВИРОБНИЧОЇ СФЕРИ
V. Kyslyi, N. Ron
TEAM BUILDING AS A METHOD FOR ENHANCING THE RESILIENCE OF EMPLOYEES IN THE MANUFACTURING SECTOR 149

В. Кислий, І. Сідєльнікова
ПСИХОЛОГІЧНИЙ РЕСУРС ТА КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ В ПРОЦЕСІ ВІДНОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІСЛЯ ТРИВАЛОГО СТРЕСОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ
V. Kyslyi, I. Sidielnikova
PSYCHOLOGICAL RESOURCE AND COPING STRATEGIES IN THE RECOVERY OF MILITARY PERSONNEL AFTER PROLONGED STRESS EXPOSURE 150

Д. Приходько, М. Стоказ
ОСОБЛИВОСТІ НЕГАТИВНИХ ПСИХОЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ВПО ТА ЗАСОБИ ЇХ ПОДОЛАННЯ
D. Prykhodko, M. Stokaz
CHARACTERISTICS OF NEGATIVE PSYCHO-EMOTIONAL STATES AMONG IDPS AND WAYS OF OVERCOMING THEM 152

Т. Качанова
ТРЕНІНГОВА ПРОГРАМА ПРОФІЛАКТИКИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІВ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВОЄННОГО ЧАСУ
T. Kachanova
A TRAINING PROGRAM FOR PREVENTING TEACHER BURNOUT AS A MEANS OF DEVELOPING A CULTURE OF PSYCHOLOGICAL WELL-BEING IN THE WARTIME EDUCATIONAL ENVIRONMENT 154

А. Квасняк
ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ІНСТИТУЦІЙНОГО ДОГЛЯДУ ТА ВИХОВАННЯ: ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ
A. Kvasniak
PROFESSIONAL BURNOUT AMONG STAFF OF RESIDENTIAL CARE AND EDUCATION INSTITUTIONS: PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF SOCIAL INTERACTION 157

М. Луппа
КУЛЬТУРНИЙ ВИМІР ДИТЯЧОЇ ТРАВМАТИЗАЦІЇ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ПРОГРАМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДОРОСЛИХ
M. Luppa
THE CULTURAL DIMENSION OF CHILDHOOD TRAUMATIZATION AS A METHODOLOGICAL FOUNDATION OF A PSYCHOLOGICAL SUPPORT PROGRAM FOR ADULTS 159

М. Яценко
ПРОФЕСІЙНА ЗРІЛІСТЬ ПСИХОЛОГА: САМОРЕФЛЕКСІЯ, ОСОБИСТІСНІ ОБМЕЖЕННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ПРОФЕСІЙНІЙ ВЗАЄМОДІЇ
M. Yatsenko
PROFESSIONAL MATURITY OF A PSYCHOLOGIST: SELF-REFLECTION, PERSONAL LIMITATIONS AND RESPONSIBILITY IN PROFESSIONAL INTERACTION 161

О. Дудник
ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД ДО ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПІДЛІТКАМ З УРАХУВАННЯМ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПЕРЕБІГУ ПУБЕРТАТНОЇ КРИЗИ
O. Dudnyk
DIFFERENTIATED APPROACH TO PSYCHOLOGICAL HELP FOR ADOLESCENTS TAKING INTO ACCOUNT THE PECULIARITIES OF THE PUBERTAL CRISIS 164

В. Піщанська
ХУДОЖНЯ ТВОРЧІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН КУЛЬТУРИ ТА ЧИННИК ОСВІТНЬОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ
V. Pishchanska
ARTISTIC CREATIVITY AS A CULTURAL PHENOMENON AND A FACTOR IN THE EDUCATIONAL DEVELOPMENT OF PERSONALITY 165

А. Соляник
ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ
A. Solianyk
INNOVATIVE PEDAGOGICAL COMPETENCIES OF TEACHERS IN ARTS EDUCATION INSTITUTIONS 167

В. Чекштуріна
РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ДИСКУРСИВНІЙ ПРАКТИЦІ ВИЩОЇ ШКОЛИ В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: РЕКОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЛЮДСЬКОЇ ЦІННОСТІ
V. Chekshturina
DEVELOPMENT OF SOCIAL INTELLIGENCE IN HIGHER EDUCATION DISCOURSE PRACTICE IN THE ERA OF DIGITALIZATION: RECONCEPTUALISING HUMAN VALUE 169

Л. Беземчук
КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ: МИСТЕЦТВО ЯК ДІАЛОГ ЗІ СВІТОМ В УМОВАХ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ
L. Bezemchuk
CULTURAL DIPLOMACY: ART AS A DIALOGUE WITH THE WORLD AMIDST UKRAINIAN REALITIES 171

О. Вдовіна, Н. Васюкова
ІНШОМОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВІЙСЬКОВОГО ФАХІВЦЯ ЯК СКЛАДОВА КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ТА МІЖКУЛЬТУРНОЇ СТІЙКОСТІ
O. Vdovina, N. Vasiukova
FOREIGN LANGUAGE COMPETENCE OF A MILITARY PROFESSIONAL AS A COMPONENT OF SECURITY CULTURE AND INTERCULTURAL RESILIENCE 173

Ю. Заклінська
МОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ МИТЦІВ
Y. Zaklinska
LANGUAGE COMPETENCE AS A FACTOR IN THE FORMATION OF THE PROFESSIONAL CULTURE OF FUTURE ARTISTS 174

O. Oliinyk
ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING: FROM COUNTERACTION TO PEDAGOGICAL LEADERSHIP
О. Олійник
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ВИКЛАДАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: ВІД ПРОТИДІЇ ДО ПЕДАГОГІЧНОГО ЛІДЕРСТВА 175

І. Дерев'янко
ОРГАНІЗАЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ
I. Derevianko
ORGANIZATION OF STUDENTS' INDIVIDUAL LEARNING ACTIVITIES IN THE PROCESS OF DEVELOPING COGNITIVE GROWTH 177

О. Дружинін
ПОЯСНЕННЯ ПРИЧИНИ ВИМОГИ ЯК ПРАГМАТИЧНА СТРАТЕГІЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ ІЗ ЦИВІЛЬНИМИ
O. Druzhynin
EXPLAINING THE RATIONALE FOR A DIRECTIVE AS A PRAGMATIC STRATEGY IN ENGLISH-LANGUAGE MILITARY—CIVILIAN COMMUNICATION 179

В. Мошаренков, Т. Мошаренкова, І. Коваленко
ВІЙСЬКОВІ РИТУАЛИ ЯК ПРОСТІР ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ОФІЦЕРА НОВОГО ПОКОЛІННЯ: БЕЛЬГІЙСЬКИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОМПАРАТИВНИЙ ДОСВІД
V. Mosharenkov, T. Mosharenkova, I. Kovalenko
MILITARY RITUALS AS A SPACE FOR SHAPING THE VALUE ORIENTATIONS OF A NEW-GENERATION OFFICER: A COMPARATIVE STUDY OF BELGIAN AND UKRAINIAN EXPERIENCE 181

П. Волченок
АРХІТЕКТУРНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ:
МІЖ РУЙНУВАННЯМ І ВІДНОВЛЕННЯМ
P. Volchenok
UKRAINE'S ARCHITECTURAL HERITAGE DURING THE WAR:
BETWEEN DESTRUCTION AND RESTORATION 184

С. Криворутченко
ПІДРОБКИ ЯК УСВІДОМЛЕНИЙ МОДНИЙ ВИБІР
S. Kryvorutchenko
FAKE AS A CONSCIOUS FASHION CHOICE 185

Є. Задорожня
ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ПІДТЕКСТОМ
У ПРОЦЕСІ АКТОРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ В ПРИВАТНИХ ТЕАТРАЛЬНИХ СТУДІЯХ
Y. Zadorozhnia
FEATURES OF WORKING WITH SUBTEXT IN ACTOR TRAINING AT PRIVATE THEATRE STUDIOS 188

В. Степанов
ФОРСАЙТ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
V. Stepanov
FORESIGHT AS A TOOL FOR THE STRATEGIC DEVELOPMENT OF TOURISM ACTIVITIES 190

СЕКЦІЯ:
ДОКУМЕНТНО-КОМУНІКАЦІЙНІ СТРУКТУРИ СУСПІЛЬСТВА:
ТЕОРІЇ, СТРАТЕГІЇ, ІННОВАЦІЇ

І. Давидова
ФІЛОСОФІЯ ІНФОРМАЦІЇ ТА КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ КУЛЬТУРИ
I. Davydova
PHILOSOPHY OF INFORMATION AND COMMUNICATION IN THE CONTEXT OF DIGITAL CULTURE 192

Д. Міллер
ФАКТ В ІНФОДЕМІЇ
D. Miller
FACT IN THE INFODEMIC 194

О. Стороженко
БІБЛІОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ ПУБЛІКАЦІЇ
ЗА ТЕМОЮ «ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ» (2023–2025 РР.)
O. Storozhenko
BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF THE PUBLICATION
ON THE TOPIC "INFORMATION AND ANALYTICAL ACTIVITY" (2023–2025) 196

О. Бойко
ІНТЕГРОВАНА МОДЕЛЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТА
В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ:
ДОКУМЕНТОЗНАВЧИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТИ
O. Boiko
AN INTEGRATED MODEL OF ELECTRONIC DOCUMENT FUNCTIONING
IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION: DOCUMENTARY STUDIES
AND INTERNATIONAL PERSPECTIVES 199

О. Мар'їна
ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛЕЙ ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ
В ЕПОХУ ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
O. Marina
TRANSFORMATION OF MODELS FOR ACCESSING INFORMATION
IN THE ERA OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE 200

Д. Гончаров
АРХІТЕКТУРА ВЗАЄМОДІЇ ШІ-АГЕНТІВ У БІБЛІОТЕЧНОМУ ОБСЛУГОВУВАННІ
D. Honcharov
COORDINATING AI AGENTS IN LIBRARY SERVICES 201

В. Мамон
СЕМАНТИЧНА ІНТЕРОПЕРАБЕЛЬНІСТЬ ЦИФРОВИХ БІБЛІОТЕК: УЗГОДЖЕННЯ ОНТОЛОГІЙ І МОДЕЛЕЙ МЕТАДАНИХ
V. Mamon
SEMANTIC INTEROPERABILITY OF DIGITAL LIBRARIES: ALIGNMENT OF ONTOLOGIES AND METADATA MODELS 204

Л. Бутко, О. Чернявська
СОЦІОЛОГІЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ АУДИТОРІЇ ЯК ОСНОВА СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ КОМУНІКАЦІЯМИ БІБЛІОТЕКИ
L. Butko, O. Cherniavska
SOCIOLOGY OF THE LIBRARY AUDIENCE AS A BASIS FOR STRATEGIC MANAGEMENT OF LIBRARY COMMUNICATIONS 206

Г. Колоскова
ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ ЯК ФАКТОР ДИСТАНЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ СТРУКТУР
H. Koloskova
INFORMATION CULTURE SPECIFICITY AS A FACTOR OF REMOTE SERVICE IN THE MINDS OF DIGITIZATION OF POWER DOCUMENT AND INFORMATION STRUCTURES 208

Т. Кулієва
КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ БІБЛІОТЕК У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ВІД ІНФОРМУВАННЯ ДО МЕДІАГРАМОТНОСТІ
T. Kulieva
COMMUNICATION STRATEGIES OF LIBRARIES IN THE DIGITAL ENVIRONMENT: FROM INFORMING TO MEDIA LITERACY 210

Є. Чуйко, В. Шостак
АУДІОКНИГИ ТА ПОДКАСТИ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНІ КАНАЛИ ПОШИРЕННЯ ВИДАВНИЧОГО КОНТЕНТУ
Ye. Chuiko, V. Shostak
AUDIOBOOKS AND PODCASTS AS ALTERNATIVE CHANNELS FOR PUBLISHING CONTENT DISTRIBUTION 212

Л. Козоріз
ЦИФРОВИЙ АРХІВ ДОКУМЕНТІВ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ: ВІД ЗБЕРЕЖЕННЯ ПАМ'ЯТІ ДО ФОРМУВАННЯ УСНОЇ ІСТОРІЇ
L. Kozoriz
DIGITAL ARCHIVE OF DOCUMENTS ON THE RUSSO-UKRAINIAN WAR: FROM PRESERVING MEMORY TO SHAPING ORAL HISTORY 213

Ю. Калініна
БЕЗПЕКОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ БІБЛІОТЕК ТА ЗАХИСТ КНИЖКОВОЇ СПАДЩИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ ПРОТИСТОЯНЬ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД
Yu. Kalinina
SECURITY MANAGEMENT OF LIBRARIES AND THE PROTECTION OF THE BOOK HERITAGE DURING ARMED CONFLICTS: INTERNATIONAL EXPERIENCE 215

С. Федоренко, Л. Бутко
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОСТІ ТА ЦИФРОВОЇ ДОСТУПНОСТІ ВЕБСАЙТУ ДЕРЖАВНОЇ АРХІВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ АРХІВНОЇ СПРАВИ
S. Fedorenko, L. Butko
ENSURING INCLUSIVITY AND DIGITAL ACCESSIBILITY OF THE STATE ARCHIVAL SERVICE OF UKRAINE WEBSITE AS A COMPONENT OF THE MODERNIZATION OF ARCHIVAL AFFAIRS 217

С. Грінченко
ВІД КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДО ЗМІН СТРАТЕГІЧНОГО ДОКУМЕНТА: ДОСВІД ГРОМАДСЬКОГО ОБГОВОРЕННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ХАРКОВА ДО 2029 Р.
S. Hrinchenko
FROM CULTURAL STUDIES EXPERT REVIEW TO CHANGES IN A STRATEGIC DOCUMENT: THE EXPERIENCE OF PUBLIC DISCUSSION OF THE KHARKIV DEVELOPMENT STRATEGY TO 2029 219

О. Вдовіна, М. Баранецька
СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК ЧИННИКИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ
O. Vdovina, M. Baranetska
STRATEGIC COMMUNICATIONS AND MEDIA LITERACY AS FACTORS OF INFORMATION RESILIENCE 221

Г. Єрмолаєва
ПРАВОВИЙ КОМПЛАЄНС В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ: ПОНЯТТЄВО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АСПЕКТ
H. Yermolayeva
LEGAL COMPLIANCE IN THE INFORMATION ACTIVITIES OF PUBLIC AUTHORITIES:
A CONCEPTUAL AND CATEGORICAL ASPECT 223

Л. Прокопенко
«ЗАЯВА ІФЛА ЩОДО АВТОРСЬКОГО ПРАВА ТА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ (ШІ)»: ОРІЄНТИРИ ДЛЯ БІБЛІОТЕК
L. Prokopenko
"IFLA STATEMENT ON COPYRIGHT AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI)":
GUIDELINES FOR LIBRARIES 225

О. Федотова, З. Голубовська
КАДРОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ЧИННИК ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
O. Fedotova, Z. Golubovska
HUMAN RESOURCE POTENTIAL AS A FACTOR IN INFORMATION AND ANALYTICAL ACTIVITIES 227

О. Кобєлєв
«АНАЛІТИКА ТЕКСТУ» У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ ЗА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ «ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ»
O. Kobieliev
"TEXT ANALYTICS" IN THE MASTER'S TRAINING SYSTEM UNDER THE EDUCATIONAL
AND PROFESSIONAL PROGRAM "INFORMATION-ANALYTICAL ACTIVITY" 229

СЕКЦІЯ:
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
ГЛОБАЛЬНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

Л. Філіпова
НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ІНФОРМАЦІЙНИЙ СЕРВІС: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ
L. Filipova
SCIENTIFIC AND INFORMATION ACTIVITIES AND INFORMATION SERVICES:
MODERN DEVELOPMENT TRENDS 232

О. Тур, В. Шабуніна
ГЕНЕРАТИВНИЙ ШІ ЯК ПОСЕРЕДНИК ІНФОРМАЦІЙНОГО ПОШУКУ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОШУКОВОЇ ПОВЕДІНКИ КОРИСТУВАЧІВ
O. Tur, V. Shabunina
GENERATIVE AI AS AN INTERMEDIARY IN INFORMATION SEARCH:
TRANSFORMING USER SEARCH BEHAVIOR 234

О. Романюк
ІНФОРМАЦІЙНО-КУЛЬТУРНА СКЛАДОВА РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ
O. Romaniuk
THE INFORMATIONAL AND CULTURAL COMPONENT OF RUSSIA'S AGGRESSION AGAINST UKRAINE 237

І. Довжинець
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В МУЗИЧНІЙ ОСВІТІ: ПРОБЛЕМИ І ВИКЛИКИ
I. Dovzhynets
INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN MUSIC EDUCATION:
ISSUES AND CHALLENGES 239

І. Захарова
СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ВИМІРИ АРХІВНОЇ АДВОКАЦІЇ
I. Zakharova
SOCIO-COMMUNICATIVE AND THEORETICAL-METHODOLOGICAL DIMENSIONS
OF ARCHIVAL ADVOCACY 240

В. Кудлай, А. Андибор
ЦИФРОВА СТІЙКІСТЬ ДІЛОВОДСТВА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИЙ ВИМІР
V. Kudlai, A. Andybor
DIGITAL RESILIENCE OF RECORDS MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION UNDER MARTIAL LAW: AN INFORMATION AND COMMUNICATION DIMENSION 242

С. Савченко
БІБЛІОТЕКА ЯК ПРОСТІР ТА ІНСТРУМЕНТ КОМЕМОРАЦІЇ: ДО ПОСТАНОВКИ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ПРОБЛЕМИ
S. Savchenko
THE LIBRARY AS A SPACE AND TOOL OF COMMEMORATION: FRAMING THE RESEARCH PROBLEM 244

І. Парфенюк
«ЦИФРОВІ БУЛЬБАШКИ» В СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА: ВИКЛИКИ ІНФОРМАЦІЙНОМУ РІЗНОМАНІТТЮ
I. Parfeniuk
"DIGITAL BUBBLES" IN SOCIAL MEDIA: CHALLENGES TO INFORMATION DIVERSITY 247

Л. Бутко
СТРАТЕГІЧНІ СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ В УПРАВЛІННІ ІНФОРМАЦІЙНИМИ УСТАНОВАМИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ
L. Butko
STRATEGIC SOCIAL COMMUNICATIONS IN THE MANAGEMENT OF INFORMATION INSTITUTIONS IN THE CONTEXT OF DIGITAL TRANSFORMATION 249

Н. Шолухо
РИТОРИЧНІ ЗАСОБИ БІБЛІОТЕЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ
N. Sholukho
RHETORICAL MEANS OF LIBRARY COMMUNICATION IN THE DIGITAL ENVIRONMENT 250

О. Супрун, Ж. Дейнеко
МУЛЬТИМОДАЛЬНА СЕНСОРНА ІМЕРСІЯ В XR-СЕРЕДОВИЩАХ
O. Suprun, Zh. Deineko
MULTIMODAL SENSORY IMMERSION IN XR ENVIRONMENTS 252

К. Прокоф'єва, О. Решетілова
ПУБЛІКАЦІЯ АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ ЯК ДОДАТКОВА МОЖЛИВІСТЬ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА СПРИЯННЯ КУЛЬТУРНОМУ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА
K. Prokofieva, O. Reshetilova
PUBLICATION OF ARCHIVAL DOCUMENTS AS AN ADDITIONAL OPPORTUNITY FOR PRESERVING HISTORICAL MEMORY AND PROMOTING THE CULTURAL DEVELOPMENT OF SOCIETY 254

Л. Пугач
ТРАНСФОРМАЦІЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК У КООРДИНАТАХ СУСПІЛЬСТВА ЗНАНЬ: ПОГЛЯДИ ВЧЕНИХ
L. Pugach
TRANSFORMATION OF LIBRARY MARKETING ACTIVITIES WITHIN THE FRAMEWORK OF THE KNOWLEDGE SOCIETY: SCHOLARLY PERSPECTIVES 256

М. Белла
ГІПЕРТЕКСТОВІ ТА МЕРЕЖЕВІ ПРАКТИКИ ЯК ЧИННИК КОНСТРУЮВАННЯ ГЛОБАЛЬНОГО СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ
M. Bella
HYPERTEXT AND NETWORK PRACTICES AS A FACTOR IN CONSTRUCTING THE GLOBAL SOCIO-CULTURAL SPACE 258

Л. Ткач
«ЦИФРОВА АМНЕЗІЯ» В УМОВАХ РОЗВИТКУ ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ: ВІД ЗБЕРІГАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ДО ДЕЛЕГУВАННЯ ПАМ'ЯТІ
L. Tkach
"DIGITAL AMNESIA" IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF DOCUMENT-INFORMATION SYSTEMS: FROM INFORMATION STORAGE TO MEMORY DELEGATION 260

О. Супрун
ІМЕРСИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ НОВОГО ДОСВІДУ ВЗАЄМОДІЇ З МУЗЕЙНИМИ ЕКСПОНАТАМИ
O. Suprun
IMMERSIVE TECHNOLOGIES IN SHAPING A NEW EXPERIENCE OF INTERACTION WITH MUSEUM EXHIBITS 261

О. Совгар
ГЕНЕРАТИВНИЙ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У МІЖКУЛЬТУРНОМУ ДІАЛОЗІ: МОВНІ, ПРАГМАТИЧНІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ
O. Sovhar
GENERATIVE AI IN INTERCULTURAL DIALOGUE: LANGUAGE, PRAGMATIC ND ETHICAL CONSIDERATIONS 264

Т. Андріяш, О. Баюш
СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗРОБКИ СТАНДАРТУ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ В13 «БІБЛІОТЕЧНА, ІНФОРМАЦІЙНА ТА АРХІВНА СПРАВА»
T. Andriyash, O. Baiush
CURRENT STATUS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE PROFESSIONAL PRE-HIGHER EDUCATION STANDARD FOR SPECIALTY B13 "LIBRARY, INFORMATION AND ARCHIVAL STUDIES" 266

Yu. Laktina
ARTIFICIAL INTELLIGENCE TOOLS IN TRANSLATION PRACTICE: TRANSFORMING THE TRANSLATOR'S ROLE IN DIGITAL COMMUNICATION
Ю. Лактіна
ІНСТРУМЕНТИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПЕРЕКЛАДАЦЬКІЙ ПРАКТИЦІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЛІ ПЕРЕКЛАДАЧА В ЦИФРОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ 269

О. Гаврішків
ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТА ДИСТАНЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ КУРСАНТІВ РІВНІВ А1–А2
O. Havryshkiv
USE OF DIGITAL AND REMOTE RESOURCES FOR ORGANIZING INDEPENDENT WORK OF CADETS AT A1–A2 LEVELS 272

В. Брусенцев
КОНВЕРГЕНЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І МИСТЕЦТВА: ІНТЕГРАЦІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ, МУЛЬТИМЕДІА ТА ІНТЕРАКТИВНИХ СИСТЕМ У СУЧАСНІ ХУДОЖНІ ПРАКТИКИ
V. Brusentsev
THE CONVERGENCE OF INFORMATION TECHNOLOGY AND THE ARTS: THE INTEGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE, MULTIMEDIA, AND INTERACTIVE SYSTEMS INTO CONTEMPORARY ARTISTIC PRACTICES 273

А. Шелестова
ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ПЕРСОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ ТА МЕХАНІЗМИ ІНТЕГРАЦІЇ ВЕЛИКИХ МОВНИХ МОДЕЛЕЙ У ПЕРСОНАЛЬНІ БАЗИ ЗНАНЬ
A. Shelestova
TRANSFORMATION OF PERSONAL KNOWLEDGE MANAGEMENT SYSTEM AND MECHANISMS FOR INTEGRATING LARGE LANGUAGE MODELS INTO PERSONAL KNOWLEDGE BASES 277

І. Петрова, Є. Овдієнко
УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ALM-КОНЦЕПЦІЇ
I. Petrova, Ye. Ovdiienko
THE UKRAINIAN EXPERIENCE OF IMPLEMENTING THE ALM CONCEPT 279

М. Книш
СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ВІЙСЬКОВОГО ПІДРОЗДІЛУ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ
M. Knysh
SOCIAL COMMUNICATION STRATEGIES OF A MILITARY UNIT IN THE MODERN INFORMATION SPACE 281

В. Гришин
ІНТЕГРАЦІЯ СИСТЕМ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ В ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
V. Hryshyn
INTEGRATION OF ELECTRONIC DOCUMENT MANAGEMENT SYSTEMS INTO THE PUBLIC ADMINISTRATION INFORMATION SPACE 283

А. Погорілов
ЦИФРОВА СОЦІОІСТОРІЯ ПОШУКОВИХ ЗАПИТІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИВЧЕННЯ КОЛЕКТИВНОЇ УВАГИ
A. Pohorilov
DIGITAL SOCIO-HISTORICAL OF SEARCH QUERIES AS A TOOL FOR STUDYING COLLECTIVE ATTENTION 285

О. Супрун, І. Жиляк
ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ДВІЙНИКІВ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ІМЕРСИВНИХ ОСВІТНІХ СЕРЕДОВИЩ
O. Suprun, I. Zhyliak
USE OF DIGITAL TWINS FOR CREATING IMMERSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENTS 287

Р. Яртим, І. Захарова
ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНА ІНФРАСТРУКТУРА РАЙОННИХ РАД ЯК СЕРЕДОВИЩЕ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
R. Yartym, I. Zakharova
IT INFRASTRUCTURE OF DISTRICT COUNCILS AS A MEDIUM FOR SOCIAL COMMUNICATION PROCESSES 289

В. Матвієнко
ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ В ГАЛУЗІ КУЛЬТУРИ: ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ
V. Matviienko
DIGITAL MARKETING COMMUNICATION TOOLS IN THE CULTURAL SECTOR: SPECIFICS OF USE 291

О. Татомир, І. Захарова
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ДОКУМЕНТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЗАКЛАДОМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
O. Tatomyr, I. Zakharova
DIGITAL TRANSFORMATION OF DOCUMENT MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS 293

Д. Лобода, О. Вовк
ВПЛИВ ТИПОГРАФІКИ НА СПРИЙНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ
D. Loboda, O. Vovk
THE IMPACT OF TYPOGRAPHICS ON INFORMATION PERCEPTION 295

Д. Бедрус, І. Захарова
ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОБЛАСНИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
D. Bedrus, I. Zakharova
INFORMATION ACTIVITIES OF REGIONAL STATE ADMINISTRATIONS UNDER MARTIAL LAW 299

А. Романенко, О. Вовк
ДОПОВНЕНА РЕАЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДИДЖИТАЛІЗАЦІЇ
A. Romanenko, O. Vovk
AUGMENTED REALITY AS A TOOL FOR THE PRESERVATION AND POPULARIZATION OF UKRAINE'S CULTURAL HERITAGE IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION 301

Д. Кучеренко, І. Табакова
ТИПОГРАФІКА ТА ДИЗАЙН ВНУТРІШНЬОІГРОВИХ ДОКУМЕНТІВ
D. Kucherenko, I. Tabakova
TYPOGRAPHICS AND DESIGN OF IN-GAME DOCUMENTS 303

О. Супрун, Я. Ігнатов
ДРУКОВАНІ МАТЕРІАЛИ ВІДЕОГРИ ЯК ЗАСІБ МЕДІАКОМУНІКАЦІЇ БРЕНДУ
O. Suprun, Ya. Ihnatov
PRINTED VIDEO GAME MATERIALS
AS A MEANS OF BRAND MEDIA COMMUNICATION.....305

Ю. Сендецька
ЦИФРОВІ ЗАСОБИ ПІДТРИМКИ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН У ХНУРЕ
Yu. Sendetska
DIGITAL TOOLS FOR SUPPORTING ACADEMIC COURSES AT KHNURE.....306

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Наукове видання

Відповідальність за редагування та достовірність інформації несе автор роботи

Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку

Матеріали міжнародної наукової конференції (19–20 листопада 2026 року)

Cultural Studies and Social Communications: Innovation Strategies of Development

Proceedings of the International Scientific Conference (November 19–20, 2026)

У 2 частинах

Частина 1

Редактори:
А. А. Троян
Г. С. Положій

Редактор англомовних текстів:
В. О. Афанасьєв

Комп'ютерна верстка:
І. Г. Колесник

Підписано до друку 18.11.2026. Формат 60x84/16.
Гарнітура «Times». Папір для мн. ап.
Ум. друк. арк. 19,1. Обл.-вид. арк. 32,8.
Наклад 300 пр. Зам. №

Адреса редакції і видавця:
ХДАК, Україна, 61057, м. Харків, Бурсацький узвіз, 4
тел. (057) 731-27-83. e-mail: rvv2000k@ukr.net.
Свідоцтво про держреєстрацію ДК №3274 від 04.09.2008 р.

Віддруковано в ПП Озеров Г. В.
м. Харків, вул. Університетська, 3, кв. 9.
Свідоцтво про реєстрацію: № 818604 від 02.03.2000.